

Uniwersytet Warszawski
Wydział Psychologii

Małgorzata Półtorak

Psychiczne mechanizmy odczuwanego
stresu i zadowolenia partnerów
ze związku w okresie przyjścia
na świat pierwszego dziecka

Rozprawa doktorska

Praca wykonana pod kierunkiem
prof. UW, dr hab. Barbary Tryjarskiej

Warszawa, czerwiec 2013

Podziękowania

Największe podziękowania składam na ręce mojej pani Promotor, profesor Barbary Tryjarskiej: za wyrażenie zgody na podjęcie opieki nad tą pracą, niezwykle konstruktywne i cenne wsparcie merytoryczne, serdeczność oraz cierpliwość. Z całego serca podziękować pragnę również firmie Gemius/IIBR, która pomagała mi w trakcie rekrutacji par do badania oraz była odpowiedzialna za całą stronę techniczną jego realizacji. Dziękuję firmie MB SMG/KRC za pomoc w rekrutacji oraz za przekazanie danych referencyjnych dotyczących populacji badanej. Ogromne wyrazy wdzięczności kieruję także w stronę wszystkich innych osób i instytucji, które pomagały mi w rekrutacji par, a których nie zdołałabym w pełnym składzie tu wymienić. Na koniec, dziękuję Witowi, mojemu mężowi, za wszelkiego rodzaju wsparcie, jakiego udzielał mi w trakcie kilku lat prac nad tym projektem.

Pracę dedykuję moim Rodzicom, których doświadczenia życiowe pośrednio zainspirowały mnie do podjęcia jej tematu.

Streszczenie

Celem pracy było porównanie wskaźników wybranych obszarów funkcjonowania w relacji, poziomu odczuwanego przez partnerów stresu i zadowolenia ze związku, a także psychicznych mechanizmów kształtowania się tych zjawisk, między parami będącymi w procesie stawiania się rodzicami i podobnymi parami nie posiadającymi jeszcze dzieci. Ze względu na złożoność badanej materii, podstawy teoretyczne pracy oparto na przesłankach kilku różnych nurtów i koncepcji: teorii przywiązania, teorii systemowych, teorii stresu i koncepcji wsparcia społecznego.

W celu znalezienia odpowiedzi na postawione pytania, przeprowadzono badanie empiryczne na parach będących w okresie narodzin pierwszego dziecka ($N=104$) i parach bez dzieci ($N=106$), o tej samej strukturze rozkładów zmiennych społeczno-demograficznych, charakterystyki formalnej relacji oraz zmiennych intrapsychicznych kobiet i mężczyzn. Pomiar realizowany był w schemacie podłużnym, w dwóch punktach czasu, gdzie dla par stających się rodzicami były to punkty około 3 miesiące przed i 3 miesiące po narodzinach dziecka. Jako zmienne wyjaśniające poziom odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku brano pod uwagę zarówno zmienne intrapsychiczne (lęk przed odrzuceniem, unikanie intymności, stopień zróżnicowania Ja, proaktywność radzenia sobie), jak i związane z relacją (otwartość komunikacyjna, adekwatność wsparcia, bliskość). Wszystkie te zmienne mierzone były przy użyciu standaryzowanych kwestionariuszy.

Stwierdzono, że stawianie się rodzicem ma pewne negatywne skutki dla kobiet, niekoniecznie zaś krótkookresowo dla mężczyzn. Okres kilku miesięcy okazał się być wystarczająco długi, żeby uwidocznili dynamiczne zmiany w postrzeganiu swoich relacji przez młodych rodziców, jednak niedostatecznie długi, aby ujawnić mniej zauważalny ogólny trend negatywnych zmian, typowy dla niemal wszystkich długotrwałych związków. Jeśli chodzi o mechanizmy psychiczne kształtowania się badanych zjawisk, analiza modeli ścieżkowych wykazała, że specyfika okresu przyjścia na świat pierwszego dziecka wyraża się przede wszystkim w mniejszym znaczeniu zmiennych intrapsychicznych, a większym zmiennych relacyjnych, w kształtowaniu się poziomu bliskości postrzeganej ze strony współpartnera, a także poziomu odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku. Zmiany mechanizmów psychicznych związane ze stawianiem się rodzicami są pewnego rodzaju procesem, który zaczyna się już w okresie oczekiwania na dziecko, a nie dopiero po jego narodzinach.

Słowa kluczowe

narodziny pierwszego dziecka, odczuwany stres, zadowolenie ze związku, modelowanie strukturalne

Spis treści

Streszczenie	3
I Wprowadzenie teoretyczne	8
1. Przywiązanie jako podstawa do tworzenia i utrzymywania bliskich relacji	9
1.1. Główne pojęcia i tezy teorii przywiązania	9
1.2. Przywiązanie w dorosłości	11
1.3. Wybrane wyniki badań dotyczących zależności między stylami przywiązania a funkcjonowaniem w bliskich związkach	14
2. Funkcjonowanie jednostki i pary w ujęciu systemowym	17
2.1. Podstawowe założenia podejścia systemowego w terapii rodzin	17
2.2. Teoria systemów rodzinnych Bowena – rola stopnia zróżnicowania Ja dla funk- cjonowania partnerów	19
2.3. Wybrane wyniki badań nad znaczeniem zróżnicowania Ja dla funkcjonowania w relacji	22
3. Znaczenie stresu, radzenia sobie i wsparcia społecznego	24
3.1. Subiektywne rozumienie stresu wg teorii transakcyjnej	24
3.2. Proaktywne radzenie sobie a kształtowanie przyszłych wydarzeń	26
3.3. Znaczenie wsparcia społecznego dla radzenia sobie w sytuacjach stresowych . .	28
3.4. Wybrane wyniki badań nad konsekwencjami stresu i uwarunkowaniami sku- tecznego radzenia sobie	30
4. Narodziny pierwszego dziecka jako wydarzenie przełomowe	33
4.1. Znaczenie wydarzeń przełomowych według teorii cyklu życia rodziny	33
4.2. Znaczenie narodzin pierwszego dziecka	34
4.3. Wybrane wyniki badań dotyczące znaczenia okresu stawania się rodzicami dla relacji partnerów	35
5. Hipotezy i pytania badań własnych	38
5.1. Przedmiot badań	38
5.2. Główne hipotezy i pytania badawcze	40
5.2.1. Funkcjonowanie relacyjne, poziom odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku par stających się rodzicami w porównaniu z parami bez dzieci	41
5.2.2. Związki między cechami intrapsychoicznymi partnerów, właściwościami relacji, poziomem odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku	41

5.2.3. Modele wyjaśniające poziom odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku	44
---	----

II Metoda badania 46

6. Schemat i sposób realizacji badania	47
6.1. Schemat badania i kryteria doboru par	47
6.2. Kontrola i korekta struktury próby w grupach	49
6.3. Sposób realizacji badania i procedura	52
6.3.1. Technika realizacji	52
6.3.2. Sposób rekrutacji	52
6.3.3. Przebieg badania	54
7. Sposób pomiaru zmiennych i narzędzia badawcze	57
7.1. Pomiar lęku przed odrzuceniem i unikania intymności – kwestionariusz ECR-S	57
7.2. Pomiar poziomu różnicowania Ja – kwestionariusz DSI-R	59
7.3. Pomiar proaktywności radzenia sobie ze stresem – kwestionariusz PCI	61
7.4. Pomiar otwartości komunikacji i bliskości – kwestionariusz CIFA	62
7.5. Pomiar poziomu adekwatności wsparcia otrzymywanego od partnera – kwestionariusz ISSB	64
7.6. Pomiar poziomu odczuwanego stresu – kwestionariusz PSS	67
7.7. Pomiar poziomu zadowolenia ze związku – kwestionariusz DAS	68
7.8. Pomiar zmiennych społeczno-demograficznych oraz dodatkowych zmiennych profilowych – ankiety kwalifikacyjne	70
8. Charakterystyka badanej próby	71
8.1. Charakterystyka próby pod względem cech społeczno-demograficznych	71
8.2. Charakterystyka próby pod względem zmiennych opisujących związki partnerów	73
8.3. Charakterystyka próby – podsumowanie	75

III Prezentacja wyników 76

9. Charakterystyka rozkładów empirycznych badanych zmiennych	77
9.1. Charakterystyka rozkładów wskaźników zmiennych intrapsychicznych	77
9.2. Charakterystyka rozkładów wskaźników zmiennych relacyjnych, poziomu odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku	80
9.3. Podsumowanie charakterystyki rozkładów empirycznych i implikacje dla dalszych analiz	84
9.3.1. Podsumowanie charakterystyki rozkładów empirycznych zmiennych w badanej próbie	84
9.3.2. Decyzja o zastosowaniu w analizie wyników metody bootstrapowej	85
10. Funkcjonowanie relacyjne, poziom odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku par stających się rodzicami w porównaniu z parami bez dzieci	87
10.1. Specyfika okresu oczekiwania na dziecko	88
10.2. Specyfika okresu po narodzinach dziecka	90
10.3. Zmiany zachodzące w okresie stawiania się rodzicami	92

10.4. Specyfika funkcjonowania par w okresie stawania się rodzicami – podsumowanie	99
11. Związki między cechami intrapsychicznymi partnerów, właściwościami relacji oraz poziomem odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku	101
11.1. Związki wzajemne cech intrapsychicznych	101
11.2. Związki cech intrapsychicznych i relacyjnych	102
11.3. Związki cech intrapsychicznych i relacyjnych z poziomem odczuwanego stresu oraz zadowolenia ze związku	106
11.4. Implikacje dla dalszych analiz	107
12. Modele wyjaśniające poziom odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku	109
12.1. Tworzenie modeli i analiza ich własności	109
12.1.1. Proces tworzenia modeli i wybór modeli finalnych	109
12.1.2. Jakość modeli finalnych	115
12.1.3. Tworzenie i analiza własności modeli – podsumowanie	116
12.2. Mechanizmy kształtowania się poziomu odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku	117
12.2.1. Mechanizmy uniwersalne wśród kobiet oraz wśród mężczyzn	117
12.2.2. Różnice i zmiany związane z okresem narodzin pierwszego dziecka	124
12.3. Modele wyjaśniające poziom odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku – podsumowanie	133
IV Dyskusja	134
13. Dyskusja wyników	135
13.1. Funkcjonowanie par stających się rodzicami w porównaniu do par bez dzieci	135
13.2. Mechanizmy kształtowania się poziomu odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku	137
13.2.1. Uniwersalne mechanizmy kształtowania się poziomu odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku	139
13.2.2. Różnice i zmiany związane z okresem narodzin pierwszego dziecka	140
14. Zalety i ograniczenia zastosowanego podejścia oraz propozycje rozszerzeń	143
14.1. Zakres generalizacji wniosków z projektu	143
14.2. Inne ważne cechy i ograniczenia projektu oraz propozycje przyszłych rozszerzeń	144
Literatura cytowana	146
Załączniki	159
A. Treści materiałów wysyłanych do badanych	159
A.1. Treści listów	160
A.1.1. Przykładowy list z zaproszeniem do badania	160
A.1.2. Przykładowe listy informujące o kwalifikacji lub wykluczeniu z badania	162
A.1.3. Przykładowy list z odnośnikiem do właściwych narzędzi badawczych	165
A.1.4. Przykładowy list z przypomnieniem o badaniu	166
A.1.5. Przykładowy list z podziękowaniem za udział w badaniu	167

A.2. Treści ankiet kwalifikacyjnych	168
A.2.1. Ankieta kwalifikacyjna część I	168
A.2.2. Ankieta kwalifikacyjna część II	177
A.3. Treści właściwych narzędzi badawczych i instrukcji	183
A.3.1. Instrukcja ogólna do badania	183
A.3.2. Kwestionariusz DSI-R	184
A.3.3. Kwestionariusz ECR-S	189
A.3.4. Kwestionariusz PCI	192
A.3.5. Kwestionariusz ISSB – wersja zmodyfikowana	194
A.3.6. Kwestionariusz PSS	199
A.3.7. Kwestionariusz DAS	201
B. Opis i wyniki badania pilotażowego	204

Część I

Wprowadzenie teoretyczne

Rozdział 1

Przywiązanie jako podstawa do tworzenia i utrzymywania bliskich relacji

1.1. Główne pojęcia i tezy teorii przywiązania

Teoria przywiązania Johna Bowlby'ego (1969; 1973; 1980) opiera się na założeniu, że u ludzi, a także u innych gatunków ssaków, istnieje biologicznie zakorzeniona skłonność do tworzenia w pierwszych latach życia silnych więzi emocjonalnych z głównymi opiekunami (najczęściej matką) oraz że charakterystyka tych więzi wyjaśnia różne formy emocjonalnego funkcjonowania, włącznie z zaburzeniami w dzieciństwie i w dorosłości (Senator, 2010).

Próba zrozumienia jednostki z perspektywy jej relacji ze znaczącymi innymi podkreśla pierwotne znaczenie fizycznej i emocjonalnej bliskości z opiekunem. Wiąż w relacji dziecka z jego pierwotnym opiekunem kształtuje się w kilku fazach, począwszy od pierwszych miesięcy życia. Trwa często aż do śmierci. Realizuje się w kilku aspektach: emocjonalnym, poznawczym, behawioralnym i rozwojowym. Funkcją przywiązania jest zapewnianie ochrony, a więc podstawowej potrzeby i warunku przetrwania dziecka, które nie byłoby w stanie przeżyć bez opieki dorosłego. Emocje pojawiające się w związku z tworzeniem, utrzymywaniem, zrywaniem i odnawianiem więzi są najsilniejszymi emocjami doświadczanymi w ciągu życia.

System behawioralny przywiązania to zestaw zachowań polegających na poszukiwaniu lub utrzymaniu bliskości z opiekunem, aktywowany przede wszystkim w sytuacjach i stanach wywołujących niepokój, tj. obcość, ból, głód czy zmęczenie. Zachowania przywiązaniowe od dość wczesnego etapu życia dziecka skierowane są do konkretnej wybranej osoby i są instynktowne. Nie są związane z temperamentem dziecka. Bliskość fizyczna w stosunku do opiekuna zapewnia komfort psychiczny i poczucie bezpieczeństwa. Separacja od opiekuna jest źródłem dystresu i powoduje dążenie do odnowienia kontaktu z nim. Trwała separacja lub nieodwracalna strata są przyczyną protestu, rozpacz, a wreszcie odcięcia emocjonalnego. System komplementarny do systemu przywiązania u dziecka to system sprawowania opieki

rodzicielskiej.

Tworzenie więzi przebiega według uniwersalnego schematu. Jednym z jego aspektów jest budowanie wewnętrznych mentalnych reprezentacji własnej osoby i opiekuna, tzw. modeli roboczych, które służą przewidywaniu i planowaniu działania. Modele te kształtują się w różny sposób w zależności od dostępności fizycznej i emocjonalnej opiekuna, jego wrażliwości i gotowości reagowania na potrzeby dziecka. Ważna jest również reprezentacja dziecka w umyśle opiekuna, jego stan emocjonalny (np. depresja), relacje w rodzinie (przede wszystkim między rodzicami) oraz sposób sprawowania opieki (np. interpretacja emocji dziecka).

Modele robocze są bardzo rozbudowane i stabilne już około trzeciego roku życia. Potem mogą podlegać zmianom jedynie w ograniczonym stopniu, pod wpływem bardzo silnych przeżyć lub powtarzających się wielokrotnie nowych doświadczeń. Wyznaczają tym samym sposób funkcjonowania człowieka nie tylko w dzieciństwie, ale również w dorosłości.

W celu zapewnienia możliwości systematycznej diagnozy wzorców więzi Ainsworth (patrz Ainsworth i inni, 1978, za: Senator, 2010) stworzyła wystandaryzowaną dla badania dzieci Procedurę Obcej Sytuacji. Wyróżniła cztery jakościowo różne wzory więzi: więź ufną, lękowo-unikającą, lękowo-ambiwalentną oraz zdezorganizowaną.

Więź ufną wyraża się poprzez postrzeganie opiekuna jako dostępnego fizycznie i emocjonalnie, kochającego i wrażliwie reagującego na sygnały dziecka. Własna osoba postrzegana jest jako wartościowa, kochana, zasługująca na miłość i zaspokajanie potrzeb, a także skuteczna, potrafiąca komunikować się i wpływać na innych ludzi, zdolna do sprawiania radości innym i dzielenia się z nimi swoimi przeżyciami.

Więź lękowo-unikająca wiąże się z modelem opiekuna będącego osobą raczej niedostępną, z małą gotowością do reagowania na sygnały i potrzeby dziecka. Ten typ więzi charakteryzuje dzieci o niskim poczuciu własnej skuteczności i sprawczości oraz niskiej samoocenie, które stale czują się narażone na niepowodzenie i frustrację w kontaktach z otoczeniem.

Więź lękowo-ambiwalentna przejawia się w postrzeganiu opiekuna jako mało przewidywalnego, responsywnego jedynie wobec sygnałów o dużym natężeniu, często niedostępnego emocjonalnie, siebie zaś jako osoby mało skutecznej, o niewielkiej możliwości wpływania na innych i której potrzeby emocjonalne mogą pozostawać niezaspokajane.

Więź zdezorganizowana cechuje dzieci zaniedbywane lub krzywdzone. Dzieci te w ramach swojej strategii obronnej w niewielkim stopniu przekładają zachowania opiekuna na kategorie intencji, uczuć czy myśli. Ich modele robocze własnej osoby oraz modele robocze innych nie kształtują się normalnie, są uproszczone i niespójne.

Dzieci o ufnym wzorcu więzi cechuje, w porównaniu do innych dzieci, większa elastyczność i lepsza możliwość adaptacji do nowych sytuacji, a także wyższe kompetencje społeczne.

1.2. Przywiązanie w dorosłości

Kontynuatorzy myśli Bowlby'ego rozszerzyli zastosowanie teorii więzi poza przywiązanie w dzieciństwie na przywiązanie w dorosłości (Ainsworth, 1989; Hazan i Shaver, 1987). Stwierdzili, że bliskie związki romantyczne osób dorosłych mają cechy podobne do związku dziecka z pierwotnym opiekunem. Ludzie w dorosłych związkach również pragną i poszukują bliskości z drugą osobą. Doświadczają napięcia, przygnębienia lub niepokoju, kiedy ta osoba nie jest dostępna, czerpią poczucie bezpieczeństwa i pewności z kontaktu z nią, oraz zwracają się do niej o wsparcie i odzyskanie spokoju w sytuacjach stresu. W przeciwieństwie do komplementarności relacji przywiązania w dzieciństwie, relacje w dorosłości opierają się raczej na wzajemności. Partnerzy pozostający w bliskim związku zarówno doświadczają opieki i bliskości ze strony ukochanej osoby, jak również są źródłem tego typu zachowań wobec niej. W tym przypadku bliskość oznacza również zachowania seksualne.

Badania nad specyfiką więzi w związkach romantycznych prowadzili m. in. Hazan i Shaver (1987; 1994). Opisali sposób myślenia, czucia się i zachowania w relacjach w zależności od trzech wiodących stylów przywiązania (ufnego, lękowo-ambiwalentnego i lękowo-unikającego).

I tak, ludzie o stylu przywiązania ufnym w bliskim kontakcie czują się swobodnie. Nie odczuwają lęku przed zależnością i trwałymi związkami. Są otwarci i elastyczni, mają zdolność do monitorowania stanów własnego umysłu. Poddają refleksji swoje doświadczenia. Zdolności te ułatwiają im wrażliwe reagowanie na partnera i odzwierciedlanie jego stanów. Swoich partnerów romantycznych postrzegają jako godnych zaufania, pomocnych, o pozytywnych i zrozumiałych intencjach. Miłość traktują jako trwałą, przewidywalną i dającą wsparcie.

Osoby lękowo-ambiwalentne łatwo się zakochują, jednak niełatwo zdobywają nowych przyjaciół i trwałych partnerów. Będąc w relacji często odczuwają lęk i samotność. Obsesyjnie skupiają się na responsywności partnera romantycznego, są ekstremalnie zazdrosne i czujne na wszelkie niepokojące sygnały. Nieustannie boją się odrzucenia i poszukują dowodów miłości. Mają wiele wątpliwości na swój temat i niską samoocenę. Przejawiają jednocześnie emocjonalny egocentryzm i mają stale poczucie, że partner nie zaspokaja ich potrzeb zrozumienia, zaufania i opieki. Bardzo pragną bliskości, aż do całkowitego „złania się” z partnerem, dlatego też zapewne mają tendencję do przesadnego ujawniania własnego Ja.

Styl lękowo-unikający sprzyja unikaniu intymnych kontaktów społecznych, zwłaszcza w sytuacjach stresowych. Ludzie z tym stylem przywiązania odczuwają lęk przed intymnością i ogólnie pesymistycznie patrzą na bliskie związki. Wolą nie być zależni od innych i żeby inni nie byli zależni od nich. Jeśli już wejdą w relację, utrzymują duży dystans emocjonalny z partnerem, unikają ujawniania własnego Ja i nie tolerują go również u niego. Świadomie postrzegają siebie jako silnych, kompetentnych i dobrych, innych zaś jako niegodnych zaufania,

nadmiernie zależnych, nieprzystosowanych i im niepotrzebnych. Na poziomie nieświadomym jednak doświadczają własnego Ja jako słabego, zależnego, bezradnego i podatnego na zranienie. Innych natomiast jako odrzucających, kontrolujących, lub karzących. Unikanie bliskich relacji jest więc strategią obronną.

Nieco inną niż Hazan i Shaver typologię stylów przywiązania osób dorosłych stworzyła Kim Bartholomew (Bartholomew i Horowitz, 1991). Przyjęła ona, że w zależności od wytworzonych w dzieciństwie wewnętrznych modeli roboczych Ja oraz modeli roboczych innych (pozytywnych lub negatywnych), utrwalają się oczekiwania odnośnie możliwości tworzenia i utrzymywania bliskich relacji z innymi w dorosłości. Zestawienie pozytywności – negatywności modeli roboczych wyznacza cztery wiodące style przywiązania: styl ufny oraz trzy style nieufne: zaabsorbowany, odrzucająco-unikający oraz lękowo-unikający. Styl ufny i styl zaabsorbowany odpowiadają stylowi ufnemu oraz lękowo-ambiwalentnemu z kategoryzacji Hazan i Shavera. Dwa style unikające (odrzucająco-unikający oraz lękowo-unikający), różniące się stopniem pozytywności modelu roboczego własnej osoby, przez Hazan i Shavera kategoryzowane są łącznie, jako styl lękowo-unikający.

Pozytywność – negatywność modeli roboczych określana jest na pewnym kontinuum, wyznacza więc swego rodzaju dwa niezależne wymiary przywiązania. Model Ja osoby określa jej przekonania dotyczące tego, na ile jest ona godna szacunku, uznania i miłości, warunkując tym samym nasilenie u niej *lęku przed odrzuceniem* w relacjach romantycznych. Model innych określa przekonania dotyczące ogólnej wrażliwości i responsywności innych oraz ich dostępności emocjonalnej, wyznaczając nasilenie *unikania intymności* z potencjalnymi partnerami.

Myślenie o stylach przywiązania jako wypadkowej umiejscowienia na dwóch niezależnych wymiarach (lęku przed odrzuceniem oraz unikania intymności), jest w dużej mierze równoważne do kategoryzowania ich według czterech wiodących stylów według Bartholomew (Bartholomew i Horowitz, 1991; Brennan i inni, 1998). Niski lęk przed odrzuceniem koresponduje z pozytywnym modelem roboczym Ja, wysoki zaś z negatywnym. Niski vs wysoki poziom unikania intymności odpowiada natomiast pozytywnemu vs negatywnemu modelowi roboczymu innych. Wiodące style przywiązania wyrażają się jako obszary o względnie skrajnych wartościach na kontinuum obu wymiarów.

Styl ufny charakteryzuje się niskim lękiem przed odrzuceniem i niskim unikaniem intymności. Osoby o tym stylu przywiązania uważają się za wartościowe i godne miłości, zaś innych ludzi postrzegają jako akceptujących i wspierających.

Stylowi zaabsorbowanemu odpowiada wysoki poziom lęku przed odrzuceniem i niski poziom unikania intymności. Ludzie, których cechuje taki styl przywiązania, bardzo pragną bliskich, intymnych związków z innymi, ale jednocześnie czują się ich niegodni. Dlatego boją się braku akceptacji ze strony partnera i porzucenia.

Ludzie o stylu przywiązania odrzucająco-unikającym charakteryzują się z kolei niskim po-

ziomem lęku przed odrzuceniem i wysokim poziomem unikania intymności. Mają pozytywny obraz siebie, nie chcą jednak wchodzić w bliskie relacje z innymi uważając, że ich nie potrzebują. Postawa taka wynika nie z prawdziwej niezależności od innych, ale właśnie z lęku przed zależnością wynikającym z negatywnej oceny innych.

Styl lękowo-unikający cechuje zarówno wysoki poziom lęku przed odrzuceniem, jak i wysoki poziom unikania intymności. Osoby o tym stylu przywiązania odrzucają możliwość wejścia w bliską relację z innym człowiekiem, chroniąc się tym sposobem przed wysoko ocenianym ryzykiem bycia zranionym.

Na bazie charakteryzujących partnerów stylów przywiązania może kształtować się poziom bliskości w relacji, a także sposób postrzegania i reagowania na zachowanie partnera, w szczególności udzielanie i chęć otrzymywania wsparcia¹. Ze względu na to, iż funkcjami przywiązania, oprócz poszukiwania bliskości, są poszukiwanie bezpieczeństwa i pocieszenia, specyficzny styl przywiązania ujawnia się zwłaszcza w warunkach stresujących.

Shaver i Mikulincer (2002) stworzyli model strategii związanych z aktywacją systemu behawioralnego przywiązania w sytuacjach stresowych. Model zakłada, że każde spostrzeżone zagrożenie czy wyzwanie powoduje aktywację systemu behawioralnego przywiązania i strategii radzenia sobie. Inne są jednakże skutki tej aktywacji. U osób ufnie przywiązanych wiara w możliwość znalezienia oparcia u innych powoduje zmniejszenie dystresu oraz aktywne podejmowanie działań zmierzających do rozwiązania problemu (samodzielnie lub poprzez poszukiwanie wsparcia społecznego). U osób o stylach więzi nieufnych, postrzegany brak dostępności i responsywności innych powoduje zwiększenie odczuwanego dystresu. Ludzie o wysokim poziomie lęku przed odrzuceniem będą w tej sytuacji stosować strategie hiperaktywacyjne, polegające na uporczywych próbach zdobycia uwagi i wsparcia od obiektu przywiązania, przy jednoczesnym poczuciu własnej bezradności. Będą także kumulować w sobie negatywne emocje i myśli, prowadząc tym samym do jeszcze większego pogorszenia swojego stanu psychicznego. Ludzie o wysokim poziomie unikania intymności będą natomiast stosować strategie dezaktywacyjne, maksymalizując dystans od swoich obiektów przywiązania, dążąc do samowystarczalności i wypierając wszelkie niepokojące czy przykre emocje, myśli i wspomnienia.

Powyższe strategie aktywacyjne są wyuczone. Z czasem stają się niezależne od konkretnych relacji przywiązaniowych (Mikulincer i inni, 2003) i wpisują się we względnie stały obraz własnej osoby (Berant i inni, 2005).

Podobnie też same style przywiązania są podczas dorosłego życia względnie stabilne. Jak wynika z przeglądu badań (Tryjarska, 2010), zmiany stylu obserwuje się u około 30% osób, przy czym kierunki tych zmian dotyczą zarówno przekształceń stylu ufego w jeden z nieufnych jak i odwrotnie.

¹patrz punkt 3.3

1.3. Wybrane wyniki badań dotyczących zależności między stylami przywiązania a funkcjonowaniem w bliskich związkach

Liczne przeprowadzane badania potwierdzają związek stylów przywiązania z ważnymi aspektami funkcjonowania indywidualnego i społecznego ludzi w dorosłości, w szczególności zaś funkcjonowania w związkach partnerskich.

Przede wszystkim, potwierdzono, iż styl przywiązania wiąże się z ogólnym obrazem własnej osoby (Griffin i Bartholomew, 1994) i ze stabilnością tego obrazu (Mikulincer, 1998a). I tak, osoby o ufnym stylu przywiązania charakteryzują się stabilnym i pozytywnym obrazem siebie. Własny obraz osób o innych stylach przywiązania może być niestabilny, zwłaszcza w okolicznościach wywołujących dystres psychiczny. Nieufne style przywiązania, poprzez wysoki poziom lęku przed odrzuceniem, a do pewnego stopnia także poprzez wysoki poziom unikania intymności, sprzyjają niekontrolowanej aktywacji negatywnych mentalnych reprezentacji własnej osoby w sytuacji dużego obciążenia poznawczego (Mikulincer i inni, 2004). Co więcej, u ludzi o stylu przywiązania lękowo-ambiwalentnym², ich negatywny obraz własnej osoby jest zależny od wyników starań o wsparcie i miłość innych. U ludzi o stylu przywiązania lękowo-unikającym³ względnie pozytywny obraz Ja jest uzależniony od postrzeganej własnej samowystarczalności. Ponadto, osoby o nieufnych stylach przywiązania innych ludzi postrzegają przez pryzmat własnych cech, przypisywanych im poprzez mechanizmy projekcji (Mikulincer i Horesh, 1999). Przywiązanie lękowo-ambiwalentne sprzyja ogólnemu projektowaniu własnych cech na innych, podczas gdy przywiązanie lękowo-unikające tylko własnych cech niepożądanych.

Styl przywiązania okazał się także wpływać na przejawianą otwartość i skłonność do ujawniania własnego Ja w relacjach z innymi, zarówno obcymi (np. Keelan i inni, 1998; Mikulincer i Nachshon, 1991; Wei i inni, 2005), jak i partnerami romantycznymi (np. Bradford i inni, 2002; Keelan i inni, 1998). Mimo, że w badaniach stosowane były różne konceptualizacje i metody pomiaru stylu przywiązania i ujawniania własnego Ja, łącznie można podsumować je następująco: niski stopień unikania intymności sprzyja ujawnianiu własnego Ja oraz otwartości na ujawnianie siebie przez innych. Niski lęk przed odrzuceniem sprzyja elastyczności i odwzajemnianiu stopnia ujawniania własnego Ja przejawianego przez partnera interakcji. Dodatkowo, zarówno niski lęk przed odrzuceniem, jak i niski stopień unikania intymności, zwiększają szanse przejawiania asertywności w kontaktach (Anders i Tucker, 2000) oraz konstruktywnego radzenia sobie ze złością i sytuacjami konfliktowymi lub problemowymi (Kobak i Hazan, 1991; Mikulincer, 1998b; Paley i inni, 1999). Wysoki lęk przed odrzuceniem sprzyja

²zgodnie z konceptualizacją Hazan i Shavera (Mikulincer, 1998a)

³j.w.

kierowaniu złości do wewnątrz, zaś wysokie unikanie intymności kierowaniu wrogości na zewnątrz. Styl ufny wiąże się ze stosunkowo najszerszą gamą zarówno pozytywnych, jak i negatywnych emocji wyrażanych wobec partnera w odpowiedzi na różne wydarzenia (integracja różnych wyników badań dokonana przez Mikulincera i Shavera, 2005). W przeciwieństwie do reakcji osób o nieufnych stylach przywiązania, reakcje emocjonalne osób ufnych odzwierciedlają silną tendencję do podtrzymywania dobrostanu partnera, stymulowania jego rozwoju, pokonywania przeciwności i dążenia do zachowania stabilności związku w sytuacjach, które tego wymagają. Dodatkowo, ufny styl przywiązania sprzyja poszukiwaniu i otwartości na nowe informacje (Mikulincer, 1997), również te niezgodne z oczekiwaniami (Mikulincer i Arad, 1999). Ludzie o ufnym stylu przywiązania mają też, w porównaniu do ludzi o stylach nieufnych, większe i bardziej satysfakcjonujące sieci kontaktów potencjalnie wspierających w otoczeniu (np. Anders i Tucker, 2000). Są też zdolni do lepszego rozpoznawania cudzych potrzeb wsparcia (Reizer i Mikulincer, 2007).

Wyniki badań poświęconych związkom stylów przywiązania z postrzeganym wsparciem społecznym⁴ i opieką w bliskich związkach (np. Carnelley i inni, 1996; Cieślak i Wajnbergier, 2006; Florian i inni, 1995a) wskazują na to, iż osoby ufnie przywiązane postrzegają więcej wsparcia, zarówno potencjalnie dostępnego, otrzymywanego, jak i dawanego partnerowi. Więcej też go poszukują. Osoby o nieufnych stylach przywiązania są stosunkowo gorszymi dostarczycielami opieki i wsparcia dla partnera po części dlatego, że przejawiają zachowania kontrolujące. Przy czym wyższe unikanie intymności wiąże się z mniejszą responsywnością, zaś wyższy lęk przed odrzuceniem z większą kompulsywnością zachowań. Dodatkowo, ludzie charakteryzujący się wyższym unikaniem intymności postrzegają zachowanie partnera wobec nich jako stosunkowo mniej wspierające, a czasem nawet intruzywne (Cohen i inni, 2005). Mają też problemy z efektywnym poszukiwaniem wsparcia.

Bardzo wiele badań wskazuje na istotne związki stylów przywiązania z zadowoleniem ze związku. Wyniki potwierdzają pozytywny związek ufnego przywiązania z ogólną satysfakcją z relacji, zarówno wśród par randkujących (np. Collins i Read, 1990), jak i wśród małżeństw (np. Davila i Bradbury, 2001; Hirschberger i inni, 2009; Klohnen i Bera, 1998; Kobak i Hazan, 1991; Ottu i Akpan, 2011). W szczególności zależność ta dotyczy również takiego aspektu jak satysfakcja z życia seksualnego (Butzer i Campbell, 2008). Zdaniem niektórych autorów (np. Feeney, 1999, Shaver i Hazan 1993, za: Mikulincer i inni, 2002) ufnosc stylu przywiązania jest tak naprawdę jednym z najbardziej obiecujących czynników mogących wyjaśniać satysfakcję. Aczkolwiek, jak stwierdzili inni autorzy, wpływ stylu przywiązania na zadowolenie z relacji może być mediowany przez poziom psychologicznego dystresu (Meyers i Landsberger, 2002; Reizer i inni, 2010) lub wsparcia społecznego otrzymywanego od partnera

⁴więcej na ten temat patrz też w rozdziale 3, poświęconym m. in. znaczeniu i uwarunkowaniom wsparcia społecznego, na stronie 31

(Reizer i inni, 2010). Niektóre badania (np. Collins i Read, 1990; Mondor i inni, 2011) sugerują, że znaczenie poszczególnych wymiarów przywiązania dla satysfakcji ze związku może być uzależnione od płci. Większe znaczenie dla satysfakcji obojga partnerów może mieć lęk przed odrzuceniem kobiet i unikanie intymności mężczyzn.

Podsumowując wyniki przytoczonych wyżej badań, można stwierdzić, że style przywiązania mają znaczący wpływ na funkcjonowanie kobiet i mężczyzn w relacjach. Osoby o ufnyh stylu przywiązania są bardziej otwarte wobec swoich partnerów, lepiej umieją także poszukiwać oraz udzielać wsparcia ukochanej osobie oraz lepiej radzić sobie z konfliktami. Ich związki są również bardziej szczęśliwe niż związki osób o nieufnych stylach przywiązania.

Rozdział 2

Funkcjonowanie jednostki i pary w ujęciu systemowym

2.1. Podstawowe założenia podejścia systemowego w terapii rodzin

Podjęcie systemowe jest obecnie dominującym podejściem teoretycznym w terapii rodzin (Namysłowska, 1997). Stworzyło ono nową perspektywę rozumienia funkcjonowania rodziny i pojmowania patologii, a także nowe możliwości terapii. Wszystkie istniejące nurty teoretyczne¹, wywodzą swe główne i wspólne założenia z ogólnej teorii systemów (Bertalanffy, 1984).

W ogólnej teorii systemów system rozumiany jest jako układ wyższego rzędu, składający się ze zbioru wzajemnie oddziałujących na siebie elementów. Systemu nie można zatem dobrze opisać i zrozumieć używając jedynie języka opisu poszczególnych jego składowych. Niezbędne jest również odwoływanie się do kategorii umożliwiających charakterystykę ich wzajemnych relacji. Elementy i relacje tworzą razem strukturę systemu. Struktura wyznacza możliwe funkcje i ograniczenia, czyli dopuszczalny dla danego systemu zbiór działań, w tym zmian jego samego.

Elementy systemu pozostają ze sobą w procesie nieustannych interakcji. Te interakcje nie mają charakteru linearnego (w rozumieniu następujących po sobie przyczyn i skutków), a cyrkularny – poprzez sprzężenia zwrotne. Sprzężenia zwrotne ujemne („im bardziej, tym mniej”) oraz dodatnie („im bardziej, tym bardziej”) pozwalają na kontrolę i utrzymanie systemu w stanie dynamicznej równowagi na zasadzie homeostazy. Sprzężenie ujemne nie dopuszcza do nadmiernych zmian w systemie i przywraca uprzednią równowagę. Nazywane jest to mechanizmem morfostazy. Sprzężenie dodatnie prowadzi do nasilania zmian, a w skrajnym przypadku wręcz do zniszczenia systemu. Nazywane jest to mechanizmem morfogenezy.

¹według Nicholasa (1984, za: Tryjarska, 2006) do trzech wiodących można zaliczyć szkołę komunikacyjną, strukturalną i strategiczną, z których każda kładzie nacisk na nieco inne aspekty funkcjonowania rodzin

Systemy zawsze istnieją w otoczeniu innych systemów, w ramach uporządkowanej hierarchii. Z systemami szerszymi tworzą tak zwane ekosystemy. Wewnątrz siebie zaś mogą dzielić się na podsystemy. Między systemami istnieją granice, których przepuszczalność określa stopień możliwego przepływu informacji między nimi. Systemy o granicach nieprzepuszczalnych nie wymieniają informacji, energii lub materii z otoczeniem. Ich stan w danym momencie jest całkowicie zdeterminowany przez warunki początkowe. Są to tzw. systemy zamknięte, których przykładem są urządzenia mechaniczne. Systemy o granicach przepuszczalnych, zwane systemami otwartymi, charakteryzuje podatność na wpływy z zewnątrz. Są to na przykład systemy ożywione.

Dwie ważne cechy systemów otwartych to ekwifinalność oraz ekwipotencjalność. Ekwifinalność oznacza, że ten sam stan końcowy może być osiągnięty przy różnych stanach początkowych i różnymi drogami. Ekwipotencjalność rozumiana jest zaś jako możliwość następowania różnych, nawet całkowicie odmiennych, stanów końcowych dla identycznych warunków początkowych.

Rodzina, jako system ożywiony, jest systemem otwartym. Jego strukturę wyznaczają jej członkowie i ich wzajemne relacje. Interakcje zachodzące między nimi wyrażają się w zachowaniach komunikacyjnych. Aby zdiagnozować funkcjonowanie rodziny nie wystarczy przyrzeć się zjawiskom intrapsychicznym związanym z poszczególnymi jednostkami, a więc ich motywom, właściwościom osobowości czy zachowaniom. Niezbędne jest również uchwycenie specyfiki wzorów interakcji między nimi. Patologia rozumiana jest jako zaburzenie całego układu i wzorów interakcji właśnie, nie zaś pojedynczej osoby czy osób. Do poznania ich nie jest potrzebna szczegółowa wiedza na temat historii rodziny czy przeszłości poszczególnych członków, a raczej zrozumienie funkcji, jakie zaburzone relacje w systemie rodzinnym pełnią aktualnie.

System rodzinny, jak każdy inny system otwarty, ma tendencję do oscylacji między stałością i zmiennością. Im bardziej przepuszczalne są granice między systemem a światem zewnętrznym oraz między poszczególnymi podsystemami, tym większe jest pole dla dodatnich sprzężeń zwrotnych i elastyczności. Taka większa otwartość systemu pozwala na wprowadzanie w nim nowych zasad równowagi. Dzięki temu możliwa jest adaptacja systemu do zmian w postaci nowych warunków stwarzanych przez otoczenie społeczne lub prowokowanych przez zmiany rozwojowe.

Główne założenia podejść systemowych w terapii rodzin można podsumować następująco: rodziny niezaburzone tworzą harmonijne, podlegające stałym fluktuacjom wzory interakcji. Manifestuje się to dużą różnorodnością zachowań i zmiennością ról. Rodziny zaburzone natomiast wykazują sztywność i raczej nasilające się podobieństwo. Ewentualne zmiany w zachowaniu mają u nich raczej charakter ilościowy niż jakościowy.

2.2. Teoria systemów rodzinnych Bowena – rola stopnia zróżnicowania Ja dla funkcjonowania partnerów

Teoria systemów rodzinnych Murraya Bowena była tworzona przez niego od podstaw, jako załączek ogólnej teorii systemów naturalnych, nie zaś poprzez analogię do teorii systemów mechanicznych czy ogólnej teorii systemów (Kerr i Bowen, 1988). Mimo, iż z jednej strony wpisuje się ona w nurt ogólnego podejścia systemowego, z drugiej strony pozostaje pod dość silnym wpływem teorii psychodynamicznej (Namysłowska, 1997).

W teorii tej zakłada się, że zjawiska obserwowane na poziomie biologicznym, psychologicznym i społecznym są ze sobą wzajemnie powiązane. Rodzina traktowana jest jako system emocjonalno-relacyjny, gdzie „emocjonalny” odnosi się do sił motywacyjnych, „relacyjny” zaś oznacza komunikację, interakcje i inne relacje w systemie. System rodzinny umożliwia swoim członkom otrzymywanie, integrowanie i reagowanie na informacje. Jego funkcjonowanie jest zależne od innych szerszych systemów i od podsystemów. Operacje systemu emocjonalnego odzwierciedlają współgranie w relacjach ze znaczącymi innymi dwóch przeciwstawnych sił: indywidualizmu i wspólnotowości. Siły te działają z różną intensywnością w zależności od stopnia oddalenia od „optymalnego dystansu” bycia ze sobą (nie za blisko i nie za daleko). Zapewniają tym samym utrzymywanie systemu w stanie dynamicznej równowagi. Niezbalansowanie indywidualizmu i wspólnotowości prowokowane jest między innymi przez „niezróżnicowane ego rodzinne”, tj. emocjonalną jedność członków rodziny. Takie niezbalansowanie jest wyrazem dysfunkcji systemu i może prowadzić do powstawania objawów patologicznych: emocjonalnych, fizycznych lub społecznych.

Jednym z głównych pojęć teorii jest *zróżnicowanie Ja*, które wyraża się na kontinuum od fuzji (niskie zróżnicowanie Ja) do zróżnicowania (wysokie zróżnicowanie Ja). W wymiarze intrapsychicznym, zróżnicowanie Ja oznacza zdolność człowieka do różnicowania myśli od uczuć oraz do równoważenia procesów intelektualnych i emocjonalnych. W wymiarze interpersonalnym – umiejętność równoważenia poziomu zależności i autonomii w relacjach z innymi.

Jednym z aspektów, w jakich wyraża się zróżnicowanie Ja, jest *reaktywność emocjonalna*. Osoby o niskim zróżnicowaniu Ja charakteryzuje wysoka reaktywność emocjonalna, determinująca trudności w spokojnym reagowaniu wobec emocjonalnego zachowania innych i w regulowaniu własnych emocji. Osoby o wysokim zróżnicowaniu Ja, mając niską reaktywność emocjonalną, w sposób bardziej adekwatny umieją w zależności od sytuacji reagować emocjonalnie albo racjonalnie.

Zróżnicowanie Ja to również zdolność do przyjmowania *pozycji Ja* w relacjach. Wysoki jego poziom polega na podtrzymywaniu dobrze zdefiniowanego poczucia Ja i własnych przekonań, nawet w sytuacji dużej presji ze strony innych. Dzięki temu granice między partnerami

w relacji są elastyczne, co pozwala na osiągnięcie emocjonalnej i fizycznej bliskości bez poczucia zagrożenia całkowitego zlania się z drugą osobą.

Pozostałymi aspektami, jakie składają się na zróżnicowanie Ja, są angażowanie się w *fuzję z innymi* oraz *emocjonalne odcięcie*. Wysoki stopień fuzji, odpowiadający niższemu zróżnicowaniu Ja, objawia się w braku separacji od innych, przyjmowaniu ich przekonań i wierzeń lub narzucaniu im własnych, dużym zaangażowaniu emocjonalnym w relacje, a także w poszukiwaniu akceptacji i uznania za wszelką cenę. Wysoki poziom emocjonalnego odcięcia, również odpowiadający niższemu poziomowi zróżnicowania Ja, przejawia się zaś w izolowaniu się od innych, tendencji do negowania ważności relacji z innymi i dążeniu do jak największej niezależności.

Ogólnie, im niższy jest stopień zróżnicowania Ja, tym wyższy jest u jednostki poziom reaktywności, subiektywizmu i zdeterminowanej emocjonalnie automatyczności działania, a także większa potrzeba wspólnotowości. Wysoki poziom chronicznego lęku w warunkach dużego stresu może sprzyjać powstawaniu zaburzeń psychicznych. Wyższe zróżnicowanie Ja przekłada się z kolei na możliwość bardziej obiektywnego przetwarzania informacji i dokonywania świadomych wyborów, jak również warunkuje większą odporność na stres i większe możliwości przystosowywania się do zmian w realiach życiowych.

Wysokie zróżnicowanie Ja charakteryzuje jednostki o mocnym wewnętrznym systemie kontroli oraz zinternalizowanym własnym systemie opinii i przekonań. Osoby takie są autonomiczne, odpowiedzialne, a jednocześnie zdolne do uczuć i zaufania wobec innych. Wiążą się z innymi ludźmi o podobnie mocnym Ja, na zasadzie jego poszanowania. Cechuje je stosunkowo silne dążenie do indywidualizmu, a jednocześnie duża ogólna elastyczność. Mają realistyczne oczekiwania wobec siebie i innych.

Ludzie o niskim poziomie zróżnicowania Ja są silnie uzależnieni od uczuć osób je otaczających. Jeśli przyjmują jakiś system intelektualnych przekonań, to jest to zwykle system dominujący w danej kulturze lub społeczności. W życiu kierują się opiniami i żądaniami innych, przejawiając uległość lub sprzeciw. Dążą do nasilonej wspólnotowości oraz poszukują partnerów życiowych pragnących podobnej zależności. Osoby takie z jednej strony marzą o bliskości, z drugiej strony jednak panicznie się jej boją i mają tendencję do utrzymywania emocjonalnego dystansu. Ich funkcjonowanie jest mocno zależne od relacji w rodzinie. Współzależność emocjonalna prowokuje wysoką wrażliwość i łatwość powstawania poczucia zagrożenia własnego dobrostanu psychicznego ze strony partnera. Przez to osoby o niskim zróżnicowaniu Ja cechuje duża sztywność. Brak zdolności do autonomii i separacji utrudnia im osiągnięcie autentycznej bliskości z innymi, a przez to również znajdowanie oparcia w kontaktach z nimi i obniżenie lęku.

Poziom zróżnicowania Ja nie poddaje się łatwo zmianom i jest względnie stabilny na przestrzeni całego życia. Kształtuje się na stosunkowo wczesnym jego etapie, w dużej mierze po-

przez proces transmisji wielopokoleniowej, oznaczającej przepływ procesów emocjonalnych z pokolenia na pokolenie. Poziom zróżnicowania Ja u dziecka zależy od stopnia emocjonalnej separacji osiąganey w stosunku do rodziców. Na poziom tej emocjonalnej separacji pozytywnie wpływa stopień separacji osiągniętej przez rodziców w stosunku do ich rodzin. Wiąże się on także z charakterystyką relacji dziecka i rodziców.

W życiu dorosłym jako partnerzy stałych związków dobierają się zazwyczaj ludzie o podobnych poziomach zróżnicowania Ja. Gdy obie osoby mają niski stopień zróżnicowania Ja, w parze nasilone jest dążenie do wspólnotowości. Wyraża się ono w mniejszej koncentracji obu osób na sobie jako na jednostce, większej zaś na związku z partnerem. Przystosowywanie się, mimo iż może być przyczyną dyskomfortu, zwiększa poczucie wspólnotowości oraz redukuje lęk. Może polegać na wyrzekaniu się swojego indywidualizmu na rzecz zaspokajania potrzeb partnera oraz na przejawianiu wysokiego stopnia konformizmu wobec jego opinii lub na zmuszaniu do takiego zachowania partnera. Dodatkowo, następować może ograniczanie kontaktu ze światem zewnętrznym i tworzenie wewnątrz związku swego rodzaju „emocjonalnego kokona”. Wszystko to może zapewniać parze stosunkowo dobre i stabilne funkcjonowanie, o ile nic nie wytrąci jej ze stanu istniejącej równowagi. W tym kontekście niższe zróżnicowanie Ja partnerów zwiększa prawdopodobieństwo szybkiego pogarszania się relacji, ale nie musi powodować rozpadu związku.

Cztery charakterystyczne mechanizmy pozwalające niezróżnicowanym rodzinom nuklearnym utrzymać stabilność to: konflikt małżeński, emocjonalne odcinanie się, dysfunkcja jednego z partnerów oraz przenoszenie problemów na dzieci. Funkcjonowanie w warunkach przewlekłego konfliktu charakteryzuje cykliczne występowanie okresów nadmiernej bliskości oraz emocjonalnego dystansu, które pozwala na wyjątkowo skuteczne radzenie sobie z dylematem potrzeby bliskości i lęku przed nią. Emocjonalne odcięcie się, polegające na izolacji i dążeniu do niezależności, pomaga członkom rodziny szukać swobody oraz unikać nadmiernej wzajemnej reaktywności. Aczkolwiek jest to raczej ucieczka od nierozwiązanej zależności, niż prawdziwa separacja. Dysfunkcja jednego z partnerów wyraża się przez rozwój symptomów chorobowych w aspekcie fizycznym, emocjonalnym lub społecznym. Przenoszenie problemów na dzieci polega na włączaniu ich do relacji rodziców poprzez triangulację lub objawia się w procesie rodzinnej projekcji. Zarówno dysfunkcja jednego z partnerów jak i przenoszenie problemów na dzieci pozwalają partnerom skupić się na ich objawach, odwracając uwagę od prawdziwych przyczyn lęku i tym sposobem umożliwiając radzenie sobie ze stresem.

Poziom ogólnego funkcjonowania jednostki i potencjalny rozwój symptomów zależą od poziomu odczuwanego stresu i sposobów radzenia sobie z nim. Im niższy jest poziom zróżnicowania Ja, tym mniejsza jest odporność na stres, gdyż wyższemu poziomowi chronicznego lęku towarzyszą mniejsze możliwości przystosowania. Powodem tego jest występowanie większej potrzeby posiadania emocjonalnie wspierających relacji przy jednoczesnej mniejszej zdolno-

ści do ich utrzymywania, a także mniejszej szansy na otrzymywanie wsparcia od podobnie reaktywnego emocjonalnie partnera. Poziom chronicznego lęku zależy głównie od wyuczonych reakcji. Czynnikiem wywołującym go jest reakcja na zaburzenia równowagi w systemie relacyjnym, np. oczekiwanie na opuszczenie domu przez dzieci. Wraz z rosnącym poziomem lęku wzrasta potrzeba bycia razem, myślenia i działania tak samo. Zmniejsza się tolerancja wobec różnic. Jednocześnie presja bliskości ze strony innych budzi potrzebę emocjonalnego dystansu. Brak tolerancji różnic może skutkować narastaniem dominacji jednej ze stron w relacji.

2.3. Wybrane wyniki badań nad znaczeniem zróżnicowania Ja dla funkcjonowania w relacji

Poniżej przedstawiono wybrane wyniki badań empirycznych, odnoszące się do związków zróżnicowania Ja z innymi ważnymi cechami jednostki, w szczególności z funkcjonowaniem w bliskich związkach partnerskich.

Wyniki badań przeprowadzonych przez Skowron i Dendy (2004) wskazały na istotne związki zróżnicowania Ja ze stylami przywiązania. Potwierdzone zostało, że im niższy jest poziom zróżnicowania Ja, tym silniejszy jest lęk przed odrzuceniem i większe unikanie intymności. Przy czym lęk przed odrzuceniem korelował silniej dodatnio z takim aspektem zróżnicowania Ja jak reaktywność emocjonalna, zaś unikanie intymności z odcięciem emocjonalnym. Łącznie wszystkie mierzone aspekty zróżnicowania Ja wyjaśniały 40% wariancji lęku przed odrzuceniem i 62% wariancji unikania intymności. W tym samym badaniu wykazano również pozytywne związki zróżnicowania Ja ze zdolnością do samoregulacji w aspekcie poznawczym i behawioralnym. Wyższe zróżnicowanie Ja okazało się również wiązać z wyższym stopniem rozwoju psychospołecznego (Garbarino i inni, 1995; Jenkins i inni, 2005). Niektórzy autorzy (Kriegelewicz, 2008; Tuason i Friedlander, 2000) otrzymywali też dane wskazujące na to, iż podobieństwo stopnia zróżnicowania Ja jest charakterystyczne w doborze partnerów życiowych.

Dane empiryczne potwierdzają postulowany na gruncie teoretycznym negatywny związek zróżnicowania Ja z chronicznym lękiem, rozumianym jako stała dyspozycja osoby (np. Maynard, 1997; Skowron i Friedlander, 1998; Tuason i Friedlander, 2000). Wskazują także na pozytywne związki zróżnicowania Ja z ogólnym dobrostanem psychicznym, a negatywne z przeżywanym w różnych sytuacjach psychicznym dystresem (np. Glade, 2005; Skowron, 2004; Skowron i inni, 2003, 2009, 2004). Wykazano również, że im niższy jest stopień zróżnicowania Ja, tym wyższy jest poziom depresyjności (Elieson i Rubin, 2001; Lal i Bartle-Haring, 2011) i objawów somatycznych (Hooper i Doehler, 2011; Murray Jr i inni, 2006).

Wyższe zróżnicowanie Ja okazało się również sprzyjać lepszemu radzeniu sobie ze stre-

sem. W badaniach z jednej strony wskazywano na takie aspekty, jak bezpośrednie negatywne związki zróżnicowania Ja z zespołem stresu pourazowego (Solomon i inni, 2009) czy ze stresem akademickim (Skowron i inni, 2004). Z drugiej strony zaś na pośredniczącą rolę zróżnicowania Ja, moderującą lub mediującą, między postrzeganym stresem a jego negatywnymi konsekwencjami psychicznymi. Dla osób o wyższym zróżnicowaniu Ja stres miał ogólnie mniej negatywne skutki (Murdock i Gore, 2004; Skowron i inni, 2004). Dodatkowo, wykazano (Murdock i Gore, 2004) związek między stopniem zróżnicowania Ja a strategiami radzenia sobie ze stresem. Ludzie o wyższym stopniu zróżnicowania Ja częściej byli skłonni stosować strategie refleksyjne, natomiast ludzie o niższym stopniu zróżnicowania Ja – strategie unikowe i reaktywne².

W badaniach Skowron i innych (2009) otrzymano negatywne korelacje zróżnicowania Ja z wieloma aspektami problemów interpersonalnych. Niski stopień zróżnicowania Ja współwystępował z pragnieniem kontrolowania innych i z niezdolnością do brania pod uwagę ich punktu widzenia, a także z brakiem odczuwanej więzi z innymi oraz z trudnościami w nawiązywaniu i utrzymywaniu relacji. Osoby o niskim poziomie zróżnicowania Ja okazała się charakteryzować również skłonność do poszukiwania rewanzu, łatwe wpadanie w złość, brak pewności siebie i asertywności w sytuacjach społecznych, nadmierne przystosowywanie się, poświęcanie i uległość wobec innych oraz intruzyjność. W innych badaniach (Bartle-Haring i Sabatelli, 1997) wykazano również, iż niskie zróżnicowanie Ja nie sprzyja uzyskiwaniu wsparcia emocjonalnego w bliskich związkach, zwiększa natomiast prawdopodobieństwo występowania wysokiego poziomu konfliktu w relacji (Haber, 1984, za: Miller i inni, 2004).

Potwierdzono, że niskie zróżnicowanie Ja nie sprzyja odczuwaniu satysfakcji w związkach z partnerami romantycznymi. Wskazujące na to wyniki badań pojawiają się w pracach wielu autorów, zarówno w odniesieniu do ogólnego poczucia szczęścia czy satysfakcji (np. Glade, 2005; Knerr i Bartle-Haring, 2010; Lal i Bartle-Haring, 2011; Rovers i inni, 2007), jak i w odniesieniu do jakości związku rozumianej jako przystosowanie wzajemne partnerów (np. Gubbins i inni, 2010; Peleg, 2008; Skowron i Friedlander, 1998). Skowron (2000) w swoich badaniach odkryła w szczególności, że wysoki stopień odcięcia emocjonalnego mężów wiąże się z postrzeganą zarówno przez mężów, jak i przez żony niską jakością małżeństwa.

Podsumowując, na podstawie wyników badań, można stwierdzić, że stopień zróżnicowania Ja ma istotny związek z ważnymi aspektami funkcjonowania zarówno indywidualnego jak i relacyjnego. Wyższe zróżnicowanie Ja sprzyja stosowaniu skuteczniejszych strategii radzenia sobie ze stresem, wpływając dzięki temu pozytywnie na zdrowie psychiczne i fizyczne. Zwiększa także szanse tworzenia i utrzymywania satysfakcjonujących relacji z innymi.

²więcej o strategiach radzenia sobie patrz rozdział 3, punkty 3.1 i 3.2

Rozdział 3

Znaczenie stresu, radzenia sobie i wsparcia społecznego

W różnych dyscyplinach naukowych można znaleźć odmienne konceptualizacje pojęcia „stres” (np. Hobfoll 2006; Oniszczenko 1998; Schwarzer i Taubert 2002). W naukach biomedycznych, stres rozumiany jest jako odpowiedź organizmu na jakiekolwiek stawiane mu wymagania: fizyczne, psychologiczne lub somatyczne. W psychologii, pojęcie to rozumiane jest raczej jako pewnego rodzaju proces, w jakim środowisko i jednostka wzajemnie oddziałują na siebie. Przy czym czasem nacisk kładziony jest bardziej na cechy reakcji osoby poddanej stresowi, czasem zaś na naturę sytuacji stresowej. W psychologii zdrowia dużą wagę przywiązuje się dodatkowo do czynników mediujących lub moderujących reakcję na stres, tj. do sposobów radzenia sobie¹ i wsparcia społecznego².

Ogólnie, wyróżnić można trzy odmienne perspektywy patrzenia na stres: skoncentrowaną na reakcji (fizjologicznych objawach odczuwanego stresu), skoncentrowaną na bodźcu (rodzaju i specyfice stresorów, czyli czynników zewnętrznych mogących wywoływać stres) oraz, dominujące we współczesnej psychologii, podejście poznawczo-transakcyjne (uwzględniające rolę aspektów poznawczych i emocjonalnych w interpretacji sytuacji przez osobę).

Dalej nieco obszerniej przedstawione zostanie jedynie podejście poznawczo-transakcyjne, zgodnie z którym definiowane będzie pojęcie stresu na potrzeby niniejszej pracy.

3.1. Subiektywne rozumienie stresu wg teorii transakcyjnej

Głównym założeniem transakcyjnej teorii stresu (Lazarus, 1986; Lazarus i Folkman, 1984) jest to, iż myśli, uczucia i działania człowieka zależą zarówno od cech jego otoczenia (wymagania, ograniczenia, zasoby), jak i cech indywidualnych (po części uwarunkowanych ge-

¹patrz punkty 3.1 i 3.2

²patrz punkt 3.3

netycznie oraz kształtowanych w ciągu całego życia). Emocje przeżywane w danej sytuacji są rezultatem procesów poznawczych, tj. sposobu, w jaki człowiek ocenia i rozumie swoją relację z otoczeniem. *Stres psychologiczny* powstaje wtedy, gdy dana sytuacja oceniana jest przez jednostkę jako nadwężająca lub przekraczająca posiadane przez nią zasoby i zagrażająca jej dobrostanowi psychicznemu. Stres jest więc specyficznym typem relacji człowiek – środowisko, która powstaje w procesie wzajemnych interakcji między nimi. Proces ten może kształtować się w sposób ciągły w czasie lub podczas pojedynczych konfrontacji.

Sytuacja stresująca może być spostrzegana jako strata (gdy dotyczy przeszłości), zagrożenie lub wyzwanie (gdy dotyczy przyszłości). Ocena w kategorii wyzwania wiąże się z uruchomieniem fizycznej i psychicznej aktywności oraz zaangażowania. Jest spowodowana upatrywaniem w danej sytuacji potencjalnych korzyści: możliwości wykorzystania i doskonalenia posiadanych umiejętności oraz okazji do osobistego rozwoju. Wyzwanie jest odbierane jako nieprzekraczające możliwości poradzenia sobie, a wręcz przyjemne, ekscytujące i interesujące. Ocena w kategorii zagrożenia wiąże się ze spostrzeganiem niebezpieczeństwa w postaci możliwych fizycznych strat (zdrowia, ważnych dóbr materialnych lub osób – zagrożenie fizyczne) lub zagrożenia dla własnej wartości i pewności siebie czy pozycji społecznej (zagrożenie dla ego).

Postrzeganie sytuacji jako zagrożenia lub wyzwania zależy od oceny wymagań (tzw. sytuacyjnych stresorów) oraz od oceny własnych zasobów, wewnętrznych i zewnętrznych. Lazarus (1991, za: Schwarzer i Taubert, 2002) wskazuje takie formalne cechy wymagań jak: nowość, niepewność wydarzenia, niejednoznaczność, aspekty czasowe. Przykładowo, zadanie oceniane jako trudne, niejednoznaczne, nieprzewidziane, wymagające przygotowań i działania pod presją czasu będzie z większym prawdopodobieństwem spostrzegane jako zagrożenie. Natomiast zadanie łatwe, niewymagające specjalnych przygotowań i bez sztywnych ograniczeń czasowych na wykonanie będzie z większym prawdopodobieństwem spostrzegane jako wyzwanie. Pod pojęciem własnych zasobów kryją się potencjalne możliwości poradzenia sobie dostępne w danych okolicznościach i adekwatne do wymagań. Są to zasoby osobiste (wewnętrzne) i zasoby społeczne (zewnętrzne). Na zasoby osobiste składają się własne umiejętności i zdolności, kompetencje społeczne, postrzegana subiektywnie własna skuteczność i optymizm, a także ogólny pozytywny obraz siebie. Zasoby społeczne to z kolei poziom społecznej integracji, wzajemnego wsparcia, przywiązania i zobowiązań w sieci kontaktów, jakimi dysponuje jednostka.

W konfrontacji z konkretną sytuacją, w pierwszym momencie dokonywana jest ocena wymagań, tzw. ocena pierwotna, która determinuje rodzaj pojawiających się w danych okolicznościach emocji. Kolejnym krokiem jest ocena dostępnych zasobów, ewentualne przewartościowanie sytuacji i ocena wtórna. Na tym etapie podejmowana jest, świadomie lub nieświadomie, decyzja odnośnie wielkości i rodzaju przedsięwziętych działań zaradczych, czyli strategii i sposobów radzenia sobie w danej sytuacji. Ocena pierwotna i wtórna są nawzajem

od siebie współzależne.

Radzenie sobie pełni różne funkcje. Może służyć rozwiązywaniu problemu poprzez zmianę własnego zachowania lub otoczenia, a także regulacji przykrych emocji poprzez samouspokajanie. Optymalny, choć nie zawsze możliwy, jest taki sposób radzenia sobie, który spełnia obie te funkcje. Radzenie sobie może być rozważane zarówno w kategorii cechy, czyli ogólnego stylu czy predyspozycji przejawiającej się w różnych sytuacjach, jak i stanu, czyli procesu zależnego od specyfiki konkretnej sytuacji (Lazarus, 1993). Zgodnie z transakcyjną teorią stresu, można wyróżnić dwa jego rodzaje. Radzenie sobie skoncentrowane na problemie przejawia się jako poszukiwanie informacji, podejmowanie bezpośredniego działania lub powstrzymywanie się od działania. Radzenie sobie skoncentrowane na emocjach wyraża się poprzez procesy intrapsychiczne, takie jak na przykład samooszukiwanie i racjonalizacja.

Zarówno stres, jak i podejmowane próby radzenia sobie pociągają za sobą różnego rodzaju następstwa. Konsekwencje doraźne wyrażają się w przeżywaniu emocji i zmianach stanu fizjologicznego. Konsekwencje długofalowe to wpływ na zdrowie fizyczne, dobrostan i odporność psychiczną czy funkcjonowanie społeczne.

3.2. Proaktywne radzenie sobie a kształtowanie przyszłych wydarzeń

Strukturyzowanie sposobów radzenia sobie z wydarzeniami stresującymi dokonywane jest na różne sposoby. Wyróżniane są między innymi radzenie sobie konfrontacyjne vs unikowe, skoncentrowane na problemie vs na emocjach, asymilacyjne vs akomodacyjne. Coraz częściej do badań i rozważań w obszarze psychologii stresu włączane są także pozytywne wysiłki i dążenia, będące wcześniej domeną teorii motywacji (Schwarzer i Taubert, 2002).

Podkreślanie znaczenia dążenia do samodoskonalenia, optymalizacji, poszukiwania i podejmowania wyzwań, osiągania korzyści czy zdobywania zasobów jest właściwe m. in. teoriiom proaktywnego radzenia sobie (Aspinwall i Taylor, 1997; Schwarzer, 2000, za: Schwarzer i Taubert, 2002). Teorie te zakładają, że ludzie mogą dążyć do gromadzenia zasobów, pragnąć powiększania zysków i aktywnie starać się maksymalizować swoje szanse radzenia sobie z przyszłymi wyzwaniami jeszcze zanim one nastąpią. To uwzględnienie perspektywy czasu przyszłego pozwala wyjść poza tradycyjne postrzeganie jedynie reaktywnej natury radzenia sobie ze stresem w kontekście przeszłych lub bieżących wydarzeń.

Proaktywność radzenia sobie określa postawę wobec potencjalnych stresorów w przyszłości. Wysoki stopień proaktywności wiąże się z wiarą w zdolność osiągania postawionych celów poprzez rozwój osobisty i kształtowanie otaczającego środowiska. Rozumiany jest więc jako połączenie umiejętności akumulacji i wykorzystywania zasobów, w tym poszukiwania i uzyskiwania wsparcia społecznego. Przejawia się w identyfikowaniu przesłanek przyszłych

możliwych trudności i wymagań oraz aktywnemu przejmowaniu inicjatywy w podejmowaniu działań zaradczych z wyprzedzeniem. Wymaga odpowiedzialności i wizji bazującej na pozytywnym nastawieniu.

Pojęcie proaktywnego radzenia sobie różni się zasadniczo od pojęcia radzenia sobie antycypacyjnego, odnoszącego się również do wydarzeń w przyszłości. Jest związane z sytuacjami mogącymi nastąpić ze stosunkowo mniejszym stopniem pewności i w dalszej perspektywie czasowej, traktowanymi raczej jako wyzwania niż zagrożenia. Radzenie antycypacyjne wiąże się natomiast z sytuacjami raczej pewnej i nieodległej w czasie straty. Niektórzy autorzy (Schwarzer i Taubert, 2002) rozróżniają dodatkowo radzenie sobie proaktywne od prewencyjnego, przy czym tu różnica dotyczy specyfiki postrzegania przyszłej sytuacji jako wyzwania vs zagrożenia i związanego z nim nastawienia.

Nie wszystkie wydarzenia stresujące można eliminować czy kształtować zgodnie z własnymi zamierzeniami. Jednakże osoby przejawiające działania związane z wysoko proaktywnym radzeniem sobie stosunkowo częściej mają szansę unikać negatywnych aspektów trudnych sytuacji. Dzieje się tak, gdyż udaje im się nie doprowadzać do niekontrolowanego rozwoju tych sytuacji i ich zaistnienia w niekorzystnej dla siebie formie (Aspinwall i Taylor, 1997). Co więcej, reagując z wyprzedzeniem, są w stanie z większym prawdopodobieństwem lepiej przystosować się do przyszłych wymagań, a tym samym ograniczać poziom odczuwanego chronicznego stresu. Przystosowywanie od wczesnego etapu rozwoju sytuacji pozwala im też zazwyczaj na wybór ze stosunkowo szerszego wachlarza dobrych rozwiązań i wymaga od nich stosunkowo mniejszej inwestycji zasobów.

Osoby stosujące strategię proaktywnego radzenia sobie (osoby wysoce proaktywne) charakteryzują się dużymi zdolnościami planowania i zarządzania czasem i pieniędzmi oraz zasobami dostępnego wsparcia społecznego. Lepiej niż osoby o niskiej proaktywności potrafią też poszukiwać i przetwarzać informacje, w tym dostrzegać i przewidywać potencjalne przyszłe stresory. W procesie podejmowania decyzji odnośnie planowanych działań i ich ewentualnych modyfikacji aktywnie wykorzystują mechanizmy sprzężeń informacji zwrotnych. Jeśli chodzi o zewnętrzne czynniki wpływające na możliwość stosowania proaktywnego radzenia sobie w konkretnym kontekście sytuacyjnym, negatywny wpływ mają przeciążenie czasowe codziennymi aktywnościami, przeciążenie poznawcze i przemęczenie. Pozytywny wpływ natomiast wiąże się ze zgromadzonymi wcześniej zasobami wszelkiego rodzaju, w tym pieniędzmi i dobrami materialnymi oraz siecią kontaktów społecznych. Wykształcenie i ćwiczenie zdolności oraz utrzymywanie niskiego poziomu chronicznego stresu jest niezbędne dla możliwości przejawiania wysokiego stopnia proaktywności. Znaczący wpływ na to mają zazwyczaj wzorce funkcjonowania rodziny pochodzenia. Bardzo ważny jest również niski poziom cech lęku, optymizm, wysoka samoocena i postrzegana własna samoskuteczność, a także zdolność do efektywnej regulacji negatywnego afektu.

3.3. Znaczenie wsparcia społecznego dla radzenia sobie w sytuacjach stresowych

Jako jeden z czynników wpływających na jakość radzenia sobie wskazuje się często tzw. *wsparcie społeczne*.

Podobnie jak różnie konceptualizowane bywają pojęcia stresu i radzenia sobie, tak i różne stosowane są podejścia do definiowania i kategoryzowania wsparcia społecznego. Zdecydowana większość autorów definiuje wsparcie społeczne (nazywane dalej po prostu wsparciem) funkcjonalnie (np. House, 1981; Kaniasty i Norris, 1997; Payne i Jones, 1987; Sęk, 1986, za: Sęk i Cieślak, 2006). Jest to więc rodzaj interakcji społecznej, która zostaje podjęta w sytuacji problemowej, trudnej, stresowej lub krytycznej. Jej celem jest ogólne podtrzymanie, zmniejszenie stresu, opanowanie kryzysu poprzez wymianę społeczną różnej treści (patrz Sęk i Cieślak, 2006). Tak też definiowane będzie wsparcie na potrzeby niniejszej pracy.

Ze względu na treść wymiany społecznej w zachodzącej interakcji wsparcia, wyróżnia się różne rodzaje wsparcia. W szczególności są to: wsparcie *emocjonalne*, *wartościujące*, *informacyjne* oraz *instrumentalne*. Wsparcie emocjonalne to wyrażanie emocji podtrzymujących, uspokajających, odzwierciedlających troskę i pozytywne ustosunkowania do osoby wspieranej. Pomaga tworzyć poczucie zrozumienia, przynależności, opieki i nadziei, często w odpowiedzi na wyrażane przez osobę wspieraną obawy i smutek. Ten rodzaj wsparcia statystycznie najczęściej występuje i najczęściej jest oczekiwany. Wsparcie wartościujące to okazywanie uznania, podziwu lub akceptacji, wpływające pozytywnie na podwyższanie samooceny osoby wspieranej. Wsparcie informacyjne (poznawcze) przejawia się poprzez wymianę informacji, które sprzyjają lepszemu zrozumieniu sytuacji, położenia życiowego i problemu. Jest nastawione na dostarczanie informacji zwrotnych o skuteczności działań zaradczych, dzielenie się doświadczeniami przez osoby przeżywające podobne trudności, pomoc w zrozumieniu sensu i przyczyn wydarzeń. Wsparcie instrumentalne polega na udzielaniu pewnego rodzaju instruktażu. Wyraża się w przekazywaniu informacji o konkretnych sposobach postępowania, modelowaniu skutecznych zachowań zaradczych, wymianie instrumentów (sposobów) postępowania oraz zdobywaniu dóbr materialnych. Niektórzy autorzy dzielą rodzaje wsparcia inaczej, np. tylko na emocjonalne i praktyczne. Wówczas na wsparcie emocjonalne składają się łącznie wsparcie emocjonalne i wartościujące, a na wsparcie praktyczne – wsparcie informacyjne i instrumentalne.

Innym podziałem, ze względu na właściwości funkcjonalne, jest podział na wsparcie *spostrzegane* i *otrzymywane*. Wsparcie spostrzegane to wiedza i przekonania na temat tego, od kogo i jak można otrzymać pomoc. Wsparcie otrzymywane to obiektywnie lub subiektywnie oceniane wsparcie faktycznie otrzymywane w danej sytuacji.

Zarówno spostrzeganie jak i otrzymywanie wsparcia zależą zarówno od specyfiki sytuacji

trudnej, potrzeb osoby wspieranej, jak i cech osobistych osób wspieranej i wspierającej. Jako ważne czynniki osobiste wymienia się (patrz Cieślak i Elias, 2006) m. in.: wzorce przywiązania³, ekstrawersję i neurotyczność, a także zależne od nich kompetencje społeczne, samoocenę i poczucie kontroli. Znaczenie tych czynników wyraża się w łatwości nawiązywania kontaktów społecznych oraz przebiegu interakcji w związkach już istniejących. A więc w gotowości do brania lub dawania wsparcia, wysyłania i odbierania sygnałów mobilizacji wsparcia, a także w percepcji ilości i jakości otrzymywanego wsparcia. Wyżej wymienione cechy osobiste mogą również wpływać na ocenę zasobów związanych ze wsparciem oraz modyfikować efektywność działań wspierających. Na zdolność i chęć udzielania pomocy innym, a także wytrwałość w samodzielnym rozwiązywaniu problemów wpływa również ogólna pozytywna percepcja siebie (Taylor, 1984).

Istnieją różne modele i hipotezy wyjaśniające wpływ wsparcia społecznego na zdrowie jednostki wspieranej. Według Sęk i Cieślaka (2006), związek między stresem a zdrowiem jest raczej moderowany lub mediowany, a nie bezpośredni. Działanie wsparcia może polegać na obniżaniu napięcia lub na zmianie postrzegania sytuacji i siebie przez osobę wspieraną. Jego skutkiem jest efektywniejsze stosowanie przez tę osobę indywidualnych strategii radzenia sobie. Taki punkt widzenia jest charakterystyczny też dla transakcyjnej teorii stresu (Lazarus i Folkman, 1984). Wsparcie reprezentuje tam jeden z rodzajów posiadanych przez jednostkę zasobów i jako taki ma wpływ na wybór stosowanych strategii radzenia sobie. Te strategie z kolei dopiero bezpośrednio przekładają się na finalne przystosowanie. Z drugiej strony, na wielkość potrzebnego i otrzymywanego wsparcia, a także jego efektywność, mogą mieć wpływ właściwe dla danego człowieka względnie stałe style radzenia sobie ze stresem (Cieślak i Elias, 2006).

Niezależnie od możliwego pozytywnego wpływu wsparcia na zdrowie, uważa się, że w bliskich związkach przyczynia się ono w szczególności do poprawy jakości i zwiększania szansy przetrwania relacji. Cutrona (1996) wskazuje cztery mechanizmy, dzięki którym tak się dzieje. Są to: przeciwdziałanie pogarszaniu funkcjonowania związku z powodu stresu (prewencja emocjonalnej izolacji i wycofania, podtrzymywanie wspólnej tożsamości, którą w czasie silnego stresu łatwo utracić), przeciwdziałanie rozwojowi depresji i szkodliwym zachowaniom z nią związanym (np. drażliwość, użalanie się, oziębłość seksualna), przeciwdziałanie eskalacji konfliktów, sprzyjanie odsłanianiu siebie i emocjonalnej intymności, zaufaniu, pozytywnym atrybucjom zachowania partnera.

Jednak nie zawsze wsparcie musi mieć jedynie skutki pozytywne. Zgodnie z modelem optymalnego dopasowania Cutrony, ważna jest tzw. adekwatność wsparcia. Chodzi tu o dopasowanie rodzaju i wielkości otrzymywanego wsparcia do typu stresora (np. Cutrona, 1990) oraz do zapotrzebowania na wsparcie. W przypadku stresorów kontrolowalnych, bardziej

³patrz też rozdział 1, strona 13

adekwatne wydają się „praktyczne” typy wsparcia, np. w przypadku straty materialnej najbardziej potrzebna będzie z dużym prawdopodobieństwem pomoc rzeczowa, o ile jednostka sama nie jest w stanie zapewnić sobie odpowiednich zasobów. W przypadku zaś stresorów niekontrolowalnych bardziej adekwatne wydaje się wsparcie emocjonalne.

W postrzeganiu i ocenie otrzymywanego wsparcia nie do przecenienia są także relacje łączące osobę wspieraną i wspierającą. Ważne cechy tych relacji to m. in. intymność (Cutrona i inni, 1990, za: Cutrona i inni, 2007) oraz odczytywanie motywów osoby wspierającej jako dobrowolnych i bezinteresownych (Fincham i Bradbury, 1990), niewywołujących reakcji reakcji, tj. niezagrażających wolności behawioralnej i ocenie własnych kompetencji zaradczych przez jednostkę (Brock i Lawrence, 2009). Niedopasowane wsparcie może nie tylko być nieskuteczne, ale wręcz mieć skutki negatywne. Ryzyko to jest duże zwłaszcza w sytuacji niskiego poczucia bezpieczeństwa i niskiego poziomu bliskości w relacji osoby wspieranej i wspierającej. Niekorzystne efekty wsparcia mogą wyrażać się poprzez: obawę przed ujawnianiem swoich problemów i niezrozumieniem, zagrożenie dla samooceny, poczucia własnej skuteczności, samodzielności i sprawstwa. W bliskim związku niespełnione oczekiwania względem wsparcia mogą być dodatkowo źródłem poczucia osamotnienia, rozczarowania partnerem i konfliktów.

3.4. Wybrane wyniki badań nad konsekwencjami stresu i uwarunkowaniami skutecznego radzenia sobie

W badaniach empirycznych potwierdzano negatywny wpływ przeżywanego stresu na zdrowie fizyczne i psychiczne, np. zwiększone ryzyko chorób sercowo-naczyniowych (Pakalska-Korcala i inni, 2006; Wrześniewski i Włodarczyk, 2006), podatność na choroby obniżające odporność i nerwice (Oniszczenko, 1998). Wykazywano także związki obiektywnego i subiektywnego stresu z depresją (np. Cohen i inni, 1983; Rafnsson i inni, 2006). Stwierdzono również, że występowanie czynników stresowych w otoczeniu może niekorzystnie rzutować na trwałość (Cohan i Cole, 2002) i jakość małżeńską (Conger i inni, 1999, za: Story i Bradbury, 2004).

Negatywny wpływ stresorów może być modyfikowany przez różne czynniki, w tym proaktywność radzenia sobie. W badaniach wykazywano, że wysoce proaktywne radzenie sobie odgrywa ważną pozytywną rolę, jeśli chodzi o przystosowanie i indywidualny dobrostan psychiczny. Niższy poziom odczuwanego bieżącego stresu i depresji charakteryzował osoby stosunkowo bardziej proaktywne w różnych sytuacjach i różnych okresach życia, w tym m. in.: w procesie przystosowywania się studentów do życia uniwersyteckiego (Gan i inni, 2010; Greenglass i Fiksenbaum, 2009; Ptacek i inni, 1999; Sohl i Moyer, 2009) oraz przystosowywania osób starszych do niepełnosprawności (Greenglass i inni, 2006). Różni autorzy wskazywali również na pozytywne oddziaływanie na dobrostan psychiczny pojedynczych aspektów związanych z wysoce proaktywnym radzeniem sobie, takich jak rozwiązywanie problemów oparte

na planowaniu (Folkman i inni, 1986), a także zaangażowanie i poczucie kontroli (Florian i inni, 1995b).

Sytuacje stresu życiowego, w tym przede wszystkim wydarzenia krytyczne czy przełomowe, wymagające adaptacji, to też momenty, kiedy ludzie najczęściej potrzebują, aktywnie poszukują i wykorzystują działanie wsparcia społecznego (Sęk, 2006). Pozytywną rolę subiektywnie spostrzeganego otrzymywanego wsparcia, jeśli chodzi o buforowanie negatywnego wpływu stresu, potwierdzano w badaniach w odniesieniu do indywidualnego dobrostanu psychicznego w zdrowiu i chorobie. W odniesieniu do bezwzględnych wielkości wsparcia: Collins i Feeney, 2000; Felsten, 1998; Helgeson i Cohen, 1996; Mueller, 2006; Puterman i inni, 2010; Schokker i inni, 2010. W odniesieniu do adekwatności wsparcia: Dehle i inni, 2001; Fekete i inni, 2007. A także w odniesieniu do funkcjonowania w bliskim związku i jakości małżeńskiej: Abbey i inni, 1995; Broman i inni, 1996; Wunderer i Schneewind, 2008.

Najważniejszymi źródłami wsparcia są zazwyczaj osoby najbliższe: współmałżonek lub partner, inni członkowie rodziny lub przyjaciele. Przy czym pierwszym poszukiwanym w kryzysie jest najczęściej partner. Co więcej, wsparcie od innych osób nie jest w stanie zrekompensować braku wsparcia od partnera (Coyne i DeLongis, 1986). Szczególnie cenionym rodzajem wsparcia od partnera jest zazwyczaj wsparcie emocjonalne. W niektórych sytuacjach może ono nawet rekompensować brak pożądanego wsparcia innego rodzaju (Cutrona i inni, 1990, za: Cutrona, 1996). Bezpośrednie związki otrzymywanego wsparcia od partnera z jakością związku potwierdzano w wielu badaniach, zarówno w odniesieniu do bezwzględnych wielkości wsparcia (np. Purdom i inni, 2006; Sullivan i inni, 2010; Wright i Aquilino, 1998), jak i do jego adekwatności (Brock i Lawrence, 2009; Dehle i inni, 2001; Lawrence i inni, 2008a). Przy czym stwierdzono również (Johnson i inni, 1993), że zadowolenie ze wsparcia otrzymywanego od partnera może być mediowane przez intymność w związku.

Jeśli chodzi o możliwe dyspozycyjne predyktory i korelaty wysoce proaktywnego radzenia sobie, poszukiwania, dawania oraz odnoszenia korzyści ze wsparcia, poniżej przedstawiono wyniki różnych badań podłużnych oraz poprzecznych wskazujących na wiele istotnych zależności.

Wysoce proaktywne radzenie sobie jest pozytywnie powiązane z wysoką samooceną i niskim poziomem chronicznego stresu (Lo, 2002), niskim poziomem lęku (Ruiselova i Propčáková, 2010), wysoką postrzeganą własną samoskutecznością (Vernon i inni, 2009), a także z wysokim poziomem ekstrawersji, sumienności i ugodowości oraz niskim poziomem neurotyczności z pięcioczynnikowego modelu osobowości Costy i McCrae (Hambrick i McCord, 2010). Dodatkowo, predyspozycja do proaktywnego radzenia sobie koreluje pozytywnie z innymi strategiami opartymi na logicznej analizie i skoncentrowaniu na rozwiązywaniu problemu oraz ze strategią poszukiwania różnego typu wsparcia społecznego (Roesch i inni, 2009).

Poszukiwanie (a także dawanie) i efektywność otrzymywanego wsparcia w znacznej mierze zależą od stylów przywiązania. Osoby o ufnym stylu przywiązania okazują się czerpać stosunkowo większe korzyści ze wsparcia niż osoby o nieufnych stylach więzi, w szczególności na przykład w aspekcie redukcji odczuwanego lęku po wydarzeniu stresowym (Ditzen i inni, 2008). Wysoki poziom unikania intymności wiąże się z brakiem lub nieefektywnym poszukiwaniem wsparcia (Collins i Feeney 2000, podobne wyniki patrz też Alexander i inni, 2001; Rholes i inni, 2001), wysoki poziom lęku przed odrzuceniem współwystępuje natomiast z udzielaniem wsparcia i opieki niskiej jakości. Dodatkowo, lęk przed odrzuceniem wydaje się wiązać także z niedocenianiem wsparcia. Wykazywano (Rholes i inni, 2001; Simpson i inni, 2003a; Wilkinson i Mulcahy, 2010; Wilson i inni, 2007), że lękowo przywiązane kobiety mają tendencję do postrzegania swoich partnerów jako niewystarczająco wspierających i niedocenia ich (patrz też: Collins i Feeney, 2004; Rini i inni, 2006).

Mikulincer i Florian (1997) w swoich badaniach analizowali konsekwencje różnego rodzaju wsparcia otrzymywanego dla stanu afektywnego w zaaranżowanej sytuacji stresującej, w zależności od stylu przywiązania osoby wspieranej. Okazało się, że dla osób o ufnym stylu przywiązania korzystne okazywało się być zarówno wsparcie instrumentalne, jak i emocjonalne. U osób reprezentujących styl lękowo-unikający, wsparcie instrumentalne poprawiało stan afektywny, a emocjonalne pogarszało. U osób lękowo-ambiwalentnych odnotowywano jedynie negatywny skutek wsparcia instrumentalnego. Po części podobne rezultaty uzyskali Simpson i inni (2007). Wykazali, że osoby ufnie przywiązane bardziej korzystały ze wsparcia emocjonalnego, zaś osoby unikające ze wsparcia instrumentalnego.

Przytoczone wyniki badań potwierdzają tezę, że odczuwany stres może mieć negatywne konsekwencje dla zdrowia, a także dla jakości relacji partnerskich. Wpływ stresu może być jednak ograniczany przez proaktywne podejście do radzenia sobie, a także przez otrzymywane wsparcie społeczne, w szczególności zaś wsparcie od partnera życiowego. Wysoka proaktywność radzenia sobie okazała się być warunkowana m. in. przez niski poziom chronicznego lęku. Okazała się również pozytywnie wiązać się ze skłonnością do poszukiwania wsparcia społecznego. Efektywność wsparcia zależy natomiast w znacznej mierze od stylu przywiązania osoby wspieranej. Największe korzyści z różnego rodzaju wsparcia czerpią osoby przywiązane ufnie.

Rozdział 4

Narodziny pierwszego dziecka jako wydarzenie przełomowe

4.1. Znaczenie wydarzeń przełomowych według teorii cyklu życia rodziny

Mimo, iż procesy interakcji w rodzinie mają charakter cyrkularny, istnieją w linearnym wymiarze czasu, co uzasadnia patrzenie na rodzinę z perspektywy rozwojowej. Według teorii cyklu życia (Carter i McGoldrick, 2005), indywidualny cykl życia kształtuje się i ewoluuje w ramach cyklu życia rodziny. Wszystkie pokolenia, przechodząc przez kolejne etapy cyklu, wywierają na siebie trwałe, wzajemny i kształtujący wpływ. Między okresami stabilizacji na poszczególnych etapach następują okresy zmian, w których system relacji rodzinnych, tj. role przydzielone członkom, bliskość i granice między nimi, są określane na nowo. Specyficzne zadania rozwojowe, oczekiwania wobec ról, a także dylematy związane z przechodzeniem do kolejnych etapów są osadzone w kulturze i otoczeniu społecznym, przy czym szczególne znaczenie mają wzory rodzinne (Goldenberg i Goldenberg, 2006).

Zmiany w systemie rodzinnym są poprzedzane przez ważne wydarzenia, prowokowane przez czynniki wewnętrzne (np. narodziny dziecka) lub zewnętrzne (np. przeprowadzka). Nieustannie zmieniający się kontekst funkcjonowania rodziny jest źródłem stresu. Wytwarzanie wciąż nowych wzorców interakcji wymaga elastyczności. Czynniki będące źródłem stresu w okresach przełomowych są dwójakiego rodzaju: są to tzw. „stresory pionowe” i „stresory poziome”. Stresory pionowe to przekazywane z pokolenia na pokolenie wzory interakcji i funkcjonowania: postawy rodzinne, opowieści, oczekiwania, tajemnice, zakazy, zadawnione problemy, ale także dziedzictwo biologiczne i temperamentalne. Stresory poziome to niepokojące zdarzenia doświadczane w procesie rozwoju rodziny: zarówno przewidywalne czy wręcz zaplanowane (np. opuszczenie domu rodzinnego przez dorosłe dzieci), jak też nieprzewidywalne wstrząsy (np. przedwczesna śmierć, wojna czy kryzys gospodarczy).

Nawet niewielki stres w wymiarze poziomym w rodzinie obciążonej ciężkim stresem pio-

nowym może poważnie zakłócić jej funkcjonowanie. Ważne wydarzenia następujące w niewłaściwym czasie mogą być szczególnie traumatyczne. Niewypełnione zadania z poprzednich etapów mogą być przyczyną opóźnienia lub zawieszenia rozwoju. Sygnałami problemów z dostosowaniem się mogą być konflikty lub pojawianie się objawów. Z drugiej strony, zdarza się, że trudności bywają też źródłem przełomu i wzmocnienia systemu.

4.2. Znaczenie narodzin pierwszego dziecka

Uważa się, że narodziny pierwszego dziecka, jako stresor poziomy, niosą ze sobą większe zmiany i wyzwania niż jakikolwiek inny przełom w cyklu życia rodziny (np. Carter, 2005; Knauth, 2001). Zmiany we wzajemnych relacjach partnerów w tym okresie mają kluczowe, nierzadko negatywne, znaczenie dla późniejszego rozwoju związku – jak twierdzą Cowan i Cowan (2000) w trakcie procesu stawania się małżonków rodzicami często dzieje się coś, co później doprowadza do rozwodu.

Według modelu Cowan i Cowan (1990, za: Cowan i Cowan, 2000) istnieje pięć centralnych aspektów życia rodzinnego partnerów, które w okresie narodzin pierwszego dziecka podlegają dynamicznym zmianom. Są to: wewnętrzne życie obojga (poczucie własnej tożsamości, dobrostan vs dystres emocjonalny, transformacja wartości, ról i celów), jakość relacji małżeńskiej (zwłaszcza role w rodzinie i wzorce komunikacji), jakość relacji w rodzinie rozszerzonej oraz poza rodziną (zwłaszcza stres i/lub wsparcie związane z pracą lub przyjaciółmi), jakość relacji każdego z rodziców z nowonarodzonym dzieckiem.

U kobiet jako dominujące wskazywane jest skupienie na silnym poczuciu związku z dzieckiem i opiece nad nim. U mężczyzn zaś przeważa wejście w rolę żywiciela rodziny i głównego opiekuna. W okresie po urodzeniu dziecka kobiety chcąc nie chcąc głównie koncentrują się na życiu domowym. Mężczyźni zaś, czasem jako jedyni, utrzymują kontakt ze światem zewnętrznym. W związku z większą liczbą zajęć i zmęczeniem, a także przeciążeniem spowodowanym pełnieniem większej niż wcześniej liczby ról społecznych, oboje partnerzy mniej czasu i energii poświęcają własnemu związkowi. Często skutkuje to poczuciem wzajemnego niezrozumienia, braku kontroli nad dynamiką relacji i wyładowywaniu na sobie nawzajem własnych frustracji. Na wzrost częstości konfliktów mogą również wpływać sprzeczne opinie w kwestii postępowania z dzieckiem. Dodatkowo sytuację mogą pogarszać trudne relacje z rodzinami pochodzenia, problemy związane z pracą (typowo jej brak u kobiet, a nadmiar u mężczyzn) i ograniczenie potencjalnie wspierających kontaktów z przyjaciółmi (dotyczące zwłaszcza kobiet).

Okres ciąży związany jest najczęściej ze skupieniem uwagi obojga partnerów na kobiecie, przeżywanych przez nią fizycznych objawach ciąży, a także wyjątkowości posiadania rozwijającego się w jej brzuchu dziecka. Pojawiające się naturalnie u obojga partnerów rozmaite lęki,

wyobrażenia i oczekiwania dotyczące sytuacji po narodzinach dziecka (np. związane z podjęciem i wykonywaniem nowej roli rodzica), dynamiczne zmiany emocjonalne oraz zmiany zachodzące w relacji (zaburzenie równowagi między niezależnością a współzależnością, zaburzenie relacji seksualnej) stosunkowo rzadko zaś bywają w wyczerpujący i otwarty sposób dyskutowane.

4.3. Wybrane wyniki badań dotyczące znaczenia okresu stawania się rodzicami dla relacji partnerów

Większość dotychczasowych badań dotyczących okresu narodzin pierwszego dziecka koncentruje się na kobietach lub na obojgu partnerach. Od pewnego czasu można jednak również znaleźć projekty dotyczące specyficznie mężczyzn. Poniżej opisywane wnioski formułowane będą w miarę możliwości wspólnie dla kobiet i mężczyzn. Jeśli w odniesieniu do pewnych rodzajów doniesień brak jest danych dla którejkolwiek płci lub wnioski są odmienne, zostanie to wyraźnie zaznaczone.

Zdecydowana większość dostępnych opracowań wskazuje na pogarszanie się funkcjonowania zarówno indywidualnego, jak i relacyjnego partnerów w okresie narodzin pierwszego dziecka. Jak wynika z przeglądu badań Nyström i Öhrling (2004), bycie rodzicem w pierwszym roku życia dziecka jest doświadczane jako przytłaczające. Do najczęściej obserwowanych konkretnych negatywnych aspektów funkcjonowania indywidualnego należy depresja poporodowa, obserwowana i diagnozowana przede wszystkim u kobiet, ale w niektórych badaniach również u mężczyzn (Barnes, 2006; Bielawska-Batorowicz i Kossakowska-Petrycka, 2006; Glade i inni, 2005; Henshaw i inni, 2004), czasem także już w okresie oczekiwania na dziecko (Condon i inni, 2004).

Jak pokazują badania, ważnymi korelatami depresji są odczuwany stres (np. Lu, 2006a,b) oraz niski lub niewystarczający poziom postrzeganego i otrzymywanego, przede wszystkim od partnera, wsparcia społecznego (Bielawska-Batorowicz i Kossakowska-Petrycka, 2006; Dennis i Letourneau, 2007; Dennis i Ross, 2006; Henshaw i inni, 2004; Honey i inni, 2003; Lu, 2006a,b). Ponadto, znaczenie mają również style przywiązania. Wysoki poziom lęku przed odrzuceniem u kobiet może wpływać negatywnie na postrzeganie poziomu wsparcia od partnera już w okresie prenatalnym. Rzutuje także negatywnie na postrzeganie spadku ilości wsparcia w okresie poporodowym, co z kolei wiąże się ze wzrostem poziomu depresji (Simpson i inni, 2003a).

Jeśli chodzi o funkcjonowanie w relacji, liczne badania podłużne wskazują na występujący po narodzinach dziecka wzrost częstości konfliktów (wniosek z przeglądu badań, Glade i inni, 2005, Cowan i Cowan, 2000) i spadek satysfakcji ze związku (Belsky i Rovine, 1990; Condon i inni, 2004; Cox i inni, 1999; Dew i Wilcox, 2011; Hirschberger i inni, 2009; Lawrence i inni,

2007; Lee i Doherty, 2007; Levy-Shiff, 1994; Perren i inni, 2005; Schulz i inni, 2006). Co więcej, w niektórych projektach, gdzie analizowano różnice dynamiki satysfakcji wśród par w okresie przyjscia na świat pierwszego dziecka oraz tych samych par w okresie wcześniejszym lub par bezdzietnych, potwierdzono przeciętnie bardziej spadkową dynamikę w okresie stawania się rodzicami (Lawrence i inni, 2007, 2008b; Schulz i inni, 2006).

Ogólna tendencja spadkowa zadowolenia ze związku nie dotyczy jednak wszystkich par (patrz np. Belsky i Rovine, 1990; Cox i inni, 1999; Petch, 2006). Dlatego przedmiotem zainteresowania wielu badaczy stało się wyróżnienie tych czynników, które o dynamice satysfakcji decydują. Na podstawie wyników badań, wśród specyficznych przyczyn spadku satysfakcji ze związku po narodzinach pierwszego dziecka wskazuje się: bardziej tradycyjny podział ról i obowiązków domowych wśród młodych rodziców (Knauth, 2001; Levy-Shiff, 1994; Twenge i inni, 2003), postrzeganą jego niesprawiedliwość (Dew i Wilcox, 2011; Yogeve i Brett, 1985) i niespełnione oczekiwania co do tego podziału (Goldberg i Perry-Jenkins, 2004). Przyczyną mogą być również niespełnione i zbyt proste oczekiwania w innych obszarach, w tym dotyczące obrazu własnej osoby, relacji z partnerem, rodziną i znajomymi (Belsky, 1985; Pancer i inni, 2000), a także trudny temperament dziecka (Belsky i Rovine, 1990; McHale i inni, 2004). Znaczenie może mieć także podwyższony, w stosunku do bazowego, poziom satysfakcji ze związku lub ogólnie z życia w okresie ciąży (DiPietro i inni, 2004; Perren i inni, 2005; Preis i inni, 2010). Spośród bardziej uniwersalnych, często pośredniczących, przyczyn spadku satysfakcji wymieniane są: spadek jakości komunikacji (Belsky i Rovine, 1990), niekonstrukttywne rozwiązywanie i unikanie problemów (Cox i inni, 1999; Glade i inni, 2005), spadek intymności w parze (Belsky i Rovine, 1990), a także niska samoocena partnerów (Belsky i Rovine, 1990).

Dodatkowo, potwierdzano negatywne korelacje satysfakcji z depresją (Cox i inni, 1999; Feeney i inni, 2003; Harwood, 2004; Pancer i inni, 2000) oraz poziomem odczuwanego stresu (Lu, 2006a,b; Pancer i inni, 2000; Wallace i Gotlib, 1990). Intymność w związku z partnerem może pozytywnie wpływać na ocenę przez kobiety adekwatności wsparcia otrzymywanego od niego w okresie ciąży (Rini i inni, 2006) oraz redukować poziom odczuwanego stresu w okresie poporodowym (Mulsow i inni, 2002). Zwiększać poziom stresu może natomiast funkcjonujący w komunikacji między partnerami wzorec żądanie-wycofanie i niski poziom wsparcia instrumentalnego (Thorp i inni, 2004).

Stwierdzono także, że większe pogorszenie postrzegania jakości małżeństwa odnotowują pary o nieufnych stylach przywiązania męża. Jednakże efekt ten uwidocznił się jedynie wśród tych par, u których obserwowano jednocześnie negatywną eskalację emocji w dyskusji na temat problemów (Paley i inni, 2002). Z kolei wysoki poziom lęku przed odrzuceniem kobiet zwiększał prawdopodobieństwo ich spadku satysfakcji w okresie okołoporodowym, pod warunkiem, że przed narodzinami dziecka postrzegały one swoich partnerów jako mało wspie-

rających (Rholes i inni, 2001). Wyżej wymieniony stan rzutował także na spadek spostrzeganego przez kobiety wsparcia od swoich partnerów po porodzie, co de facto mediowało spadek satysfakcji obojga partnerów (Simpson i Rholes, 2002). Stąd można wysnuć wniosek o potencjalnie ochronnej roli, jaką odgrywa dla pary ufnie przywiązanie w okresach stresowych. Dla partnerów o nieufnych stylach przywiązania pomocne w zapobieganiu pogarszania się relacji w takich warunkach może pełnić wsparcie od partnera oraz konstruktywne rozwiązywanie problemów.

Sprzeczne rezultaty, jeśli chodzi o wpływ na satysfakcję ze związku, otrzymywano w odniesieniu do faktu wcześniejszego planowania vs braku planowania ciąży (patrz Belsky i Rovine, 1990; Lawrence i inni, 2008b vs Cox i inni, 1999). Jak wskazują wyniki badań Wilson i innych (2007), być może to nie fakt planowania, ale pragnienie posiadania dziecka już w czasie ciąży ma znaczenie. W metaanalizie badań z lat 1974 – 2000 (Twenge i inni, 2003) nie znaleziono także silnego potwierdzenia dla sugerowanych w niektórych opracowaniach powodów spadku satysfakcji takich jak wyższe wydatki i spadek intymności seksualnej. Jak wynika w szczególności z badania Olsson i innych (2010), mężczyźni liczą się ze zmianami w relacji seksualnej z partnerką w okresie narodzin pierwszego dziecka i są na nią przygotowani.

Podsumowując: badania potwierdzają ogólną tendencję spadkową zarówno dobrostanu indywidualnego, jak i satysfakcji ze związku po narodzinach pierwszego dziecka. Wskazują również na najważniejsze czynniki mające wpływ na ów spadek. Jako bardziej uniwersalne wymieniane są: spadek jakości komunikacji, niekonstruktywne rozwiązywanie problemów i niska samoocena partnerów. Jako bardziej specyficzne dla okresu stawania się rodzicami są wskazywane natomiast: niezgodny z oczekiwaniami tradycyjny podział obowiązków partnerów oraz ich nieufne style przywiązania współwystępujące z niewystarczającym wsparciem udzielanym sobie nawzajem i niekonstruktywnym rozwiązywaniem problemów.

Rozdział 5

Hipotezy i pytania badań własnych

5.1. Przedmiot badań

Celem niniejszej pracy jest określenie wskaźników oraz zbadanie psychicznych mechanizmów i wyjaśnienie specyfiki procesu kształtowania się poziomu odczuwanego przez partnerów zadowolenia ze związku oraz stresu w okresie przyjscia na świat pierwszego dziecka w porównaniu do warunków nie związanych z żadną dużą zmianą życiową.

Zadowolenie ze związku (pojęcie używane zamiennie z satysfakcją ze związku i satysfakcją małżeńską) będzie rozumiane jako subiektywna ewaluacja jakości relacji, z uwzględnieniem aspektów takich jak poczucie integracji, satysfakcji, szczęścia oraz wzajemne przystosowanie (Spanier i Lewis, 1980).

Odczuwany stres, zgodnie z założeniami teorii transakcyjnej (Lazarus i Folkman, 1984, patrz też rozdział 3, punkt 3.1), definiowany będzie jako zjawisko psychiczne, wynikające z subiektywnie postrzeganego przez jednostkę braku równowagi między wymaganiami sytuacji a zasobami, jakie ma ona w tej sytuacji do dyspozycji.

Jak wynika z wielu badań, wraz z czasem trwania związku, przeciętne wartości zadowolenia z niego wykazują tendencję spadkową (np. Bradbury i Karney, 2004; Hirschberger i inni, 2009; Lavner i Bradbury, 2010; Sullivan i inni, 2010). Tendencja ta nasila się jeszcze w okresie narodzin pierwszego dziecka (patrz rozdział 4, punkt 4.3).

Od lat siedemdziesiątych dwudziestego wieku badacze skupiali się w znacznej mierze na wyciąganiu wniosków z danych obserwacyjnych, dotyczących najczęściej komunikacji między partnerami w sytuacjach konfliktowych. Analizy te przede wszystkim wskazały na znaczenie konstruktywnego podejścia do problemów i nieeskalowanie negatywnych emocji w konflikcie dla trwałości małżeństwa (np. Birditt i inni, 2010). Inne opracowania podkreślały znaczenie dla satysfakcji ze związku wysokiego poziomu pozytywnej komunikacji i wzajemnego ujawniania własnego Ja przez partnerów (Hansen i Schuldt, 1984; Hendrick, 1981; Jorgensen i Gaudy, 1980; Laurenceau i inni, 2005; Ledermann i inni, 2010; Schumm i inni, 1986; Sokolski i Hendrick, 1999) oraz intymności, rozumianej jako poczucie bliskości i więzi łączącej

partnerów (Laurenceau i inni, 2005; Prager, 1995, za: Laurenceau i inni, 2005).

Jednakże wyjaśnianie sukcesu małżeńskiego samymi tylko procesami interpersonalnymi i wzorcami interakcji nie daje do końca satysfakcjonujących rezultatów (Bradbury i Karney, 2004; Fincham i Beach, 2010). Podobnie jak inne teorie czy badania skupiające się tylko na jednym rodzaju czynników wyjaśniających (np. na wpływie osobowości (Bouchard i inni, 1999)) nie są w stanie wytłumaczyć pełnego mechanizmu dynamiki zjawiska (Karney i Bradbury, 1995).

Kształtowanie się poziomu satysfakcji jest procesem złożonym, podlegającym nie tylko stałym tendencjom, ale też mniej lub bardziej chwilowym odchyleniom czy fluktuacjom. Zdaniem m. in. Benjamina Karney'a i Thomasa Bradbury'ego (Karney i Bradbury, 1995), dla każdej pary poziom zadowolenia ze związku wyznaczany jest bezpośrednio przez charakterystyczne dla ich relacji wzorce interakcji i procesy interpersonalne oraz przez wpływające na nie właściwości intrapsychiczne i wcześniejsze doświadczenia partnerów, a także kontekst. Poziom satysfakcji, oraz waga poszczególnych czynników intrapsychicznych i interpersonalnych poziom ten kształtujących, modyfikowane są zależnie od etapu cyklu życia oraz bieżących warunków i ważnych wydarzeń, jakie napotykają na swojej drodze partnerzy (Guttman i Lazar, 2004; Sokolski i Hendrick, 1999; Story i Bradbury, 2004). Podobnie, poziom odczuwanego stresu wyznaczany jest przez sposób postrzegania przez partnerów zmieniających się warunków sytuacyjnych. Postrzeganie to zależy zaś zarówno od tymczasowych, obiektywnych cech sytuacji, jak i od ich stałych lub względnie stałych właściwości (Lazarus i Folkman, 1984, patrz też rozdział 3).

Skoro sam fakt pojawienia się dziecka może wyjaśniać zmiany poziomu zadowolenia ze związku i odczuwanego stresu jedynie w kontekście innych czynników, rodzi się potrzeba zbudowania bardziej pełnego modelu kształtowania się poziomu tych zmiennych. Tego rodzaju próby były już z sukcesem podejmowane, jeśli chodzi o wyjaśnianie poziomu satysfakcji ze związku. Wykazywały one (np. Luo i inni, 2008), że zarówno cechy indywidualne, jak i wzorce funkcjonowania interpersonalnego wnoszą wkład w budowanie satysfakcji. Przy czym wzorce interakcji mogą w pewnym stopniu mediować wpływ cech osobistych (Fitzpatrick i Sollie, 1999).

Wyjaśnienie poziomu stresu i satysfakcji w zależności od łącznego działania zarówno bardziej uniwersalnych, jak i specyficznych czynników intrapsychicznych i relacyjnych jest także celem niniejszej pracy. Ponieważ okres przyjscia na świat pierwszego dziecka jest okresem przełomowym (patrz rozdział 4), przy rozważaniu zmiennych niezbędnych do skonstruowania modelu w szczególności skupiono się na czynnikach, od których zależy funkcjonowanie i samopoczucie właśnie w warunkach zmian i konieczności adaptacji.

Jeśli chodzi o zmienne intrapsychiczne, zdecydowano się użyć, zdefiniowanych we wcześniejszych rozdziałach, pojęć takich jak: *lęk przed odrzuceniem* oraz *unikanie intymności*

z teorii przywiązania Bowlby'ego (patrz strona 12), *zróźnicowanie Ja* z teorii systemów rodzinnych Bowena (patrz strona 19) oraz *proaktywność radzenia sobie ze stresem* z teorii proaktywnego radzenia sobie Schwarzera (patrz strona 26).

Za kluczowe zmienne związane z funkcjonowaniem w relacji, w szczególności w sytuacjach trudnych i nietypowych dla pary, uznano *otwartość komunikacji*, *adekwatność otrzymywanego od partnera wsparcia społecznego* oraz *bliskość*.

Zarówno otwartość komunikacji, jak i bliskość rozumiane będą zgodnie z konceptualizacją Wernera i Greena (Green i Werner, 1996).

Otwartość komunikacji określana będzie jako *ujawnianie własnego Ja*, *szczerowość i bezpośredniość w relacji*, a także *nieunikanie konfliktów i niezaprzeczanie wzajemnym różnicom*.

Bliskość (bliskość-opiekuńczość), w przeciwieństwie do dystansu emocjonalnego, oznaczać będzie *ciepło, akceptację, wzajemną dbałość partnerów o siebie, wspólne spędzanie czasu oraz bliskość fizyczną*, a także *poczucie pewności co do przewidywalności wzajemnych uczuć i zachowań*.

Przez adekwatność wsparcia rozumiana będzie *wielkość subiektywnie ocenianego otrzymywanego od partnera wsparcia w stosunku do zapotrzebowania na wsparcie*¹.

Jak wskazują liczne badania, poziom zadowolenia ze związku oraz poziom odczuwanego w danej sytuacji stresu zależą nie tylko od opisanych wyżej indywidualnych cech psychicznych jednostki i wzorców interakcyjnych w relacji łączącej ją z partnerem (patrz np. Kamp-Dush i inni, 2003; Orathinkal i Vansteenwegen, 2007; Sassler, 2010; White i Rogers, 2000, przegląd podobnych badań można znaleźć także w opracowaniach Jankowiak (2007) oraz Congera i innych (2010)). Satysfakcja zróźnicowana jest w szczególności także w zależności od charakteryzujących partnerów zmiennych społeczno-demograficznych, w tym wieku i wykształcenia. Znaczenie mają również staż w obecnym związku, bieżąca sytuacja finansowa, status formalny vs nieformalny związku oraz wcześniejsze doświadczenia w związkach małżeńskich lub partnerskich. Celem przygotowywanej pracy doktorskiej nie jest badanie zależności satysfakcji i stresu od tych zmiennych. Dlatego ich poziom w badaniu będzie jedynie kontrolowany, nie będą one zaś włączane do opracowywanego modelu.

5.2. Główne hipotezy i pytania badawcze

Jako wstęp do właściwych analiz, na początku sprawdzone zostanie, czy rzeczywiście stawanie się rodzicami zmienia funkcjonowanie par zarówno na poziomie indywidualnym, jak i relacyjnym. Następnie analizowane będzie występowanie postulowanych związków między pojedynczymi parami zmiennych. W oparciu o wyniki tych analiz tworzone będą modele ścieżkowe wyjaśniające poziomy i sposób kształtowania się odczuwanego stresu i zadowolenia

¹więcej na temat wsparcia społecznego patrz rozdział 3, punkt 3.3

ze związku partnerów. W kolejnych punktach przedstawiono pytania i hipotezy, jakie będą weryfikowane na każdym z tych etapów.

5.2.1. Funkcjonowanie relacyjne, poziom odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku par stających się rodzicami w porównaniu z parami bez dzieci

Czas przyjścia na świat pierwszego dziecka jest okresem przełomowym, mogącym negatywnie wpływać na postrzeganie swojej relacji przez partnerów (patrz rozdział 4). Brakuje jednak usystematyzowanej wiedzy na temat tego, w którym momencie i co dokładnie wyróżnia pary stające się po raz pierwszy rodzicami od par o podobnej charakterystyce, ale nie posiadających jeszcze dzieci. Nie wiadomo także, co i jak dokładnie zmienia się w życiu konkretnych par między okresem oczekiwania na dziecko a okresem sprawowania opieki nad dzieckiem już narodzonym. Stąd postawiono następujące pytania i hipotezy badawcze:

Pytanie 1. *Czy wśród osób oczekujących przyjścia na świat swojego pierwszego dziecka, w porównaniu do podobnych osób nieposiadających dzieci, inny będzie poziom otwartości komunikacji, adekwatności otrzymywanego wsparcia, bliskości oraz poziomu odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku? Jeśli tak, to w czym dokładnie będą się przejawiały te różnice?*

Hipoteza 2. *Wśród osób po narodzinach pierwszego dziecka, w porównaniu do podobnych osób nieposiadających dzieci, niższy będzie poziom otwartości komunikacji, adekwatności otrzymywanego wsparcia, bliskości oraz zadowolenia ze związku, wyższy natomiast będzie poziom odczuwanego stresu.*

Pytanie 3. *Czy wśród osób oczekujących przyjścia na świat swojego pierwszego dziecka, w porównaniu do tych samych osób po narodzinach, inny będzie poziom otwartości komunikacji, adekwatności otrzymywanego wsparcia, bliskości oraz poziomu odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku? Jeśli tak, to w czym dokładnie będą się przejawiały te różnice?*

5.2.2. Związki między cechami intrapsychicznymi partnerów, właściwościami relacji, poziomem odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku

Ze względu na wzajemne powiązania badanych zmiennych, w docelowych modelach nie przewiduje się bezpośredniego i niezależnego wpływu każdej z nich na wyjaśniane poziomy wskaźników odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku, ale, w większości przypadków, wpływ zapośredniczony. Najbardziej pierwotne, kształtujące się w najwcześniejszym okresie życia człowieka cechy, takie jak lęk przed odrzuceniem i unikanie intymności oraz poziom zróżnicowania Ja będą traktowane wyłącznie jako zmienne wyjaśniające. Właściwości

względnie stałe, takie jak proaktywność radzenia sobie ze stresem, a także czynniki związane z funkcjonowaniem w relacji, a więc postrzegana otwartość komunikacji, adekwatność otrzymywanego od partnera wsparcia oraz bliskość będą miały status zmiennych pośredniczących. Poziom odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku, będą zmiennymi wyjaśnianymi. Przy czym, tylko w przypadku wyjaśniania poziomu zadowolenia ze związku, dopuszczane będzie włączenie poziomu odczuwanego stresu także jako zmiennej pośredniczącej.

Aby uzyskać punkt wyjścia do budowy finalnych modeli, analizowane i weryfikowane będą szczegółowe przewidywania odnośnie związków poszczególnych zmiennych. Przewidywania te, wraz z ich uzasadnieniem zawarto poniżej. Zakłada się, że charakter zależności między tymi zmiennymi powinien być względnie stały w czasie oraz uniwersalny w ramach płci. Dlatego postawione hipotezy weryfikowane będą w odniesieniu do jednego punktu czasu, osobno dla kobiet i mężczyzn, łącznie jednak w grupach osób będących i niebędących w procesie stawania się rodzicami. Mimo, iż wszystkie hipotezy weryfikowane będą oddzielnie dla każdej z płci, formułowane będą poniżej łącznie w odniesieniu zarówno do kobiet, jak i do mężczyzn.

Związki wzajemne cech intrapsychicznych

Pozytywny obraz siebie i przekonanie o wysokiej własnej skuteczności, zgodnie z przesłankami teoretycznymi, wiąże się zarówno z ufnością stylów więzi, jak i z wysokim poziomem różnicowania Ja. Stąd przewiduje się, że:

Hipoteza 4. *Poziom lęku przed odrzuceniem i poziom unikania intymności są istotnie skorelowane dodatnio między sobą.*

Hipoteza 5. *Poziom lęku przed odrzuceniem jest istotnie skorelowany ujemnie z poziomem różnicowania Ja.*

Hipoteza 6. *Poziom unikania intymności jest istotnie skorelowany ujemnie z poziomem różnicowania Ja.*

Pozytywny obraz siebie i przekonanie o wysokiej własnej skuteczności sprzyja także wierze w możliwość kształtowania otaczającego środowiska i podejmowaniu wyzwań. Stąd przewiduje się, że:

Hipoteza 7. *Im wyższy jest poziom różnicowania Ja, tym większa jest proaktywność radzenia sobie ze stresem.*

Związki cech intrapsychicznych i relacyjnych

Spodziewana dostępność i responsywność innych ludzi sprzyjają tworzeniu, utrzymywaniu i dobremu funkcjonowaniu w związkach z nimi, w tym w związkach romantycznych. Stąd przewiduje się, że:

Hipoteza 8. *Im niższy jest poziom lęku przed odrzuceniem, tym większa jest otwartość komunikacyjna w relacji.*

Hipoteza 9. *Im niższy jest poziom unikania intymności, tym większa jest otwartość komunikacyjna w relacji.*

Hipoteza 10. *Im niższy jest poziom lęku przed odrzuceniem, tym większa jest bliskość w relacji.*

Hipoteza 11. *Im niższy jest poziom unikania intymności, tym większa jest bliskość w relacji.*

Poprzez pozytywne oczekiwania wobec nastawienia innych ludzi do własnej osoby, niski lęk przed odrzuceniem powinien sprzyjać także skutecznemu poszukiwaniu i umiejętności doceniania otrzymywanego wsparcia społecznego. Aktywne i skuteczne poszukiwanie wsparcia jest właściwe również osobom proaktywnie radzącym sobie ze stresem. Uzyskiwaniu wsparcia sprzyjać powinno również jasne artykułowanie swoich potrzeb, które charakteryzuje osoby o wysokim poziomie otwartości komunikacyjnej. Stąd przewiduje się, że:

Hipoteza 12. *Im wyższy jest poziom lęku przed odrzuceniem, tym mniejsza jest postrzegana adekwatność wsparcia od partnera.*

Hipoteza 13. *Im bardziej proaktywne jest radzenie sobie ze stresem, tym większa jest postrzegana adekwatność wsparcia otrzymywanego od partnera.*

Hipoteza 14. *Im wyższy jest poziom otwartości komunikacyjnej wobec partnera, tym większa jest postrzegana adekwatność wsparcia otrzymywanego od niego.*

Okazywanie partnerowi ciepła, troski i zainteresowania sprzyja odwzajemnianiu takich pozytywnych zachowań przez niego, co z kolei powinno wpływać na postrzeganie partnera jako opiekuńczego i dbającego. Na takie postrzeganie partnera powinny wpływać także przejawiane przez niego wspierające zachowania. Stąd przewiduje się, że:

Hipoteza 15. *Im większa jest postrzegana adekwatność wsparcia otrzymywanego od partnera, tym wyższy jest poziom bliskości postrzeganej z jego strony.*

Hipoteza 16. *Im wyższy jest poziom bliskości okazywanej partnerowi, wyższy jest poziom bliskości postrzeganej z jego strony.*

Związki cech intrapsychicznych i relacyjnych z poziomem odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku

Proaktywne radzenie sobie związane jest z traktowaniem potencjalnych stresorów raczej jako wyzwań niż zagrożeń oraz przygotowywanie się na ich wystąpienie z dużym wyprzedzeniem. Powinno sprzyjać więc lepszemu dostosowaniu posiadanych zasobów do wymogów sytuacji, kiedy już ona nastąpi. Podobnemu dopasowaniu powinno sprzyjać adekwatne wsparcie

otrzymywane od partnera, jak również inne jego zachowania będące przejawem pozytywnych uczuć i troski. Stąd przewiduje się, że:

Hipoteza 17. *Im bardziej proaktywne jest radzenie sobie ze stresem, tym mniejszy jest poziom odczuwanego stresu.*

Hipoteza 18. *Im bardziej adekwatne jest wsparcie otrzymywane od partnera, tym mniejszy jest poziom odczuwanego stresu.*

Hipoteza 19. *Im większa jest bliskość postrzegana ze strony partnera, tym mniejszy jest poziom odczuwanego stresu.*

Bliskość rozumiana jest jako ciepło, akceptacja i wspólne spędzanie czasu oraz bliskość fizyczna z partnerem. Na dostrzeganie troski i zainteresowania ze strony partnera powinno wpływać również otrzymywanie potrzebnego od niego wsparcia, a także poziom własnego aktualnego indywidualnego dobrostanu psychicznego. Stąd przewiduje się, że:

Hipoteza 20. *Im większa jest adekwatność otrzymywanego od partnera wsparcia, tym większe jest zadowolenie ze związku.*

Hipoteza 21. *Im wyższy jest poziom bliskości w relacji, tym większe jest zadowolenie ze związku.*

Hipoteza 22. *Im niższy jest poziom odczuwanego stresu, tym większe jest zadowolenie ze związku.*

5.2.3. Modele wyjaśniające poziom odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku

Na bazie wyników weryfikacji hipotez dotyczących związków pojedynczych par zmiennych, budowane będą całościowe modele wyjaśniające poziom odczuwanego stresu oraz zadowolenia ze związku uwzględniające łączny wpływ wszystkich zmiennych intrapsychicznych i relacyjnych. Ze względu na fakt, iż mechanizmy kształtowania się poziomu odczuwanego stresu oraz zadowolenia ze związku mogą być nieco inne dla kobiet i mężczyzn, budowane będą oddzielne modele dla każdej z płci. Aby móc uchwycić specyfikę okresu stawania się rodzicami zarówno w okresie ciąży, jak i po narodzinach dziecka, modele budowane będą dwukrotnie, oddzielnie dla tych okresów oraz dwukrotnie także dla par bez dzieci.

Następnie, wykonywane będą analizy porównawcze w celu udzielenia odpowiedzi na główne pytania badawcze:

Pytanie 23. *Czy i jak różnić się będą dla kobiet i mężczyzn istotne predyktory oraz zmienne pośredniczące w sformułowanym modelu wyjaśniającym poziom odczuwanego stresu oraz zadowolenia ze związku dla osób oczekujących pierwszego dziecka vs podobnych osób nie stających się rodzicami?*

Pytanie 24. *Czy i jak różnić się będą dla kobiet i mężczyzn istotne predyktory oraz zmienne pośredniczące w sformułowanym modelu wyjaśniającym poziom odczuwanego stresu oraz zadowolenia ze związku dla osób po narodzinach pierwszego dziecka vs podobnych osób nie stających się rodzicami?*

Pytanie 25. *Czy i jak różnić się będą dla kobiet i mężczyzn siły związków poszczególnych zmiennych wyjaśniających i wyjaśnianych ze sformułowanego modelu dla osób stających się rodzicami przed vs po narodzinach dziecka?*

Część II

Metoda badania

Rozdział 6

Schemat i sposób realizacji badania

6.1. Schemat badania i kryteria doboru par

Badanie zaplanowano w schemacie podłużnym, jako pewien rodzaj eksperymentu naturalnego. Jego uczestnikami były kobiety i mężczyźni – partnerzy pozostający wspólnie w stałych związkach heteroseksualnych.

Aby móc wyróżnić specyfikę okresu przyjścia na świat pierwszego dziecka, do badania rekrutowano dwie rozłączne grupy par:

- „Rodziców” (R) – kobiety (R-K) i ich partnerów (R-M) oczekujących przyjścia na świat swojego pierwszego dziecka,
- „Nie-Rodziców” (NR) – kobiety (NR-K) i ich partnerów (NR-M) bez dzieci, nie oczekujących ich w okresie badania.

Aby móc analizować zmiany zachodzące w funkcjonowaniu par, badanie odbywało się w dwóch pomiarach:

- dla grupy „Rodziców” pierwszy pomiar miał miejsce około trzy miesiące przed, drugi zaś około trzy miesiące po narodzinach dziecka,
- dla grupy „Nie-Rodziców” pierwszy i drugi pomiar następowały po sobie w odstępie około sześciu miesięcy.

Ze względu na przedmiot badań, sposób ich realizacji (przez internet) oraz potrzebę analizowania względnie jednorodnej grupy badanej, na kryteria doboru par do badania składały się zarówno cechy społeczno-demograficzne, cechy charakteryzujące związek partnerów, kwestie związane z planowaniem i posiadaniem przez nich dzieci, jak i wymóg korzystania z internetu¹. Szczegółowe kryteria kwalifikacji par na obu etapach badania zamieszczono w tabeli 6.1.

W szczególności, aby zobiektywizować kryterium stałości związku, do kwalifikacji do badania wymagany był staż w aktualnym związku nie krótszy niż 12 miesięcy oraz okres wspólnego

¹przy czym kryterium konieczności korzystania z internetu nie zawężało znacząco badanej grupy: wg badania Ipsos Omnibus z okresu luty-kwiecień 2011, penetracja internetu wśród Polaków w wieku 20-35 lat z wykształceniem co najmniej średnim to 92%

Tabela 6.1: Zmienne kryterialne w grupach w pomiarze I i w pomiarze II

	„Rodzice” (R-K i R-M)	„Nie-Rodzice” (NR-K i NR-M)
Pomiar I:		
Zmienne społeczno-demograficzne	Wiek: 20-35 lat Wykształcenie: średnie lub wyższe	Wiek: 20-35 lat Wykształcenie: średnie lub wyższe
Typ i formalna charakterystyka związku	Stały związek heteroseksualny (małżeński lub nieformalny) Staż w związku: co najmniej 12 miesięcy Okres wspólnego zamieszkiwania: co najmniej 3 miesiące	Stały związek heteroseksualny (małżeński lub nieformalny) Staż w związku: co najmniej 12 miesięcy Okres wspólnego zamieszkiwania: co najmniej 3 miesiące
Planowanie i posiadanie dzieci	Brak dzieci 10-40 tydzień ciąży Ciąża bez znacznych komplikacji	Brak dzieci Brak ciąży
Inne	Korzystanie z internetu Własny adres e-mail	Korzystanie z internetu Własny adres e-mail
Pomiar II:		
Typ i formalna charakterystyka związku	Pozostawanie w tym samym związku, co w pomiarze I	Pozostawanie w tym samym związku, co w pomiarze I
Planowanie i posiadanie dzieci	Dziecko lub dzieci w wieku do 6 miesięcy Brak ciąży	Brak dzieci Brak ciąży

zamieszkiwania z partnerem nie krótszy niż trzy miesiące. Dodatkowo, ze względów etycznych, w grupie „Rodziców” do badania właściwego nie zapraszano osób, dla których istniało uzasadnione podejrzenie, iż ciąża może zakończyć się poronieniem.

Zmienne intrapsychiczne, o których można zakładać, iż ich poziomy są co najmniej względnie stabilne w dłuższym okresie czasu, mierzono tylko w pierwszym pomiarze. W obu pomiarach badano pozostałe główne zmienne związane z przedmiotem badania, zmienne społeczno-demograficzne oraz inne służące kwalifikacji par do badania, określeniu charakterystyki badanych oraz kontrolowaniu ich profilu. Wszystkie zmienne mierzone były zarówno wśród kobiet jak i wśród mężczyzn. Wyszczególnienie zmiennych badanych w poszczególnych grupach

w obu pomiarach zawarto w tabeli 6.2.

Tabela 6.2: Zmienne badane w grupach w pomiarze I i w pomiarze II

	„Rodzice” (R-K i R-M)	„Nie-Rodzice” (NR-K i NR-M)
Pomiar I	Zmienne kryterialne Zmienne społeczno-demograficzne Inne zmienne profilowe Lęk przed odrzuceniem Unikanie intymności Zróżnicowanie Ja Proaktywność radzenia sobie Otwartość komunikacji Adekwatność wsparcia od partnera Bliskość Poziom odczuwanego stresu Zadowolenie ze związku	Zmienne kryterialne Zmienne społeczno-demograficzne Inne zmienne profilowe Lęk przed odrzuceniem Unikanie intymności Zróżnicowanie Ja Proaktywność radzenia sobie Otwartość komunikacji Adekwatność wsparcia od partnera Bliskość Poziom odczuwanego stresu Zadowolenie ze związku
Pomiar II	Zmienne kryterialne Zmienne społeczno-demograficzne Inne zmienne profilowe Otwartość komunikacji Adekwatność wsparcia od partnera Bliskość Poziom odczuwanego stresu Zadowolenie ze związku	Zmienne kryterialne Zmienne społeczno-demograficzne Inne zmienne profilowe Otwartość komunikacji Adekwatność wsparcia od partnera Bliskość Poziom odczuwanego stresu Zadowolenie ze związku

6.2. Kontrola i korekta struktury próby w grupach

Bardzo ważnym celem opisywanego badania było zgromadzenie w grupach „Rodziców” (R-K i R-M) i „Nie-Rodziców” (NR-K i NR-M) par o jak najbardziej zbliżonej charakterystyce. Przyjęto bowiem założenie, iż dla umożliwienia wnioskowania na temat specyfiki okresu narodzin pierwszego dziecka konieczne jest, aby występowanie wszelkich różnic między grupami w jak największym możliwym stopniu można było przypisywać jedynie faktowi pozostawania vs nie pozostawania przez nie w okresie stawania się po raz pierwszy rodzicami, w jak najmniejszym możliwym stopniu zaś innym, niekontrolowanym czynnikom mogącym funkcjonowanie w tych grupach różnić.

Jako ważne zmienne wymagające kontroli mogące znacząco różnicować funkcjonowanie w związku przyjęto zarówno wybrane cechy społeczno-demograficzne kobiet i mężczyzn, poziomy charakteryzujących ich co najmniej względnie stabilnych zmiennych intrapsychicznych, jak i pewne cechy opisujące ich związki. Niektóre cechy były kontrolowane tylko wśród kobiet (lub na podstawie ich odpowiedzi odnoszących się do obu osób z pary), niektóre zaś zarówno wśród kobiet, jak i wśród mężczyzn. Wyszczególnienie tych zmiennych wraz z kategoriami, w jakich kontrolowano ich rozkłady w grupach, zamieszczono w tabeli 6.3. Wszystkie te zmienne mierzone były w pierwszym etapie badania.

Jak się okazało, w znacznej mierze prawdopodobnie ze względu na częściowo odmienne sposoby rekrutowania par², rozkłady niektórych kontrolowanych zmiennych w grupach różniły się znacząco. Zebrana próba w grupie „Nie-Rodziców” była również znacznie bardziej liczna niż próba w grupie „Rodziców” (264 pary vs 104 pary).

W związku z powyższym, zdecydowano się na dokonanie korekty liczebności i struktury próby w grupie „Nie-Rodziców” w odniesieniu do liczebności i struktury grupy „Rodziców” z wykorzystaniem procedury repróbkowania. Repróbkowanie to polegało na wyselekcjonowaniu z grupy „Nie-Rodziców” takich par, aby liczebność i struktura otrzymanej w ten sposób próby była jak najbardziej zbliżona do zebranej grupy „Rodziców”. Przy czym podobieństwo struktury próby rozważane było przy uwzględnieniu rozkładów brzegowych wszystkich kontrolowanych wśród kobiet i mężczyzn zmiennych społeczno-demograficznych, intrapsychicznych i opisujących związek partnerów. Dla każdej wyróżnianej kategorii (pojedynczej wartości lub przedziału wartości) każdej zmiennej (patrz tabela 6.3) udział tej kategorii w grupie „Nie-Rodziców” po repróbkowaniu musiał być bliski jej udziałowi w grupie „Rodziców”. W przypadku zmiennych, dla których kategorie odpowiadały nie pojedynczym wartościom a przedziałom wartości, wartości były agregowane w kategorie w taki sposób, aby jak najlepiej przybliżały rozkłady zmiennych w grupach z uwzględnieniem wszystkich ich wartości. Taka procedura repróbkowania zapewniła, iż rozkłady żadnych z kontrolowanych zmiennych w grupach nie różniły się w sposób istotny statystycznie.

W celu przeprowadzenia procedury repróbkowania, problem wyboru grupy równoważnej do zadanej pod względem brzegowych rozkładów wybranych zmiennych, o wymaganej liczebności minimalnej i z zadaną maksymalną wielkością odchylenia rozkładu struktury, sformułowano jako zadanie optymalizacji całkowitoliczbowej i rozwiązano przy użyciu programu zaimplementowanego przez autorkę niniejszej pracy w narzędziu COIN-OR CBC³.

²patrz punkt 6.3.2, strona 52

³więcej informacji o COIN-OR CBC patrz <https://projects.coin-or.org/Cbc>

Tabela 6.3: Zmienne, pod względem których kontrolowana była struktura prób w grupach „Rodziców” i „Nie-Rodziców”, wraz z kategoriami tych zmiennych

	Kobiety (R-K i NR-K)	Mężczyźni (R-M i NR-M)
Zmienne społeczno-demograficzne	<p>Wiek: 20-24, 25-26, 27-29, 30-35 lat</p> <p>Różnica wieku w stosunku do partnera: poniżej -3, -1-2, 0, 1-2, powyżej 3</p> <p>Wykształcenie: średnie, wyższe I stopnia, wyższe II stopnia</p> <p>Miejsce zamieszkania: wieś, miasto do 100, 100-500, powyżej 500 tysięcy mieszkańców</p> <p>Subiektywna ocena sytuacji finansowej: bardzo dobra, dobra, ani dobra ani zła, zła, bardzo zła</p>	<p>Wykształcenie: średnie, wyższe I stopnia, wyższe II stopnia</p> <p>Subiektywna ocena sytuacji finansowej: bardzo dobra, dobra, ani dobra ani zła, zła lub bardzo zła</p>
Zmienne intrapsychiczne	<p>Lęk przed odrzuceniem: 6-13, 14-20, 21-24, 25-27, 28-34, 35-42</p> <p>Unikanie intymności: 6-7, 8-10, 11-13, 14-20, 21-27, 28-34, 35-42</p> <p>Zróźnicowanie Ja: 46-92, 93-138, 139-161, 162-184, 185-207, 208-230, 231-276</p> <p>Proaktywność radzenia sobie: 14-22, 23-31, 32-36, 37-40, 41-44, 45-48, 49-56</p>	<p>Lęk przed odrzuceniem: 6-13, 14-20, 21-24, 25-27, 28-34, 35-42</p> <p>Unikanie intymności: 6-7, 8-10, 11-13, 14-20, 21-27, 28-34, 35-42</p> <p>Zróźnicowanie Ja: 46-92, 93-138, 139-161, 162-184, 185-207, 208-230, 231-276</p> <p>Proaktywność radzenia sobie: 14-22, 23-31, 32-36, 37-40, 41-44, 45-48, 49-56</p>
Typ i formalna charakterystyka związku	<p>Status: małżeński, nieformalny</p> <p>Staż w związku: 1-2, 2-4, 4-6, 6-8, 8-10, powyżej 10 lat</p> <p>Okres wspólnego mieszkania: 3-6, 7-11 m-cy, 1-2, 2-3, powyżej 3 lat</p> <p>Osoby współmieszkające: tylko partner, partner i inne osoby</p> <p>Fakt wcześniejszego zamieszkiwania z innym partnerem: tak, nie</p>	

Uwagi:

- jeśli chodzi o status związku, dla grupy „Rodziców” pod uwagę brany był status z okresu przed ciążą,
- jeśli chodzi o staż w związku, analizowano przedziały lat domknięte lewostronnie.

6.3. Sposób realizacji badania i procedura

6.3.1. Technika realizacji: badanie przez internet

Badanie, z wyjątkiem etapu rekrutacji par, która przebiegała wielokanałowo, realizowane było w całości przez internet. Technikę tę zastosowano w celu zapewnienia uczestnikom większej anonimowości, poczucia bezpieczeństwa i wygody niż w przypadku zastosowania metody kontaktu twarzą w twarz.

Przyjęto, iż brak bezpośredniego kontaktu osobistego z badaczem przyczyni się do zwiększenia poziomu komfortu psychicznego badanych m. in. ze względu na brak bezpośredniego narażenia na ocenę. Co więcej, dzięki ograniczeniu wpływu zmiennej aprobaty społecznej oraz wpływu osoby przeprowadzającej badanie, oczekiwano większej szczerości udzielanych odpowiedzi, zwłaszcza w kwestiach dotyczących napięć i innych potencjalnie trudnych aspektów w relacji z partnerem. Było to szczególnie ważne w tym projekcie ze względu na dużą presję społeczną, której mogą doświadczać młodzi rodzice przez mitologizację i stereotypowość postrzegania okresu narodzin pierwszego dziecka.

Udział za pośrednictwem internetu oznaczał także mniejszą czasochłonność i mniejsze obciążenie dla respondentów. Mieli oni możliwość uczestniczenia w badaniu bez wychodzenia z domu, w dogodnym dla siebie czasie. Mogli też robić przerwy podczas badania i powracać do niego w miejscu, w którym przerwali. Co równie istotne, realizacja przez internet zapewniała również pełną dobrowolność udziału, zarówno na etapie podjęcia badań, jak i możliwości wycofania się z nich w trakcie ich przebiegu. Zapewnienie wszystkich powyższych możliwości było bardzo ważne, szczególnie biorąc pod uwagę, że w drugim etapie projektu pary z grupy „Rodziców” nieustająco miały pod swoją opieką mniej więcej 3-miesięczne niemowlęta.

Badania przez internet nie są jeszcze na obecnym etapie powszechnie stosowane w Polsce do realizacji badań psychologicznych. Jednak z publikowanych za granicą jeszcze w dwudziestym wieku doniesień, a także z pewnych publikacji polskich, można wnioskować, że internet pozwala na realizację badań kwestionariuszowych w sposób tak samo rzetelny, jak inne techniki (np. Bielawska-Batorowicz i Kossakowska-Petrycka, 2006; Schwarzer i inni, 1999).

6.3.2. Sposoby rekrutacji badanych par

Ze względu na niewielki udział w populacji⁴ grupy w okresie stawania się pierwszy raz rodzicami oraz trudność przekonania do udziału w badaniu obu osób z pary, rekrutację par do badania prowadzono przez 13 miesięcy, od początku stycznia 2010 do końca stycznia 2011. Działania przebiegały wielokanałowo, zarówno w internecie, jak i poza internetem.

⁴wg badań Capibus MB SMG/KRC realizowanych w latach 2010-2012, około 0,5% w populacji ogólnej Polaków w wieku 15-75 lat i 5,4% w populacji osób w wieku 20-35 lat, z wykształceniem co najmniej średnim i mieszkających wspólnie z partnerem

Źródła i sposoby pozyskiwania kontaktu do par potencjalnie mogących wziąć udział dla grup „Rodziców” i „Nie-Rodziców” przedstawiono w tabeli 6.4.

Tabela 6.4: Sposoby rekrutacji par dla grupy „Rodziców” i „Nie-Rodziców”

	„Rodzice” (R-K i R-M)	„Nie-Rodzice” (NR-K i NR-M)
Internetowe panele badawcze	Panel TPW IIBR Panel IBIS MB SMG/KRC	Panel TPW IIBR Panel IBIS MB SMG/KRC
Zaproszenia wyświetlane na stronach internetowych o zasięgu powyżej 70% polskich internautów	Zaproszenie do badania dołączane na końcu ankiety badania omnibusowego GO96 IIBR Samodzielny formularz rekrutacyjny, wyświetlany użytkownikom stron dotyczących ciąży, porodu lub niemowląt	Zaproszenie do badania dołączane na końcu ankiety badania omnibusowego GO96 IIBR Samodzielny formularz rekrutacyjny, wyświetlany użytkownikom stron dotyczących ciąży, porodu lub niemowląt
Zaproszenia w postaci umieszczonego na stałe wpisu na stronach internetowych	Fora poświęcone tematyce ciąży, porodu lub niemowląt: babyboom.pl, babyonline.pl, ciazapород.pl, ebobas.pl, edziecko.pl, forumowisko.pl, kafeteria.pl, naObcasach.pl, netkobiety.pl, parenting.pl, planujemydziecko.pl Artykuł popularnonaukowy dotyczący tematyki badania, na serwisie edziecko.pl (zaproszenie na końcu artykułu) Grupa dyskusyjna GoldenLine.pl „Aby pomóc w 48 godzin”	Artykuł popularnonaukowy dotyczący tematyki badania, na serwisie edziecko.pl (zaproszenie na końcu artykułu) Grupa dyskusyjna GoldenLine.pl „Aby pomóc w 48 godzin”
Kontakty osobiste	Różne kontakty autorki projektu	Różne kontakty autorki projektu
Targi dla młodych rodziców	Targi: „Kraina Dziecka” (Łódź), „Moje Dziecko” (Warszawa)	
Szkoły rodzenia	Szkoły: Fundacji Rodzić Po Ludzku (w tym zajęcia jogi dla ciężarnych), Magdaleny Witkiewicz, Krystyny Komosy, Beaty Szol, Marioli Skowery, IPS, Małgorzaty Gierady-Radoń, Polskiego Centrum Edukacji, szkoła internetowa PrzedPorodem.pl	

Uwagi:

- Internetowe panele badawcze to grupy osób, które zgodziły się na regularny udział w komercyjnych badaniach rynku i opinii i podały w tym celu swoje dane agencji badawczej,
- Artykuł na serwisie eDziecko.pl, współredagowany przez autorkę niniejszej pracy, promowany był również w sekcji Styl Życia portalu gazeta.pl.

Na uczestnictwo w badaniu musiały się zgodzić obie osoby z pary, każda we własnym imieniu. Za udział respondenci nie byli wynagradzani w żaden sposób, poza możliwością otrzymania ogólnego podsumowania wniosków po zakończeniu całego projektu.

6.3.3. Przebieg badania i rodzaje materiałów wykorzystywanych w jego trakcie

W każdym z dwóch pomiarów, na przebieg badania składały się trzy zasadnicze etapy:

- kwalifikacja do badania,
- właściwa część badawcza,
- podziękowanie za udział.

Komunikacja z badanymi na każdym z tych etapów odbywała się przez internet, za pośrednictwem wiadomości e-mail. Przy czym w dowolnym momencie uczestnicy mieli możliwość uzyskania w razie potrzeby również bardziej bezpośredniego kontaktu z autorką projektu⁵.

W tabeli 6.5 zamieszczono wykaz rodzajów materiałów wykorzystywanych na poszczególnych etapach w obu pomiarach. W dalszej kolejności przedstawiono krótki opis celu zastosowania oraz treści tych materiałów, a także dokładniejszy opis przebiegu badania dla pierwszego i drugiego pomiaru.

Tabela 6.5: Rodzaje materiałów używane w pomiarze I i w pomiarze II

	Pomiar I	Pomiar II
Kwalifikacja do badania	Listy z zaproszeniem, z odnośnikami do ankiet kwalifikacyjnych Ankiety kwalifikacyjne Listy informujące o kwalifikacji lub wykluczeniu z badania Listy z przypomnieniem	Listy z zaproszeniem, z odnośnikami do ankiet kwalifikacyjnych i właściwych narzędzi badawczych Ankiety kwalifikacyjne Listy informujące o kwalifikacji lub wykluczeniu z badania Listy z przypomnieniem
Właściwa część badawcza	Listy z odnośnikami do właściwych narzędzi badawczych Instrukcje Właściwe narzędzia badawcze Listy z przypomnieniem	Instrukcje Właściwe narzędzia badawcze Listy z przypomnieniem
Podziękowanie za udział	Listy z podziękowaniem	Listy z podziękowaniem

Uwaga: konkretne treści wybranych materiałów zamieszczono w załączniku A. Dla materiałów, których treści niewiele różnią się między sobą, zamieszczano tylko po jednej przykładowej wersji.

⁵taka procedura uzyskała pozytywną opinię Komisji ds. Etyki działającej przy Wydziale Psychologii UW

Celem listów z zaproszeniem (patrz załącznik A.1.1, strona 160) było dostarczenie informacji o przedmiocie i autorce projektu oraz o zasadach i przebiegu badania, a także dostarczenie odnośników do formularzy elektronicznych narzędzi badawczych. Ankiety kwalifikacyjne (patrz załącznik A.2, strona 168) służyły określeniu aktualnej sytuacji życiowej osób, które zgłosiły się do projektu. Pytania w nich zawarte pozwoliły w szczególności na kwalifikację lub wykluczenie osób z badania stosownie do przyjętych kryteriów⁶, a także zebranie informacji na temat dodatkowych zmiennych profilowych⁷. W listach informujących o kwalifikacji do badania (patrz załącznik A.1.2, strona 162) informowano o sposobach dalszego postępowania. W listach informujących o wykluczeniu z badania (patrz załącznik A.1.2, strona 163) dziękowano za wcześniej poświęcony na badanie czas i wysiłek oraz przekazywano powody wykluczenia z badania. Listy z odnośnikami do właściwych narzędzi badawczych (patrz załącznik A.1.3, strona 165) służyły dostarczeniu podstawowych informacji oraz odnośników do formularzy elektronicznych instrukcji i właściwych narzędzi badawczych. W instrukcji (patrz załącznik A.3.1, strona 183) przybliżony był im przedmiot i cel badania, zasady anonimowości oraz poufności danych, a także informacje praktyczne o możliwości przerwania i powrotu do badania. Respondenci instruowani byli również, aby w badaniu szczerze przedstawiali obraz rzeczywistości taką, jaka ona jest, oraz aby treści ujawnianych w badaniu nie konsultowali w żaden sposób ze swoimi partnerami/partnerkami. Dodatkowo, pod instrukcją umieszczone były informacje dotyczące aspektów prawnych związanych z ochroną używanych narzędzi badawczych. Właściwe narzędzia badawcze (patrz załącznik A.3, strona 184) umożliwiały pomiar wskaźników głównych zmiennych badanych⁸. Listy z przypomnieniem (patrz załącznik A.1.4, strona 166) miały za zadanie przypomnienie o badaniu parom, które zwlekały z wypełnianiem dostarczonych formularzy. Listy z podziękowaniem (patrz załącznik A.1.5, strona 167) za udział w badaniu służyły przekazaniu wyrazów wdzięczności autorki projektu dla badanych oraz udzieleniu im dodatkowych informacji.

Wszystkie materiały dla kobiet i mężczyzn sformułowane były w odpowiedniej wersji gramatycznej. Dodatkowo w części materiałów zwroty odnoszące się do partnera/partnerki osoby badanej były również odpowiednio formułowane w zależności od statusu formalnego jej związku (mąż/żona vs partner/partnerka).

W pierwszej części badania (tj. w pierwszym pomiarze) osoby, które wstępnie zgłosiły chęć udziału w badaniu, za pośrednictwem poczty elektronicznej otrzymywały list z zaproszeniem. Jeśli potwierdziły zainteresowanie projektem oraz spełniły kryteria sprawdzane w ankiecie kwalifikacyjnej proszone były (na końcu ankiety) o podanie adresu e-mail swoich partnerów/partnerek. Ci partnerzy/partnerki następnie również byli zapraszani do uczestnictwa

⁶patrz punkt 6.1, strona 47

⁷patrz punkt 7.8, strona 70

⁸patrz rozdział 7

oraz do wypełnienia ankiety kwalifikacyjnej. Jeśli obie osoby z pary godziły się na udział i spełniały kryteria rekrutacyjne, para dostawała list z informacją o kwalifikacji do badania. Pary zakwalifikowane w dalszej kolejności otrzymywały listy z odnośnikami do właściwych narzędzi badawczych, poprzedzonymi instrukcją. Po ich wypełnieniu wysyłane były listy z podziękowaniem wraz z informacją o orientacyjnym czasie i sposobie ponownego kontaktu w drugiej części badania. W przypadku braku reakcji na listy z odnośnikami do ankiet kwalifikacyjnych lub właściwych narzędzi badawczych, uczestnicy z zakwalifikowanych do badania par dostawali listy z przypomnieniem (co około 10 dni, nie więcej jednak niż dwukrotnie to samo przypomnienie). Osoby z par, które z jakichś powodów (niespełnienie kryteriów badania przez daną osobę lub jej partnera/partnerkę lub niewypełnienie przez co najmniej jedno z nich dostarczonych formularzy badawczych w określonym czasie) zostawały wykluczone z badania, w momencie wykluczenia dostawały listy z informacją o tym.

Wszystkie osoby z par, które ukończyły pierwszą część badania, po kilku miesiącach otrzymywały list z zaproszeniem do kontynuacji udziału wraz z odnośnikiem do drugiej ankiety kwalifikacyjnej. Za pomocą tej ankiety sprawdzano, co zmieniło się w życiu respondentów w okresie pół roku, w szczególności, czy nadal są oni w dotychczasowych związkach. Po wypełnieniu ankiety, w przypadku spełnienia kryteriów kwalifikacyjnych, następowało bezpośrednie przekierowanie do właściwych narzędzi badawczych wraz z instrukcją.

Po pomyślnym zakończeniu tego etapu wysyłane były listy z podziękowaniem za udział w całym projekcie wraz z informacją o możliwości i sposobie uzyskania ogólnego podsumowania wyników badania od autorki. Osoby z par, które nie ukończyły badania, otrzymywały dodatkowo listy z przypomnieniem (co około 10 dni od daty wysyłki listu do tej osoby lub jej partnera, nie więcej jednak niż dwukrotnie to samo przypomnienie). Osoby z par, które z jakichś powodów zostawały wykluczone z badania (niespełnienie kryteriów badania przez daną parę lub niewypełnienie przez co najmniej jedno z partnerów dostarczonych formularzy badawczych w określonym czasie), w momencie wykluczenia dostawały listy z informacją o tym.

Rozdział 7

Sposób pomiaru zmiennych i narzędzia badawcze

W obu częściach projektu do pomiaru głównych zmiennych badanych używane były narzędzia w postaci kwestionariuszy w formie elektronicznych formularzy html. Zmienne społeczno-demograficzne oraz inne dane profilowe zbierane były za pomocą ankiet kwalifikacyjnych, również w formie html. Treści tych formularzy¹ zamieszczono odpowiednio w załącznikach A.2 (treści ankiet) i A.3 (treści właściwych kwestionariuszy badawczych). Poniżej przedstawiony jest ich opis.

7.1. Pomiar lęku przed odrzuceniem i unikania intymności – kwestionariusz ECR-S

Do pomiaru lęku przed odrzuceniem oraz unikania intymności użyty został kwestionariusz ECR-S (*Experiences in Close Relationships - Short Form*) autorstwa Weia, Russella, Malinckrodta i Vogela (2007). Jest to skrócona wersja kwestionariusza ECR autorstwa Brennan, Clark i Shavera (1998). Polski przekład kwestionariusza (patrz załącznik A.3.3, strona 189) wykonany został na potrzeby tego badania, w roku 2009. Przy tłumaczeniu posłużono się częściowo polskim przekładem dłuższej zmodyfikowanej wersji tego narzędzia - ECR-R (Fraley i inni, 2000), wykonanym w roku 2007 przez Głaskę, Górską i Tryjarską (Borkowska, 2008; Głaska, 2008).

ECR-S służy do pomiaru stylu przywiązania w dorosłości. Składa się z dwóch skal, mierzących niezależne wymiary stylu przywiązania: „Lęk przed odrzuceniem” oraz „Unikanie intymności”. Lęk przed odrzuceniem definiowany jest jako strach przed byciem odrzuconym lub porzuconym, połączony z silną potrzebą akceptacji ze strony innych oraz dystresem przeżywanym w sytuacjach, kiedy partner romantyczny jest niedostępny lub nieresponsywny.

¹uwaga: dla materiałów, które niewiele różnią się między sobą, zamieszczono po jednej przykładowej wersji treści; z treści wykluczono treść kwestionariusza CIFA (więcej o tym narzędziu patrz punkt 7.4, strona 62), ze względu na brak zgody autorów na jej zamieszczenie

Unikanie intymności definiowane jest jako strach przed zależnością i bliskością, przy jednoczesnej silnej potrzebie bycia samowystarczalnym i oporze przed ujawnianiem własnego Ja.

Łącznie narzędzie składa się z 12 pozycji – po 6 w każdej ze skal. Odpowiedzi udzielane są na 7-punktowej skali, od „zdecydowanie się nie zgadzam” do „zdecydowanie się zgadzam”. Dla większości stwierdzeń odpowiedzi „zdecydowanie się nie zgadzam” odpowiada wartość jednego punktu, odpowiedzi „zdecydowanie się zgadzam” zaś wartość siedmiu punktów. Dla kilku stwierdzeń przy podliczaniu wyników skala jest odwrócona. Dla każdej skali wynik łączny obliczany jest jako suma punktów dla stwierdzeń wchodzących w jej skład. Wskaźnik lęku przed odrzuceniem może mieścić się w przedziale od 6 do 42 punktów. W takich samych granicach mieści się wskaźnik unikania intymności. W obu przypadkach większa liczba punktów uzyskanych na skali odpowiada większemu natężeniu mierzonego zjawiska.

Autorzy kwestionariusza w procesie jego tworzenia i walidacji przeprowadzili 6 odrębnych badań na studentach. Analizowali strukturę czynnikową narzędzia, poziom jego spójności wewnętrznej oraz rzetelności retestowej, a także trafność teoretyczną. We wszystkich pomiarach, spójność wewnętrzna mieściła się między 0,77 a 0,86 dla skali „Lęku przed odrzuceniem” oraz między 0,78 a 0,88 dla skali „Unikania intymności”. Rzetelność retestowa dla pomiaru powtarzanego po miesiącu wyniosła dla skal odpowiednio 0,80 i 0,83, zaś dla pomiaru powtarzanego po trzech tygodniach odpowiednio 0,82 i 0,89. W confirmacyjnych analizach czynnikowych wykazano stabilność rozwiązania dwuczynnikowego, z czynnikami odpowiadającymi wyróżnionym skalom „Lęku przed odrzuceniem” i „Unikania intymności”. Badania trafności zbieżnej potwierdziły spodziewany pozytywny związek lęku przed odrzuceniem z poszukiwaniem wsparcia i aprobaty innych, a także pozytywny związek zarówno lęku przed odrzuceniem, jak i unikania intymności z poziomem depresyjności, ogólnym lękiem, dystresem w kontaktach interpersonalnych i samotnością. Wykazano również przewidywany na gruncie teoretycznym pozytywny związek lęku przed odrzuceniem z reaktywnością emocjonalną, unikania intymności zaś z emocjonalnym odcięciem. Dodatkowo potwierdzono negatywny związek unikania intymności i komfortu związanego z ujawnianiem własnego Ja. Na podstawie przeprowadzonych analiz stwierdzono, iż ECR-S charakteryzuje się zadowalającymi poziomami zarówno rzetelności jak i trafności. Co więcej, właściwości psychometryczne uzyskiwane dla skróconej wersji narzędzia nie odbiegały znacząco od właściwości dla oryginalnej, dłuższej wersji ECR.

Określeniu właściwości psychometrycznych ECR-S w warunkach polskich służył pilotaż, przeprowadzony przez internet przez autorkę niniejszego projektu na próbie 601 osób pozostających w związkach heteroseksualnych (patrz załącznik B). Weryfikowano w nim poziom spójności wewnętrznej (mierzonej współczynnikiem α Cronbacha) oraz pewne aspekty trafności. Jeśli chodzi o spójność wewnętrzną, otrzymano współczynniki równe 0,64 dla skali „Lęku przed odrzuceniem” i 0,79 dla skali „Unikania intymności”. Potwierdzono, zakładane ze względu na różnice w socjalizacji, wyższe wyniki na skali „Lęku przed odrzuceniem” uży-

skiwane przez kobiety w porównaniu do mężczyzn. Stwierdzono także pozytywne związki lęku przed odrzuceniem i unikania intymności z depresyjnością. Dodatkowo, wykazano zbieżność kategoryzacji stylu przywiązania uzyskiwanej za pomocą ECR-S z kategoryzacją uzyskiwaną przy pomocy kwestionariusza RQ (*Relationship Questionnaire*) autorstwa Bartholomew i Horowitza (1991). Na podstawie otrzymanych rezultatów uznano, iż właściwości psychometryczne kwestionariusza sprawdzane w warunkach zarówno amerykańskich, jak i polskich, pozwalają na zastosowanie go w badaniach.

W niniejszym badaniu wykorzystywane będą wskaźniki lęku przed odrzuceniem i unikania intymności (mierzone u osoby badanej) oraz wskaźniki lęku przed odrzuceniem i unikania intymności partnera (mierzone u współpartnera osoby badanej). Poziom spójności wewnętrznej (mierzonej współczynnikiem α Cronbacha) w tym badaniu dla skali „Lęku przed odrzuceniem” był równy: 0,73 dla kobiet i 0,58 dla mężczyzn. Poziom spójności wewnętrznej dla skali „Unikania intymności” był równy: 0,75 dla kobiet i 0,76 dla mężczyzn.

7.2. Pomiar poziomu zróżnicowania Ja – kwestionariusz DSI-R

Do pomiaru poziomu zróżnicowania Ja stosowany był kwestionariusz DSI-R (*Differentiation of Self Inventory - Revised*) autorstwa Skowron, Friedlander i Schmitta (Skowron i Schmitt, 2003; Skowron i Friedlander, 1998), w polskiej adaptacji Kriegelewicz (2008) (patrz załącznik A.3.2, strona 184).

Kwestionariusz mierzy ogólny poziom oraz różne aspekty zróżnicowania Ja u osób dorosłych. Zróżnicowanie Ja rozumiane jest jako zdolność do równoważenia własnych procesów intelektualnych i emocjonalnych oraz równoważenia autonomii i zależności w relacjach z innymi. Na całkowity stopień zróżnicowania Ja składają się: reaktywność emocjonalna, pozycja Ja, odcięcie emocjonalne oraz fuzja z innymi, które mierzone są na czterech podskalach. Reaktywność emocjonalna definiowana jest jako tendencja do reagowania na bodźce z otoczenia w sposób automatyczny i emocjonalny. Pozycja Ja oznacza jasno określone poczucie własnego Ja i zdolność do obstawania przy swoich przekonaniach nawet w obliczu presji, by czynić inaczej. Odcięcie emocjonalne odzwierciedla lęk przed intymnością w bliskich relacjach oraz podejmowanie działań mających za zadanie chronić przed tym lękiem. Fuzja z innymi określa nadmierne zaabsorbowanie relacjami ze znaczącymi innymi, w tym z rodzicami.

Cały kwestionariusz zawiera 46 pozycji, z czego poszczególne podskale odpowiednio: skala „Reaktywności Emocjonalnej” – 11 pozycji, skala „Pozycji Ja” – 11 pozycji, skala „Odcięcia Emocjonalnego” – 12 pozycji i skala „Fuzji z Innymi” – 12 pozycji. Odpowiedzi udzielane są na sześciopunktowej skali, której krańce to kategorie „całkowicie nieprawdziwe” i „całkowicie prawdziwe”. Dla części stwierdzeń odpowiedzi „całkowicie nieprawdziwe” odpowiada

jeden punkt, a odpowiedzi „całkowicie prawdziwe” – sześć punktów. Dla pozostałych stwierdzeń punktacja jest odwrócona. Wynik ogólny wyliczany jest jako suma wyników poszczególnych skal, zaś wyniki poszczególnych podskal jako suma punktów odpowiadających odpowiedziom dla poszczególnych pozycji tych podskal. Wskaźnik zróżnicowania Ja może mieścić się więc w granicach od 46 do 276 punktów. Natomiast wskaźniki dla podskal mieszczą się w granicach: „Reaktywność Emocjonalna” – 11-66 punktów, „Pozycja Ja” – 11-66 punktów, „Odcięcie Emocjonalne” – 12-72 punkty, „Fuzja z Innymi” – 12-72 punkty. Wysoki wynik ogólny świadczy o wysokim poziomie zróżnicowania Ja. Podobnie, wysoki wynik na skali „Pozycji Ja” świadczy o silniejszej pozycji Ja. W przypadku pozostałych podskal, wysokie poziomy wskaźników mierzonych aspektów zróżnicowania Ja (reaktywności emocjonalnej, odcięcia emocjonalnego i fuzji z innymi) świadczą o niskim poziomie tych zjawisk. Na wysoki poziom zróżnicowania Ja wskazują więc: niska reaktywność emocjonalna, wysoka pozycja Ja, niskie odcięcie emocjonalne i niska fuzja z innymi.

Na potrzeby konstrukcji i walidacji pierwotnej wersji kwestionariusza przeprowadzono trzy badania, na łącznej próbie 609 osób (Skowron i Friedlander, 1998). Następnie modyfikowano jeszcze treść skali „Fuzji z Innymi”, w celu poprawienia właściwości psychometrycznych tej skali. Walidację wersji zrewidowanej narzędzia przeprowadzono w dodatkowym badaniu na próbie 225 osób (Skowron i Schmitt, 2003). Dla ostatecznej wersji całego kwestionariusza uzyskano wskaźnik zgodności wewnętrznej (mierzonej współczynnikiem α Cronbacha) na poziomie 0,92, zaś dla podskal: dla „Reaktywności Emocjonalnej” – 0,89, dla „Pozycji Ja” – 0,81, dla „Odcięcia Emocjonalnego” – 0,84 i dla „Fuzji z Innymi” – 0,86. Za pomocą analizy confirmacyjnej, potwierdzono stabilność struktury czynnikowej narzędzia dla czynników odpowiadających czterem wyłonionym skalom. Zgodnie ze spodziewaniami sformułowanymi na bazie teoretycznej, otrzymano negatywne związki zróżnicowania Ja z chronicznym lękiem i symptomami dystresu oraz pozytywne związki zróżnicowania Ja z satysfakcją małżeńską. Zweryfikowano też pozytywnie trafność teoretyczną poszczególnych podskal, m. in. sprawdzając korelacje wyników uzyskiwanych za pomocą DSI-R z wynikami uzyskiwanymi za pomocą odpowiednich podskal kwestionariusza Autorytetu Osobistego w Systemie Rodzinnym PAFS.

W warunkach polskich właściwości psychometryczne DSI-R były sprawdzane przez Kriegerewicz (2008), w ramach prac nad adaptacją narzędzia. Badanie walidacyjne przeprowadzone zostało na 330 osobach. Zgodność wewnętrzna (mierzona współczynnikiem α Cronbacha) była równa: dla całej skali 0,92, dla poszczególnych podskal zaś: dla „Reaktywności Emocjonalnej” – 0,85, dla „Pozycji Ja” – 0,78, dla „Odcięcia Emocjonalnego” – 0,83 i dla „Fuzji z Innymi” – 0,82. Analizie poddano wówczas również związki wyników otrzymywanych w kwestionariuszu m. in. z lękiem, neurotycznością, ekstrawersją i nasileniem symptomów, co pozwoliło potwierdzić trafność teoretyczną zbieżną narzędzia.

W niniejszym badaniu wykorzystywany będzie jedynie ogólny wskaźnik łączny stopnia

zróźnicowania Ja (mierzony u osoby badanej) oraz stopnia zróźnicowania Ja partnera (mierzony u współpartnera osoby badanej). Poziom spójności wewnętrznej (mierzonej współczynnikiem α Cronbacha) tego wskaźnika w tym badaniu był równy: 0,87 dla kobiet i 0,89 dla mężczyzn.

7.3. Pomiar proaktywności radzenia sobie ze stresem – kwestionariusz PCI

Do pomiaru proaktywności radzenia sobie ze stresem zastosowano kwestionariusz PCI (*Proactive Coping Inventory*), skonstruowany przez Greenglass, Schwarzera i Tauberta (Greenglass i inni, 1999), w polskiej adaptacji Sęk, Pasikowskiego i innych (Pasikowski i inni, 2002) (patrz załącznik A.3.4, strona 192).

Kwestionariusz PCI służy mierzeniu nasilenia różnych strategii radzenia sobie ze stresem. Całe narzędzie składa się z siedmiu skal, przy czym w niniejszym badaniu używana była jedynie skala „Proaktywnego radzenia sobie”, rozumianego jako zdolności poznawcze i działania ukierunkowane na wyznaczanie i dążenie do osiągania stawianych sobie celów.

Skala „Proaktywnego radzenia sobie” zawiera 14 pozycji, z odpowiedziami udzielanymi na 4-stopniowej skali, z kategoriami „zawsze”, „często”, „rzadko” i „nigdy”. Dla wszystkich pozycji z wyjątkiem trzech, gdzie skala jest odwrócona, odpowiedzi „zawsze” przyporządkowane są 4 punkty, zaś odpowiedzi „nigdy” jeden punkt. Wynik dla skali obliczany jest jako suma punktów dla poszczególnych pozycji wchodzących w jej skład. Wskaźnik proaktywnego radzenia sobie mieści się więc w granicach od 14 do 56 punktów. Większa liczba punktów odpowiada wyższemu poziomowi proaktywności radzenia sobie.

Pierwsze badania walidacyjne kwestionariusza PCI (Greenglass i inni, 1999) przeprowadzono na polsko-kanadyjskiej próbie 144 osób dorosłych. Analizowano spójność wewnętrzną poszczególnych podskal oraz wybrane aspekty trafności. Dla skali „Proaktywnego radzenia sobie” uzyskano wskaźnik zgodności wewnętrznej (mierzonej współczynnikiem α Cronbacha) równy 0,80. Potwierdzono również, zakładane na gruncie teoretycznym, pozytywne związki wyników na skali „Proaktywnego radzenia sobie” z poziomami prewencyjnego i aktywnego radzenia sobie oraz wewnętrznego umiejscowienia kontroli, a także negatywne związki z depresyjnością, tendencjami do samooskarżania, zaprzeczania i niepodejmowania działań w sytuacjach problemowych. Na podstawie wyników badania, skalę „Proaktywnego radzenia sobie” można uznać za narzędzie o satysfakcjonującej trafności.

Badania adaptacyjne polskiej wersji (Pasikowski i inni, 2002) przeprowadzono na próbie 220 polskich studentów. Uzyskano spójność wewnętrzną skali „Proaktywnego radzenia sobie” na poziomie 0,87. Pozytywne związki wyników tej skali z miarami subiektywnego zdrowia oraz negatywne z depresyjnością potwierdziły jej trafność teoretyczną w aspekcie zbieżnym.

W niniejszym badaniu wykorzystywany będzie wskaźnik proaktywnego radzenia sobie (mierzony u osoby badanej) oraz proaktywności radzenia sobie partnera (mierzony u współpartnera osoby badanej). Poziom spójności wewnętrznej (mierzonej współczynnikiem α Cronbacha) tego wskaźnika w tym badaniu był równy: 0,86 dla kobiet i 0,85 dla mężczyzn.

7.4. Pomiar otwartości komunikacji i bliskości – kwestionariusz CIFA

Do pomiaru otwartości komunikacji oraz bliskości wykorzystywano odpowiednie skale Kalifornijskiego Kwestionariusza do Badania Rodziny autorstwa Wernera i Greena (*California Inventory for Family Assessment* (CIFA), Green i Werner, 1996), w polskiej adaptacji Tryjarskiej i Chrzastowskiego (2010)².

Całe narzędzie służy do badania relacji pomiędzy poszczególnymi diadami rodzinnymi. W kwestionariuszu mierzone są różne aspekty bliskości, intruzyjności, otwartości komunikacji oraz agresji i dominacji. Dostępne są dwie wersje kwestionariusza: „partner wobec mnie” oraz „ja wobec partnera”. Pierwsza z nich poświęcona jest ocenie zachowań partnera wobec respondenta, druga zaś – ocenie zachowań własnych wobec partnera. W niniejszym badaniu zastosowano jedynie skale: „Otwartości/ujawniania siebie” i „Unikania konfliktów” należące do wymiaru otwartości komunikacji oraz skale „Ciepła”, „Czasu spędzanego razem”, „Udzielania opieki”, „Fizycznej bliskości” i „Spójności”, należące do wymiaru bliskości. Wszystkie skale używane były w wersji „partner wobec mnie”, mierzone było więc postrzeganie zachowań i postaw partnera przez osobę badaną.

„Otwartość/ujawnianie siebie” odnosi się stopnia szczerości i bezpośredniości postrzeganej ze strony drugiej osoby (np. „Ta osoba ukrywa przede mną sprawy, o których powinien wiedzieć.” (punktacja odwrócona)). „Unikanie konfliktów” mierzy tendencję do unikania konfrontacji i zaprzeczania różnicom zdań (np. „Ta osoba zwykle stara się nie poruszać drażliwych tematów, aby nie doszło między nami do bezpośredniej konfrontacji poglądów.”). „Ciepło” mierzy okazywanie przez drugą osobę serdeczności, czułości i akceptacji (np. „Tak naprawdę ta osoba mnie nie kocha.” (punktacja odwrócona)). „Czas spędzany razem” odnosi się do stopnia, w jakim partner jest skłonny do poświęcania uwagi i spędzania wspólnie czasu („Ta osoba przywiązuje dużą wagę do spędzania wspólnie czasu ze mną.”). „Udzielanie opieki” mierzy poziom udzielanego przez partnera wsparcia w sytuacjach tego wymagających (np. „Ta osoba opiekuje się mną troskliwie, gdy jestem chora.”). „Fizyczna bliskość” odnosi się do stopnia poszukiwania przez partnera kontaktu fizycznego (np. „Ta osoba często bierze mnie za rękę, nawet jeśli jesteśmy wśród ludzi.”). „Spójność” mierzy przewidywalność i zrozumiałość zachowań i uczuć partnera (np. „Uczucia tej osoby w stosunku do mnie są raczej

²treści kwestionariusza CIFA nie załączono do niniejszej pracy ze względu na brak zgody autorów

stałe, nie zmieniają się z dnia na dzień.”).

Pełny kwestionariusz CIFA składa się z 13 skal. Każda skala liczy 14 pozycji. W przypadku wszystkich pozycji, odpowiedzi udzielane są na 4-stopniowej skali, z kategoriami „całkowicie fałszywe”, „raczej fałszywe”, „raczej prawdziwe”, „całkowicie prawdziwe”. Dla większości pozycji, za odpowiedź „całkowicie fałszywe” przyznawany jest jeden punkt, zaś za odpowiedź „całkowicie prawdziwe” cztery punkty. Dla niektórych pozycji punktacja jest odwrócona. Wskaźnikiem cechy dla każdej ze skal jest różnica sumy punktów uzyskanych w tej skali i liczby 14, podzielona przez 3. Wynik na wymiarze otwartości komunikacji obliczany jest jako połowa sumy punktów na skali „Otwartość/ujawnianie siebie” oraz punktów odwróconych na skali „Unikania konfliktów”. Wynik na wymiarze bliskości obliczany jest zaś jako suma punktów wszystkich pięciu skal wchodzących w jego skład, dzielona przez liczbę tych skal. W ten sposób ostateczne wyniki uzyskiwane zarówno dla wymiarów jak i dla poszczególnych pojedynczych skal mieszczą się w granicach od 0 do 14. Wyższy wynik punktowy świadczy zawsze o wyższym natężeniu mierzonego zjawiska.

Wyniki przeprowadzanych badań (Werner, Green, 2000; Werner, Green, 2005; Werner, Stove, Green, 2001; za: Tryjarska i Chrzastowski, 2010; Werner i Green, 2008) świadczą o satysfakcjonujących właściwościach psychometrycznych narzędzia. W szczególności dla par małżeńskich wszystkie skale okazały się charakteryzować zadowalającą zgodnością wewnętrzną (mierzoną współczynnikiem α Cronbacha), mieszczącą się w granicach między 0,60 do 0,90 (w tym najniższy współczynnik, 0,60, charakteryzuje skalę „Mistyfikacji Projekcyjnej”, która nie jest używana w obecnym badaniu). Uzyskały także zadowalające wskaźniki stabilności bezwzględnej dla pomiarów powtarzanych w odstępie dwóch tygodni: średnie współczynniki korelacji dla poszczególnych skal były równe od 0,79 do 0,85. W eksploracyjnej analizie czynnikowej przeprowadzonej na wynikach pochodzących z 37 badań, częściowo potwierdzona została trafność czynnikowa narzędzia. Dla wymiaru „otwartość komunikacji” skale wchodzące w skład czynnika były zgodne z zakładanymi, jednak dla wymiaru „bliskość” do czynnika oprócz zakładanych pięciu skal zakwalifikowały się również cztery inne skale. Jeśli chodzi o weryfikację trafności teoretycznej zbieżnej, w badaniach zgodnie z przewidywaniami otrzymano pozytywne korelacje wymiaru bliskości z przystosowaniem małżeńskim.

W polskich badaniach walidacyjnych (Tryjarska i Chrzastowski, 2010) wzięło udział m. in. 210 par małżeńskich. Na podstawie analiz wyników tej grupy stwierdzono wysokie i bardzo wysokie poziomy zgodności wewnętrznej dla wszystkich siedmiu interesujących podskal: wartości α Cronbacha równe były od 0,78 do 0,95. Poprzez porównania wyników wersji samoopisowej oraz percepcji partnera oraz poprzez zbadanie związków mierzonych zmiennych z cechami osobowości, potwierdzono również większą część przewidywań dotyczących trafności teoretycznej skal. W szczególności, zgodnie z przewidywaniami, bliskość okazała się korelować negatywnie z neurotycznością, pozytywnie zaś z ekstrawersją. Ugodowość natomiast

związana była pozytywnie z otwartością komunikacji. Uzyskane wyniki przeprowadzonej konfirmacyjnej analizy czynnikowej w znacznym stopniu potwierdziły także zakładaną strukturę czynnikową skal. Na podstawie otrzymanych rezultatów uznano, iż trafność narzędzia jest wystarczająca dla stosowania go w badaniach grupowych.

W niniejszym badaniu wykorzystywane będą wskaźniki łączne dla wymiarów otwartości komunikacyjnej i bliskości postrzeganych ze strony współpartnera (mierzone u osoby badanej) oraz przejawianych wobec współpartnera (mierzone u współpartnera osoby badanej). Dodatkowo, tylko w rozdziale 10, wykorzystywane będą wskaźniki aspektów składających się na wymiar bliskości: ciepła, czasu spędzanego razem, udzielania opieki, fizycznej bliskości i spójności. Poziomy spójności wewnętrznej (mierzonej współczynnikiem α Cronbacha) wymiaru otwartości komunikacyjnej w tym badaniu były równe: 0,92 w obu pomiarach dla kobiet, dla mężczyzn mieściły się zaś w granicach od 0,88 do 0,89. Dla wymiaru bliskości wskaźniki spójności wewnętrznej mieściły się w granicach: od 0,96 do 0,97 dla kobiet i od 0,95 do 0,96 dla mężczyzn. Dla wskaźników odpowiadającym poszczególnym aspektów bliskości poziomy spójności wewnętrznej mieściły się w granicach:

- dla wskaźnika ciepła: od 0,86 do 0,90 dla kobiet oraz od 0,87 do 0,93 dla mężczyzn,
- dla wskaźnika czasu spędzanego razem: od 0,89 do 0,92 dla kobiet oraz od 0,75 do 0,93 dla mężczyzn,
- dla wskaźnika udzielania opieki: od 0,84 do 0,88 dla kobiet oraz od 0,83 do 0,87 dla mężczyzn,
- dla wskaźnika fizycznej bliskości: od 0,87 do 0,89 dla kobiet oraz od 0,88 do 0,91 dla mężczyzn,
- dla wskaźnika spójności: od 0,84 do 0,87 dla kobiet oraz od 0,82 do 0,86 dla mężczyzn.

7.5. Pomiar poziomu adekwatności wsparcia otrzymywanego od partnera – kwestionariusz ISSB

Do pomiaru poziomu adekwatności wsparcia otrzymywanego od partnera zastosowano kwestionariusz ISSB (*Inventory for Socially Supportive Behaviors*) autorstwa Barrery, Sandlera i Ramseya (1981), w polskim tłumaczeniu w wersji zmodyfikowanej, stworzonej przez autorkę na potrzeby tego badania (patrz załącznik A.3.5, strona 194).

Oryginalne narzędzie służy do pomiaru stopnia, w jakim osoba badana otrzymywała od innych wsparcie społeczne w ciągu miesiąca poprzedzającego badanie. Mierzone aspekty wsparcia, zgodnie z uznanym za najbardziej trafne rozwiązaniem czynnikowym, autorstwa Fincha i in. (1997) to: wsparcie emocjonalne, wartościujące, informacyjne i instrumentalne. Wsparcie emocjonalne rozumiane jest jako rodzaj interakcji społecznej, w której osoba wspierająca wyraża wobec osoby wspieranej emocje podtrzymujące. Udzielanie wsparcia wartościującego

definiowane jest jako wyrażanie uznania, podziwu lub akceptacji. Wsparcie informacyjne polega na wymianie informacji służącej lepszemu zrozumieniu sytuacji przez osobę wspieraną, zaś wsparcie instrumentalne na udzielaniu konkretnego instruktażu, pomocy fizycznej lub materialnej. W wersji zmodyfikowanej badani określają ilość wsparcia otrzymywaną nie tyle od innych osób łącznie, co konkretnie od własnego partnera lub partnerki. Oprócz skali „Wsparcia otrzymywanego” stworzono dodatkowo skalę „Zapotrzebowania na wsparcie”. Respondenci najpierw określają, jak często w okresie minionego miesiąca partner zachowywał się w dany sposób, następnie zaś, w odniesieniu dokładnie do tych samych zachowań, jak często to zachowanie ze strony partnera było potrzebne. Adekwatność wsparcia rozumiana jest jako nadwyżka wsparcia otrzymywanego nad potrzebnym, ogólnie i w poszczególnych aspektach.

Łączna liczba pozycji kwestionariusza w tej wersji wynosi 68, po 34 na skalę „Wsparcia otrzymywanego” i „Zapotrzebowania na wsparcie”. W każdej z tych skal pięć pozycji przypada na skalę „Wsparcia emocjonalnego”, sześć – „Wsparcia wartościującego”, trzynaście – „Wsparcia informacyjnego” i dziesięć – „Wsparcia instrumentalnego”. Badani udzielają odpowiedzi odnosząc się do każdego stwierdzenia na 5-punktowej skali: „nigdy”, „raz lub dwa razy”, „mniej więcej raz w tygodniu”, „kilka razy w tygodniu”, „codziennie lub prawie codziennie”. Za odpowiedź „nigdy” zawsze przyznawany jest jeden punkt, a za odpowiedź „codziennie lub prawie codziennie” pięć punktów. Łączne wskaźniki wsparcia otrzymywanego oraz zapotrzebowania na wsparcie wyliczane są jako suma punktów uzyskanych we wszystkich podskalach. Wartości wskaźników dla podskal wyliczane są zaś jako suma punktów dla wszystkich pozycji wchodzących w ich skład. Wartości wskaźników adekwatności wsparcia otrzymywanego od partnera wyliczane są zaś jako różnica liczby punktów uzyskanych na odpowiednich skalach „Wsparcia otrzymywanego” i „Zapotrzebowania na wsparcie”. Tak więc na skalach „Wsparcia otrzymywanego” oraz „Zapotrzebowania na wsparcie” można uzyskać od 34 do 170 punktów, w tym dla podskali „Wsparcia emocjonalnego”: 5-25, dla podskali „Wsparcia wartościującego”: 6-30, dla podskali „Wsparcia informacyjnego”: 13-65 i dla podskali „Wsparcia instrumentalnego”: 10-50. . Wskaźnik ogólny adekwatności wsparcia mieści się natomiast w granicach od -136 do 136, wskaźniki dla poszczególnych aspektów zaś odpowiednio w granicach: dla „Wsparcia emocjonalnego”: od -20 do 20, dla „Wsparcia wartościującego”: od -24 do 24, dla „Wsparcia informacyjnego”: od -52 do 52 i dla „Wsparcia instrumentalnego”: -od 40 do 40. Większa wartość wskaźników odpowiada zawsze wyższemu poziomowi mierzonych zjawisk.

Z różnych badań przeprowadzanych przy użyciu ISSB, których wyniki zostały łącznie opracowane przez autora narzędzia (Barrera, niepublikowany materiał uzyskany od autora), wynika, iż jako całość jest to narzędzie o satysfakcjonujących właściwościach psychometrycznych. Wskaźnik zgodności wewnętrznej dla kwestionariusza jest wysoki i stale osiąga wartości

powyżej 0,90. Dla współczynnika rzetelności retestowej po dwóch dniach otrzymano poziom 0,88, zaś po miesiącu poziom od 0,63 do 0,80. Różne analizy mające na celu weryfikację struktury czynnikowej narzędzia nie przyniosły do końca spójnych rezultatów. Za najbardziej trafne uważane jest obecnie rozwiązanie czteroczynnikowe, autorstwa Fincha i innych (1997). Zgodnie z przewidywaniami teoretycznymi, okazało się, że wyniki wielkości otrzymywanego wsparcia uzyskiwane za pomocą ISSB umiarkowanie lecz dodatnio korelują z miarami wielkości sieci społecznej (bardziej szczegółowe wyniki metaanalizy z 23 badań – patrz Haber i inni, 2007). Otrzymywano również pozytywne korelacje wyników kwestionariusza z aktualnym nasileniem występowania w życiu ważnych wydarzeń. Korelacje z odczuwanym dystresem bywały zarówno negatywne jak i pozytywne. Oznacza to, iż, zgodnie z założeniem, ISSB mierzy raczej poziom mobilizacji czy dostarczanego w danym momencie wsparcia, nie zaś np. satysfakcję z otrzymywanego wsparcia czy postrzeganą ogólną dostępność wsparcia.

Określeniu właściwości psychometrycznych wersji zmodyfikowanej ISSB w warunkach polskich służył pilotaż przeprowadzony przez autorkę niniejszego projektu (patrz załącznik B). Zgodność wewnętrzną (mierzoną współczynnikiem α Cronbacha) w tych badaniach była równa: 0,93 dla skali „Wsparcia otrzymywanego” i 0,95 dla skali „Zapotrzebowania na wsparcie”. Dla podskal odpowiadających wsparciu emocjonalnemu, wartościującemu, informacyjnemu i instrumentalnemu wskaźniki wyniosły odpowiednio: 0,90, 0,86, 0,92 i 0,71 dla wsparcia otrzymywanego oraz 0,91, 0,87, 0,95 i 0,74 dla wsparcia potrzebnego. Zweryfikowano również pozytywnie niektóre aspekty trafności teoretycznej. Zgodnie z oczekiwaniami, zaobserwowano wyższy poziom zapotrzebowania na wsparcie od partnera u osób, które w ciągu sześciu miesięcy poprzedzających badanie doświadczyły obiektywnie bardziej stresogennych wydarzeń, w porównaniu do osób, które doświadczyły obiektywnie mniej stresogennych wydarzeń. Dodatkowo, wyższy poziom zarówno wsparcia potrzebnego, jak i otrzymywanego, zanotowano wśród kobiet, w porównaniu do mężczyzn. Uzyskano także pozytywną korelację poziomu otrzymywanego od partnera wsparcia mierzonego kwestionariuszem z zadowoleniem z obecnego życia. Poziomy zapotrzebowania na wsparcie oraz otrzymywanego wsparcia uzyskiwane na podstawie wyników zmodyfikowanej wersji ISSB oraz BSSS, jako alternatywnego narzędzia mierzącego te same konstrukty, były istotnie dodatnio skorelowane. Na podstawie otrzymanych rezultatów uznano trafność narzędzia za satysfakcjonującą.

W niniejszym badaniu wykorzystywane będą wskaźniki łączne adekwatności wsparcia otrzymywanego od partnera (mierzone u osoby badanej) oraz udzielanego partnerowi (mierzone u współpartnera osoby badanej). Dodatkowo, tylko w rozdziale 10, wykorzystywane będą wskaźniki adekwatności wsparcia emocjonalnego, wartościującego, informacyjnego i instrumentalnego. Poziomy spójności wewnętrznej (mierzonej współczynnikiem α Cronbacha) łącznego wskaźnika adekwatności wsparcia w tym badaniu mieściły się w granicach: od 0,86 do 0,87 dla kobiet i od 0,79 do 0,84 dla mężczyzn. Poziomy spójności wewnętrznej dla wskaźni-

ków poszczególnych aspektów wsparcia mieściły się w granicach: – dla adekwatności wsparcia emocjonalnego: od 0,76 do 0,78 dla kobiet i od 0,68 do 0,74 dla mężczyzn,
– dla adekwatności wsparcia wartościującego: od 0,70 do 0,71 dla kobiet i od 0,69 do 0,73 dla mężczyzn,
– dla adekwatności wsparcia informacyjnego: od 0,72 do 0,81 dla kobiet i od 0,58 do 0,77 dla mężczyzn,
– dla adekwatności wsparcia instrumentalnego: od 0,50 do 0,61 dla kobiet i od 0,50 do 0,58 dla mężczyzn.

7.6. Pomiar poziomu odczuwanego stresu – kwestionariusz PSS

Do pomiaru poziomu odczuwanego stresu użyty został kwestionariusz PSS (*Perceived Stress Scale*) autorstwa Sheldona Cohena (Cohen i inni, 1983), w polskim przekładzie wykonanym przez autorkę na potrzeby tego badania (patrz załącznik A.3.6, strona 199).

Narzędzie służy do pomiaru stopnia, w jakim wydarzenia z okresu miesiąca przed badaniem postrzegane są przez badanych jako stresujące.

Kwestionariusz składa się z 14 pozycji. W każdym przypadku badani proszeni się o określenie, jak często w ciągu minionego miesiąca zdarzało im się czuć w opisany sposób. Odpowiedzi udzielane są na 5-punktowej skali, z kategoriami „nigdy”, „prawie nigdy”, „czasem”, „dosyć często” i „bardzo często”. Odpowiedzi „nigdy” przyporządkowywane jest zero punktów, zaś odpowiedzi „bardzo często” cztery punkty. Dla niektórych stwierdzeń punktacja jest odwrócona. Wskaźnik odczuwanego stresu obliczany jest jako suma punktów dla wszystkich pozycji kwestionariusza. Może więc on przyjmować wartości między 0 a 56. Wyższa wartość wskaźnika odpowiada wyższemu poziomowi odczuwanego stresu.

Badania walidacyjne oryginalnej wersji kwestionariusza przeprowadzono w trzech badaniach, łącznie na próbie 510 osób (Cohen i inni, 1983). Uzyskano wskaźniki zgodności wewnętrznej (mierzonej współczynnikiem α Cronbacha) na poziomie 0,84-0,86. Współczynnik rzetelności retestowej po dwóch dniach był równy 0,85, po sześciu tygodniach natomiast 0,55. Zgodnie z przewidywaniami, potwierdzono umiarkowany pozytywny związek odczuwanego stresu mierzonego PSS z liczbą krytycznych wydarzeń życiowych oraz silny pozytywny związek z symptomami depresyjnymi oraz fizycznymi, a także pozytywny związek z lękiem społecznym. Na podstawie uzyskanych wyników kwestionariusz uznany został jako rzetelne i trafne narzędzie do pomiaru poziomu aktualnie odczuwanego stresu.

Określeniu właściwości psychometrycznych narzędzia w warunkach polskich służył pilotaż przeprowadzony przez autorkę niniejszego projektu (patrz załącznik B). Zgodność wewnętrzna (mierzona współczynnikiem α Cronbacha) w badaniu pilotażowym była równa 0,87.

Potwierdzono pozytywny związek wyników kwestionariusza z depresyjnością oraz negatywny związek z zadowoleniem z życia. Dodatkowo, wyższe wyniki otrzymywały w kwestionariuszu przez osoby, które doświadczyły więcej obiektywnie stresujących wydarzeń, w porównaniu do tych, które doświadczyły mniej takich wydarzeń. Biorąc pod uwagę uzyskane rezultaty, trafność narzędzia uznano za satysfakcjonującą.

W niniejszym badaniu wykorzystywany będzie wskaźnik odczuwanego stresu (mierzony u osoby badanej). Poziom spójności wewnętrznej (mierzonej współczynnikiem α Cronbacha) tego wskaźnika w tym badaniu mieścił się w granicach: od 0,85 do 0,86 dla kobiet i od 0,86 do 0,87 dla mężczyzn.

7.7. Pomiar poziomu zadowolenia ze związku – kwestionariusz DAS

Do pomiaru zadowolenia ze związku użyty został kwestionariusz DAS (*Dyadic Adjustment Scale*), skonstruowany przez Spaniera (1976), w polskiej adaptacji Cieślaka (1989) (patrz załącznik A.3.7, strona 201).

Kwestionariusz mierzy ogólną jakość związku małżeńskiego lub związku nieformalnego partnerów zamieszkujących razem. Jakość związku definiowana jest jako stopień wzajemnego przystosowania partnerów. Wyróżniane są takie aspekty przystosowania jak: satysfakcja, spójność, zgodność i ekspresja uczuciowości. Przez satysfakcję rozumiane jest ogólne poczucie zadowolenia ze związku i chęć trwania w nim. Spójność oznacza wspólne angażowanie się w sprawy życia codziennego, a zgodność stopień wzajemnego porozumienia w sprawach ważnych dla związku. Ekspresja uczuciowości zaś definiowana jest jako okazywanie sobie wzajemnie uczuć i przywiązania.

Cały kwestionariusz liczy łącznie 32 pozycje, w tym 10 pozycji w skali „Satysfakcji”, 5 pozycji w skali „Spójności”, 13 pozycji w skali „Zgodności” i 4 pozycje w skali „Ekspresji uczuciowości”. Format odpowiedzi na poszczególne pytania jest zróżnicowany. W większości pozycji, dotyczących częstości zgadzania się partnerów w różnych kwestiach lub występowania określonych sytuacji, stosowana jest skala 6-punktowa z kategoriami od „zawsze” do „nigdy”. W pojedynczych pytaniach występuje skala 5-, 2- lub 7-punktowa. W jednym pytaniu osoba musi wybrać jedno spośród sześciu przedstawionych do wyboru zdań najlepiej oddające jej stosunek do przyszłości związku. Wynik ogólny wyliczany jest jako suma punktów w poszczególnych podskalach, gdzie wynik w tych podskalach jest sumą punktów dla odpowiedzi na poszczególne pozycje wchodzące w ich skład. Łącznie w kwestionariuszu można uzyskać od 0 do 151 punktów, zaś w poszczególnych podskalach odpowiednio: w skali „Satysfakcji” – od 0 do 50 punktów, w skali „Spójności” – od 0 do 24 punktów, w skali „Zgodności” – od 0 do 65 punktów i w skali „Ekspresji uczuciowości” – od 0 do 12 punktów. Wyższy wynik

punktowy odpowiada większemu wzajemnemu przystosowaniu i zadowoleniu ze związku.

W pierwszych badaniach walidacyjnych prowadzonych przez Spaniera (1976) uzyskano wysokie współczynniki zgodności wewnętrznej, a także potwierdzono zbieżność wyników uzyskiwanych w kwestionariuszu z wynikami MAS – innego narzędzia do badania przystosowania w związku. Różnice wyników uzyskiwanych przez pary małżeńskie i rozwiedzione potwierdziły również trafność kryterialną narzędzia. Od tej pory DAS jest narzędziem do pomiaru jakości związków szeroko stosowanym na świecie. Graham i inni (2006) przeprowadzili metaanalizę jego rzetelności, bazując na wynikach pochodzących z 91 badań, zrealizowanych na 128 próbach, obejmujących łącznie 25 035 uczestników. Analiza ta wykazała, iż zarówno wskaźnik ogólny zadowolenia ze związku, jak i podskale „Satysfakcji”, „Zgodności” i „Spójności” osiągają wysokie wskaźniki zgodności wewnętrznej (mierzonej współczynnikiem α Cronbacha): średnio odpowiednio 0,92, 0,85 i 0,79. Dla skali „Ekspresji uczuciowości” zgodność wewnętrzna okazuje się być nieco niższa: średnio 0,71. Pewna część wykonywanych w poszczególnych badaniach analiz czynnikowych, zarówno konfirmacyjnych jak i eksploracyjnych, potwierdzała postulowaną przez Spaniera (1976) strukturę czynnikową narzędzia, inne jednak sugerowały np. strukturę trzyczynnikową. Ogólnie, zarówno za podstawie pierwszych, jak i późniejszych badań, cały kwestionariusz DAS można uznać za narzędzie o zadowalających właściwościach psychometrycznych na potrzeby stosowania go w badaniach naukowych.

Właściwości psychometryczne polskiej wersji kwestionariusza weryfikowane były przez Cieślaka (1989). Zgodność wewnętrzna całego kwestionariusza (mierzona współczynnikiem α Cronbacha) wynosi dla tej wersji 0,89 dla wskaźnika ogólnego, 0,89 dla skali „Satysfakcji”, 0,78 dla skali „Spójności”, 0,85 dla skali „Zgodności” i 0,67 dla skali „Ekspresji uczuciowości”. Trafność kryterialna narzędzia, sprawdzana przez porównywanie wyników uzyskiwanych przez małżeństwa i pary rozwiedzione, okazała się satysfakcjonująca.

W niniejszym badaniu wykorzystywany będzie ogólny wskaźnik łączny zadowolenia ze związku (mierzony u osoby badanej). Dodatkowo, tylko w rozdziale 10, wykorzystywane będą wskaźniki odpowiadające poszczególnym aspektom zadowolenia ze związku: satysfakcji, spójności, zgodności i ekspresji uczuciowości. Poziomy spójności wewnętrznej (mierzonej współczynnikiem α Cronbacha) ogólnego wskaźnika zadowolenia ze związku w tym badaniu mieściły się w granicach: od 0,92 do 0,93 dla kobiet i od 0,91 do 0,93 dla mężczyzn. Poziomy spójności wewnętrznej dla wskaźników poszczególnych aspektów zadowolenia ze związku zawierały się zaś w granicach:

- dla wskaźnika satysfakcji: od 0,82 do 0,86 dla kobiet oraz od 0,78 do 0,82 dla mężczyzn,
- dla wskaźnika spójności: od 0,77 do 0,79 dla kobiet oraz 0,77 w obu pomiarach dla mężczyzn,
- dla wskaźnika zgodności: 0,87 w obu pomiarach dla kobiet oraz od 0,87 do 0,90 dla mężczyzn,

– dla wskaźnika ekspresji uczuciowości: od 0,64 do 0,69 dla kobiet oraz od 0,64 do 0,72 dla mężczyzn.

7.8. Pomiar zmiennych społeczno-demograficznych oraz dodatkowych zmiennych profilowych – ankiety kwalifikacyjne

W celu określenia charakterystyki grupy, na jaką będą mogły być uogólniane wyniki badania, a także w celu sprawdzania kryteriów wymaganych do udziału w badaniu i kontroli struktury prób w grupach „Rodziców” i „Nie-Rodziców”, w badaniu mierzone były charakterystyki społeczno-demograficzne oraz inne cechy określające badanych i ich aktualną sytuację. Jeśli chodzi o charakterystykę społeczno-demograficzną, mierzone były przede wszystkim: wiek, wykształcenie i miejsce zamieszkania. Jeśli chodzi o cechy aktualnej sytuacji i związku partnerów, pytano m. in. o subiektywnie ocenianą sytuację finansową, status formalny i staż w aktualnym związku, skład gospodarstwa domowego, wcześniejsze doświadczenie w związkach.

Dane zbierane były za pomocą tzw. ankiet kwalifikacyjnych wypełnianych przez każdą z osób badanych na początku każdego z obu pomiarów. Treści tych ankiet zamieszczono w załączniku A.2³.

³uwaga: dla materiałów wersjonowanych, które niewiele różnią się między sobą, zamieszczono po jednej przykładowej wersji treści

Rozdział 8

Charakterystyka badanej próby

Do finalnie analizowanej próby weszło 210 kobiet i 210 mężczyzn, w tym 104 pary z grupy „Rodziców” oraz 106 par z grupy „Nie-Rodziców”. Wszystkie pary zrekrutowane były zgodnie z kryteriami opisanymi w rozdziale 6 w punkcie 6.1. Liczebność i struktura grupy „Nie-Rodziców” została skorygowana w stosunku do liczebności i struktury grupy „Rodziców” w toku procedury repróbkiowania opisaney w rozdziale 6 w punkcie 6.2. Dzięki temu zarówno podgrupy kobiet, jak i podgrupy mężczyzn w obu głównych analizowanych grupach („Rodziców” i „Nie-Rodziców”) były równoważne względem siebie.

8.1. Charakterystyka próby pod względem cech społeczno-demograficznych

Zdecydowaną większość próby (97% w grupie „Rodziców” i 94% w grupie „Nie-Rodziców”) stanowiły osoby w wieku 25-35 lat. Średnie wieku kobiet wynosiły niecałe 28 lat, mężczyzn – ponad 29 lat, minimalny wiek zaś niezależnie od płci – 23 lata. W około dwóch na trzy badane pary mężczyźni byli starsi od kobiet, średnio o 1,5 roku. Ponad połowę (ok. 55%) próby stanowili mieszkańcy największych polskich miast (powyżej 500 tysięcy mieszkańców). Około cztery na pięć badanych kobiet i dwóch na trzech badanych mężczyzn posiadało wykształcenie wyższe II stopnia, tj. magisterskie lub równorzędne. Ponad dwie trzecie kobiet i mężczyzn subiektywnie oceniało sytuację finansową swojego gospodarstwa domowego jako dobrą lub bardzo dobrą. Szczegółową charakterystykę rozkładów zmiennych demograficznych, w podziale na grupy „Rodziców” i „Nie-Rodziców”, określoną dla pomiaru I, przedstawiono w tabeli 8.1.

Strukturę badanej próby kobiet i mężczyzn porównano do struktury populacji ¹ wszystkich Polek i Polaków w wieku 20-35 lat, z wykształceniem co najmniej średnim, pozostających w stałym związku formalnym lub nieformalnym i zamieszkujących wspólnie z partnerem,

¹dane oszacowane na podstawie wyników badań Capibus MB SMG/KRC, realizowanych w latach 2010-2012

Tabela 8.1: Charakterystyka grup „Rodziców” i „Nie-Rodziców” pod względem wybranych zmiennych społeczno-demograficznych

	„Rodzice”		„Nie-Rodzice”	
	R-K (<i>N</i> =104)	R-M (<i>N</i> =104)	NR-K (<i>N</i> =106)	NR-M (<i>N</i> =106)
Wiek:				
<i>M</i>	28,0	29,6	27,5	29,0
<i>SD</i>	2,7	3,0	2,6	2,8
<i>MIN</i>	23	25	23	23
<i>MAX</i>	35	35	35	35
Różnica wieku między kobietami i ich partnerami:				
<i>M</i>		1,6		1,5
<i>SD</i>		2,3		2,3
<i>MIN</i>		-5		-5
<i>MAX</i>		8		8
Wykształcenie:				
średnie	8%	21%	9%	25%
wyższe I stopnia	10%	9%	11%	10%
wyższe II stopnia	83%	70%	79%	65%
Miejsce zamieszkania:				
wieś		5%		5%
miasto do 100 tys. mieszkańców		25%		21%
miasto 100-500 tys. mieszkańców		14%		19%
miasto powyżej 500 tys. mieszkańców		56%		55%
Subiektywna ocena sytuacji finansowej:				
bardzo dobra	21%	20%	18%	17%
dobra	46%	48%	52%	51%
ani dobra ani zła	31%	25%	27%	26%
zła lub bardzo zła	2%	7%	3%	6%

nieposiadających dzieci lub posiadających dziecko w wieku do roku (patrz tabela 8.2).

Na podstawie zestawienia danych dotyczących osób badanych oraz osób w próbie referencyjnej, można stwierdzić, że obecna próba jest niedoreprezentowana pod względem osób młodszych (do 24 lat), z wykształceniem średnim i zamieszkujących na wsi. Posiada natomiast znaczną nadreprezentację osób z wykształceniem wyższym II stopnia, mieszkających w miastach o liczności powyżej 500 tysięcy mieszkańców. Trudno porównywać bezpośrednio ocenę sytuacji materialnej, ze względu na inną kafeiterię odpowiedzi zastosowaną w pytaniach w badaniu obecnym i w badaniu referencyjnym. Wydaje się jednak, iż próba badana

Tabela 8.2: Charakterystyka populacji Polaków w wieku 20-35 lat, z wykształceniem co najmniej średnim, pozostających w stałym związku formalnym lub nieformalnym i zamieszkujących wspólnie z partnerem, nieposiadających dzieci lub posiadających dziecko w wieku do roku pod względem wybranych zmiennych społeczno-demograficznych

	Kobiety ($N=2\ 500$)	Mężczyźni ($N=2\ 125$)
Wiek:		
M	26,9	28,2
SD	3,6	3,4
MIN	20	20
MAX	35	35
Wykształcenie:		
średnie	58%	65%
wyższe I stopnia	10%	10%
wyższe II stopnia	32%	25%
Miejsce zamieszkania:		
wieś	31%	
miasto do 100 tys. mieszkańców	31%	
miasto 100-500 tys. mieszkańców	18%	
miasto powyżej 500 tys. mieszkańców	20%	
Subiektywna ocena sytuacji finansowej:		
starcza na wszystko / zamożni	27%	28%
starcza na codzienne wydatki	63%	63%
ledwie / nie starcza na życie	8%	7%

Uwagi:

- struktura zmiennych w populacji została oszacowana na podstawie danych ze 120 fal badania Capibus, realizowanych przez MB SMG/KRC na reprezentatywnych próbach Polaków w wieku 15-75 lat w latach 2010-2012 (łączna wielkość próby dla tych fal: 120 278),
- dane udostępnione dzięki uprzejmości MB SMG/KRC.

była nieco lepiej sytuowana w stosunku do przeciętnej w populacji – mniej odnotowano bowiem, zarówno wśród kobiet, jak i wśród mężczyzn z grup „Rodziców” i „Nie-Rodziców”, osób oceniających swoją sytuację jako „złą” lub „bardzo złą”, w stosunku do kategorii „ledwie/nie starcza na życie” z rozkładu referencyjnego.

8.2. Charakterystyka próby pod względem zmiennych opisujących związki partnerów

Prawie trzy na cztery badane pary stanowiły związki małżeńskie, ponad jedną na cztery zaś związki niesformalizowane. Niezależnie od formalnego statusu związku, średni staż pozostawania z partnerem wynosił nieco ponad 6 lat. Około połowa par zamieszkiwała wspólnie

dłużej niż 3 lata. Ponad trzy czwarte stanowiło z partnerem gospodarstwa domowe dwuosobowe. Dla zdecydowanej większości par (prawie 90%) było to pierwsze gospodarstwo tworzone z partnerem w życiu dorosłym kobiet. Dokładne dane dotyczące rozkładów omawianych zmiennych w parach z grup „Rodziców” i „Nie-Rodziców” przedstawiono w tabeli 8.3.

Tabela 8.3: Charakterystyka grup „Rodziców” i „Nie-Rodziców” pod względem zmiennych opisujących związki partnerów

	„Rodzice” (N=104)	„Nie-Rodzice” (N=106)
Status związku: małżeństwo związek nieformalny	74% 26%	71% 29%
Staż w związku: <i>M</i> <i>SD</i> <i>MIN</i> <i>MAX</i>	6,0 3,1 1 15	6,2 3,0 1 13,5
Okres wspólnego mieszkania: 3-6 m-cy 7-11 m-cy 1-2 lata 2-3 lata powyżej 3 lat	1% 8% 28% 15% 47%	1% 9% 23% 16% 50%
Osoby współmieszkające: tylko partnerzy partnerzy i inne osoby	81% 19%	76% 24%
Fakt wcześniejszego zamieszkiwania kobiety z innym partnerem: tak nie	15% 85%	13% 87%

Uwagi:

- Jeśli chodzi o status związku, dla grupy R-K pod uwagę brany był status z okresu przed ciążą.
- Jeśli chodzi o staż w związku, analizowano przedziały lat domknięte lewostronnie.

Porównując zebrane dane do szacunkowych danych dostępnych dla populacji (patrz tabela 8.4), można stwierdzić, iż udziały par będących formalnie małżeństwami w badanej próbie są niższe od udziału małżeństw w próbie referencyjnej dla osób z dziećmi, wyższe natomiast od udziału małżeństw w próbie referencyjnej dla osób bez dzieci. Może to wynikać z faktu, iż rozkład w grupie „Rodziców” wyznaczany był dla momentu przed zajściem kobiety w ciążę, tymczasem nie mała liczba par bierze ślub w okresie, kiedy planuje, spodziewa się, lub już posiada pierwsze dziecko. Udziały osób zamieszkujących wspólnie jedynie z członkami rodziny nuklearnej (tj., dla par nieposiadających jeszcze dzieci, z współpartnerem),

są w badanej próbie nieco niższe niż w próbie referencyjnej.

Tabela 8.4: Charakterystyka populacji Polaków w wieku 20-35 lat, z wykształceniem co najmniej średnim, pozostających w stałym związku formalnym lub nieformalnym i zamieszkujących wspólnie z partnerem, niemających dzieci lub mających dziecko w wieku do roku pod względem zmiennych opisujących związki partnerów

	Osoby z dzieckiem w wieku do roku ($N=661$)	Osoby bez dzieci ($N=2\ 116$)
Status związku: małżeństwo	88%	56%
związek nieformalny	12%	44%
Osoby współmieszkające: tylko rodzina nuklearna (partnerzy lub partnerzy i ich dziecko)	93%	89%
rodzina nuklearna i inne osoby	7%	11%

Uwagi:

- struktura zmiennych w populacji została oszacowana na podstawie danych ze 120 fal badania Capibus, realizowanych przez MB SMG/KRC na reprezentatywnych próbach Polaków w wieku 15-75 lat w latach 2010-2012 (łączna wielkość próby dla tych fal: 120 278),
- dane udostępnione dzięki uprzejmości MB SMG/KRC.

8.3. Charakterystyka próby – podsumowanie

Podsumowując przytoczone wyżej dane charakteryzujące badaną próbę, można powiedzieć, iż reprezentuje ona populację kobiet i mężczyzn lepiej niż przeciętnie wykształconych i raczej z dużych miast. Nie odbiega jednak znacząco, jeśli chodzi o charakterystykę statusu formalnego i sytuacji mieszkaniowej pary od populacji stanowiącej punkt odniesienia (Polki i Polacy w wieku 20-35 lat, z wykształceniem co najmniej średnim, pozostające w stałym związku i zamieszkujące wspólnie z partnerem, nieposiadające dzieci lub posiadające dziecko w wieku do roku).

Część III

Prezentacja wyników

Rozdział 9

Charakterystyka rozkładów empirycznych badanych zmiennych

W niniejszym rozdziale przedstawiono charakterystykę rozkładów empirycznych badanych zmiennych oraz, na tyle, na ile było to możliwe, porównanie jej z wynikami uzyskiwanymi w innych badaniach.

9.1. Charakterystyka rozkładów wskaźników zmiennych intrapsychicznych

Aby określić charakterystykę rozkładów empirycznych badanych zmiennych intrapsychicznych w badanych grupach, dla wszystkich tych zmiennych policzono statystyki opisowe. Statystyki dla pomiaru I (jedyne go pomiaru, w jakim były one mierzone), przedstawiono w tabeli 9.1, w podziale ze względu na płeć oraz przynależność do grup „Rodziców” i „Nie-Rodziców”.

Średnie poziomy lęku przed odrzuceniem w próbie były nieco wyższe dla badanych kobiet niż dla badanych mężczyzn i zbliżone do poziomów tego wskaźnika uzyskanych w badaniu pilotażowym¹, przeprowadzonym przez autorkę niniejszego projektu na osobach w wieku 20-35 lat, z wykształceniem co najmniej średnim, pozostających w związkach heteroseksualnych. Średnie poziomy unikania intymności były w próbie nieco niższe niż w próbie pilotażowej. Dodatkowo, w obecnym badaniu nie były reprezentowane osoby uzyskujące wyniki z górnych 25% skali teoretycznej. Podobnie jak we wcześniejszych badaniach par przeprowadzanych za granicą (np. Alexander i inni, 2001; Butzer i Campbell, 2008), w analizowanej próbie badane kobiety uzyskiwały średnio nieco niższe poziomy unikania intymności niż badani mężczyźni. W przypadku stopnia zróżnicowania Ja, otrzymane wyniki z próby były zbliżone, acz minimalnie wyższe, w stosunku do wyników uzyskanych przez Kriegelewicz (2008) w polskich badaniach stabilnych par małżeńskich z długim (średnio 27-letnim) stażem. Podobnie też jak

¹więcej o tym badaniu patrz Załącznik B

Tabela 9.1: Charakterystyka rozkładów empirycznych wskaźników zmiennych intrapsychicznych w pomiarze I, wśród kobiet i mężczyzn, w grupach „Rodziców” i „Nie-Rodziców”

	„Rodzice”		„Nie-Rodzice”	
	R-K (N=104)	R-M (N=104)	NR-K (N=106)	NR-M (N=106)
Lęk przed odrzuceniem (6 - 42):				
<i>M</i>	22,8	18,9	22,6	19,4
<i>SD</i>	7,5	5,8	6,9	6,0
<i>MIN</i>	9	8	7	6
<i>MAX</i>	41	36	39	36
<i>Skośność</i>	0,088	0,258	-0,021	0,284
<i>Kurtoza</i>	-0,720	-0,312	-0,419	0,054
Unikanie intymności (6 - 42):				
<i>M</i>	10,6	12,7	10,5	12,9
<i>SD</i>	5,6	5,5	4,8	5,8
<i>MIN</i>	6	6	6	6
<i>MAX</i>	34	28	28	29
<i>Skośność</i>	1,804	0,681	1,444	0,732
<i>Kurtoza</i>	3,886	-0,398	2,073	-0,168
Zróźnicowanie Ja (46 - 276):				
<i>M</i>	179,6	193,7	177,5	192,2
<i>SD</i>	23,9	27,3	24,4	26,3
<i>MIN</i>	128	132	120	125
<i>MAX</i>	236	261	246	246
<i>Skośność</i>	0,060	0,009	0,184	-0,105
<i>Kurtoza</i>	-0,478	-0,518	0,006	-0,489
Proaktywność radzenia sobie (14 - 56):				
<i>M</i>	39,5	39,6	39,9	39,7
<i>SD</i>	5,6	5,6	5,5	5,6
<i>MIN</i>	23	26	27	23
<i>MAX</i>	51	51	55	54
<i>Skośność</i>	-0,538	-0,001	-0,047	-0,230
<i>Kurtoza</i>	0,325	-0,655	0,606	0,546

Uwaga: w nawiasach obok nazw poszczególnych wskaźników zamieszczono zakres wartości teoretycznych, jakie mogą one osiągać.

w tamtych badaniach: nie były w próbie reprezentowane osoby z dolnego krańca skali teoretycznej, odnotowano też nieco niższe poziomy wskaźnika zróźnicowania Ja wśród badanych kobiet niż wśród badanych mężczyzn. W przypadku proaktywności radzenia sobie, średnie uzyskane poziomy wskaźnika były zbliżone dla badanych kobiet i mężczyzn. Kształtowały się one na tym samym poziomie, jak w badaniach walidacyjnych polskiej wersji kwestionariusza PCI, przeprowadzanych na próbie studentów (w tym przede wszystkim studentek) w wieku

od 19 do 50 lat (patrz Pasikowski i inni, 2002). Najniższe wyniki ze skali teoretycznej nie były osiągane.

Aby zweryfikować normalność rozkładów badanych zmiennych, przeprowadzono testy Kołmogorowa-Smirnowa. Otrzymane wartości statystyki Z wraz z dokładnymi p wartościami dla testu dwustronnego zawarto w tabeli 9.2.

Tabela 9.2: Wyniki testu Kołmogorowa-Smirnowa dla wskaźników zmiennych intrapsychicznych w pomiarze I, wśród kobiet i mężczyzn, w grupach „Rodziców” i „Nie-Rodziców”

	„Rodzice”		„Nie-Rodzice”	
	R-K ($N=104$)	R-M ($N=104$)	NR-K ($N=106$)	NR-M ($N=106$)
Lęk przed odrzuceniem: Z-Kołmogorowa-Smirnowa p	0,891 <i>n.i.</i>	0,600 <i>n.i.</i>	0,743 <i>n.i.</i>	0,845 <i>n.i.</i>
Unikanie intymności: Z-Kołmogorowa-Smirnowa p	2,100 < 0,01	1,530 < 0,05	1,810 < 0,01	1,210 <i>n.i.</i>
Zróźnicowanie Ja: Z-Kołmogorowa-Smirnowa p	0,625 <i>n.i.</i>	0,647 <i>n.i.</i>	0,498 <i>n.i.</i>	0,623 <i>n.i.</i>
Proaktywność radzenia sobie: Z-Kołmogorowa-Smirnowa p	1,142 <i>n.i.</i>	0,644 <i>n.i.</i>	0,927 <i>n.i.</i>	0,791 <i>n.i.</i>

Dla wskaźników lęku przed odrzuceniem, zróźnicowania Ja i proaktywności radzenia sobie w żadnej z analizowanych grup testy nie wykazały istotnych odchyień od rozkładu normalnego. Dla wskaźnika unikania intymności dla trzech z czterech badanych grup (R-K, R-M oraz NR-K) hipotezę zerową, postulującą rozkład normalny wskaźnika, trzeba było odrzucić.

Dodatkowo, aby potwierdzić dobre zrównoważenie grup „Rodziców” i „Nie-Rodziców” pod względem rozkładów empirycznych wszystkich zmiennych intrapsychicznych, przeprowadzono testy statystyczne różnic wartości średnich tych wskaźników między grupami, osobno dla kobiet i mężczyzn. Ze względu na brak możliwości przyjęcia założenia o normalności rozkładów wszystkich zmiennych, do określenia istotności statystycznej wyników użyto testów bootstrapowych (więcej o zastosowaniu testów bootstrapowych w analizie wyników niniejszego projektu patrz punkt 9.3.2). Wyniki testów przeprowadzonych w grupach kobiet zamieszczono w tabeli 9.3, zaś testów przeprowadzonych w grupach mężczyzn – w tabeli 9.4.

Przeprowadzone testy nie wykazały żadnej istotnej różnicy między grupami „Rodziców” i „Nie-Rodziców”, co potwierdza, że zostały one dobrze zrównoważone pod względem zmiennych intrapsychicznych.

Tabela 9.3: Porównanie poziomów wskaźników zmiennych intrapsychicznych między kobietami z grup „Rodziców” i „Nie-Rodziców” w pomiarze I

	R-K (<i>N</i> =104) <i>M</i>	NR-K (<i>N</i> =106) <i>M</i>	<i>M_{diff}</i>	<i>p</i>
Lęk przed odrzuceniem:	22,8	22,6	0,261	<i>n.i.</i>
Unikanie intymności:	10,6	10,5	0,077	<i>n.i.</i>
Zróźnicowanie Ja:	179,6	177,5	2,077	<i>n.i.</i>
Proaktywność radzenia sobie:	39,5	39,9	-0,339	<i>n.i.</i>

Tabela 9.4: Porównanie poziomów wskaźników zmiennych intrapsychicznych między mężczyznami z grup „Rodziców” i „Nie-Rodziców” w pomiarze I

	R-M (<i>N</i> =104) <i>M</i>	NR-M (<i>N</i> =106) <i>M</i>	<i>M_{diff}</i>	<i>p</i>
Lęk przed odrzuceniem:	18,9	19,4	-0,531	<i>n.i.</i>
Unikanie intymności:	12,7	12,9	-0,118	<i>n.i.</i>
Zróźnicowanie Ja:	193,7	192,2	1,551	<i>n.i.</i>
Proaktywność radzenia sobie:	39,6	39,7	-0,111	<i>n.i.</i>

9.2. Charakterystyka rozkładów wskaźników zmiennych relacyjnych, poziomu odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku

Aby określić charakterystykę rozkładów empirycznych zmiennych relacyjnych, poziomu odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku w próbie, podobnie jak w przypadku zmiennych intrapsychicznych, policzono dla nich statystyki opisowe. Wyniki dla pomiarów I i II przedstawiono odpowiednio w tabelach 9.5 i 9.6, w podziale ze względu na płeć oraz przynależność do grup „Rodziców” i „Nie-Rodziców”.

Średnie wartości wskaźników otwartości komunikacyjnej oraz bliskości ze strony partnerki otrzymane w obu grupach badanych mężczyzn były zbliżone do wyników referencyjnych dla dobrze funkcjonujących par, udostępnianych przez Wernera i Greena (2008). Te same wyniki w obu grupach kobiet były nieco wyższe niż wyniki referencyjne. Zarówno dla kobiet, jak i dla mężczyzn, średnie wyniki otwartości komunikacyjnej były nieco wyższe niż w badaniu par małżeńskich Krieglewicz (2008), co jest konsekwencją braku reprezentacji w obecnej próbie osób uzyskujących najniższe wyniki ze skali teoretycznej.

Tabela 9.5: Charakterystyka rozkładów empirycznych wskaźników zmiennych relacyjnych, poziomu odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku w pomiarze I, wśród kobiet i mężczyzn, w grupach „Rodziców” i „Nie-Rodziców”

	„Rodzice”		„Nie-Rodzice”	
	R-K (N=104)	R-M (N=104)	NR-K (N=106)	NR-M (N=106)
Otwartość komunikacji od partnera (0 - 14):				
<i>M</i>	9,9	10,9	10,0	10,9
<i>SD</i>	2,3	1,6	1,8	1,7
<i>MIN</i>	3,5	6,7	6,0	6,0
<i>MAX</i>	13,5	13,7	13,3	13,8
<i>Skośność</i>	-0,753	-0,582	-0,300	-0,584
<i>Kurtoza</i>	-0,038	-0,418	-0,652	-0,284
Adekwatność wsparcia od partnera (-136 - 136):				
<i>M</i>	2,1	6,9	1,7	6,2
<i>SD</i>	15,5	12,5	13,2	11,2
<i>MIN</i>	-52	-30	-55	-30
<i>MAX</i>	54	41	34	31
<i>Skośność</i>	0,039	0,035	-1,088	-0,091
<i>Kurtoza</i>	2,033	0,574	2,902	0,125
Bliskość od partnera (0 - 14):				
<i>M</i>	11,8	11,9	12,1	11,5
<i>SD</i>	1,7	1,4	1,3	1,5
<i>MIN</i>	6,8	7,4	5,9	7,9
<i>MAX</i>	13,8	13,9	14,0	13,8
<i>Skośność</i>	-1,153	-1,061	-1,546	-0,736
<i>Kurtoza</i>	0,566	0,909	3,679	-0,457
Odczuwany stres (0 - 56):				
<i>M</i>	24,4	23,1	25,7	23,0
<i>SD</i>	6,8	7,6	7,2	7,5
<i>MIN</i>	9	9	7	5
<i>MAX</i>	39	44	45	41
<i>Skośność</i>	0,122	0,624	0,218	0,160
<i>Kurtoza</i>	-0,386	0,031	0,117	0,231
Zadowolenie ze związku (0 - 151):				
<i>M</i>	119,8	119,2	121,2	119,3
<i>SD</i>	14,7	13,6	14,1	14,7
<i>MIN</i>	71	82	80	71
<i>MAX</i>	145	144	145	147
<i>Skośność</i>	-0,925	-0,587	-0,883	-0,565
<i>Kurtoza</i>	0,807	0,113	0,474	0,174

Uwaga: w nawiasach obok nazw poszczególnych wskaźników zamieszczono zakres wartości teoretycznych, jakie mogą one osiągać.

Tabela 9.6: Charakterystyka rozkładów empirycznych wskaźników zmiennych relacyjnych, poziomu odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku w pomiarze II, wśród kobiet i mężczyzn, w grupach „Rodziców” i „Nie-Rodziców”

	„Rodzice”		„Nie-Rodzice”	
	R-K (N=104)	R-M (N=104)	NR-K (N=106)	NR-M (N=106)
Otwartość komunikacji od partnera (0 - 14):				
<i>M</i>	9,9	10,6	9,8	10,8
<i>SD</i>	2,4	1,8	1,8	1,8
<i>MIN</i>	4,0	6,0	5,3	6,3
<i>MAX</i>	13,5	13,5	13,5	13,5
<i>Skośność</i>	-0,583	-0,521	-0,098	-0,522
<i>Kurtoza</i>	-0,411	-0,502	0,045	-0,464
Adekwatność wsparcia od partnera (-136 - 136):				
<i>M</i>	-1,6	4,1	3,2	5,6
<i>SD</i>	15,2	13,4	14,5	12,2
<i>MIN</i>	-62	-31	-49	-25
<i>MAX</i>	32	54	51	54
<i>Skośność</i>	-0,973	0,162	-0,919	0,693
<i>Kurtoza</i>	3,489	1,665	3,796	2,567
Bliskość od partnera (0 - 14):				
<i>M</i>	11,4	11,5	12,0	11,5
<i>SD</i>	2,0	1,7	1,6	1,8
<i>MIN</i>	5,3	6,2	6,4	6,5
<i>MAX</i>	13,9	13,7	13,9	13,7
<i>Skośność</i>	-0,965	-1,002	-1,377	-1,005
<i>Kurtoza</i>	0,271	0,699	1,678	0,366
Odczuwany stres (0 - 56):				
<i>M</i>	26,1	24,8	26,7	23,8
<i>SD</i>	7,2	7,9	7,3	6,8
<i>MIN</i>	8	10	11	5
<i>MAX</i>	45	47	44	37
<i>Skośność</i>	-0,068	0,429	0,148	-0,625
<i>Kurtoza</i>	-0,054	-0,113	-0,335	0,107
Zadowolenie ze związku (0 - 151):				
<i>M</i>	117,1	117,4	120,1	117,4
<i>SD</i>	16,4	15,9	15,4	15,3
<i>MIN</i>	59	69	70	75
<i>MAX</i>	147	144	147	148
<i>Skośność</i>	-1,078	-0,769	-1,192	-0,510
<i>Kurtoza</i>	1,509	0,137	1,499	-0,076

Uwaga: w nawiasach obok nazw poszczególnych wskaźników zamieszczono zakres wartości teoretycznych, jakie mogą one osiągać.

Postrzegana przez kobiety i mężczyzn w obecnym badaniu adekwatność wsparcia od partnera była nieco wyższa niż w badaniu pilotażowym przeprowadzonym na osobach w związkach². Poziom odczuwanego stresu był natomiast nieco niższy niż w tym badaniu. Uzyskane wartości wskaźnika zadowolenia ze związku porównano do wyników uzyskanych w badaniach walidacyjnych polskiej wersji narzędzia (Cieślak, 1989), przeprowadzonych na osobach w wieku od 25 do 55 lat, będących w związkach o stażu od 1 do 25 lat i posiadających co najmniej jedno dziecko oraz do tymczasowych norm stworzonych w oparciu o wyniki tego badania. Na tej podstawie, przeciętne zadowolenie ze swoich związków par w obecnej próbie można uznać za wysokie. Warto zauważyć, iż tak wysokie średnie wyniki są ponownie konsekwencją braku występowania w próbie osób z dolnej części skali teoretycznej.

W celu weryfikacji normalności rozkładów zmiennych, przeprowadzono testy Kołmogorowa-Smirnowa. Otrzymane wartości statystyki Z wraz z dokładnymi p -wartościami dla testu dwustronnego zawarto w tabelach 9.7 i 9.8, odpowiednio dla pomiaru I i pomiaru II.

Tabela 9.7: Wyniki testu Kołmogorowa-Smirnowa dla wskaźników zmiennych relacyjnych, poziomu odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku w pomiarze I, wśród kobiet i mężczyzn, w grupach „Rodziców” i „Nie-Rodziców”

	„Rodzice”		„Nie-Rodzice”	
	R-K ($N=104$)	R-M ($N=104$)	NR-K ($N=106$)	NR-M ($N=106$)
Otwartość komunikacji od partnera: Z-Kołmogorowa-Smirnowa p	1,101 $n.i.$	1,096 $n.i.$	0,685 $n.i.$	0,929 $n.i.$
Adekwatność wsparcia od partnera: Z-Kołmogorowa-Smirnowa p	0,995 $n.i.$	0,649 $n.i.$	1,187 $n.i.$	0,673 $n.i.$
Bliskość od partnera: Z-Kołmogorowa-Smirnowa p	1,658 < 0,01	1,291 0,071	1,177 $n.i.$	1,506 < 0,05
Odczuwany stres: Z-Kołmogorowa-Smirnowa p	0,737 $n.i.$	1,023 $n.i.$	0,869 $n.i.$	0,737 $n.i.$
Zadowolenie ze związku: Z-Kołmogorowa-Smirnowa p	1,164 $n.i.$	0,744 $n.i.$	1,116 $n.i.$	0,852 $n.i.$

Przeprowadzone testy wykazały odstępstwa od rozkładu normalnego dla części badanych zmiennych w obu pomiarach. W pomiarze I odstępstwa te dotyczyły wskaźnika bliskości

²więcej o tym badaniu patrz Załącznik B

Tabela 9.8: Wyniki testu Kołmogorowa-Smirnowa dla wskaźników zmiennych relacyjnych, poziomu odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku w pomiarze II, wśród kobiet i mężczyzn, w grupach „Rodziców” i „Nie-Rodziców”

	„Rodzice”		„Nie-Rodzice”	
	R-K (N=104)	R-M (N=104)	NR-K (N=106)	NR-M (N=106)
Otwartość komunikacji od partnera: Z-Kołmogorowa-Smirnowa <i>p</i>	0,886 <i>n.i.</i>	1,238 0,093	0,972 <i>n.i.</i>	0,973 <i>n.i.</i>
Adekwatność wsparcia od partnera: Z-Kołmogorowa-Smirnowa <i>p</i>	1,120 <i>n.i.</i>	0,841 <i>n.i.</i>	1,517 < 0,05	1,142 <i>n.i.</i>
Bliskość od partnera: Z-Kołmogorowa-Smirnowa <i>p</i>	1,750 < 0,01	1,090 <i>n.i.</i>	1,656 < 0,01	1,190 <i>n.i.</i>
Odczuwany stres: Z-Kołmogorowa-Smirnowa <i>p</i>	0,703 <i>n.i.</i>	0,656 <i>n.i.</i>	0,616 <i>n.i.</i>	1,211 <i>n.i.</i>
Zadowolenie ze związku: Z-Kołmogorowa-Smirnowa <i>p</i>	1,249 0,088	1,022 <i>n.i.</i>	1,481 < 0,05	1,032 <i>n.i.</i>

postrzeganej ze strony partnera w obu grupach kobiet (R-K i NR-K) oraz w grupie mężczyzn nie mających stać się ojcami (NR-M). W pomiarze II odstępstwa zaś dotyczyły co najmniej jednej z badanych grup dla wszystkich zmiennych z wyjątkiem poziomu odczuwanego stresu.

9.3. Podsumowanie charakterystyki rozkładów empirycznych i implikacje dla dalszych analiz

9.3.1. Podsumowanie charakterystyki rozkładów empirycznych zmiennych w badanej próbie

Jeśli chodzi o charakterystykę rozkładów empirycznych zmiennych intrapsychicznych, sugeruje ona, iż analizowaną próbę kobiet i mężczyzn można stanowczo zakwalifikować jako nie-kliniczną, raczej dobrze funkcjonującą. Badane kobiety i mężczyźni, niezależnie od faktu stawiania się rodzicami, okazali się również dobrze funkcjonować zarówno na poziomie relacyjnym, jak i w odniesieniu do wskaźników odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku.

Warto zauważyć, że zawyżenie wyników niektórych zmiennych w tym badaniu, w stosunku do wyników innych badań, może wynikać z faktu braku reprezentacji w próbie osób

o niskich wartościach z przedziałów teoretycznych (co powoduje także odstępstwa od rozkładu normalnego). Może to wynikać ze sposobu zdefiniowania kryteriów doboru do próby w tym badaniu (w tym dot. faktu podjęcia decyzji o posiadaniu wspólnie dziecka przez pary z grupy „Rodziców”). Eliminowały one bowiem osoby, które nie są w stanie stworzyć i w dłuższym okresie utrzymywać stabilnego bliskiego związku partnerskiego.

9.3.2. Decyzja o zastosowaniu w analizie wyników metody bootstrapowej

W związku z tym, że rozkłady pewnej części zmiennych nie mają w badanych grupach rozkładu normalnego, zdecydowano o zastosowaniu w dalszej analizie statystycznej wyników testów bootstrapowych.

Testy bootstrapowe należą do rodziny metod Monte Carlo (patrz Koronacki i Mielniczuk, 2001) i są testami nieparametrycznymi, tj. nie wymagają założeń co do kształtu, ani znajomości parametrów rozkładu analizowanych zmiennych do przeprowadzenia testu. W przeciwieństwie jednak do klasycznych testów nieparametrycznych (jak testy rangowe, np. test Wilcoxona lub *U*-Manna-Whitneya), charakteryzują się one dużą mocą. Przy ich wykorzystaniu nie ma również konieczności traktowania skali interwałowych jak porządkowych, nie traci się zatem dokładności pomiaru. Idea testów randomizacyjnych (w tym bootstrapowych) pojawiła się w statystyce już kilkadziesiąt lat temu (jej pomysłodawcą był R. A. Fisher, twórca klasycznego wnioskowania statystycznego), jednak, ze względu na niedostępność lub zbyt małe moce obliczeniowe komputerów nie mogła być aż do niedawna z powodzeniem stosowana w praktyce.

Testy bootstrapowe opierają się na symulacyjnym wyznaczaniu rozkładu zadanych statystyk testowych. Rozkład ten generowany jest na podstawie wyników uzyskiwanych z wielu³ próbek losowanych ze zwracaniem z danych z próby empirycznej, przy założeniu prawdziwości postawionej hipotezy zerowej. Na przykład w przypadku testowania istotności różnicy wartości średniej w dwóch grupach, hipoteza zerowa mówi, iż dwie próbki danych pochodzą z tego samego rozkładu i różnica średnich wartości zmiennej w tych próbkach może być jedynie przypadkowa, a więc wartość oczekiwana statystyki testowej M_{diff} (różnicy średnich wartości zmiennej z dwóch próbek) jest równa zero. Próbki bootstrapowe losowane są więc z puli łącznej wartości zmiennej w obu porównywanych grupach. Następnie wartość statystyki testowej z pierwotnej próby porównywana jest do rozkładu statystyki uzyskanego za pomocą symulacji. Jeśli ta wartość wykracza poza przedział ufności ograniczony wartościami krytycznymi odpowiadającymi kwantylowi 2,5 i 97,5 rozkładu statystyki, to, przy założonym poziomie istotności 0,05, należy odrzucić hipotezę zerową.

³w praktyce przyjmuje się zazwyczaj nie mniej niż 10 000

Symulacyjne wyznaczanie rozkładu statystyki testowej stanowi o odróżnieniu testów randomizacyjnych od klasycznych testów (np. parametrycznych), gdzie dla zadanych parametrów rozkładu zmiennych testowanych rozkład statystyki testowej znany jest a priori. W praktyce, dla danych, dla których spełnione są założenia wymagane dla przeprowadzenia klasycznych testów parametrycznych, testy parametryczne i bootsrapowe są sobie równoważne, tj. dają te same wyniki (Efron, 1979).

W celu przeprowadzenia obliczeń na potrzeby niniejszej pracy zaimplementowano odpowiednie dla zadanych problemów procedury. Wykorzystano do tego celu metodę bootstrapową dostępną w pakiecie statystycznym GNU R⁴. Aby zapewnić maksymalną stabilność i dokładność wyników, dla każdego testu wykonywano symulacje na 100 000 próbek bootstrapowych. Otrzymane wyniki przetwarzano przy pomocy programów GNU R oraz PASW Statistics.

Aby umożliwić jak najbardziej wygodne i precyzyjne odnoszenie do siebie wyników między różnymi testami, metodę bootstrapową zastosowano do obliczeń dotyczących wszystkich zmiennych, zarówno tych, które nie miały w badanej próbie rozkładu normalnego, jak i do tych, dla których odstępstw od rozkładu normalnego nie wykazano.

⁴więcej informacji o GNU R patrz <http://www.r-project.org/>

Rozdział 10

Funkcjonowanie relacyjne, poziom odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku par stających się rodzicami w porównaniu z parami bez dzieci

Dzięki zastosowanej procedurze kontroli i korekty struktury próby (patrz rozdział 6, punkt 6.2), badane grupy „Rodziców” i „Nie-Rodziców” nie różnią się znacząco między sobą pod względem charakterystyki społeczno-demograficznej, pod względem typu i formalnej charakterystyki związków łączących partnerów, ani też pod względem rozkładów zmiennych intrapsychicznych. Dlatego wszelkie różnice poziomów cech relacyjnych, poziomu odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku partnerów między grupami „Rodziców” i „Nie-Rodziców” będą przypisywane wpływowi procesu stawania się rodzicami.

W kolejnych podrozdziałach opisane zostaną rezultaty analiz służących znalezieniu odpowiedzi na pytania:

- Czy okres oczekiwania na dziecko przekłada się w jakiś sposób na funkcjonowanie relacyjne, poziom odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku partnerów (patrz pytanie 1, strona 41)?
- Czy pary po narodzinach pierwszego dziecka gorzej funkcjonują w relacji i/lub odnotowują wyższe wskaźniki poziomu odczuwanego stresu i niższe wskaźniki zadowolenia ze związku, niż pary bez dzieci (patrz hipoteza 2, strona 41)?
- Czy w czasie między oczekiwaniem na dziecko a posiadaniem małego dziecka następują jakieś znaczące zmiany w funkcjonowaniu relacyjnym, poziomie odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku partnerów (patrz pytanie 3, strona 41)?

W związku z tym, że rozkłady pewnej części zmiennych nie miały w badanych grupach rozkładu normalnego, do określenia istotności statystycznej uzyskiwanych wyników użyto testów bootstrapowych (więcej o zastosowaniu testów bootstrapowych w analizie wyników niniejszego projektu patrz rozdział 9, punkt 9.3.2).

10.1. Specyfika okresu oczekiwania na dziecko

Aby stwierdzić, czy czas oczekiwania na dziecko wyróżnia funkcjonowanie relacyjne, poziomu odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku przyszłych rodziców w porównaniu z kobietami i mężczyznami bez dzieci (patrz pytanie 1, strona 41), przeprowadzono, metodą bootstrapową, testy istotności różnic wartości średnich wskaźników badanych zmiennych relacyjnych, poziomu odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku w pomiarze I między grupami „Rodziców” i „Nie-Rodziców”, osobno dla kobiet i mężczyzn. Wartości średnie zmiennych w grupach, wraz z wartościami analizowanej statystyki testowej różnicy średnich (M_{diff}) oraz p -wartościami dla testu dwustronnego zamieszczono odpowiednio w tabeli 10.1 (wyniki dla kobiet) i w tabeli 10.2 (wyniki dla mężczyzn).

Tabela 10.1: Porównanie poziomów wskaźników zmiennych relacyjnych, poziomu odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku między kobietami z grup „Rodziców” i „Nie-Rodziców” w pomiarze I

	R-K ($N=104$) M	NR-K ($N=106$) M	M_{diff}	p
Otwartość komunikacji od partnera	9,9	10,0	-0,115	<i>n.i.</i>
Adekwatność wsparcia od partnera	2,1	1,7	0,408	<i>n.i.</i>
Bliskość od partnera	11,8	12,1	-0,378	0,079
Odczuwany stres	24,4	25,7	-1,275	<i>n.i.</i>
Zadowolenie ze związku	119,8	121,2	-1,343	<i>n.i.</i>

Tabela 10.2: Porównanie poziomów wskaźników zmiennych relacyjnych, poziomu odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku między mężczyznami z grup „Rodziców” i „Nie-Rodziców” w pomiarze I

	R-M ($N=104$) M	NR-M ($N=106$) M	M_{diff}	p
Otwartość komunikacji od partnerki	10,9	10,9	0,029	<i>n.i.</i>
Adekwatność wsparcia od partnerki	6,9	6,2	0,716	<i>n.i.</i>
Bliskość od partnerki	11,9	11,5	0,398	$< 0,05$
Odczuwany stres	23,1	23,0	0,172	<i>n.i.</i>
Zadowolenie ze związku	119,2	119,3	-0,186	<i>n.i.</i>

Na podstawie przeprowadzonych analiz można powiedzieć, że funkcjonowanie relacyjne

par oczekujących swojego pierwszego dziecka i par bez dzieci nie różni się znacząco, jeśli chodzi o poziom otwartości komunikacji postrzeganej ze strony partnera, ani adekwatności wsparcia otrzymywanego od niego. Nie różnią się także istotnie poziomy odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku. To, co wyróżnia pary spodziewające się dziecka od par bez dzieci, to różnice w poziomie bliskości w relacji. Przy czym kobiety w ciąży postrzegają mniej bliskości ze strony swoich partnerów niż kobiety bez dzieci (tendencja), zaś przyszli ojcowie postrzegają więcej bliskości ze strony swoich partnerek niż mężczyźni, których partnerki nie są w ciąży.

Aby lepiej zrozumieć otrzymane wyniki, sprawdzono dodatkowo, w których konkretnie aspektach bliskości postrzeganej przez kobiety i mężczyzn występują różnice. W tym celu przeprowadzono, metodą bootstrapową, testy istotności różnic średnich wskaźników badanych aspektów bliskości w pomiarze I między grupami „Rodziców” i „Nie-Rodziców”, osobno dla obu płci. Wartości średnie zmiennych w grupach, wartości statystyki testowej różnicy średnich (M_{diff}) oraz p -wartości dla testu dwustronnego zamieszczono w tabelach 10.3 i 10.4.

Tabela 10.3: Porównanie poziomów wskaźników poszczególnych aspektów bliskości ze strony partnera między kobietami z grup „Rodziców” i „Nie-Rodziców” w pomiarze I

	R-K ($N=104$) M	NR-K ($N=106$) M	M_{diff}	p
Ciepło	12,8	13,2	-0,362	0,068
Czas spędzany razem	11,3	12,0	-0,688	< 0, 05
Udzielanie opieki	11,6	11,6	0,031	<i>n.i.</i>
Fizyczna bliskość	11,5	12,2	-0,660	< 0, 05
Spójność	11,4	11,6	-0,209	<i>n.i.</i>

Tabela 10.4: Porównanie poziomów wskaźników poszczególnych aspektów bliskości ze strony partnerki między mężczyznami z grup „Rodziców” i „Nie-Rodziców” w pomiarze I

	R-M ($N=104$) M	NR-M ($N=106$) M	M_{diff}	p
Ciepło	12,8	12,5	0,288	<i>n.i.</i>
Czas spędzany razem	12,6	12,4	0,244	<i>n.i.</i>
Udzielanie opieki	11,5	11,2	0,309	<i>n.i.</i>
Fizyczna bliskość	11,4	10,6	0,749	< 0, 05
Spójność	11,2	10,8	0,400	<i>n.i.</i>

Analiza wykazała, iż aspektem bliskości, w którym kobiety w ciąży istotnie gorzej, a ich partnerzy istotnie lepiej, w stosunku do osób bez dzieci, postrzegają bliskość od współpartnera jest bliskość fizyczna. Przyszłe matki gorzej niż ich rówieśniczki nie posiadające dzieci postrzegają też ilość ciepła (tendencja) oraz wspólnego czasu oferowane im przez partnera.

10.2. Specyfika okresu po narodzinach dziecka

W celu zweryfikowania, czy okres po narodzinach dziecka wyróżnia negatywnie funkcjonowanie młodych rodziców w porównaniu z osobami bez dzieci (patrz pytanie 2, strona 41), przeprowadzono, metodą bootstrapową, testy istotności różnic średnich wskaźników badanych zmiennych relacyjnych, poziomu odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku w pomiarze II między grupami „Rodziców” i „Nie-Rodziców”, osobno dla obu płci. Wartości średnie zmiennych w grupach, wartości analizowanej statystyki testowej różnicy średnich (M_{diff}) oraz p -wartości dla testu jednostronnego dla kobiet i mężczyzn zamieszczono w tabelach 10.5 i 10.6.

Tabela 10.5: Porównanie poziomów wskaźników zmiennych relacyjnych, odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku wśród kobiet z grup „Rodziców” i „Nie-Rodziców” w pomiarze II

	R-K ($N=104$) M	NR-K ($N=106$) M	M_{diff}	p
Otwartość komunikacji od partnera	9,9	9,8	0,074	<i>n.i.</i>
Adekwatność wsparcia od partnera	-1,6	3,2	-4,794	$< 0,05$
Bliskość od partnera	11,4	12,0	-0,582	$< 0,01$
Odczuwany stres	26,1	26,7	-0,573	<i>n.i.</i>
Zadowolenie ze związku	117,1	120,1	-3,007	0,085

Tabela 10.6: Porównanie poziomów wskaźników zmiennych relacyjnych, odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku wśród mężczyzn z grup „Rodziców” i „Nie-Rodziców” w pomiarze II

	R-M ($N=104$) M	NR-M ($N=106$) M	M_{diff}	p
Otwartość komunikacji od partnerki	10,6	10,8	-0,185	<i>n.i.</i>
Adekwatność wsparcia od partnerki	4,1	5,6	-1,536	<i>n.i.</i>
Bliskość od partnerki	11,5	11,5	-0,082	<i>n.i.</i>
Odczuwany stres	24,8	23,8	0,995	<i>n.i.</i>
Zadowolenie ze związku	117,4	117,4	-0,05	<i>n.i.</i>

Na podstawie uzyskanych wyników testów można stwierdzić, że w okresie po narodzinach dziecka uwidaczniają się różnice w funkcjonowaniu kobiet, które pierwszy raz stały się matkami i kobiet bez dzieci. Młode matki postrzegają istotnie mniej adekwatnego wsparcia i mniej bliskości ze strony swoich partnerów. Są też mniej zadowolone ze swoich związków (tendencja). Wartości analizowanych wskaźników wśród mężczyzn nie różnią się w zależności od tego, czy są oni młodymi ojcami, czy nie. Warto przy tym zauważyć, że nie różnią się w szczególności poziomy bliskości postrzeganej ze strony partnerek, co stwierdzono dla mężczyzn w okresie oczekiwania na dziecko.

Aby lepiej zinterpretować otrzymane wyniki, przeanalizowano dodatkowo, w których konkretnie aspektach adekwatności wsparcia, bliskości postrzeganej ze strony partnera i zadowolenia ze związku kobiet występują różnice. W tym celu przeprowadzono, metodą bootstrapową, testy istotności różnic średnich wskaźników interesujących zmiennych w pomiarze II między kobietami z grup „Rodziców” i „Nie-Rodziców”. Wartości średnie wskaźników w grupach, wraz z wartościami analizowanej statystyki testowej różnicy średnich (M_{diff}) oraz p -wartościami dla testu jednostronnego zamieszczono w tabeli 10.7.

Tabela 10.7: Porównanie poziomów wskaźników poszczególnych aspektów adekwatności wsparcia i bliskości ze strony partnera oraz zadowolenia ze związku między kobietami z grup „Rodziców” i „Nie-Rodziców” w pomiarze II

	R-K ($N=104$) M	NR-K ($N=106$) M	M_{diff}	p
Ciepło	12,5	12,9	-0,367	0,059
Czas spędzany razem	10,9	11,9	-0,933	< 0,01
Udzielanie opieki	11,2	11,5	-0,338	<i>n.i.</i>
Fizyczna bliskość	11,1	12,0	-0,868	< 0,01
Spójność	11,3	11,7	-0,404	0,065
Adekwatność wsparcia emocjonalnego	-2,0	-0,2	-1,802	< 0,01
Adekwatność wsparcia wartościującego	-1,2	0,4	-1,607	< 0,01
Adekwatność wsparcia informacyjnego	0,4	1,6	-1,218	<i>n.i.</i>
Adekwatność wsparcia instrumentalnego	1,2	1,4	-0,166	<i>n.i.</i>
Satysfakcja	40,4	40,7	-0,303	<i>n.i.</i>
Spójność	17,0	18,3	-1,349	< 0,01
Zgodność	50,5	51,7	-1,112	<i>n.i.</i>
Ekspresja uczuciowości	9,1	9,4	-0,243	<i>n.i.</i>

Przeprowadzone testy wskazują, iż, podobnie jak w okresie ciąży, młode matki, w stosunku do kobiet bez dzieci, postrzegają ze strony swoich partnerów mniej bliskości w aspekcie ciepła (tendencja), czasu spędzanego razem i bliskości fizycznej. Dodatkowo, okazało się, że po narodzinach dziecka kobiety takie stosunkowo gorzej oceniają też bliskość w aspekcie spójności zachowań i uczuć okazywanych przez partnera (tendencja). Gorzej także oceniają adekwatność wsparcia od partnera w aspektach wsparcia emocjonalnego i wartościującego. Można przypuszczać, iż niedostateczne zaspokojenie potrzeb kobiet w powyższych aspektach bliskości i adekwatności wsparcia przekłada się na niższe zadowolenie ze związku w aspekcie spójności, czyli wspólnego z partnerem zaangażowania w sprawy życia codziennego.

10.3. Zmiany zachodzące w okresie stawania się rodzicami

Aby stwierdzić, czy w okresie stawania się rodzicami zachodzą istotne zmiany w funkcjonowaniu relacyjnym, poziomie odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku partnerów (patrz pytanie 3, strona 41), przeprowadzono, metodą bootstrapową, testy istotności różnic wartości średnich wskaźników tych zmiennych między pomiarami I i II w grupie „Rodziców”, osobno dla kobiet i mężczyzn. Wartości średnie wskaźników dla obu pomiarów w grupach, wraz z wartościami analizowanej statystyki testowej różnicy średnich (M_{diff}) oraz p -wartościami dla testu dwustronnego zamieszczono odpowiednio w tabeli 10.8 (wyniki dla kobiet) i w tabeli 10.9 (wyniki dla mężczyzn).

Tabela 10.8: Porównanie poziomów wskaźników zmiennych relacyjnych, poziomu odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku między pomiarami I i II dla kobiet z grupy „Rodziców”

	Pomiar I ($N=104$) M	Pomiar II ($N=104$) M	M_{diff}	p
Otwartość komunikacji od partnera	9,9	9,9	-0,034	<i>n.i.</i>
Adekwatność wsparcia od partnera	2,1	-1,6	-3,683	0,083
Bliskość od partnera	11,8	11,4	-0,349	<i>n.i.</i>
Odczuwany stres	24,4	26,1	1,712	0,077
Zadowolenie ze związku	119,8	117,1	-2,721	<i>n.i.</i>

Dodatkowo, mając na uwadze, iż zmiany następujące wśród par stających się rodzicami mogą nie być specyficzne dla tego okresu, a uniwersalnie występujące w miarę upływu czasu w każdym związku, zbadano występowanie różnic w czasie dla poziomów tych samych zmiennych w grupie „Nie-Rodziców”. W tym celu przeprowadzono, metodą bootstrapową, testy

Tabela 10.9: Porównanie poziomów wskaźników zmiennych relacyjnych, poziomu odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku między pomiarami I i II dla mężczyzn z grupy „Rodziców”

	Pomiar I ($N=104$) M	Pomiar II ($N=104$) M	M_{diff}	p
Otwartość komunikacji od partnerki	10,9	10,6	-0,245	<i>n.i.</i>
Adekwatność wsparcia od partnerki	6,9	4,1	-2,865	<i>n.i.</i>
Bliskość od partnerki	11,9	11,5	-0,441	$< 0,05$
Odczuwany stres	23,1	24,8	1,625	<i>n.i.</i>
Zadowolenie ze związku	119,2	117,4	-1,779	<i>n.i.</i>

istotności różnic wartości średnich wskaźników badanych zmiennych relacyjnych, poziomu odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku między pomiarami I i II w grupie „Nie-Rodziców”, osobno dla kobiet i mężczyzn. Wartości średnie wskaźników w grupach, wraz z wartościami analizowanej statystyki testowej różnicy średnich (M_{diff}) oraz p -wartościami dla testu dwustronnego zamieszczono odpowiednio w tabeli 10.10 (wyniki dla kobiet) i w tabeli 10.11 (wyniki dla mężczyzn).

Tabela 10.10: Porównanie poziomów wskaźników zmiennych relacyjnych, poziomu odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku między pomiarami I i II dla kobiet z grupy „Nie-Rodziców”

	Pomiar I ($N=106$) M	Pomiar II ($N=106$) M	M_{diff}	p
Otwartość komunikacji od partnera	10,0	9,8	-0,223	<i>n.i.</i>
Adekwatność wsparcia od partnera	1,7	3,2	1,519	<i>n.i.</i>
Bliskość od partnera	12,1	12	-0,145	<i>n.i.</i>
Odczuwany stres	25,7	26,7	1,009	<i>n.i.</i>
Zadowolenie ze związku	121,2	120,1	-1,057	<i>n.i.</i>

Jak wskazują wyniki analizy, pewne zmiany zachodzące w poziomie funkcjonowania partnerów między okresem oczekiwania na dziecko i opieki nad już narodzonym małym dzieckiem dotyczą zarówno kobiet, jak i mężczyzn. Nieco inne kwestie jednak wychodzą na pierwszy plan. U kobiet stających się matkami spada poczucie adekwatności wsparcia dostarczanego przez partnera (tendencja), a rośnie poziom odczuwanego stresu (tendencja). U mężczyzn

Tabela 10.11: Porównanie poziomów wskaźników zmiennych relacyjnych, poziomu odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku między pomiarami I i II dla mężczyzn z grupy „Nie-Rodziców”

	Pomiar I ($N=106$) M	Pomiar II ($N=106$) M	M_{diff}	p
Otwartość komunikacji od partnerki	10,9	10,8	-0,031	<i>n.i.</i>
Adekwatność wsparcia od partnerki	6,2	5,6	-0,613	<i>n.i.</i>
Bliskość od partnerki	11,5	11,5	0,040	<i>n.i.</i>
Odczuwany stres	23,0	23,8	0,802	<i>n.i.</i>
Zadowolenie ze związku	119,3	117,4	-1,915	<i>n.i.</i>

maleje natomiast poziom bliskości postrzeganej ze strony partnerki. Opisane zmiany są specyficzne dla par w okresie przyjścia na świat ich pierwszego dziecka (dla par bez dzieci żadna z różnic wartości średnich wskaźników między pomiarami nie okazała się być istotna statystycznie).

Aby lepiej zrozumieć otrzymane wyniki dotyczące różnic w zmianach poziomu adekwatności wsparcia otrzymywanego od partnerów wśród kobiet, a także w zmianach poziomu bliskości postrzeganej ze strony partnerek wśród mężczyzn, sprawdzono dodatkowo, w których konkretnie aspektach adekwatności wsparcia postrzeganego przez kobiety i bliskości postrzeganej przez mężczyzn występują różnice. W tym celu przeprowadzono, metodą bootstrapową, testy istotności różnic średnich wskaźników badanych aspektów adekwatności wsparcia od partnera między pomiarami I i II dla kobiet z grupy „Rodziców” oraz testy istotności różnic średnich wskaźników badanych aspektów bliskości postrzeganej ze strony partnerki między pomiarami I i II dla mężczyzn z grupy „Rodziców”. Wartości średnie wskaźników testowanych zmiennych w obu pomiarach, wartości statystyki testowej różnicy średnich (M_{diff}) oraz p -wartości dla testu dwustronnego dla kobiet zamieszczono w tabeli 10.12. Wartości dla mężczyzn zawarto w tabeli 10.13.

Na podstawie uzyskanych wyników można stwierdzić, że po narodzinach dziecka, w stosunku do okresu ciąży, kobiety doświadczają spadku adekwatności wsparcia otrzymywanego od partnera w aspektach takich, jak: wsparcie emocjonalne, wartościujące (tendencja) i instrumentalne (tendencja). Spadek poziomu bliskości postrzeganej przez mężczyzn ze strony partnerek przejawia się natomiast w aspektach takich, jak: ciepło (tendencja), udzielanie opieki (tendencja) i bliskość fizyczna.

Tabela 10.12: Porównanie poziomów wskaźników poszczególnych aspektów adekwatności wsparcia ze strony partnera między pomiarami I i II dla kobiet z grupy „Rodziców”

	Pomiar I (<i>N</i> =104) <i>M</i>	Pomiar II (<i>N</i> =104) <i>M</i>	<i>M_{diff}</i>	<i>p</i>
Adekwatność wsparcia emocjonalnego	-0,7	-2,0	-1,346	< 0,05
Adekwatność wsparcia wartościującego	-0,2	-1,2	-0,962	0,1
Adekwatność wsparcia informacyjnego	0,7	0,4	-0,317	<i>n.i.</i>
Adekwatność wsparcia instrumentalnego	2,3	1,2	-1,058	0,06

Tabela 10.13: Porównanie poziomów wskaźników poszczególnych aspektów bliskości ze strony partnerki między pomiarami I i II dla mężczyzn z grupy „Rodziców”

	Pomiar I (<i>N</i> =104) <i>M</i>	Pomiar II (<i>N</i> =104) <i>M</i>	<i>M_{diff}</i>	<i>p</i>
Ciepło	12,8	12,3	-0,463	0,059
Czas spędzany razem	12,6	12,3	-0,302	<i>n.i.</i>
Udzielanie opieki	11,5	11,1	-0,458	0,082
Fizyczna bliskość	11,4	10,5	-0,891	< 0,01
Spójność	11,2	11,1	-0,088	<i>n.i.</i>

Jak wiadomo z wcześniejszych badań (patrz rozdział 4, punkt 4.3), negatywne zmiany zachodzące w funkcjonowaniu partnerów w okresie stawiania się rodzicami nie dotyczą wszystkich par. Jako specyficzną przyczynę występowania takich zmian wśród młodych rodziców wskazywano niezgodny z oczekiwaniami tradycyjny podział obowiązków partnerów po narodzinach dziecka (np. Dew i Wilcox, 2011; Goldberg i Perry-Jenkins, 2004; Twenge i inni, 2003; Yoge i Brett, 1985). Jako czynnik o znaczeniu ochronnym, przeciwdziałający niekorzystnym efektom niezależnie od charakteru wzajemnych interakcji partnerów w tym okresie, wskazywano natomiast ufny styl przywiązania (np. Paley i inni, 2002; Rholes i inni, 2001; Simpson i Rholes, 2002).

Aby pogłębić i rozszerzyć wnioski możliwe do sformułowania na bazie zgromadzonych danych, na tyle, na ile było to możliwe, postanowiono zweryfikować znaczenie powyższych czynników warunkujących zmiany w obecnym badaniu.

Tradycyjny podział ról partnerów jest bardziej niezgodny z oczekiwaniami wśród par o wysokim statusie społeczno-ekonomicznym. Dlatego postanowiono sprawdzić różnice w cha-

rakterze zmian zachodzących w okresie przyjścia na świat pierwszego dziecka w zależności od tej właśnie zmiennej. Na potrzeby analizy, wyższy status społeczno-ekonomiczny zdefiniowany został w odniesieniu do danych z pierwszej części badania, dla pojedynczych osób, a nie całych par. Kryterium było posiadanie wykształcenia wyższego II stopnia oraz równocześnie ocenianie swojej sytuacji materialnej jako dobrej lub bardzo dobrej. Niższy status społeczno-ekonomiczny zdefiniowany został jako posiadanie wykształcenia średniego lub wyższego I stopnia lub ocenianie swojej sytuacji materialnej jako gorszej niż dobra.

W związku z tym, że w badaniu niedoreprezentowane były osoby o wysokim poziomie unikania intymności, a także ze względu na stosunkowo niewielką liczebność próby, na potrzeby analizy dotyczącej stylu przywiązania, badaną grupę podzielono na dwie części. Do grupy oznaczanej jako charakteryzująca się bardziej ufny stylem przywiązania kwalifikowano osoby, dla których wartości wskaźników zarówno lęku przed odrzuceniem, jak i unikania intymności mieściły się poniżej mediany wyliczonej dla wszystkich badanych łącznie. Do grupy oznaczanej jako charakteryzująca się mniej nieufnym stylem przywiązania kwalifikowano wszystkie pozostałe osoby.

Aby zweryfikować, czy wyższy status społeczno-ekonomiczny wiąże się z bardziej negatywnymi zmianami zachodzącymi w okresie przyjścia na świat pierwszego dziecka, przeprowadzono, metodą bootstrapową, testy statystyczne. Testowano istotność różnic średnich zmian w czasie (tj. przyrostów bezwzględnych między pomiarami I i II) wskaźników badanych zmiennych relacyjnych, poziomu odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku między grupami o niższym i wyższym statusie (zgodnie z operacjonalizacją opisaną wyżej), oddzielnie dla kobiet i mężczyzn z grupy „Rodziców”. Wartości średnie zmian wielkości wskaźników testowanych zmiennych w obu pomiarach (M_{diff}), wartości statystyki testowej różnicy średnich zmian ($\Delta(M_{diff})$) oraz p -wartości dla testu jednostronnego dla kobiet zamieszczono w tabeli 10.14. Wartości średnie zmian testowanych wskaźników wraz z wartościami statystyki testowej różnicy średnich zmian ($\Delta(M_{diff})$) oraz p -wartościami dla testu jednostronnego dla mężczyzn zamieszczono w tabeli 10.15.

Na podstawie przeprowadzonej analizy można powiedzieć, że pary o wyższym statusie społeczno-ekonomicznym rzeczywiście doświadczają bardziej negatywnych zmian w okresie stawania się rodzicami. Kobiety i mężczyźni o wyższym statusie, w porównaniu do kobiet i mężczyzn o statusie niższym, odnotowują większy spadek bliskości postrzeganej ze strony współpartnera (tendencja) i większy spadek zadowolenia ze związku. Kobiety o wyższym statusie doświadczają dodatkowo większego wzrostu poziomu odczuwanego stresu niż kobiety o niższym statusie.

Aby odpowiedzieć na pytanie, czy bardziej ufny styl więzi kobiet i mężczyzn chroni parę przed negatywnymi zmianami mogącymi zachodzić w okresie przyjścia na świat pierwszego dziecka, przeprowadzono, metodą bootstrapową, testy statystyczne istotności różnic. W te-

Tabela 10.14: Porównanie poziomów zmian w czasie wskaźników zmiennych relacyjnych, poziomu odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku między osobami o niższym i wyższym statusie społeczno-ekonomicznym, dla kobiet z grupy „Rodziców”

	Niższy status ($N=39$) M_{diff}	Wyższy status ($N=65$) M_{diff}	$\Delta(M_{diff})$	p
Otwartość komunikacji od partnera	-0,1	0,0	0,032	<i>n.i.</i>
Adekwatność wsparcia od partnera	-2,9	-4,2	-1,297	<i>n.i.</i>
Bliskość od partnera	-0,1	-0,5	-0,409	0,094
Odczuwany stres	-1,2	3,4	4,626	$< 0,01$
Zadowolenie ze związku	0,7	-4,8	-5,421	$< 0,05$

Tabela 10.15: Porównanie poziomów zmian w czasie wskaźników zmiennych relacyjnych, poziomu odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku między osobami o niższym i wyższym statusie społeczno-ekonomicznym, dla mężczyzn z grupy „Rodziców”

	Niższy status ($N=51$) M_{diff}	Wyższy status ($N=53$) M_{diff}	$\Delta(M_{diff})$	p
Otwartość komunikacji od partnerki	-0,2	-0,3	-0,164	<i>n.i.</i>
Adekwatność wsparcia od partnerki	-3,0	-2,8	0,187	<i>n.i.</i>
Bliskość od partnerki	-0,3	-0,6	-0,364	0,062
Odczuwany stres	0,5	2,7	2,265	$< 0,05$
Zadowolenie ze związku	-0,7	-2,8	-2,182	<i>n.i.</i>

stach porównywano średnie zmiany w czasie (tj. przyrostów bezwzględnych między pomiarami I i II) wskaźników badanych zmiennych relacyjnych, poziomu odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku osób badanych i ich współpartnerów w zależności od stopnia ufności stylu więzi (zgodnie z operacjonalizacją opisaną wyżej) tych osób, oddzielnie dla kobiet i mężczyzn z grupy „Rodziców”. Wartości średnie zmian poziomów wskaźników testowanych zmiennych w obu pomiarach (M_{diff}), wartości statystyki testowej różnicy średnich zmian ($\Delta(M_{diff})$) oraz p -wartości dla testu jednostronnego zamieszczono w tabelach. Wyniki dla zależności od stopnia ufności stylu przywiązania kobiet przedstawia tabela 10.16, zaś wyniki dla zależności

od stopnia ufności stylu przywiązania mężczyzn – tabela 10.17.

Tabela 10.16: Porównanie poziomów zmian w czasie wskaźników zmiennych relacyjnych, poziomu odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku kobiet i ich partnerów w zależności od stopnia ufności stylu więzi kobiet (wyniki dla grupy „Rodziców”)

	Styl bardziej ufny ($N=35$) M_{diff}	Styl mniej ufny ($N=69$) M_{diff}	$\Delta(M_{diff})$	p
Otwartość komunikacji od partnera	0,1	-0,1	-0,188	<i>n.i.</i>
Otwartość komunikacji wobec partnera (P)	-0,2	-0,3	-0,046	<i>n.i.</i>
Adekwatność wsparcia od partnera	-3,2	-3,9	-0,771	<i>n.i.</i>
Adekwatność wsparcia wobec partnera (P)	-2,7	-3,0	-0,314	<i>n.i.</i>
Bliskość od partnera	-0,3	-0,4	-0,131	<i>n.i.</i>
Bliskość wobec partnera (P)	-0,4	-0,5	-0,073	<i>n.i.</i>
Odczuwany stres	1,6	1,8	0,168	<i>n.i.</i>
Odczuwany stres partnera (P)	1,1	1,9	0,813	<i>n.i.</i>
Zadowolenie ze związku	-0,8	-3,7	-2,939	0,096
Zadowolenie ze związku partnera (P)	-1,2	-2,1	-0,872	<i>n.i.</i>

(P) oznacza zmienne mierzone u partnerów osób badanych.

Otrzymane wyniki w większości nie wskazują na inny charakter zmian następujących w okresie stawania się rodzicami w zależności od stopnia ufności stylu przywiązania kobiet i mężczyzn. Spośród wszystkich porównań stwierdzono jedynie dwie różnice istotne na poziomie tendencji statystycznej. Wśród kobiet o mniej ufnym stylu przywiązania następował większy spadek ich poziomu zadowolenia ze związku w porównaniu z kobietami o stylu więzi bardziej ufnym. Partnerki mężczyzn o mniej ufnym stylu przywiązania postrzegały natomiast bardziej negatywną zmianę, jeśli chodzi o otwartość komunikacji z ich strony, niż partnerki mężczyzn o bardziej ufnym stylu przywiązania.

Tabela 10.17: Porównanie poziomów zmian w czasie wskaźników zmiennych relacyjnych, poziomu odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku mężczyzn i ich partnerek w zależności od stopnia ufności stylu więzi mężczyzn (wyniki dla grupy „Rodziców”)

	Styl bardziej ufny ($N=31$) M_{diff}	Styl mniej ufny ($N=73$) M_{diff}	$\Delta(M_{diff})$	p
Otwartość komunikacji od partnerki	-0,3	-0,2	0,117	<i>n.i.</i>
Otwartość komunikacji wobec partnerki (P)	0,3	-0,2	-0,451	0,053
Adekwatność wsparcia od partnerki	-6,1	-1,5	4,604	<i>n.i.</i>
Adekwatność wsparcia wobec partnerki (P)	-1,6	-4,5	-2,903	<i>n.i.</i>
Bliskość od partnerki	-0,5	-0,4	0,095	<i>n.i.</i>
Bliskość wobec partnerki (P)	-0,3	-0,4	-0,132	<i>n.i.</i>
Odczuwany stres	1,8	1,5	-0,304	<i>n.i.</i>
Odczuwany stres partnerki (P)	2,6	1,3	-1,330	<i>n.i.</i>
Zadowolenie ze związku	-3,2	-1,2	2,015	<i>n.i.</i>
Zadowolenie ze związku partnerki (P)	-2,0	-3,0	-1,073	<i>n.i.</i>

(P) oznacza zmienne mierzone u partnerek osób badanych.

10.4. Specyfika funkcjonowania par w okresie stawiania się rodzicami – podsumowanie

Stawianie się matką ma pewne negatywne konsekwencje dla postrzegania relacji z partnerem: po narodzinach dziecka spada adekwatność wsparcia (tendencja), przede wszystkim emocjonalnego, dostarczanego kobietom przez partnerów. Rośnie natomiast poziom odczuwanego przez nie stresu (tendencja). Co więcej, kobiety stające się matkami już w okresie ciąży postrzegają mniej bliskości ze strony partnera (tendencja) niż kobiety nie oczekujące dziecka. Przejawia się to przede wszystkim w aspektach takich, jak czas spędzany razem i bliskość fizyczna ze strony partnera. Zależność ta utrzymuje się i jest nawet wyraźniej widoczna po porodzie. W konsekwencji, młode matki są mniej zadowolone ze swoich związków (tendencja) niż kobiety bez dzieci, w szczególności w aspekcie wspólnego z partnerem angażowania się w sprawy życia codziennego.

Na podstawie analizy posiadanych danych, można stwierdzić, że stawianie się ojcem, przy-

najmniej krótkookresowo, nie ma znaczących negatywnych skutków, jeśli chodzi o funkcjonowanie relacyjne, poziom odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku. Być może jest to efekt pewnej idealizacji okresu ciąży: mężczyźni oczekujący dziecka postrzegają więcej bliskości ze strony partnerki niż mężczyźni nie oczekujący dziecka. Różnica ta skupia się w aspekcie bliskości fizycznej i niweluje się po porodzie.

Zmiany zachodzące w poziomie funkcjonowania par w okresie stawiania się rodzicami są specyficzne dla tego okresu. W podobnym okresie wśród par nie posiadających i nie oczekujących dziecka nie odnotowano znaczących różnic w wartościach mierzonych wskaźników. Taki stan rzeczy sugeruje, że okres kilku miesięcy jest wystarczająco długi, aby wskazać na tendencję dynamicznych zmian zachodzących w postrzeganiu swoich relacji przez osoby stające się rodzicami, ale nie dostatecznie długi, aby ujawnić mniej zauważalny ogólny słaby trend negatywnych zmian, który jest typowy dla niemal wszystkich długotrwałych związków.

Negatywne zmiany, które mogą następować w okresie przyjścia na świat pierwszego dziecka dotyczą bardziej par o wyższym, niż o niższym statusie społeczno ekonomicznym. Natomiast pozytywnego znaczenia większego stopnia ufności stylu przywiązania kobiet i mężczyzn, jeśli chodzi o zapobieganie tym zmianom, nie potwierdzono w odniesieniu do większości analizowanych wskaźników.

Rozdział 11

Związki między cechami intrapsychicznymi partnerów, właściwościami relacji oraz poziomem odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku

W niniejszym rozdziale przedstawiono wyniki weryfikacji hipotez cząstkowych dotyczących związków pojedynczych par zmiennych badanych. Postawienie i weryfikacja tych hipotez miały na celu wyodrębnienie zmiennych oraz zależności do uwzględnienia przy budowie całościowych modeli wyjaśniających poziom oraz sposób kształtowania się odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku. Hipotezy były weryfikowane dla wartości zmiennych badanych w pomiarze I, osobno wśród kobiet i wśród mężczyzn, łącznie natomiast w grupach „Rodziców” i „Nie-Rodziców”. Liczebności analizowane wynosiły 210 osób w każdej z podgrup.

W związku z tym, że rozkłady pewnej części zmiennych nie miały w badanych grupach rozkładu normalnego, do określenia istotności statystycznej uzyskanych wyników użyto testów randomizacyjnych¹.

11.1. Związki wzajemne cech intrapsychicznych

Związki wymiarów przywiązania i zróżnicowania Ja

W celu zweryfikowania hipotez dotyczących związków wymiarów przywiązania i stopnia zróżnicowania Ja (patrz hipotezy 4 - 6, strona 42) przeprowadzono testy bootstrapowe istotności współczynników korelacji dla par zmiennych tj.: lęk przed odrzuceniem i unikanie intymności, lęk przed odrzuceniem i stopień zróżnicowania Ja oraz unikanie intymności i stopień zróżnicowania Ja. Testy te wykonane zostały na danych z pomiaru I, oddzielnie

¹więcej o zastosowaniu testów bootstrapowych w analizie wyników niniejszego projektu patrz rozdział 9, punkt 9.3.2

dla kobiet i mężczyzn, łącznie w grupach „Rodziców” i „Nie-Rodziców”. Wartości otrzymanych współczynników r -Pearsona wraz z p -wartościami dla testów jednostronnych dla obu grup przedstawiono w tabeli 11.1.

Tabela 11.1: Związki wskaźników wymiarów przywiązania i zróżnicowania Ja w pomiarze I, wśród kobiet i mężczyzn, łącznie w grupach „Rodziców” i „Nie-Rodziców”

		Kobiety ($N=210$)		Mężczyźni ($N=210$)	
		r	p	r	p
Lęk przed odrzuceniem	Unikanie intymności	0,15	$< 0,05$	0,21	$< 0,01$
Lęk przed odrzuceniem	Zróżnicowanie Ja	-0,52	$< 0,01$	-0,51	$< 0,01$
Unikanie intymności	Zróżnicowanie Ja	-0,27	$< 0,01$	-0,37	$< 0,01$

Zgodnie z przewidywaniami sformułowanymi na bazie przesłanek teoretycznych, przeprowadzone analizy potwierdziły postulowane wzajemne związki wymiarów przywiązania i stopnia zróżnicowania Ja. Poziom lęku przed odrzuceniem okazał się więc być istotnie dodatnio skorelowany z poziomem unikania intymności, zarówno wśród kobiet, jak i wśród mężczyzn. Lęk przed odrzuceniem i unikanie intymności okazały się natomiast być istotnie ujemnie skorelowane ze stopniem zróżnicowania Ja.

Zróżnicowanie Ja a proaktywność radzenia sobie

Aby zweryfikować występowanie zależności między stopniem zróżnicowania Ja i proaktywnością radzenia sobie wśród kobiet i mężczyzn (patrz hipoteza 7, strona 42), przeprowadzono testy bootstrapowe istotności współczynników korelacji r -Pearsona dla wskaźników tych zmiennych, dla danych z pomiaru I, łącznie w grupach „Rodziców” i „Nie-Rodziców”. Posłużono się testami jednostronnymi.

Testowane współczynniki korelacji okazały się być dodatnie i istotne statystycznie, dla kobiet i mężczyzn odpowiednio: $r = 0,37; p < 0,01$ oraz $r = 0,39; p < 0,01$. Oznacza to, iż, zgodnie z oczekiwaniami, im wyższy jest u kobiet i mężczyzn poziom zróżnicowania Ja, tym wyższy jest u nich poziom proaktywności radzenia sobie ze stresem.

11.2. Związki cech intrapsychicznych i relacyjnych

Wymiary przywiązania a otwartość komunikacyjna i bliskość w relacji

W celu weryfikacji hipotez dotyczących związków wymiarów przywiązania z otwartością komunikacyjną i bliskością w relacji (patrz hipotezy 8 - 11, strona 43) przeprowadzono testy bootstrapowe istotności współczynników korelacji dla par wskaźników wymiarów przywiązania oraz wskaźników otwartości komunikacyjnej postrzeganej ze strony partnera i przeja-

wianej wobec niego. Przewidywano, iż im niższy jest poziom lęku przed odrzuceniem oraz niższy poziom unikania intymności, tym większa jest otwartość komunikacyjna oraz bliskość w relacji. Testy przeprowadzone zostały na danych z pomiaru I, oddzielnie dla kobiet i mężczyzn, łącznie w grupach „Rodziców” i „Nie-Rodziców”. Wartości otrzymanych współczynników r -Pearsona wraz z p -wartościami dla testów jednostronnych dla obu grup przedstawiono w tabeli 11.2.

Tabela 11.2: Związki wskaźników wymiarów przywiązania z otwartością komunikacyjną i bliskością w relacji w pomiarze I, wśród kobiet i mężczyzn, łącznie w grupach „Rodziców” i „Nie-Rodziców”

		Kobiety ($N=210$)		Mężczyźni ($N=210$)	
		r	p	r	p
Lęk przed odrzuceniem	Otwartość komunikacji od partnera	-0,35	< 0, 01	-0,27	< 0, 01
Lęk przed odrzuceniem	Otwartość komunikacji wobec partnera (P)	-0,13	< 0, 05	-0,08	<i>n.i.</i>
Unikanie intymności	Otwartość komunikacji od partnera	-0,33	< 0, 01	-0,43	< 0, 01
Unikanie intymności	Otwartość komunikacji wobec partnera (P)	-0,18	< 0, 01	-0,35	< 0, 01
Lęk przed odrzuceniem	Bliskość od partnera	-0,40	< 0, 01	-0,27	< 0, 01
Lęk przed odrzuceniem	Bliskość wobec partnera (P)	-0,22	< 0, 01	-0,10	0,078
Unikanie intymności	Bliskość od partnera	-0,37	< 0, 01	-0,52	< 0, 01
Unikanie intymności	Bliskość wobec partnera (P)	-0,17	< 0, 01	-0,28	< 0, 01

(P) oznacza zmienne mierzone u partnerów osób badanych.

Zależności okazały się mieć kierunek zgodny z przewidywanym oraz były istotne statystycznie dla kobiet i dla mężczyzn, jeśli chodzi o związki wymiarów przywiązania z otwartością i bliskością postrzeganyymi ze strony partnera. Jeśli chodzi natomiast o związki z otwartością i bliskością przejawianymi wobec partnera², istotne statystycznie były wszystkie zależności wśród kobiet. Wśród mężczyzn związki unikania intymności z otwartością i bliskością wobec partnerki były istotne statystycznie, związek między lękiem przed odrzuceniem a bliskością wobec partnerki był istotny na poziomie tendencji, natomiast związek lęku przed odrzuceniem i otwartości wobec partnerki okazał się być nieistotny statystycznie.

²w celu potwierdzenia tych zależności, w analizie brano pod uwagę wskaźniki odpowiadające wymiarom przywiązania mierzone u danej osoby oraz wskaźniki odpowiadające otwartości komunikacji i bliskości mierzone u jej współpartnera

Lęk przed odrzuceniem, proaktywność radzenia sobie, otwartość komunikacyjna wobec partnera a postrzegana adekwatność wsparcia

Zgodnie z hipotezą 12 (patrz strona 43), przewidywano, że im wyższy jest poziom lęku przed odrzuceniem, tym mniej wsparcie od partnera postrzegane jest jako adekwatne. Zgodnie z hipotezami 13 i 14 (patrz strona 43) przewidywano natomiast, iż zarówno większa proaktywność radzenia sobie, jak i większa otwartość komunikacyjna wobec partnera będą sprzyjać otrzymywaniu bardziej adekwatnego wsparcia od partnera, a więc i postrzeganiu tego wsparcia jako bardziej adekwatnego.

W celu weryfikacji empirycznej tych przewidywań przeprowadzono testy bootstrapowe istotności współczynników korelacji dla wskaźników odpowiednich par powyższych zmiennych. Testy przeprowadzono na danych z pomiaru I, oddzielnie dla kobiet i mężczyzn, łącznie w grupach „Rodziców” i „Nie-Rodziców”. Wartości otrzymanych współczynników r -Pearsona oraz p -wartości dla testów jednostronnych dla obu grup przedstawiono w tabeli 11.3.

Tabela 11.3: Związki wskaźników lęku przed odrzuceniem, proaktywności radzenia sobie i otwartości komunikacyjnej wobec partnera z poziomem postrzeganej adekwatności wsparcia w pomiarze I, wśród kobiet i mężczyzn, łącznie w grupach „Rodziców” i „Nie-Rodziców”

		Kobiety ($N=210$)		Mężczyźni ($N=210$)	
		r	p	r	p
Lęk przed odrzuceniem	Adekwatność wsparcia od partnera	-0,23	< 0, 01	-0,11	0,06
Proaktywność radzenia sobie	Adekwatność wsparcia od partnera	0,04	<i>n.i.</i>	0,05	<i>n.i.</i>
Otwartość komunikacji wobec partnera (P)	Adekwatność wsparcia od partnera	-0,03	<i>n.i.</i>	0,03	<i>n.i.</i>

(P) oznacza zmienne mierzone u partnerów osób badanych.

Na podstawie analizy okazało się, iż wyższy lęk przed odrzuceniem rzeczywiście wiąże się z niższą postrzeganą adekwatnością wsparcia. Przy czym wśród kobiet zależność ta była istotna statystycznie, wśród mężczyzn zaś istotna na poziomie tendencji. Natomiast dla obu płci związki proaktywności radzenia sobie oraz otwartości komunikacyjnej wobec partnera z adekwatnością wsparcia okazały się nieistotne.

Wobec braku istotnych zależności proaktywności radzenia sobie z adekwatnością wsparcia od partnera, postanowiono sprawdzić dodatkowo, czy taka zależność występuje między zróżnicowaniem Ja a adekwatnością wsparcia. Na bazie teoretycznej zakłada się bowiem, iż wysoki stopień zróżnicowania Ja, niekoniecznie zaś proaktywności radzenia sobie, sprzyja znajdowaniu oparcia w kontaktach z innymi w bliskich relacjach. Jeśli poszukiwanie i otrzymywanie adekwatnego wsparcia od partnera stałego związku działa poprzez inne nieco mechanizmy,

niż poszukiwanie wsparcia społecznego ogólnie, stopień zróżnicowania. Ja mógłby odgrywać tu większą rolę niż proaktywne radzenie sobie. Aby sprawdzić, czy tak jest istotnie, przeprowadzono testy bootstrapowe istotności współczynników korelacji r -Pearsona dla wskaźników proaktywności radzenia sobie i adekwatności wsparcia od partnera, dla danych z pomiaru I, osobno dla kobiet i mężczyzn, łącznie w grupach „Rodziców” i „Nie-Rodziców”. Posłużono się testami jednostronnymi.

Wartości współczynników korelacji okazały się być zgodne z oczekiwaniami, tj. dodatnie i istotne statystycznie, choć słabe. Dla kobiet otrzymano $r = 0,17$ ($p < 0,01$), dla mężczyzn zaś $r = 0,19$ ($p < 0,01$).

Adekwatność wsparcia a bliskość postrzegana ze strony partnera

Oczekiwano (patrz hipoteza 15, strona 43), iż wsparcie od partnera postrzegane jako bardziej adekwatne będzie sprzyjało postrzeganiu również większej bliskości z jego strony. Aby zweryfikować to przewidywanie, przeprowadzono testy bootstrapowe istotności współczynników korelacji r -Pearsona dla wskaźników adekwatności wsparcia i bliskości postrzeganej ze strony partnera. Analizę wykonano na danych z pomiaru I, oddzielnie dla kobiet i mężczyzn, łącznie w grupach „Rodziców” i „Nie-Rodziców”. Posłużono się testami jednostronnymi.

W wyniku testów, dla kobiet otrzymano $r = 0,38$ ($p < 0,01$), dla mężczyzn zaś $r = 0,26$ ($p < 0,01$). Wskazuje to na faktyczne występowanie przewidywanej zależności w populacji, w odniesieniu tak do kobiet, jak i do mężczyzn.

Bliskość przejawiana wobec partnera a bliskość postrzegana z jego strony

W hipotezie 16 (patrz strona 43) przewidywano, że wyższy poziom bliskości przejawianej wobec i postrzeganej przez partnera powinien sprzyjać większej bliskości przejawianej przez niego.

W celu przekonania się, czy tak jest w istocie, wykonano testy bootstrapowe istotności współczynników korelacji r -Pearsona dla wskaźników bliskości przejawianej wobec oraz postrzeganej ze strony partnera. Analizy przeprowadzono na danych z pomiaru I, oddzielnie dla kobiet i mężczyzn, łącznie w grupach „Rodziców” i „Nie-Rodziców”. Posłużono się testami jednostronnymi.

Zarówno dla kobiet, jak i dla mężczyzn uzyskano wartość współczynnika korelacji $r = 0,33$ ($p < 0,01$), co wskazuje na faktyczne występowanie przewidywanej zależności zarówno jeśli chodzi o postrzeganie bliskości przez kobiety, jak i przez mężczyzn.

11.3. Związki cech intrapsychicznych i relacyjnych z poziomem odczuwanego stresu oraz zadowolenia ze związku

Proaktywność radzenia sobie, adekwatność wsparcia i bliskość postrzegana ze strony partnera a poziom odczuwanego stresu

W celu weryfikacji hipotez dotyczących związków między proaktywnością radzenia sobie, adekwatnością otrzymywanego od partnera wsparcia i bliskością postrzeganą z jego strony (patrz hipotezy 17 - 19, strona 44) przeprowadzono testy bootstrapowe istotności współczynników korelacji dla wskaźników odpowiednich par zmiennych. Testy przeprowadzono na danych z pomiaru I, oddzielnie dla kobiet i mężczyzn, łącznie w grupach „Rodziców” i „Nie-Rodziców”. Wartości otrzymanych współczynników r -Pearsona wraz z p -wartościami dla testów jednostronnych dla obu grup przedstawiono w tabeli 11.4.

Tabela 11.4: Związki wskaźników proaktywności radzenia sobie, postrzeganej adekwatności wsparcia i bliskości ze strony partnera z poziomem odczuwanego stresu w pomiarze I, wśród kobiet i mężczyzn, łącznie w grupach „Rodziców” i „Nie-Rodziców”

	Kobiety ($N=210$)		Mężczyźni ($N=210$)	
	r	p	r	p
Proaktywność radzenia sobie Odczuwany stres	-0,43	< 0, 01	-0,46	< 0, 01
Adekwatność wsparcia od partnera Odczuwany stres	-0,29	< 0, 01	-0,22	< 0, 01
Bliskość od partnera Odczuwany stres	-0,35	< 0, 01	-0,20	< 0, 01

(P) oznacza zmienne mierzone u partnerów osób badanych.

Zgodnie z przewidywaniami, wykazano, iż zarówno własne bardziej proaktywne radzenie sobie, jak i bardziej adekwatne wsparcie i większa bliskość otrzymywane od partnera związane są z niższym poziomem stresu odczuwanego przez kobiety i mężczyzn.

Adekwatność wsparcia, bliskość między partnerami i odczuwany stres a zadowolenie ze związku

W hipotezach 20 - 22 (patrz strona 44) przewidywano, że dla kobiet oraz dla mężczyzn adekwatność wsparcia otrzymywanego od partnera, a także poziom bliskości w relacji, powinny wiązać się pozytywnie z poziomem zadowolenia ze związku. Negatywnie zaś powinien wiązać się z zadowoleniem ze związku poziom odczuwanego stresu. W celu weryfikacji tych przewidywań przeprowadzono testy bootstrapowe istotności współczynników korelacji dla wskaźników

odpowiednich par powyższych zmiennych. Testy przeprowadzono na danych z pomiaru I, oddzielnie dla kobiet i mężczyzn, łącznie w grupach „Rodziców” i „Nie-Rodziców”. Wartości otrzymanych współczynników r -Pearsona oraz p -wartości dla testów jednostronnych dla obu grup przedstawiono w tabeli 11.5.

Tabela 11.5: Związki wskaźników proaktywności radzenia sobie, postrzeganej adekwatności wsparcia i bliskości ze strony partnera z poziomem zadowolenia ze związku w pomiarze I, wśród kobiet i wśród mężczyzn, łącznie w grupach „Rodziców” i „Nie-Rodziców”

		Kobiety ($N=210$)		Mężczyźni ($N=210$)	
		r	p	r	p
Adekwatność wsparcia od partnera	Zadowolenie ze związku	0,39	< 0,01	0,31	< 0,01
Bliskość od partnera	Zadowolenie ze związku	0,77	< 0,01	0,64	< 0,01
Bliskość wobec partnera (P)	Zadowolenie ze związku	0,44	< 0,01	0,44	< 0,01
Odczuwany stres	Zadowolenie ze związku	-0,33	< 0,01	-0,35	< 0,01

(P) oznacza zmienne mierzone u partnerów osób badanych.

Wyniki przeprowadzonej analizy potwierdziły wszystkie sprawdzane prawidłowości. Zarówno adekwatność wsparcia od partnera, jak też bliskość, okazują się więc współwystępować z wyższym zadowoleniem ze związku wśród kobiet i mężczyzn. Przy czym najsilniejsze korelacje obserwowane są dla bliskości postrzeganej ze strony partnera. Wyższy poziom odczuwanego stresu współwystępuje natomiast z niższym poziomem zadowolenia ze związku.

11.4. Implikacje dla dalszych analiz

Przeprowadzone analizy pozwoliły potwierdzić większość przewidywanych w hipotezach związków między zmiennymi intrapsychicznymi, relacyjnymi oraz poziomem odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku partnerów. Zależności, które nie zostały potwierdzone ani wśród kobiet, ani wśród mężczyzn dotyczyły związków proaktywności radzenia sobie oraz otwartości komunikacyjnej przejawianej wobec partnera z adekwatnością wsparcia otrzymywanego od niego. Otrzymano natomiast słaby pozytywny związek stopnia zróżnicowania Ja z adekwatnością wsparcia.

Na tej podstawie, do dalszych analiz postanowiono włączyć wszystkie zmienne intrapsychiczne i relacyjne oprócz otwartości komunikacyjnej. Były to więc: lęk przed odrzuceniem, unikanie intymności, zróżnicowanie Ja, proaktywność radzenia sobie, adekwatność wsparcia,

bliskość wobec partnera (mierzona u partnera osoby) i bliskość postrzegana ze strony partnera. Postanowiono również uwzględnić w modelach prawie wszystkie przewidywane w hipotezach zależności tych zmiennych oraz ich związki z poziomem odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku. Wyjątek stanowi związek proaktywności radzenia sobie z adekwatnością wsparcia, w którym proaktywność radzenia sobie została zastąpiona stopniem zróżnicowania Ja.

Rozdział 12

Modele wyjaśniające poziom odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku

W celu zbadania psychicznych mechanizmów kształtowania się poziomu odczuwanego przez kobiety i mężczyzn stresu oraz zadowolenia ze związku w okresie przyjścia na świat pierwszego dziecka partnerów oraz w warunkach nie występowania w życiu pary takiej zmiany życiowej, skonstruowano modele wyjaśniające uwarunkowania tych zjawisk. Jako zmienne wyjaśniające, modele te miały uwzględniać równocześnie wskaźniki cech intrapsychicznych oraz relacyjnych dla obojga partnerów oraz zależności odpowiadające wzajemnym powiązaniom tych cech.

W kolejnych punktach tego rozdziału opisano proces tworzenia modeli i badania ich własności, wyniki i wnioski z analiz dotyczących uniwersalnych mechanizmów kształtowania się poziomu odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku, a także wyniki i wnioski dotyczące specyfiki par w okresie stawania się rodzicami w porównaniu z parami bez dzieci w tym zakresie.

12.1. Tworzenie modeli i analiza ich własności

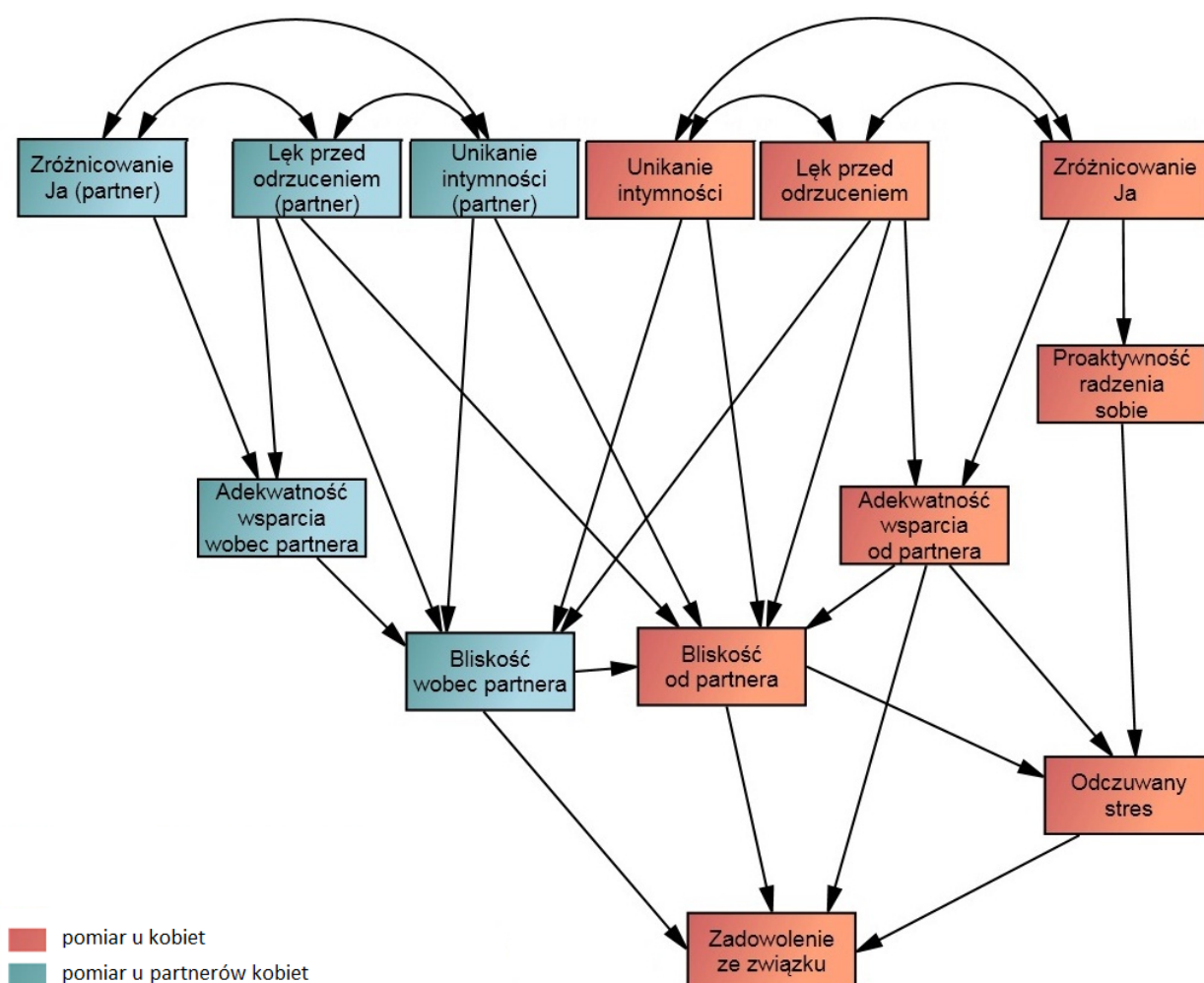
12.1.1. Proces tworzenia modeli i wybór modeli finalnych

Ze względu na zakładaną złożoność modeli, w procesie ich tworzenia i analizowania ich własności zastosowano modelowanie równań strukturalnych (*Structural Equation Modelling*). Ze względu na dużą liczbę zmiennych w stosunku do wielkości próby oraz odbiegające od normalnego rozkładu empiryczne niektórych zmiennych¹, jako metodę estymacji zastosowano uogólnioną metodę najmniejszych kwadratów (*Generalised Least Squares*). Do obliczeń użyto programu AMOS.

¹patrz rozdział 9

Modele tworzone były z rozróżnieniem kobiet i mężczyzn będących w procesie stawiania się rodzicami, oddzielnie dla okresu przed i po narodzinach dziecka, oraz z rozróżnieniem kobiet i mężczyzn bez dzieci, także oddzielnie dla różnych punktów czasowych.

Zmienne intrapsychiczne i relacyjne, a także zależności poszczególnych par zmiennych uwzględniane w równaniach strukturalnych wyodrębnione zostały poprzez weryfikację hipotez częściowych (patrz rozdział 11). Zestawy zmiennych i dopuszczalnych ścieżek były wspólne dla wszystkich grup. Modele dla każdego pomiaru były tworzone wspólnie dla wszystkich grup², jednak parametry modeli w każdej z nich wstępnie traktowane były jako odrębne i niezależne. Zarówno dla kobiet, jak i dla mężczyzn, w modelach uwzględniane były jednocześnie wartości zmiennych mierzone u nich oraz wartości niektórych zmiennych mierzone u ich współpartnerów. Ogólny schemat modelu, na przykładzie wersji dla kobiet, ilustruje rysunek 12.1.

Rysunek 12.1: Ogólny schemat modelu, wersja dla kobiet z grupy „Rodziców”

²w tym znaczeniu, że wszystkie te grupy były wyróżnione jako odrębne, ale modelowane jednocześnie w ramach jednej analizy

Jako pierwszy analizowano stopień istniejących na ogólnym poziomie rozbieżności między mechanizmami kształtowania się związków zmiennych intrapsychicznych, relacyjnych oraz poziomu odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku dla grup będących vs nie będących w procesie stawania się rodzicami. Chodziło o odpowiedź na pytania, czy modele identyczne dla kobiet z grup „Rodziców” i Nie-Rodziców” oraz identyczne dla mężczyzn z grup „Rodziców” i Nie-Rodziców” tak samo dobrze opisywałyby istniejące zależności między zmiennymi, jak modele uwzględniające specyfikę poszczególnych grup (patrz strona 44, pytania 23 i 24). Gdyby modele identyczne dla kobiet w ciąży i kobiet bez dzieci, oraz identyczne dla mężczyzn mających stać się ojcami i mężczyzn bez dzieci, tak samo dobrze opisywały te zależności, oznaczałoby to, że mechanizmy kształtowania się związków między zmiennymi są uniwersalne i nie można mówić o żadnej specyfice okresu oczekiwania pierwszego dziecka w tym względzie. Podobnie, gdyby modele identyczne dla młodych matek i kobiet bez dzieci, oraz identyczne dla młodych ojców i mężczyzn bez dzieci, tak samo dobrze opisywały te zależności, oznaczałoby to, że mechanizmy kształtowania się związków między zmiennymi są uniwersalne i nie można mówić o żadnej specyfice związanej z wpływem narodzin pierwszego dziecka. Przy czym dopuszczano, że inny może być stopień uniwersalności zależności dla najbardziej pierwotnych zmiennych intrapsychicznych (lęku przed odrzuceniem, unikania intymności i różnicowania Ja), a inny dla pozostałych zmiennych.

Aby znaleźć odpowiedź na postawione pytania, porównywano między sobą, oddzielnie dla pomiaru I i pomiaru II, dopasowanie różnego typu modeli tj.:

- modele bez ograniczeń (zakładające całkowitą niezależność współczynników ścieżkowych we wszystkich analizowanych grupach, tj. dopuszczające, że te współczynniki będą różniły się między grupami R-K i NR-K oraz między grupami R-M i NR-M),

- modele postulujące uniwersalność związków między najbardziej pierwotnymi zmiennymi intrapsychicznymi wśród kobiet oraz wśród mężczyzn, niezależnie od tego, czy para jest aktualnie w okresie narodzin pierwszego dziecka, czy nie (zakładające równość wariancji i kowariancji lęku przed odrzuceniem, unikania intymności i stopnia różnicowania Ja w grupach R-K i NR-K oraz w grupach R-M i NR-M, tj. identyczność odpowiednich współczynników modeli dla tych zmiennych w powyższych grupach),

- modele postulujące uniwersalność związków między wszystkimi zmiennymi intrapsychicznymi, relacyjnymi oraz poziomem odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku wśród kobiet oraz wśród mężczyzn, niezależnie od tego, czy para jest aktualnie w okresie narodzin pierwszego dziecka, czy nie (zakładające równość wszystkich parametrów modelu w grupach R-K i NR-K oraz w grupach R-M i NR-M, tj. identyczność wszystkich współczynników modeli w tych grupach).

Przy porównywaniu dopasowania modeli brano pod uwagę różnice wartości statystyki χ^2 dla tych modeli w stosunku do modeli bez ograniczeń. Wyniki testu istotności tych różnic,

wraz z dokładnymi wartościami statystyki różnic χ^2 ($\Delta(\chi^2)$), różnic liczby stopni swobody modeli ($\Delta(DF)$) oraz p -wartościami umieszczono w tabeli 12.1.

Tabela 12.1: Porównania modeli zakładających różny stopień uniwersalności mechanizmów kształtowania się wzajemnych związków między zmiennymi intrapsychicznymi, relacyjnymi, poziomem odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku wśród kobiet i mężczyzn z grup „Rodziców” i „Nie-Rodziców” w odniesieniu do modeli bez ograniczeń, w pomiarze I i w pomiarze II ($N = 420$)

	$\Delta(\chi^2)$	$\Delta(DF)$	p -wartość
Pomiar I:			
Model zakładający uniwersalność związków najbardziej pierwotnych zmiennych intrapsychicznych wśród kobiet i wśród mężczyzn	10,103	12	0,607
Model zakładający uniwersalność związków wszystkich badanych zmiennych wśród kobiet i wśród mężczyzn	88,567	54	0,002
Pomiar II:			
Model zakładający uniwersalność związków najbardziej pierwotnych zmiennych intrapsychicznych wśród kobiet i wśród mężczyzn	10,566	12	0,566
Model zakładający uniwersalność związków wszystkich badanych zmiennych wśród kobiet i wśród mężczyzn	76,021	54	0,026

Analiza wykazała, że, zarówno w pomiarze I, jak i w pomiarze II, modele postulujące uniwersalność związków wzajemnych tylko najbardziej pierwotnych zmiennych intrapsychicznych (lęku przed odrzuceniem, unikania intymności i stopnia zróżnicowania Ja) są tak samo dobrze dopasowane do danych, jak modele bez ograniczeń. Natomiast modele postulujące uniwersalność związków wszystkich badanych zmiennych okazały się być istotnie gorzej dopasowane. Dlatego to modele zakładające uniwersalność zależności zmiennych intrapsychicznych uznane zostały za optymalne i wybrane do dalszych analiz.

W następnym kroku badano stopień istniejących na ogólnym poziomie rozbieżności między mechanizmami kształtowania się związków między zmiennymi w czasie, w szczególności w okresie przed i po narodzinach pierwszego dziecka. Chodziło o odpowiedź na pytanie, czy parametryzacje modeli identyczne dla różnych punktów czasu odległych o kilka miesięcy mogłyby tak samo dobrze opisywać zależności istniejące między zmiennymi, jak modele uwzględniające specyfikę danego momentu czasu. Gdyby model stworzony pierwotnie tak samo dobrze opisywał zależności zmiennych mierzonych po kilku miesiącach, oznacza-

łoby to, że mechanizmy kształtowania się związków między zmiennymi są względnie stabilne w czasie. W szczególności, gdyby model tworzony dla okresu oczekiwania dziecka tak samo dobrze opisywał zależności po narodzinach dziecka, oznaczałoby to, że mechanizmy kształtowania się wzajemnych powiązań zmiennych nie zmieniają się w okresie narodzin pierwszego dziecka (choć być może zmieniają się np. w okresie wczesnej ciąży). Przy czym dopuszczano, że inny może być stopień stabilności zależności dla najbardziej pierwotnych zmiennych intrapsychicznych (lęku przed odrzuceniem, unikania intymności i zróżnicowania Ja), a inny dla pozostałych zmiennych.

W celu uzyskania rozstrzygnięcia w powyższej kwestii, porównywano między sobą dla danych z pomiaru II dopasowanie różnego typu modeli tj:

- model niepostulujący stabilności związków między zmiennymi (skonstruowany na danych z pomiaru II i wyłoniony jako optymalny do dalszej analizy na wcześniejszym etapie prac),

- model postulujący stabilność związków między najbardziej pierwotnymi zmiennymi intrapsychicznymi wśród kobiet oraz wśród mężczyzn, niezależnie od ewentualnych zmian zależności zmiennych relacyjnych, poziomu odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku następujących w czasie i/lub w związku z przyjściem na świat pierwszego dziecka (zakładający równość wariancji i kowariancji lęku przed odrzuceniem, unikania intymności i stopnia zróżnicowania Ja we wszystkich grupach w stosunku do modelu z pomiaru I, tj. przyjęcie wartości wszystkich współczynników modelu dla tych zmiennych jako identycznych, jak w modelu stworzonym dla pomiaru I),

- model postulujący stabilność związków między wszystkimi zmiennymi intrapsychicznymi, relacyjnymi oraz poziomem odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku wśród kobiet oraz wśród mężczyzn, niezależnie od czasu, ale pod warunkiem braku wydarzeń przełomowych takich jak narodziny pierwszego dziecka w życiu pary w tym czasie (tj. zakładający równość wszystkich parametrów modelu w grupie NR-K i w grupie NR-M w stosunku do modelu z pomiaru I, tj. przyjęcie wartości wszystkich współczynników modelu dla tych dwóch grup identycznych, jak w modelu stworzonym dla pomiaru I),

- model postulujący stabilność związków między wszystkimi zmiennymi intrapsychicznymi, relacyjnymi oraz poziomem odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku wśród kobiet oraz wśród mężczyzn, niezależnie od czasu, bez względu na to, czy para jest aktualnie w okresie narodzin pierwszego dziecka, czy nie (zakładający równość wszystkich parametrów modelu we wszystkich grupach w stosunku do modelu z pomiaru I, tj. przyjęcie ich wartości jako identycznych, jak w modelu stworzonym dla pomiaru I).

Przy porównywaniu dopasowania modeli brano pod uwagę różnice wartości statystyki χ^2 dla tych modeli w stosunku do modelu postulującego uniwersalność, ale nie stabilność, związków między najbardziej pierwotnymi zmiennymi intrapsychicznymi wśród kobiet oraz wśród

mężczyzn, wyłonionego na wcześniejszym etapie analizy jako optymalny dla pomiaru II. Wyniki testu istotności tych różnic, wraz z dokładnymi wartościami statystyki różnic χ^2 ($\Delta(\chi^2)$), różnic liczby stopni swobody modeli ($\Delta(DF)$) oraz p -wartościami umieszczono w tabeli 12.2.

Tabela 12.2: Porównania modeli zakładających różny stopień i charakter stabilności w czasie mechanizmów kształtowania się wzajemnych związków między zmiennymi intrapsychicznymi, relacyjnymi, poziomem odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku w odniesieniu do modelu niepostulującego stabilności związków między zmiennymi, dla danych z pomiaru II dla wszystkich analizowanych grup ($N = 420$)

	$\Delta(\chi^2)$	$\Delta(DF)$	p -wartość
Model zakładający stabilność związków między najbardziej pierwotnymi zmiennymi intrapsychicznymi wśród kobiet oraz wśród mężczyzn	4,176	12	0,980
Model zakładający stabilność związków między wszystkimi zmiennymi intrapsychicznymi, relacyjnymi oraz poziomem odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku wśród kobiet oraz wśród mężczyzn, niezależnie od czasu, ale pod warunkiem braku wydarzeń przełomowych w życiu pary w tym czasie	82,601	54	0,007
Model zakładający stabilność związków między wszystkimi zmiennymi intrapsychicznymi, relacyjnymi oraz poziomem odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku wśród kobiet oraz wśród mężczyzn, niezależnie od czasu, bez względu na to, czy para jest aktualnie w okresie narodzin pierwszego dziecka, czy nie	150,364	96	<0,001

Na podstawie wyników testów stwierdzono, iż jedynym nie gorzej dopasowanym do danych, w stosunku do modelu niepostulującego stabilności związków zmiennych, jest model postulujący taką stabilność dla zależności najbardziej pierwotnych zmiennych intrapsychicznych, niezależnie od ewentualnych zmian zależności innych zmiennych i niezależnie od tego, czy para jest aktualnie w okresie narodzin pierwszego dziecka, czy nie. Modele postulujące także stabilność siły związków innych zmiennych, czy to tylko dla osób nie posiadających dzieci, czy też również dla młodych rodziców, okazały się być istotnie gorzej dopasowane. Dlatego do dalszych analiz dla pomiaru II wskazano model postulujący stabilność związków najbardziej pierwotnych zmiennych intrapsychicznych wśród kobiet oraz wśród mężczyzn, niezależnie od ewentualnych zmian zależności innych zmiennych i niezależnie od faktu bycia pary w procesie stawania się rodzicami.

12.1.2. Jakość modeli finalnych

Dalej przedstawiono podsumowanie dotyczące jakości modeli finalnych dla pomiarów I i II:

- dla pomiaru I: model postulujący uniwersalność związków między najbardziej pierwotnymi zmiennymi intrapsychicznymi wśród kobiet oraz wśród mężczyzn,
- dla pomiaru II: model postulujący stabilność związków najbardziej pierwotnych zmiennych intrapsychicznych wśród kobiet oraz wśród mężczyzn, niezależnie od ewentualnych zmian zależności między innymi zmiennymi oraz od faktu bycia pary w procesie stawiania się rodzicami.

Jako kryteria jakości modeli uwzględniano z jednej strony różne miary ich dopasowania do danych, z drugiej strony zaś współczynniki korelacji wielokrotnej dla poziomu odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku. Spośród wielu dostępnych miar dopasowania modeli brano pod uwagę: wielkość statystyki χ^2 , w odniesieniu do liczby stopni swobody (DF), wielkość p -wartości dla χ^2 , a także wielkości miar dopasowania CFI (*Comparative Fit Index*) i niedopasowania $RMSEA$ (*Root Mean Square Error of Approximation*). Współczynniki korelacji wielokrotnej dla poszczególnych grup badanych interpretowano jako miarę udziału całkowitej wariancji zmiennych zależnych wyjaśnianego przez model w tych grupach. Otrzymane wartości miar dopasowania dla modeli finalnych w pomiarze I i w pomiarze II zamieszczono w tabeli 12.3, zaś wartości współczynników korelacji wielokrotnej – w tabeli 12.4.

Tabela 12.3: Wartości miar dopasowania modeli do danych dla poziomu odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku w pomiarze I i II dla wszystkich grup ($N = 420$)

	Modele finalne	
	Pomiar I	Pomiar II
χ^2	257,409	271,706
DF	268	280
p -wartość dla χ^2	0,668	0,628
CFI	>0,999	>0,999
$RMSEA$	<0,001	<0,001

Jak się okazało, modele finalne wybrane do dalszych szczegółowych analiz, zarówno dla pomiaru I, jak i dla pomiaru II, charakteryzują się bardzo dobrym dopasowaniem do danych oraz umiarkowanym do dobrego stopniem wyjaśniania zmienności wskaźników poziomu odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku. O bardzo dobrym dopasowaniu do danych świadczą: z jednej strony nieistotne statystycznie wartości statystyki χ^2 , niepozwalające odrzucić hipotezy zerowej mówiącej, iż model jest dobrze dopasowany do danych, z drugiej strony, uznawane w literaturze (np. Hair i inni, 2006) za świadczące o dobrym dopasowaniu do danych, wysokie wartości CFI ($> 0,95$) i niskie wartości $RMSEA$ ($< 0,05$). Na umiarkowany

Tabela 12.4: Wartości współczynników korelacji wielokrotnej dla poziomu odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku dla kobiet i mężczyzn w grupach „Rodziców” i „Nie-Rodziców” w pomiarze I i II

	„Rodzice”		„Nie-Rodzice”	
	R-K (<i>N</i> = 104)	R-M (<i>N</i> = 104)	NR-K (<i>N</i> = 106)	NR-M (<i>N</i> = 106)
Model finalny, pomiar I:				
dla poziomu odczuwanego stresu	0,53	0,35	0,35	0,32
dla poziomu zadowolenia ze związku	0,58	0,58	0,54	0,69
Model finalny, pomiar II:				
dla poziomu odczuwanego stresu	0,50	0,25	0,31	0,20
dla poziomu zadowolenia ze związku	0,67	0,49	0,61	0,75

stopień wyjaśniania poziomu odczuwanego stresu wskazują wartości współczynników korelacji wielokrotnej mieszczące się w granicach od 0,32 do 0,35 dla pomiaru I i od 0,20 do 0,31 dla pomiaru II dla wszystkich grup, poza grupą mężczyzn nie mających stać się ojcami (NR-M). Dla tej ostatniej grupy w obu pomiarach wartości korelacji wielokrotnej dla odczuwanego stresu są nie niższe niż 0,5, co można uznać za wynik dobry. Jako dobre można ocenić także udziały wariancji zadowolenia ze związku wyjaśnianej przez model dla wszystkich grup i w obu pomiarach. Wartości współczynników korelacji wielokrotnej wahają się w tym przypadku w granicach od 0,54 do 0,69 dla pomiaru I oraz od 0,49 do 0,75 dla pomiaru II. Warto przy tym zauważyć, że, o ile stopień wyjaśniania poziomu zadowolenia ze związku jest stosunkowo podobny dla grup w obu pomiarach, o tyle dla grup „Rodziców” udział wyjaśnianej wariancji poziomu odczuwanego stresu znacząco spada w drugim pomiarze w porównaniu do pomiaru pierwszego.

12.1.3. Tworzenie i analiza własności modeli – podsumowanie

Podsumowując proces tworzenia i analizy ogólnych własności modeli, można dojść do kilku wniosków. Przede wszystkim, jak można by się spodziewać na podstawie przesłanek teoretycznych, sposób kształtowania się związków między najbardziej pierwotnymi cechami intrapsychicznymi (lękiem przed odrzuceniem, unikaniem intymności i stopniem zróżnicowania Ja) jest stabilny, niezależnie od faktu występowania w życiu wydarzeń takich jak narodziny pierwszego dziecka. Siły związków między innymi zmiennymi różnią się zaś do pewnego stopnia w zależności zarówno od tego, czy para jest w procesie stawiania się rodzicami, czy nie. Mogą też zmieniać się w czasie, nawet na przestrzeni okresu kilku miesięcy. Modele uwzględniające łącznie wpływ cech indywidualnych i relacyjnych dobrze wyjaśniają poziom zadowo-

lenia ze związku partnerów, umiarkowanie zaś poziom odczuwanego przez nich stresu. Poziom odczuwanego stresu jest w szczególności sposób gorzej wyjaśniany dla młodych rodziców, a zwłaszcza matek, po narodzinach pierwszego dziecka.

12.2. Mechanizmy kształtowania się poziomu odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku

Jako punkt wyjścia do analizowania specyfiki mechanizmów kształtowania się poziomu odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku w okresie przyjścia na świat pierwszego dziecka, opisano takie aspekty tych procesów, które wydają się przynajmniej do pewnego stopnia uniwersalne. Następnie przedstawiono różnice i zmiany związane z procesem stawania się rodzicami.

12.2.1. Mechanizmy uniwersalne wśród kobiet oraz wśród mężczyzn

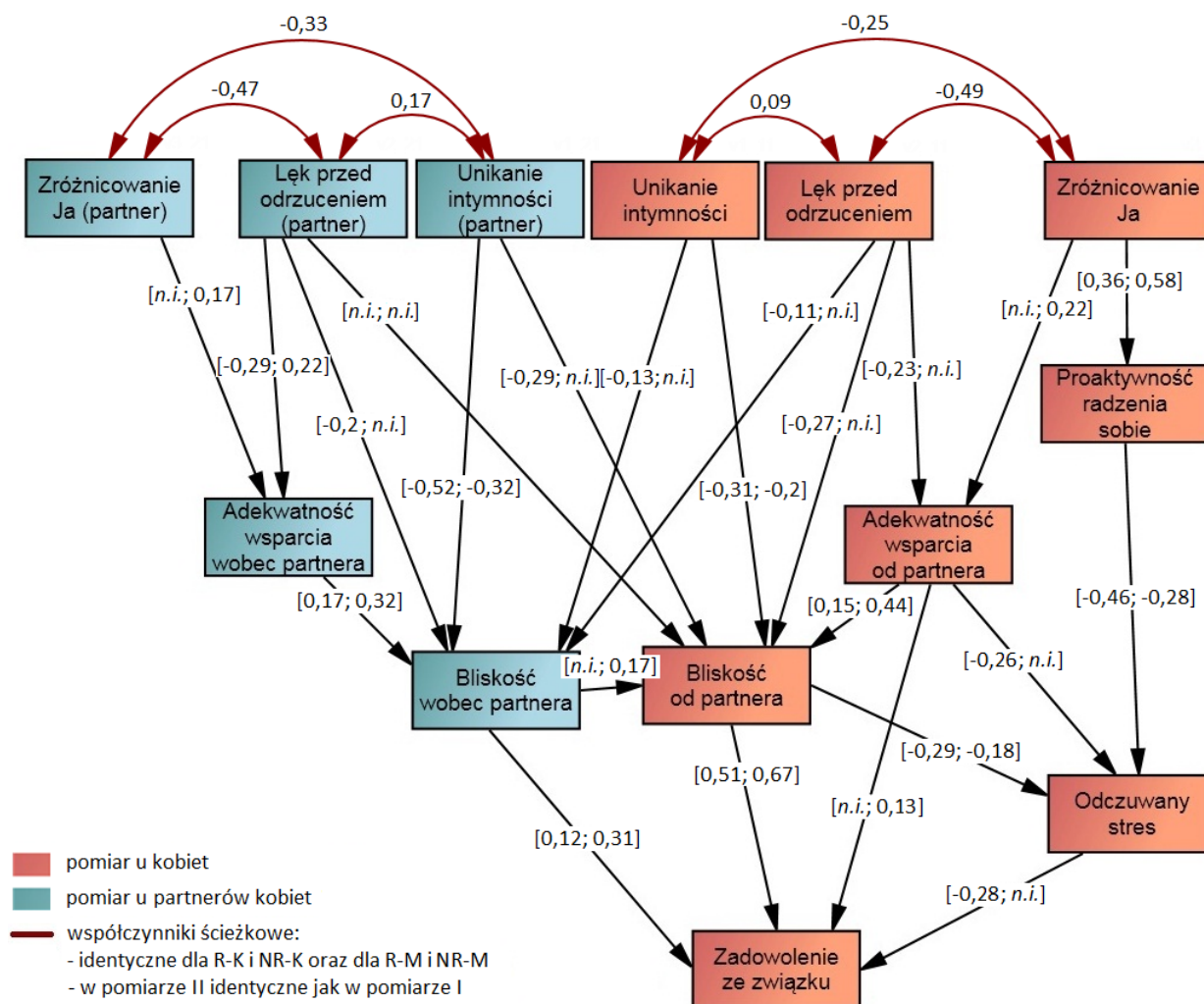
Aby wyodrębnić uniwersalne zależności między zmiennymi intrapsychicznymi, relacyjnymi, poziomem odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku wśród kobiet oraz wśród mężczyzn, przyglądano się wielkościom współczynników standaryzowanych modelu przyjmowanym dla poszczególnych ścieżek w grupach w pomiarach I i II. Aby uchwycić uniwersalność wpływu wszystkich badanych zmiennych, analizowano wielkości standaryzowanych efektów łącznych wpływu poszczególnych zmiennych wyjaśniających na poziom odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku. O ile w przypadku zmiennych wyjaśniających wpływających jedynie bezpośrednio na zmienną wyjaśnianą wielkości efektów łącznych są tożsame z wielkościami współczynników ścieżkowych, dla zmiennych wywierających na zmienną wyjaśnianą także wpływ pośredni efekty łączne uwzględniają jednocześnie wielkość wpływu bezpośredniego i wszystkich wpływów pośrednich. Pozwalają więc wnioskować na temat całościowego znaczenia tych zmiennych dla kształtowania się poziomów zjawisk wyjaśnianych.

Zarówno zakresy zmienności współczynników ścieżkowych, jak i efektów łącznych poszczególnych zmiennych poddawano następnie ocenie jakościowej. Jeśli zakres zmienności wartości między grupami i pomiarami był stosunkowo niewielki, uznawano, że dana pojedyncza zależność lub wielkość łącznego efektu jest przynajmniej do pewnego stopnia uniwersalna i stabilna w czasie. Wartości pojedynczych współczynników ścieżkowych uznawano za istotne w oparciu o wartość statystyki testowej ilorazu oszacowanej wartości parametru i jej błędu standardowego. Poziom istotności ustalono na poziomie równym 0,1.

W pierwszej kolejności skupiono się na mechanizmach właściwych dla kobiet, następnie zaś na mechanizmach właściwych dla mężczyzn.

Mechanizmy uniwersalne wśród kobiet

Na rysunku 12.2 przedstawiono schemat modelu wyjaśniającego poziom odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku wśród kobiet, gdzie w miejsce współczynników ścieżkowych dla poszczególnych par zmiennych dla konkretnej grupy i pomiaru, pokazano przedziały skrajnych wartości minimalnych i maksymalnych, jakie przyjmowały te współczynniki.

Przy każdej ścieżce w nawiasach kwadratowych podano przedziały łącznej zmienności wartości współczynników modeli dla grup R-K i NR-K, w pomiarach I i II. Dla uznawania współczynników za istotnie różne od zera przyjęto poziom istotności równy 0,1.

Rysunek 12.2: Zakresy zmienności wartości standaryzowanych współczynników ścieżkowych w modelach wyjaśniających poziom odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku dla kobiet z grup R-K i NR-K w pomiarach I i II

Wartości wskaźników łącznych efektów oddziaływania poszczególnych zmiennych wyjaśniających na poziom odczuwanego stresu dla grup R-K i NR-K oraz pomiarów I i II, zamieszczono w tabeli 12.5. Wartości wskaźników łącznych efektów oddziaływania tych zmiennych na zadowolenie ze związku zamieszczono w tabeli 12.6.

Tabela 12.5: Efekty łączne wpływu zmiennych wyjaśniających na poziom odczuwanego stresu wśród kobiet w grupach „Rodziców” i „Nie-Rodziców” w pomiarze I i II

	Pomiar I		Pomiar II	
	R-K (<i>N</i> = 104)	NR-K (<i>N</i> = 106)	R-K (<i>N</i> = 104)	NR-K (<i>N</i> = 106)
Lęk przed odrzuceniem	0,10	0,08	0,08	0,04
Lęk przed odrzuceniem partnera (P)	0,01	-0,01	0,01	<0,01
Unikanie intymności	0,05	0,06	0,06	0,08
Unikanie intymności partnera (P)	0,01	0,06	0,03	0,06
Zróźnicowanie Ja	-0,27	-0,22	-0,16	-0,20
Zróźnicowanie Ja partnera (P)	<0,01	<0,01	<0,01	<0,01
Proaktywność radzenia sobie	-0,46	-0,44	-0,28	-0,40
Adekwatność wsparcia od partnera	-0,22	-0,29	-0,19	-0,24
Adekwatność wsparcia wobec partnera (P)	-0,01	<0,01	-0,01	-0,01
Bliskość od partnera	-0,18	-0,19	-0,29	-0,24
Bliskość wobec partnera (P)	-0,03	-0,01	-0,04	-0,04

(P) oznacza zmienne mierzone u partnerów osób badanych

Tabela 12.6: Efekty łączne wpływu zmiennych wyjaśniających na zadowolenie ze związku wśród kobiet w grupach „Rodziców” i „Nie-Rodziców” w pomiarze I i II

	Pomiar I		Pomiar II	
	R-K (<i>N</i> = 104)	NR-K (<i>N</i> = 106)	R-K (<i>N</i> = 104)	NR-K (<i>N</i> = 106)
Lęk przed odrzuceniem	-0,28	-0,21	-0,20	-0,07
Lęk przed odrzuceniem partnera (P)	-0,07	-0,01	-0,01	-0,04
Unikanie intymności	-0,18	-0,19	-0,13	-0,23
Unikanie intymności partnera (P)	-0,07	-0,32	-0,13	-0,23
Zróźnicowanie Ja	0,04	0,03	0,08	0,09
Zróźnicowanie Ja partnera (P)	0,01	0,01	0,01	0,02
Proaktywność radzenia sobie	0,08	-0,01	0,08	0,08
Adekwatność wsparcia od partnera	0,40	0,16	0,43	0,28
Adekwatność wsparcia wobec partnera (P)	0,08	0,05	0,06	0,13
Bliskość od partnera	0,70	0,62	0,71	0,56
Bliskość wobec partnera (P)	0,24	0,28	0,27	0,39
Odczuwany stres	-0,16	0,02	-0,28	-0,21

(P) oznacza zmienne mierzone u partnerów osób badanych

Jak widać ze schematu na rysunku 12.2, cechą o największym bezpośrednim wpływie na poziom stresu odczuwanego przez kobiety jest ich proaktywność radzenia sobie, w dalszej kolejności zaś bliskość postrzegana ze strony partnera. Adekwatność wsparcia otrzymywanego od partnera może mieć znaczenie, ale jej wpływ nie jest uniwersalny. Przy czym wyższe poziomy wszystkich wymienionych wyżej cech wpływają na redukcję wielkości odczuwanego stresu. Na poziom zadowolenia ze związku najsilniej bezpośrednio oddziałuje bliskość postrzegana ze strony partnera, a następnie bliskość okazywana partnerowi. Wyższe wartości obu tych zmiennych przyczyniają się do większego zadowolenia ze związku. Poziom odczuwanego stresu oraz adekwatność wsparcia od partnera nie mają wpływu uniwersalnego. Jeśli jednak już ten wpływ wywierają, większy odczuwany stres wpływa negatywnie na zadowolenie ze związku, większa adekwatność wsparcia od partnera zaś pozytywnie.

Proaktywność radzenia sobie kobiet określana jest w znaczący sposób przez ich stopień różnicowania Ja. Postrzegana adekwatność wsparcia od partnera może być podwyższana przez wyższy stopień różnicowania Ja, zaś obniżana przez wyższy poziom lęku przed odrzuceniem. Żadna jednak z tych zależności nie wydaje się wśród kobiet występować uniwersalnie. Wielkość bliskości postrzeganej ze strony współpartnera, zarówno u kobiet, jak i u ich partnerów, obniżana jest przez własny poziom unikania intymności. Podwyższana jest natomiast przez otrzymywane od współpartnera adekwatne wsparcie. Wyższy poziom własnego lęku przed odrzuceniem może w istotny sposób obniżać poziom postrzeganej od współpartnera bliskości, podobnie jak wyższy poziom unikania intymności współpartnera, nie są to jednak zależności uniwersalne. Poziom lęku przed odrzuceniem współpartnera raczej nie wywiera bezpośredniego wpływu na postrzeganie bliskości od niego. Podobnie jak okazywana mężczyznom przez kobiety bliskość raczej nie warunkuje poziomu bliskości odbieranej przez nie z ich strony.

Na podstawie analizy efektów łącznych (patrz tabele 12.5 i 12.6) wyciągnięto wnioski odnośnie uniwersalności całościowego wpływu poszczególnych zmiennych intrapsychicznych i relacyjnych na poziom odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku kobiet.

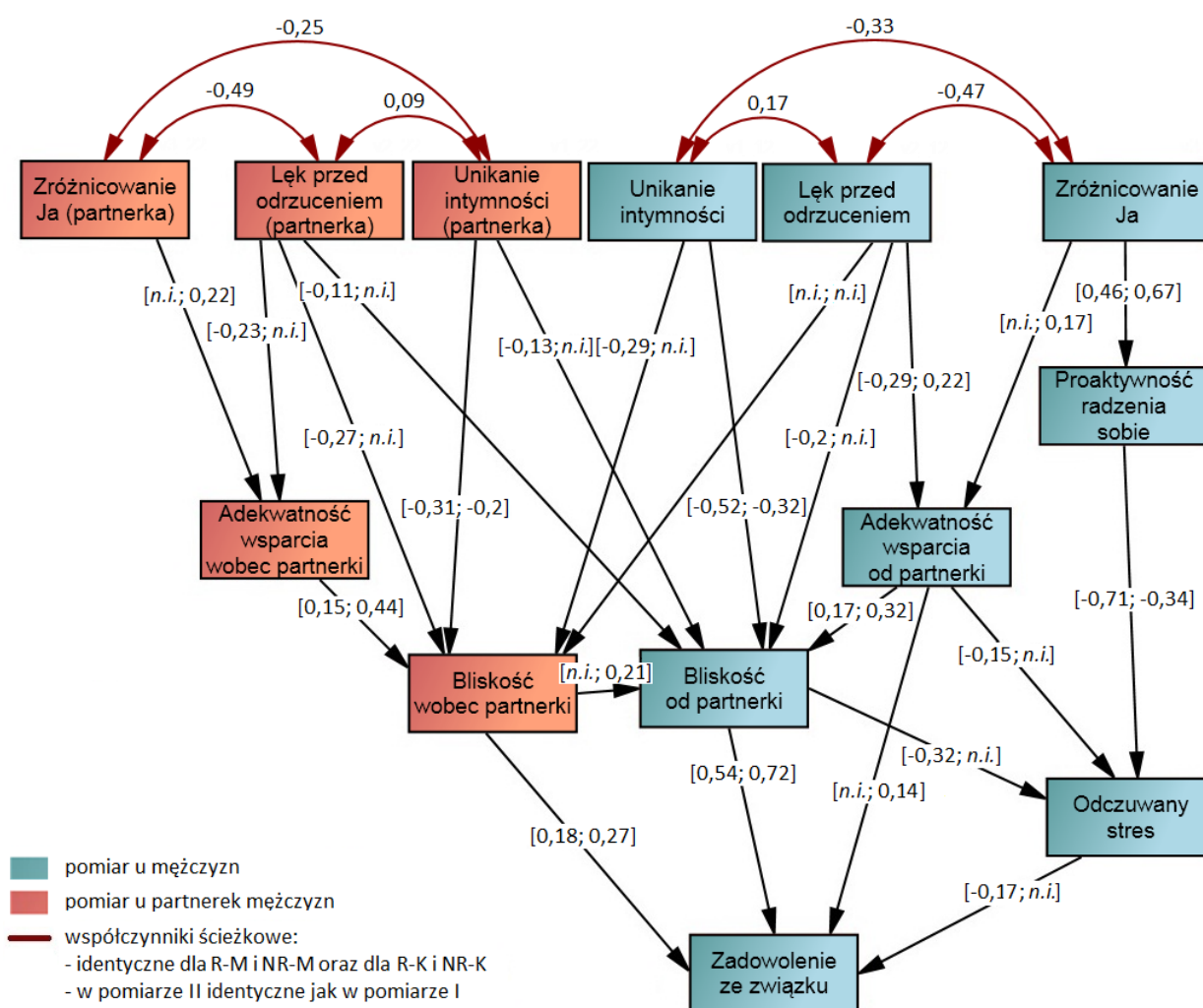
Dla kształtowania się poziomu odczuwanego stresu u kobiet całościowo stosunkowo największe znaczenie ma ich proaktywność radzenia sobie, która pełni pewnego rodzaju rolę ochronną przed stresem. Również znaczącymi, ale mniej ważnymi czynnikami zmniejszającymi odczuwany stres są wysoki stopień własnego różnicowania Ja oraz adekwatność wsparcia i bliskość otrzymywane od partnera.

Dla poziomu zadowolenia ze związku kobiet całościowo największe znaczenie ma bliskość postrzegana ze strony partnera, dalej adekwatność wsparcia od partnera i bliskość okazywana partnerowi przez kobietę. Im wyższy jest poziom każdej z tych zmiennych, tym wyższy jest poziom zadowolenia ze związku kobiet. Mniejsze, acz też znaczące i raczej uniwersalne działanie, z kolei negatywne, mają własny lęk przed odrzuceniem i własne unikanie intymności

kobiet. Także negatywną, ale nie tak uniwersalną rolę odgrywają również unikanie intymności partnera oraz własny poziom odczuwanego stresu.

Mechanizmy uniwersalne wśród mężczyzn

Na rysunku 12.3 przedstawiono schemat modelu wyjaśniającego poziom odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku wśród mężczyzn. W miejsce współczynników ścieżkowych dla poszczególnych par zmiennych dla konkretnej grupy i pomiaru, pokazano przedziały skrajnych wartości minimalnych i maksymalnych, jakie przyjmowały te współczynniki.

Przy każdej ścieżce w nawiasach kwadratowych podano przedziały łącznej zmienności wartości współczynników modeli dla grup R-M i NR-M, w pomiarach I i II. Dla uznawania współczynników za istotnie różne od zera przyjęto poziom istotności równy 0,1.

Rysunek 12.3: Zakresy zmienności wartości standaryzowanych współczynników ścieżkowych w modelach wyjaśniających poziom odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku dla mężczyzn z grup R-M i NR-M w pomiarach I i II

W tabeli 12.7 umieszczono wartości wskaźników łącznych efektów oddziaływania poszcze-

gólnych zmiennych wyjaśniających na poziom odczuwanego stresu dla grup R-M i NR-M oraz pomiarów I i II, zaś w tabeli 12.8 wielkości tych efektów dla poziomu zadowolenia ze związku.

Tabela 12.7: Efekty łączne wpływu zmiennych wyjaśniających na poziom odczuwanego stresu wśród mężczyzn w grupach „Rodziców” i „Nie-Rodziców” w pomiarze I i II

	Pomiar I		Pomiar II	
	R-M (<i>N</i> = 104)	NR-M (<i>N</i> = 106)	R-M (<i>N</i> = 104)	NR-M (<i>N</i> = 106)
Lęk przed odrzuceniem	0,05	-0,02	-0,01	-0,01
Lęk przed odrzuceniem partnerki (P)	0,03	-0,01	0,05	<0,01
Unikanie intymności	0,07	-0,04	0,11	0,04
Unikanie intymności partnerki (P)	0,02	-0,01	<0,01	0,02
Zróźnicowanie Ja	-0,28	-0,45	-0,17	-0,47
Zróźnicowanie Ja partnerki (P)	<0,01	<0,01	<0,01	<0,01
Proaktywność radzenia sobie	-0,51	-0,71	-0,34	-0,67
Adekwatność wsparcia od partnerki	-0,11	-0,14	-0,13	-0,14
Adekwatność wsparcia wobec partnerki (P)	-0,02	<0,01	-0,03	<0,01
Bliskość od partnerki	-0,22	0,08	-0,32	-0,11
Bliskość wobec partnerki (P)	-0,05	0,01	-0,06	-0,02

(P) oznacza zmienne mierzone u partnerek osób badanych

Na podstawie analizy danych ze schematu umieszczonego na rysunku 12.3, stwierdzono, że zarówno sposób kształtowania się bezpośrednich wpływów zmiennych na poziom odczuwanego stresu oraz zadowolenie ze związku, jak i charakter zależności między poszczególnymi zmiennymi wyjaśniającymi, jest u mężczyzn do pewnego stopnia podobny, jak u kobiet.

Największy bezpośredni wpływ na poziom odczuwanego przez mężczyzn stresu wywiera proaktywność radzenia sobie. Im jest ona większa, tym większa jest szansa na to, iż poziom odczuwanego stresu będzie niższy. Bezpośrednio obniżać stres może także, choć w mniejszym stopniu, wysoki poziom bliskości postrzeganej ze strony partnerki. Adekwatność wsparcia od kobiety wydaje się natomiast nie oddziaływać raczej w taki sposób. Zadowolenie ze związku mężczyzn, tak samo jak kobiet, najmocniej bezpośrednio zależy od poziomu bliskości postrzeganej ze strony ukochanej osoby, w mniejszym stopniu zaś od poziomu bliskości okazywanej jej. Przy czym poziomy bliskości zarówno otrzymywanej jak i okazywanej przez mężczyzn wiążą się z ich poziomem satysfakcji ze związku w sposób pozytywny. Adekwatne wsparcie od partnerki może, ale nie musi, podwyższać u mężczyzny poziom zadowolenia ze związku, zaś odczuwany stres może, ale nie musi, go obniżać.

Poziom proaktywności radzenia sobie mężczyzn jest wyraźnie i w bardzo silnym stop-

Tabela 12.8: Efekty łączne wpływu zmiennych wyjaśniających na zadowolenie ze związku wśród mężczyzn w grupach „Rodziców” i „Nie-Rodziców” w pomiarze I i II

	Pomiar I		Pomiar II	
	R-M (<i>N</i> = 104)	NR-M (<i>N</i> = 106)	R-M (<i>N</i> = 104)	NR-M (<i>N</i> = 106)
Lęk przed odrzuceniem	-0,14	-0,07	0,01	-0,08
Lęk przed odrzuceniem partnerki (P)	-0,18	-0,15	-0,14	-0,04
Unikanie intymności	-0,19	-0,40	-0,21	-0,29
Unikanie intymności partnerki (P)	-0,12	-0,11	-0,04	-0,19
Zróźnicowanie Ja	0,06	0,07	0,05	0,09
Zróźnicowanie Ja partnerki (P)	<0,01	0,01	0,01	0,01
Proaktywność radzenia sobie	0,07	0,04	0,06	0,08
Adekwatność wsparcia od partnerki	0,30	0,25	0,19	0,25
Adekwatność wsparcia wobec partnerki (P)	0,14	0,05	0,14	0,07
Bliskość od partnerki	0,59	0,61	0,59	0,73
Bliskość wobec partnerki (P)	0,39	0,29	0,30	0,29
Odczuwany stres	-0,13	-0,06	-0,17	-0,12

(P) oznacza zmienne mierzone u partnerek osób badanych

niu kształtowany przez ich poziom zróźnicowania Ja, przy czym obie te zmienne są ze sobą związane pozytywnie. Na postrzeganą adekwatność wsparcia od partnerki może wpływać lęk przed odrzuceniem mężczyzny, jednak wyraz tego wpływu (pozytywny czy negatywny) nie jest jednoznaczny. Zróźnicowanie Ja natomiast albo w ogóle nie ma bezpośredniego znaczenia dla postrzegania adekwatności wsparcia albo może mieć lekki wpływ pozytywny. Poziom bliskości postrzeganej przez mężczyzn ze strony partnerek jest w znacznym stopniu negatywnie uzależniony od ich poziomu unikania intymności. Jednoznacznie pozytywnie natomiast, aczkolwiek z mniejszą siłą, wpływa na niego postrzegana adekwatność wsparcia od partnerki.

Na podstawie analizy efektów łącznych (patrz tabele 12.7 i 12.8) sformułowano wnioski odnośnie uniwersalności całościowego wpływu poszczególnych zmiennych wyjaśniających na poziom odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku mężczyzn.

Stosunkowo największe całościowe znaczenie dla kształtowania poziomu odczuwanego stresu u mężczyzn okazała się mieć ich proaktywność radzenia sobie, a następnie zróźnicowanie Ja. Jeszcze mniejszy, aczkolwiek również uniwersalny, wpływ ma postrzegana adekwatność wsparcia otrzymywanego od partnerki. Wyższy poziom wszystkich wymienionych wyżej czynników wiąże się zawsze z niższym poziomem odczuwanego stresu. Natomiast wielkość siły ochronnego oddziaływania poziomu bliskości postrzeganej od partnerki nie jest jednoznaczna.

Na kształtowanie się poziomu wielkości zadowolenia ze związku najbardziej wpływa u męż-

czynn bliskość postrzegana ze strony partnerek. Im wyższy jest poziom tej bliskości, tym większe jest zadowolenie ze związku. Słabszy, ale również pozytywny wpływ na satysfakcję mężczyzn mają poziom bliskości przejawianej przez nich wobec partnerek, a także postrzegana wielkość adekwatnego wsparcia otrzymywanego od nich. Istotne negatywne znaczenie dla satysfakcji mężczyzn ma natomiast ich własny poziom unikania intymności, jak również, choć raczej w niewielkim stopniu, poziom lęku przed odrzuceniem i unikania intymności partnerki oraz własny poziom odczuwanego stresu.

Mechanizmy uniwersalne wśród kobiet oraz wśród mężczyzn – podsumowanie

W oparciu o wyniki analizy sformułowanych modeli wyjaśniających poziomy odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku wśród kobiet i mężczyzn, można określić kilka uniwersalnych prawidłowości, mających zastosowanie niezależnie od tego, czy para jest aktualnie w procesie stawiania się rodzicami, czy nie:

- Dla poziomu odczuwanego stresu stosunkowo najbardziej kluczowe znaczenie ochronne ma, zarówno wśród kobiet, jak i wśród mężczyzn, proaktywność radzenia sobie, kształtowana w istotny sposób przez stopień zróżnicowania Ja. Uniwersalnie przyczyniające się do ograniczania poziomu stresu oddziaływanie ma też adekwatność wsparcia od współpartnera. U mężczyzn na poziom stresu stosunkowo dużo bardziej oddziałują ich cechy intrapsychiczne (proaktywność radzenia sobie i zróżnicowanie Ja) niż cechy związane z relacją z partnerką. U kobiet zaś ta dysproporcja siły wpływu poszczególnych zmiennych jest znacznie mniejsza. Uniwersalnie ujawnia się u nich także znaczenie bliskości postrzeganej ze strony partnera, która wpływa na obniżanie poziomu odczuwanego stresu.

- Dla poziomu zadowolenia ze związku uniwersalnie największe znaczenie ma, niezależnie od płci, bliskość postrzegana ze strony współpartnera, a w dalszej kolejności bliskość przejawiana wobec współpartnera i adekwatność wsparcia od niego. Wyższe poziomy wszystkich tych czynników przyczyniają się do zwiększania się poziomu zadowolenia ze związku. Uniwersalnie negatywnie na zadowolenie ze związku oddziałuje unikanie intymności, w szczególności zaś unikanie intymności mężczyzn, a także, choć w zróżnicowanym stopniu, lęk przed odrzuceniem kobiet oraz własny poziom odczuwanego stresu u obu płci.

12.2.2. Różnice i zmiany związane z okresem narodzin pierwszego dziecka

Jak pokazano w punkcie 12.1.1, pewna część zależności między zmiennymi intrapsychicznymi, relacyjnymi oraz poziomem odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku partnerów, kształtujących aktualny poziom tych ostatnich, nie jest uniwersalna wśród kobiet oraz wśród mężczyzn, niezależnie od tego, czy są oni w procesie stawiania się rodzicami, czy nie. Zależności

te mogą być także zmienne w czasie. Uniwersalność siły wzajemnych powiązań można zakładać jedynie w odniesieniu do siły związków najbardziej pierwotnych cech intrapsychicznych, takich jak lęk przed odrzuceniem, unikanie intymności i stopień zróżnicowania Ja.

Wyniki analiz opisanych poniżej służyły znalezieniu odpowiedzi na dwa rodzaje pytań. Po pierwsze, badano w czym dokładnie przejawiają się różnice w zależnościach zmiennych między kobietami i mężczyznami będącymi w okresie stawania się rodzicami a kobietami i mężczyznami nie posiadającymi dzieci (patrz strona 44, pytania 23 i 24). Następnie, sprawdzano czy siły związków tych zmiennych zmieniają się istotnie pomiędzy czasem przed i po narodzinach pierwszego dziecka. Te ostatnie porównania miały pomóc rozstrzygnąć, czy zmiany psychicznych mechanizmów odczuwanego stresu i zadowolenia partnerów ze związku w okresie stawania się pierwszy raz rodzicami są raczej powolnym procesem rozpoczynającym się już w okresie ciąży, czy też może jakieś szczególne zmiany następują dopiero po narodzinach dziecka (patrz pytanie 25, strona 45).

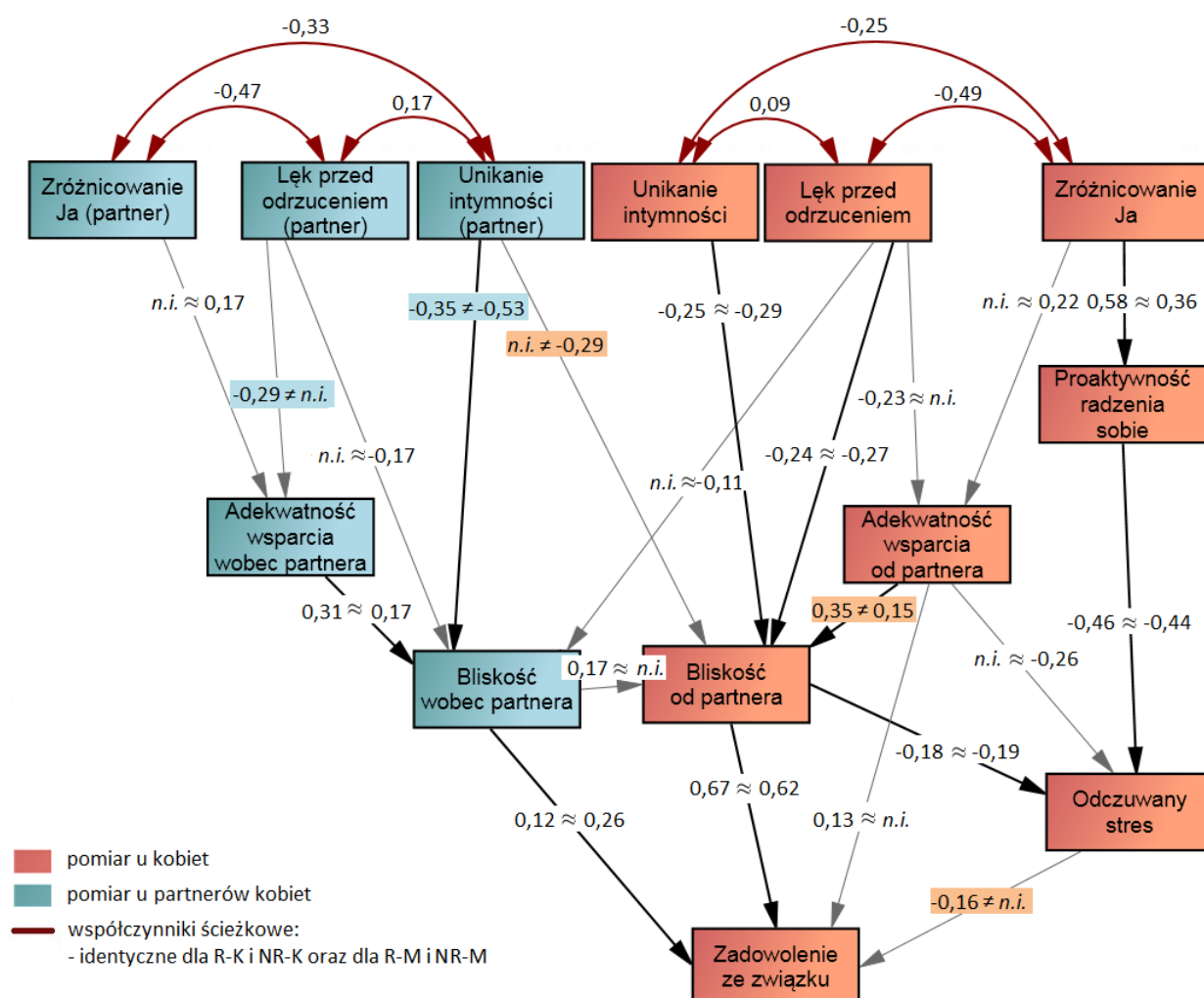
Różnice mechanizmów dla par w okresie narodzin pierwszego dziecka i par bez dzieci

Analizy służące zdiagnozowaniu, jakie dokładnie są różnice w zależnościach między poszczególnymi zmiennymi wyjaśniającymi i wyjaśnianymi dla par w okresie narodzin pierwszego dziecka i par bez dzieci (patrz strona 44, pytania 23 i 24), polegały na porównywaniu wartości poszczególnych standaryzowanych współczynników ścieżkowych w modelach. Porównania te obejmowały oddzielnie grupy R-K i NR-K oraz grupy R-M i NR-M, dla danych z pomiaru I i pomiaru II. Istotność różnic między współczynnikami określano poprzez odczytywanie wartości statystyki testowej *Critical Ratios for Differences (CR)* dostępnej w programie AMOS. Zgodnie z wytycznymi dostępnymi w książce Bedyńskiej i Książek (2012), różnice uznawane były za istotne statystycznie, jeśli wartość statystyki *CR* wykraczała poza przedział $[-2; 2]$.

Dla wygody porównywania współczynników dla kobiet i mężczyzn stających się rodzicami oraz kobiet i mężczyzn bez dzieci w różnych punktach czasu, wyniki przedstawiono graficznie na schematach ilustrujących oddzielnie modele dla grup R-K i NR-K oraz dla grup R-M i NR-M w pomiarze I i II. Na każdym schemacie grubszymi czarnymi strzałkami oznaczono ścieżki, dla których współczynniki były istotne statystycznie w obu porównywanych grupach, zaś cieńszymi szarymi strzałkami ścieżki, dla których współczynniki były istotne tylko w jednej z grup. Ścieżki, dla których współczynniki nie były istotne w żadnej z grup nie były w ogóle zaznaczane. Jako poziom istotności dla wielkości współczynników przyjmowano każdorazowo wartość 0,1. Na każdym schemacie przy każdej ścieżce podane są wartości współczynników w obu porównywanych grupach: po lewej stronie dla „Rodziców”, a po prawej stronie dla „Nie-Rodziców”. Jeśli wartości współczynników były istotnie różne między

grupami, zaznaczano to na schemacie symbolem „ \neq ” i kolorowym tłem pola pod tekstem. Jeśli różnica między grupami była nieistotna statystycznie, oznaczano to symbolem „ \approx ”.

Schemat ilustrujący porównanie wartości współczynników modelu dla kobiet oczekujących pierwszego dziecka i kobiet bez dzieci (grupy R-K i NR-K w pomiarze I) przedstawiono na rysunku 12.4.

Przy każdej ścieżce podano wartości współczynników w grupach R-K (na lewo) i NR-K (na prawo).

Prezentowane wartości współczynników są istotne statystycznie na poziomie istotności $p < 0,1$.

„ \neq ” oraz kolorowe tło pod tekstem oznaczają, że różnica między grupami jest istotna statystycznie,

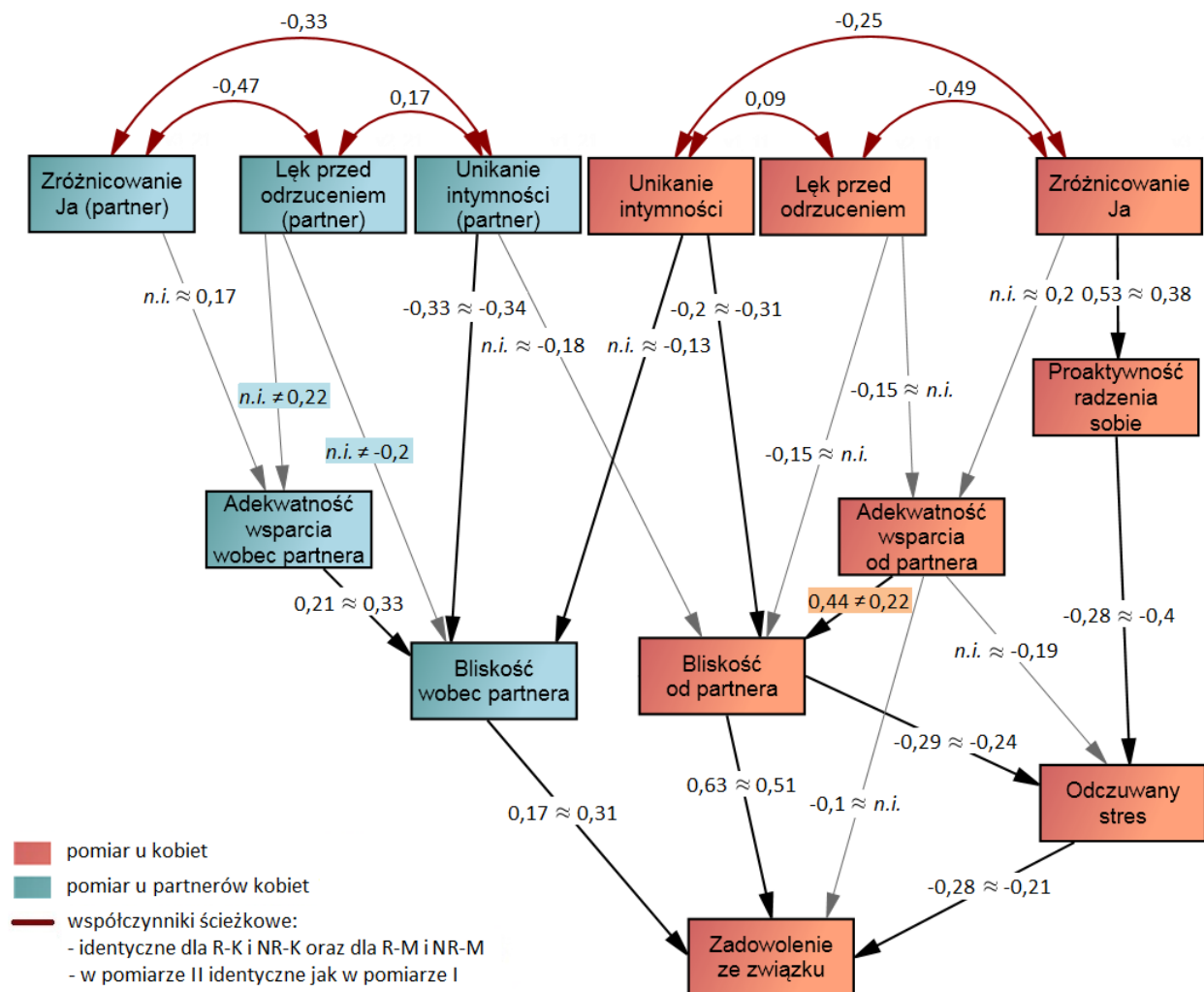
„ \approx ” oznacza, że różnica między grupami nie jest istotna statystycznie.

Rysunek 12.4: Porównanie wartości standaryzowanych współczynników ścieżkowych modelu wyjaśniającego poziom odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku w pomiarze I, dla kobiet z grupy R-K i NR-K

Różnice te okazały się dotyczyć przede wszystkim sposobu kształtowania się postrzegania bliskości ze strony partnera. W grupie kobiet nie spodziewających się i nie posiadających dzieci na bliskość tę wpływają przede wszystkim, wszystkie w sposób negatywny, własne unikanie intymności i lęk przed odrzuceniem oraz unikanie intymności partnera. Tymczasem

wśród kobiet oczekujących dziecka unikanie intymności partnera nie jest istotnym predyktorem bliskości. Stosunkowo większe znaczenie, z kolei pozytywne, niż dla kobiet bez dzieci ma natomiast dla postrzeganej przez nie bliskości adekwatność wsparcia otrzymywanego od partnera. Istotna różnica między kobietami bez dzieci a kobietami w ciąży dotyczy też wpływu poziomu odczuwanego stresu na zadowolenie ze związku. Wyższy poziom odczuwanego stresu istotnie wpływa na obniżenie satysfakcji ze związku tylko wśród przyszłych matek.

Rysunek 12.5 przedstawia schemat ilustrujący porównanie wartości współczynników modelu dla kobiet po narodzinach dziecka i kobiet bez dzieci (grupy R-K i NR-K w pomiarze II).

Przy każdej ścieżce podano wartości współczynników w grupach R-K (na lewo) i NR-K (na prawo).

Prezentowane wartości współczynników są istotne statystycznie na poziomie istotności $p < 0,1$.

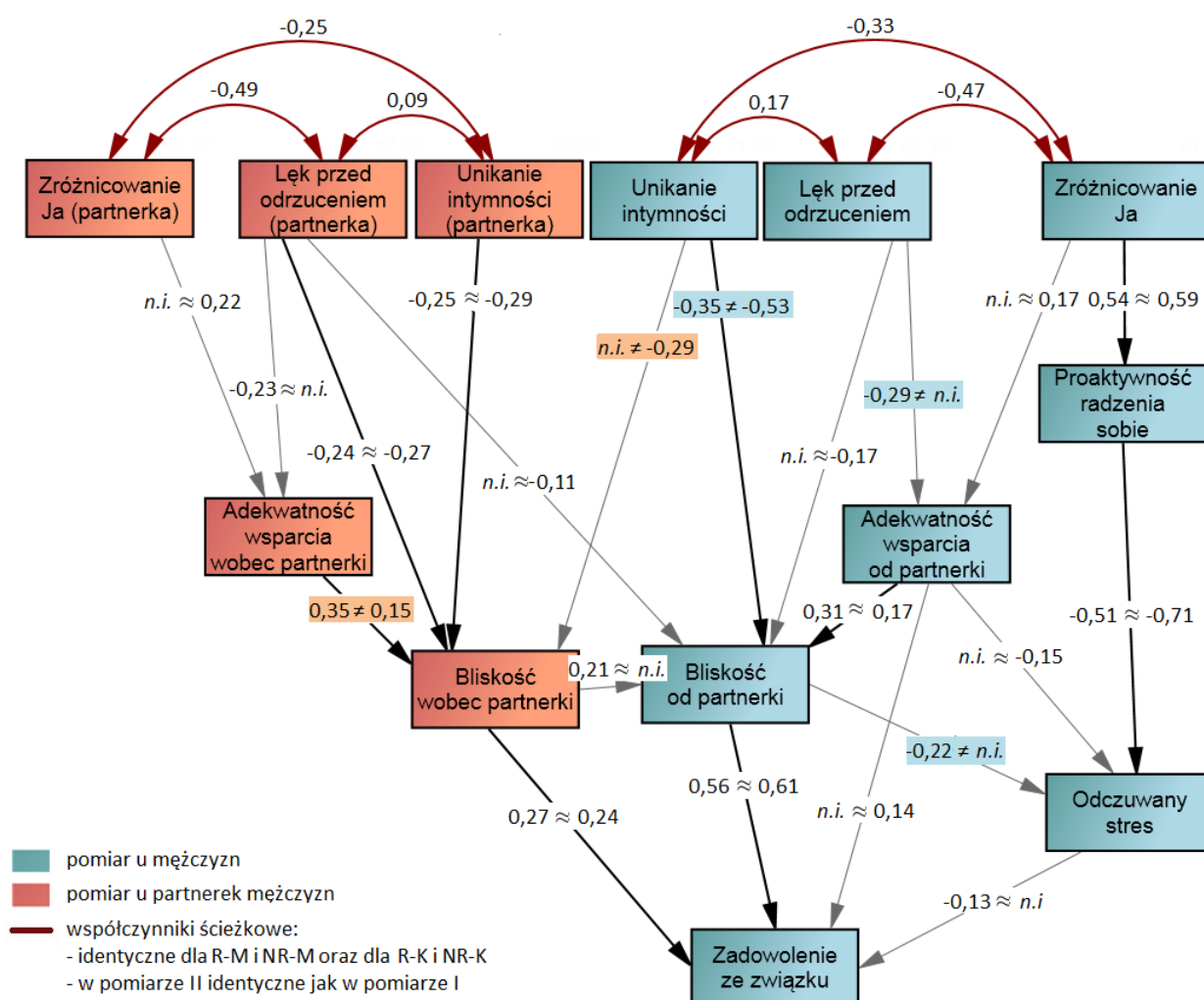
„≠” oraz kolorowe tło pod tekstem oznaczają, że różnica między grupami jest istotna statystycznie,

„≈” oznacza, że różnica między grupami nie jest istotna statystycznie.

Rysunek 12.5: Porównanie wartości standaryzowanych współczynników ścieżkowych modelu wyjaśniającego poziom odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku w pomiarze II, dla kobiet z grupy R-K i NR-K

Jak widać z rysunku, w okresie po narodzinach dziecka jedyną istotną różnicą zaobserwo-

Porównanie wartości współczynników modelu dla przyszłych ojców i mężczyzn bez dzieci (grupy R-M i NR-M w pomiarze I) zilustrowano na schemacie na rysunku 12.6.

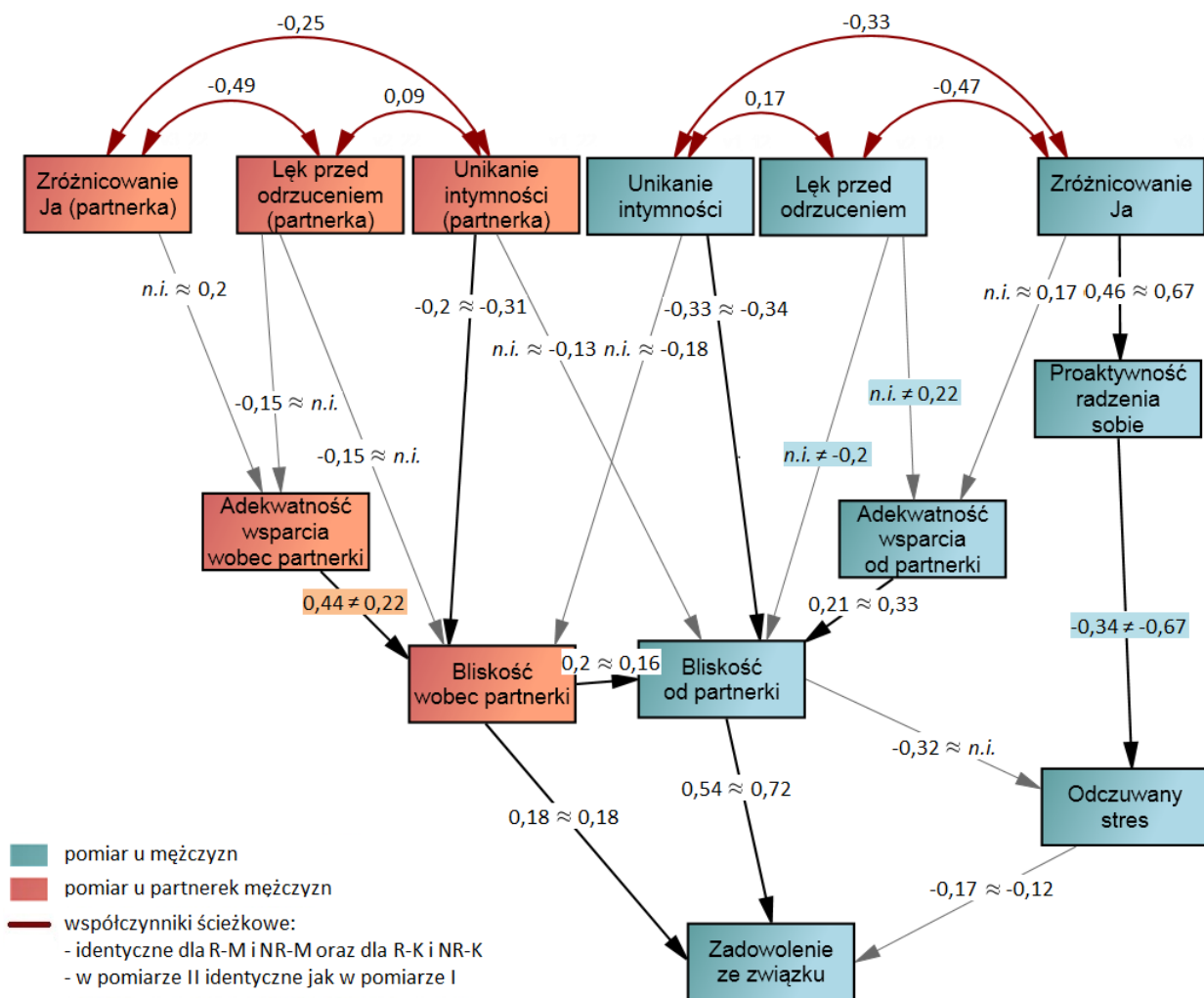
Prezentowane wartości współczynników są istotne statystycznie na poziomie istotności $p < 0,1$.

Rysunek 12.6: Porównanie wartości standaryzowanych współczynników ścieżkowych modelu wyjaśniającego poziom odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku w pomiarze I, dla mężczyzn z grup R-M i NR-M

128

sposobu oddziaływania zmiennych związanych z własnym stylem przywiązania na zmienne relacyjne, a także kwestii wpływu bliskości postrzeganej ze strony partnerki na poziom odczuwanego stresu. Wśród mężczyzn mających stać się ojcami mniejszy niż wśród mężczyzn nie oczekujących dziecka jest negatywny wpływ unikania intymności na bliskość postrzeganą ze strony partnerki i jej okazywaną, większe natomiast znaczenie bliskości od partnerki dla obniżania poziomu odczuwanego stresu. Istotne jest także negatywne oddziaływanie własnego lęku przed odrzuceniem na postrzeganą adekwatność wsparcia otrzymywanego od partnerki.

Schemat ilustrujący porównanie wartości współczynników modelu dla młodych ojców i mężczyzn bez dzieci (grupy R-M i NR-M w pomiarze II) przedstawiono na rysunku 12.7.

Przy każdej ścieżce podano wartości współczynników w grupach R-M (na lewo) i NR-M (na prawo). Prezentowane wartości współczynników są istotne statystycznie na poziomie istotności $p < 0,1$. „≠” oraz kolorowe tło pod tekstem oznaczają, że różnica między grupami jest istotna statystycznie, „≈” oznacza, że różnica między grupami nie jest istotna statystycznie.

Rysunek 12.7: Porównanie wartości standaryzowanych współczynników ścieżkowych modelu wyjaśniającego poziom odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku w pomiarze II, dla mężczyzn z grup R-M i NR-M

Z danych przedstawionych na rysunku wynika, że po narodzinach dziecka inny niż wśród mężczyzn bez dzieci pozostaje dla młodych ojców wpływ lęku przed odrzuceniem na postrzeganie adekwatności wsparcia od partnerki. Dla mężczyzn bez dzieci staje się on bardziej pozytywny, dla mężczyzn z dziećmi natomiast nieistotny. Inny jest także wpływ lęku przed odrzuceniem dla postrzegania bliskości od partnerki: dla mężczyzn bez dzieci jest on negatywny, zaś dla mężczyzn z dziećmi – nieistotny. Dodatkowo, dla poziomu stresu odczuwanego przez młodych ojców istotnie mniejsze niż dla mężczyzn bez dzieci znaczenie ochronne ma proaktywność radzenia sobie.

Zmiany mechanizmów dla par stających się rodzicami między okresem przed i po narodzinach dziecka

Aby zweryfikować, czy zmiany psychicznych mechanizmów odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku w okresie stawiania się rodzicami są raczej powolnym procesem rozpoczynającym się już w czasie ciąży, czy też jakieś szczególne zmiany następują dopiero po przyjściu na świat dziecka (patrz pytanie 25, strona 45), porównywano siły związków między zmiennymi intrapsychicznymi, relacyjnymi, poziomem odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku dla tych dwóch punktów czasu. Przeprowadzono testy istotności różnic wartości współczynników korelacji r -Pearsona między pomiarami I i II, dla kobiet i mężczyzn z grupy „Rodziców”. Zastosowano w tym celu testy bootstrapowe (więcej o zastosowaniu testów bootstrapowych w analizie wyników niniejszego projektu patrz rozdział 9, punkt 9.3.2). Wartości otrzymanych współczynników r -Pearsona w grupach dla obu pomiarów, wraz z wartościami analizowanej statystyki testowej różnicy współczynników korelacji (r_{diff}) oraz p -wartościami dla testu dwustronnego zamieszczono odpowiednio w tabeli 12.9 (wyniki dla kobiet) i w tabeli 12.10 (wyniki dla mężczyzn).

Żadna z różnic między pomiarami nie okazała się być istotna statystycznie, co sugeruje, iż zmiany następujące w konsekwencji stawiania się rodzicami zachodzą raczej jako powolny proces rozpoczynający się w czasie ciąży, a nie w szczególny sposób bardziej gwałtowny dopiero po przyjściu na świat dziecka.

Różnice i zmiany związane z okresem przyjścia na świat pierwszego dziecka - podsumowanie

Istniejące różnice mechanizmów kształtowania się poziomu odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku wiążące się z tym, czy para jest aktualnie w okresie przyjścia na świat pierwszego dziecka, czy nie, są stosunkowo niewielkie, ale znaczące. Wyrażają się przede wszystkim w mniejszym znaczeniu zmiennych intrapsychicznych, większym zaś znaczeniu zmiennych relacyjnych, w kształtowaniu się poziomu bliskości postrzeganej ze strony współpartnera, a także poziomu odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku. Zmiany związane

Tabela 12.9: Porównanie siły związków zmiennych intrapsychicznych, relacyjnych oraz poziomu odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku między pomiarami I i II dla kobiet z grupy „Rodziców”

		Pomiar I (N=104) Pomiar II (N=104)			
		r	r	r_{diff}	p
Lęk przed odrzuceniem	Adekwatność wsparcia od partnera	-0,24	-0,24	<0,001	<i>n.i.</i>
Zróźnicowanie Ja	Adekwatność wsparcia od partnera	0,13	0,25	0,120	<i>n.i.</i>
Lęk przed odrzuceniem	Bliskość od partnera	-0,43	-0,36	0,075	<i>n.i.</i>
Lęk przed odrzuceniem partnera (P)	Bliskość od partnera	-0,16	-0,180	-0,016	<i>n.i.</i>
Unikanie intymności	Bliskość od partnera	-0,40	-0,31	0,089	<i>n.i.</i>
Unikanie intymności partnera (P)	Bliskość od partnera	-0,21	-0,23	-0,18	<i>n.i.</i>
Adekwatność wsparcia od partnera	Bliskość od partnera	0,45	0,53	0,078	<i>n.i.</i>
Bliskość wobec partnera (P)	Bliskość od partnera	0,38	0,38	-0,002	<i>n.i.</i>
Proaktywność radzenia sobie	Odczuwany stres	-0,34	-0,27	0,078	<i>n.i.</i>
Adekwatność wsparcia od partnera	Odczuwany stres	-0,27	-0,26	0,015	<i>n.i.</i>
Bliskość od partnera	Odczuwany stres	-0,42	-0,44	-0,013	<i>n.i.</i>
Adekwatność wsparcia od partnera	Zadowolenie ze związku	0,50	0,52	0,014	<i>n.i.</i>
Bliskość od partnera	Zadowolenie ze związku	0,81	0,83	0,026	<i>n.i.</i>
Bliskość wobec partnera (P)	Zadowolenie ze związku	0,42	0,44	0,020	<i>n.i.</i>
Odczuwany stres	Zadowolenie ze związku	-0,47	-0,56	-0,091	<i>n.i.</i>

Prezentowane wartości współczynników r są istotne statystycznie na poziomie istotności $p < 0,1$.

(P) oznacza zmienne mierzone u partnerów osób badanych.

ze stawianiem się rodzicami są raczej procesem rozpoczynającym się już w okresie oczekiwania na dziecko, a nie dopiero po jego narodzinach.

Tabela 12.10: Porównanie siły związków zmiennych intrapsychicznych, relacyjnych oraz poziomu odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku między pomiarami I i II dla mężczyzn z grupy „Rodziców”

		Pomiar I (N=104) Pomiar II (N=104)			
		r	r	r_{diff}	p
Lęk przed odrzuceniem	Adekwatność wsparcia od partnerki	-0,25	-0,17	0,077	<i>n.i.</i>
Zróźnicowanie Ja	Adekwatność wsparcia od partnerki	0,23	0,24	0,010	<i>n.i.</i>
Lęk przed odrzuceniem	Bliskość od partnerki	-0,24	-0,10	0,139	<i>n.i.</i>
Lęk przed odrzuceniem partnerki (P)	Bliskość od partnerki	-0,29	-0,25	0,037	<i>n.i.</i>
Unikanie intymności	Bliskość od partnerki	-0,47	-0,39	0,076	<i>n.i.</i>
Unikanie intymności partnerki (P)	Bliskość od partnerki	-0,17	-0,09	0,077	<i>n.i.</i>
Adekwatność wsparcia od partnerki	Bliskość od partnerki	0,39	0,23	-0,159	<i>n.i.</i>
Bliskość wobec partnerki (P)	Bliskość od partnerki	0,38	0,38	-0,002	<i>n.i.</i>
Proaktywność radzenia sobie	Odczuwany stres	-0,40	-0,36	0,034	<i>n.i.</i>
Adekwatność wsparcia od partnerki	Odczuwany stres	-0,20	-0,21	-0,003	<i>n.i.</i>
Bliskość od partnerki	Odczuwany stres	-0,34	-0,42	-0,090	<i>n.i.</i>
Adekwatność wsparcia od partnerki	Zadowolenie ze związku	0,40	0,25	-0,149	<i>n.i.</i>
Bliskość od partnerki	Zadowolenie ze związku	0,69	0,67	-0,020	<i>n.i.</i>
Bliskość wobec partnerki (P)	Zadowolenie ze związku	0,44	0,42	-0,026	<i>n.i.</i>
Odczuwany stres	Zadowolenie ze związku	-0,46	-0,54	-0,078	<i>n.i.</i>

Prezentowane wartości współczynników r są istotne statystycznie na poziomie istotności $p < 0,1$.

(P) oznacza zmienne mierzone u partnerek osób badanych.

12.3. Modele wyjaśniające poziom odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku – podsumowanie

Na podstawie rezultatów weryfikacji hipotez cząstkowych (patrz rozdział 11) przyjęto, iż ogólny schemat kształtowania się poziomu odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku (zmienne i ścieżki w modelu) będzie taki sam dla kobiet i mężczyzn w grupach „Rodziców” i „Nie-Rodziców”, zarówno dla pomiaru I, jak i dla pomiaru II. Dzięki porównywaniu różnego typu modeli (patrz punkt 12.1.1) ustalono, iż sposób kształtowania się wzajemnych zależności najbardziej pierwotnych zmiennych intrapsychicznych (lęku przed odrzuceniem, unikania intymności i stopnia zróżnicowania Ja) jest stabilny, niezależnie od faktu występowania w życiu pary takiego wydarzenia jak narodziny pierwszego dziecka. Natomiast związki pozostałych zmiennych, składające się na całościowe mechanizmy kształtowania się poziomu odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku, mogą zmieniać się w czasie w okresie kilku miesięcy, a także w zależności od tego, czy para jest aktualnie w procesie stawania się rodzicami, czy nie. Stworzone modele finalne uwzględniające te wnioski okazały się być bardzo dobrze dopasowane do danych, w sposób umiarkowany wyjaśniać wariancję poziomu odczuwanego stresu oraz dobrze wyjaśniać wariancję poziomu zadowolenia ze związku. Przy czym jakość wyjaśniania poziomu odczuwanego stresu dla osób w okresie przyjscia na świat pierwszego dziecka była lepsza dla modelu opisującego czas przed niż po narodzinach.

Dla kształtowania się poziomu odczuwanego stresu, zarówno dla kobiet, jak i dla mężczyzn, kluczowe znaczenie ochronne ma proaktywne radzenie sobie, określane w znaczący sposób przez stopień zróżnicowania Ja. Dla kobiet, a także dla mężczyzn stających się ojcami, znaczący jest także poziom postrzeganej bliskości od współpartnera, wśród osób z małymi dziećmi obniżający poziom stresu w takim samym stopniu, jak proaktywne radzenie sobie. Pomocne w obniżaniu stresu, zwłaszcza dla kobiet i nie zawsze bezpośrednio, jest adekwatne wsparcie otrzymywane od partnera. Dla kształtowania się poziomu zadowolenia ze związku uniwersalnie najważniejsza jest bliskość postrzegana ze strony współpartnera, a w dalszej kolejności bliskość przejawiana wobec współpartnera oraz adekwatność wsparcia od niego. Im wyższe są poziomy tych czynników, tym większe jest zadowolenie partnerów ze związku. Im wyższy jest natomiast poziom unikania intymności, w szczególności mężczyzn, oraz im wyższy jest poziom lęku przed odrzuceniem kobiet, tym poziom satysfakcji ze związku obojga partnerów będzie niższy.

Specyfika okresu przyjscia na świat pierwszego dziecka wyraża się przede wszystkim w mniejszym znaczeniu zmiennych intrapsychicznych, a większym zmiennych relacyjnych, w kształtowaniu się poziomu bliskości postrzeganej ze strony współpartnera, a także poziomu odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku. Zmiany związane ze stawaniem się rodzicami zaczynają się już w okresie oczekiwania na dziecko, a nie dopiero po jego narodzinach.

Część IV

Dyskusja

Rozdział 13

Dyskusja wyników

Celem niniejszej pracy było porównanie funkcjonowania par stających się rodzicami i podobnych par nie posiadających jeszcze dzieci, a także zbadanie psychicznych mechanizmów procesu kształtowania się poziomu odczuwanego przez partnerów stresu oraz zadowolenia ze związku i ich specyfiki związanej z procesem stawania się rodzicami. W kolejnych podrozdziałach omówiono najważniejsze wyniki i wnioski uzyskane w każdym z tych obszarów.

13.1. Funkcjonowanie par stających się rodzicami w porównaniu do par bez dzieci

Na bazie przesłanek teoretycznych (patrz rozdział 4, punkt 4.2), a także wyników dotychczasowych badań (patrz rozdział 4, punkt 4.3), założono, że okres przyjścia na świat pierwszego dziecka jest w życiu pary okresem przełomowym. Przedmiotem weryfikacji empirycznej były poziomy funkcjonowania kobiet i mężczyzn stających się rodzicami w porównaniu do partnerów nie posiadających dzieci w wybranych obszarach relacyjnych oraz w odniesieniu do poziomu odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku, w czasie przed oraz po narodzinach dziecka (patrz pytanie 1 i hipoteza 2, strona 41). Sprawdzano również, jak funkcjonowanie tych samych osób różni się w okresie rozpoczęcia sprawowania opieki nad małym dzieckiem w porównaniu do okresu oczekiwania na dziecko (patrz pytanie 3, strona 41).

Okazało się, iż przeciętny poziom funkcjonowania par w okresie oczekiwania na dziecko w większości obszarów jest podobny, jak par nie posiadających dzieci. Wyjątek stanowi bliskość postrzegana ze strony współpartnera. Kobiety w ciąży postrzegają mniej bliskości okazywanej im przez partnerów niż kobiety bez dzieci (tendencja). Mężczyźni mający stać się ojcami bardziej niż mężczyźni bez dzieci widzą natomiast swoje partnerki jako przejawiające wobec nich bliskość. Aspektem, w którym kobiety w ciąży istotnie gorzej, a ich partnerzy istotnie lepiej postrzegali bliskość od współpartnera była bliskość fizyczna. Wydaje się, iż ten odmienny sposób kształtowania się różnic może wynikać z faktu zachodzenia zmian w ciele kobiet w czasie ciąży, wpływających na ich mniejszą atrakcyjność fizyczną dla mężczyzn. Moż-

liwe jest także, że już w okresie oczekiwania na dziecko mężczyźni aktywnie przygotowują się do podjęcia roli głównego żywiciela rodziny i bardziej skupiają się na zapewnieniu rodzinie odpowiednich zasobów materialnych niż na osobie partnerki, na co mogłyby wskazywać też mniejsza ilość czasu spędzanego razem postrzegane przez przyszłe matki.

W czasie po narodzinach dziecka, w stosunku do okresu ciąży, maleje postrzegana przez kobiety adekwatność wsparcia otrzymywanego od partnera (tendencja), rośnie natomiast nieco poziom odczuwanego przez nie stresu (tendencja). Przekłada się to na niższą ocenę adekwatności wsparcia od partnera młodych matek w stosunku do kobiet bez dzieci. Różnice w postrzeganej adekwatności wsparcia po porodzie, w stosunku do okresu ciąży oraz w porównaniu do kobiet bez dzieci, wyrażają się przede wszystkim w aspekcie wsparcia emocjonalnego. Jeśli chodzi o adekwatność wsparcia instrumentalnego otrzymywanego od partnerów przez młode matki po narodzinach dziecka, jest ona podobna jak dla kobiet bez dzieci, niższa natomiast niż w okresie ciąży (tendencja). Może to wskazywać zarówno na pewne poczucie osamotnienia i trudności emocjonalne kobiet po porodzie, jak też i na ich przeciążenie fizycznymi wymaganiami nowej sytuacji. Prawdopodobnie w połączeniu z utrzymującym się niższym postrzeganym poziomem bliskości ze strony partnera sprawia to, iż kobiety po urodzeniu dziecka mogą być mniej zadowolone ze swoich związków niż ich rówieśniczki nieposiadające dzieci (tendencja). Wśród mężczyzn, którzy stali się ojcami, po przyjściu na świat dziecka spada poziom bliskości postrzeganej ze strony partnerek, przede wszystkim w aspekcie bliskości fizycznej, ale także ciepła i troski okazywanej przez partnerkę (tendencje). Powoduje to, iż ich ocena związku pod względem bliskości nie jest już w tym czasie lepsza niż mężczyzn nie będących ojcami. Warto jednak zauważyć, że spadek bliskości postrzeganej ze strony partnerki, przynajmniej w okresie kilku miesięcy, nie przekłada się u mężczyzn na istotny spadek zadowolenia ze związku, ani też na wzrost poziomu odczuwanego stresu. Wydawałoby się to potwierdzać doniesienia Olsson i innych (2010) sugerujące, iż mężczyźni liczą się z możliwymi zmianami w relacji seksualnej z partnerką w okresie przyjścia na świat dziecka i są przygotowani, by dobrze je znosić. O dość dobrym przygotowaniu partnerów do nowej sytuacji i wzajemnej wyrozumiałości może świadczyć również fakt, iż nie stwierdzono żadnych zmian i różnic, jeśli chodzi o otwartość komunikacyjną i skłonność do unikania konfliktów.

Zauważalność zmian zachodzących w poziomie funkcjonowania kobiet i mężczyzn stających się rodzicami wydaje się być specyficzna dla tego okresu – w tym samym odstępie czasu dla par bez dzieci nie stwierdzono żadnych znaczących różnic. Dodatkowo, większe negatywne zmiany związane z rodzicielstwem, zarówno dla kobiet, jak i dla mężczyzn obserwowane były wśród osób o wyższym statusie społeczno-ekonomicznym¹. Rezultat ten jest spójny z wnioskami z metaanalizy prawie 100 badań przeprowadzonej na początku dwudzie-

¹wyższy status społeczno-ekonomiczny zdefiniowany został jako posiadanie wykształcenia wyższego II stopnia oraz ocenianie swojej sytuacji materialnej jako dobrej lub bardzo dobrej

stego pierwszego wieku przez Twenge i innych (2003) i sugeruje, że powodem niekorzystnych zmian doświadczanych przez partnerów w okresie przyjścia na świat pierwszego dziecka może być bardziej tradycyjny podział ról i ograniczenie swobody działania oceniane bardziej negatywnie przez osoby o wyższym statusie społeczno-ekonomicznym. Jednocześnie nie wyklucza to wpływu występowania bardziej uniwersalnych trudności natury emocjonalnej, zwłaszcza u kobiet, związanych m. in. z budowaniem nowej relacji z dzieckiem. Wyższy² stopień ufności stylu przywiązania kobiet i mężczyzn nie okazał się znacząco lepiej chronić partnerów przed negatywnymi zmianami funkcjonowania relacyjnego, poziomu odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku.

Podsumowując, można stwierdzić, iż stawanie się matką ma dla kobiet pewne negatywne konsekwencje w obszarach postrzegania relacji z partnerem i poziomu zadowolenia z tej relacji. Tymczasem stawanie się ojcem, przynajmniej krótkookresowo, nie ma przeciętnie takich negatywnych skutków, co może być efektem swego rodzaju idealizacji okresu ciąży. Odstęp kilku miesięcy jest wystarczająco długi, aby uwidocznić dynamiczne zmiany w postrzeganiu swoich relacji przez młodych rodziców, zwłaszcza tych o wyższym statusie społeczno-ekonomicznym. Nie jest jednak dostatecznie długi, aby ujawnić mniej zauważalny ogólny słaby trend negatywnych zmian, który jest typowy dla niemal wszystkich długotrwałych związków (np. Bradbury i Karney, 2004; Lavner i Bradbury, 2010). Taki bardziej negatywny trend spadku satysfakcji ze związku w okresie narodzin pierwszego dziecka był już również obserwowany w niektórych wcześniejszych badaniach (np. Lawrence i inni, 2008b; Schulz i inni, 2006). Wielkość zmian następujących w poziomie funkcjonowania relacyjnego, poziomie odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku partnerów nie wydaje się być w znaczącym stopniu określana przez pierwotne cechy intrapsychiczne partnerów, takie jak style przywiązania. Należy jednak brać pod uwagę, że taka zależność być może mogłaby się pojawić, gdyby w badaniu były lepiej reprezentowane osoby o wysokich wartościach unikania intymności.

13.2. Mechanizmy kształtowania się poziomu odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku

Przed stworzeniem pełnego modelu wyjaśniającego kształtowanie się poziomu odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku analizowano zależności pojedynczych par zmiennych intrapsychicznych, relacyjnych oraz obu zmiennych wyjaśnianych. Jeśli chodzi o zmienne relacyjne, pod uwagę brano zarówno postrzeganie ich przez osoby, których poziom odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku wyjaśniano, jak i przez ich partnerów.

Zgodnie z przewidywaniami sformułowanymi na bazie przesłanek teoretycznych (patrz rozdział 11, hipotezy 4 - 22), potwierdzono większość weryfikowanych prawidłowości. Zależno-

²wyższy relatywnie, na tle wszystkich wyników w tym badaniu

ści, które nie zostały potwierdzone ani wśród kobiet, ani wśród mężczyzn dotyczyły związków proaktywności radzenia sobie oraz otwartości komunikacyjnej przejawianej wobec partnera (postrzeganej przez tego partnera) z adekwatnością wsparcia otrzymywanego od niego. Brak potwierdzenia tych związków może wynikać z faktu, iż poszukiwanie i otrzymywanie wsparcia od partnera w bliskiej relacji podlega nieco innym regułom, niż poszukiwanie i otrzymywanie wsparcia społecznego od innych ludzi. Te inne reguły mogą być spowodowane m. in. wyższym poczuciem bezpieczeństwa w związkach partnerskich, a także szczególną rolę, jakie odgrywa w takich związkach wsparcie (Cutrona, 1996). Mając taką możliwość na uwadze, sprawdzono dodatkowo istnienie zależności adekwatności wsparcia od stopnia zróżnicowania Ja, którego wyższa wartość sprzyja teoretycznie znajdowaniu oparcia w kontaktach z innymi w bliskich relacjach (Namysłowska, 1997). Zależność ta okazała się istotna i uwzględniono ją w dalszych analizach. Zrezygnowano natomiast całkowicie z uwzględniania otwartości komunikacyjnej i jej związków z innymi zmiennymi.

Na podstawie analizy różnych wersji stworzonego pełnego modelu wyjaśniającego poziom odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku stwierdzono, iż, zarówno wśród kobiet, jak i wśród mężczyzn, siły wzajemnych powiązań najbardziej pierwotnych cech intrapsychicznych, takich jak lęk przed odrzuceniem, unikanie intymności i stopień zróżnicowania Ja, są stabilne niezależnie od faktu występowania w życiu pary wydarzeń przełomowych tj. narodziny pierwszego dziecka oraz niezależnie od kontekstu być może zmieniających się w czasie wzajemnych powiązań innych zmiennych. Wynik ten jest zgodny z postulowaną na gruncie teoretycznym (patrz rozdziały 1 i 2) względną niezmiennością tych cech w ciągu życia. Natomiast siły związków innych zmiennych, składające się na całościowe mechanizmy kształtowania się poziomu odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku, mogą zmieniać się w czasie nawet w okresie tak krótkim jak kilka miesięcy. Mogą różnić się także w zależności od tego, czy para aktualnie jest w procesie stawania się rodzicami, czy nie.

Stworzone na podstawie powyższych wniosków finalne wersje modeli okazały się być bardzo dobrze dopasowane do danych. Wykorzystane do ich budowy zmienne i ich wzajemne powiązania pozwoliły dobrze wyjaśniać poziom zadowolenia ze związku oraz umiarkowanie wyjaśniać poziom odczuwanego stresu. Sugeruje to, iż postulowane przez Karney i Bradbury'ego (1995) łączne uwzględnianie cech indywidualnych i relacyjnych partnerów dobrze spełniło swoją rolę i było warte zastosowania w modelowaniu poziomu odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku.

Warto zauważyć, że poziom odczuwanego stresu był w szczególny sposób gorzej wyjaśniany dla młodych rodziców, a zwłaszcza matek, po narodzinach pierwszego dziecka. Wynika to prawdopodobnie z większego wpływu na odczuwany w tym okresie stres różnych czynników niezwiązanych z predyspozycjami osobistymi partnerów i ich relacją: znaczenie może tu mieć m. in. kształtowanie nowej relacji z dzieckiem, jego stan zdrowia i temperament, a także

redefiniowanie relacji z rodzinami pochodzenia i dalszym otoczeniem społecznym.

13.2.1. Uniwersalne mechanizmy kształtowania się poziomu odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku

Punktem wyjścia do określenia specyfiki mechanizmów psychicznych odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku osób stających się rodzicami było opisanie tych części procesu, które są przynajmniej do pewnego stopnia uniwersalne i niezależne od aktualnych wydarzeń życiowych.

Dla poziomu odczuwanego stresu uniwersalnie ważne znaczenie ochronne okazała się mieć, zarówno wśród kobiet, jak i wśród mężczyzn, proaktywność radzenia sobie, kształtowana w istotny sposób przez stopień zróżnicowania Ja. Wynik ten wskazuje na wagę wykształconych w toku rozwoju jednostki zdolności do regulowania własnych emocji oraz dokonywania świadomych i autonomicznych wyborów wpływających na elastyczność w dostosowywaniu się do zmieniających się realiów życiowych (Kerr i Bowen, 1988; Schwarzer i Taubert, 2002). Jeśli chodzi o zmienne relacyjne, uzyskane rezultaty świadczą o uniwersalnie ograniczającej poziom stresu adekwatności wsparcia od współpartnera, co jest zgodne z wynikami wcześniejszych badań w tym zakresie (np. Dehle i inni, 2001). Okazało się również, że u mężczyzn na poziom stresu stosunkowo dużo bardziej oddziałują ich cechy intrapsychiczne (proaktywność radzenia sobie i zróżnicowanie Ja) niż cechy związane z relacją z partnerką. U kobiet zaś ta dysproporcja siły wpływu poszczególnych rodzajów zmiennych jest znacznie mniejsza. Uniwersalnie ujawnia się u nich także, podobnie jak w badaniach Mulsow i innych (2002), znaczenie bliskości postrzeganej ze strony mężczyzn, która wpływa na obniżanie poziomu odczuwanego stresu. Różnice między kobietami a mężczyznami dotyczące siły różnych czynników redukujących stres mogą wynikać z odmiennego sposobu socjalizacji obu płci. Mężczyznom wpajana jest bowiem konieczność samodzielnego radzenia sobie z problemami i nie okazywanie słabości, kobiety natomiast zachęcane są do budowania bliskich relacji z innymi oraz do poszukiwania w nich oparcia.

Dla poziomu zadowolenia ze związku uniwersalnie największe znaczenie okazała się mieć, niezależnie od płci, bliskość postrzegana ze strony współpartnera. W dalszej kolejności ważna była bliskość przejawiana wobec współpartnera i adekwatność wsparcia od niego. Wyższe poziomy wszystkich tych czynników przyczyniają się do zwiększania się poziomu zadowolenia ze związku. Przy czym, co stanowi pewne wzbogacenie wyników wcześniejszych badań nad znaczeniem adekwatnego wsparcia dla satysfakcji ze związku (np. Lawrence i inni, 2008a), jego wpływ okazał się być w przeważającej części mediowany przez postrzeganą od partnera bliskość. Uniwersalnie negatywnie na zadowolenie ze związku oddziałuje unikanie intymności, w szczególności zaś unikanie intymności mężczyzn, a także, choć w zróżnicowanym stopniu,

lęk przed odrzuceniem kobiet. Takie uzależnienie wpływu na satysfakcję poszczególnych wymiarów przywiązania od interakcji z płcią było już sugerowane przez wyniki niektórych wcześniejszych badań (np. Collins i Read, 1990; Mondor i inni, 2011). Dodatkowo, stwierdzono prawie uniwersalny negatywny wpływ własnego poziomu odczuwanego stresu na zadowolenie ze związku.

13.2.2. Różnice i zmiany związane z okresem narodzin pierwszego dziecka

Pomimo pewnego stopnia uniwersalności mechanizmów kształtowania się poziomu odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku wśród kobiet i mężczyzn, przeprowadzone analizy wykazały, że są punkty, gdzie zbudowane modele wyjaśniające różnią się znacząco w zależności od tego, czy para aktualnie jest w procesie stawania się rodzicami, czy nie. Aby zidentyfikować specyfikę okresu narodzin pierwszego dziecka (patrz pytania 23 i 24, strona 44), porównywano istotność różnic poszczególnych współczynników ścieżkowych w grupach kobiet oraz w grupach mężczyzn w dwóch punktach czasu, gdzie dla osób stających się rodzicami były to punkty przed i po narodzinach dziecka.

Różnice wśród kobiet okazały się dotyczyć przede wszystkim sposobu kształtowania się postrzegania bliskości ze strony partnera. Wśród kobiet stających się matkami, w przeciwieństwie do kobiet bez dzieci, na postrzeganie bliskości od partnera w okresie ciąży nie ma wpływu unikanie intymności mężczyzny. Zarówno w okresie ciąży, jak też i po narodzinach dziecka, silniejszy wpływ na tę bliskość ma natomiast ocena adekwatności wsparcia otrzymywanego od partnera. Wynik ten wydaje się w pewien sposób rozszerzać wyniki wcześniejszych badań mówiących o szczególnej wadze postrzegania wsparcia od partnera przez kobiety o wysokim poziomie lęku przed odrzuceniem w okresie okołoporodowym (Rholes i inni, 2001). Dodatkowo, dla kobiet w okresie ciąży większy jest także negatywny wpływ poziomu odczuwanego stresu na zadowolenie ze związku. Powodem takiego stanu rzeczy może być fakt, iż poziom tego stresu jest po części związany z niepewnością i lękiem związanym z przyjściem na świat dziecka, to jest ze stanem ciąży, a także, dosyć znacząco, z oceną bieżącej sytuacji finansowej pary.

Wśród mężczyzn różnice przejawiają się w sposobie oddziaływania zmiennych związanych z własnym stylem przywiązania na zmienne relacyjne, a także w kwestii kształtowania się poziomu odczuwanego stresu. Wśród mężczyzn stających się ojcami mniejszy niż wśród tych nieposiadających dzieci jest negatywny wpływ poziomu ich lęku przed odrzuceniem oraz unikania intymności na bliskość. Inne także, w okresie przed i po narodzinach dziecka, jest oddziaływanie własnego lęku przed odrzuceniem na postrzeganą adekwatność wsparcia otrzymywanego od partnerki. Dla mężczyzn bez dzieci jest on zawsze bardziej pozytywny, co jest

wynikiem trudnym do wytłumaczenia. Zarówno teoria przywiązania w dorosłości (patrz np. Hazan i Shaver, 1987), jak i dotychczasowe wyniki badań empirycznych (np. Carnelley i inni, 1996; Florian i inni, 1995a), wskazują raczej na uniwersalnie negatywny wpływ nieufnych stylów przywiązania na postrzeganie wsparcia. Dodatkowo, u mężczyzn w okresie przyjścia na świat ich pierwszego dziecka w porównaniu do mężczyzn bez dzieci stosunkowo mniejsze znaczenie dla obniżania poziomu odczuwanego stresu ma proaktywność radzenia sobie, większe natomiast bliskości od partnerki. Ten ostatni wynik sugeruje, iż sposób reagowania na stres mężczyzn stających się ojcami upodabnia się nieco do sposobu reagowania kobiet. Być może jest to pewien skutek zmieniającego się stereotypu mężczyzny w społeczeństwie, co dotyczy w szczególności kwestii kształtowania relacji z partnerką i priorytetów mężczyzn w okresie narodzin pierwszego dziecka.

Stosunkowo mniejszy wpływ wymiarów przywiązania na bliskość w związku w okresie stawiania się rodzicami nie jest do końca intuicyjny. W związku ze stresogennością tego okresu, można by się spodziewać, że wpływ wymiarów przywiązania powinien ujawniać się raczej w większym, a nie w mniejszym stopniu niż zazwyczaj. Być może ma tu znaczenie fakt, iż w badanym okresie pojawia się w życiu pary inna nowa ważna relacja przywiązaniowa (z dzieckiem), rzutująca również na relacje z partnerem. Możliwe jest również, iż pod wpływem silnych przeżyć i zmian następujących w tym okresie, zmienia się nieco styl przywiązania. Nie było to sprawdzane w tym badaniu, tymczasem niektórzy autorzy stwierdzali w swoich analizach takie efekty (np. Simpson i inni, 2003b). Niewykluczone jest jednocześnie także, że inne wnioski o wpływie wymiarów przywiązania można by wysnuć z badania, gdyby były w nim lepiej reprezentowane osoby o wysokich wartościach unikania intymności – większość badanych w niniejszym projekcie charakteryzowała się bardzo niskim poziomem tej cechy.

Aby odpowiedzieć na pytanie, czy zmiany zachodzące w sposobie kształtowania się odczuwanego stresu i zadowolenia partnerów ze związku są procesem rozpoczynającym się już w okresie ciąży, czy też może następują dopiero po przyjściu na świat dziecka (patrz pytanie 25), analizowano różnice wielkości siły związków zmiennych z modelu dla okresu ciąży w porównaniu do okresu po porodzie. Żadna z różnic między pomiarami nie okazała się być istotna statystycznie, co sugeruje, iż zmiany pojawiające się w konsekwencji stawiania się rodzicami zachodzą raczej jako powolny proces rozpoczynający się w czasie ciąży, a nie w sposób bardziej gwałtowny dopiero po przyjściu na świat dziecka.

Podsumowując, można powiedzieć, że specyfika okresu przyjścia na świat pierwszego dziecka, jeśli chodzi o psychiczne mechanizmy kształtowania się wzajemnych wpływów różnych cech, wyraża się przede wszystkim w mniejszym znaczeniu zmiennych intrapsychicznych, a większym zmiennych relacyjnych, w kształtowaniu się poziomu bliskości postrzeganej ze strony współpartnera, a także poziomu odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku. Zmiany związane ze stawianiem się rodzicami zaczynają się już w okresie oczekiwania

na dziecko, a nie dopiero po jego narodzinach.

Rozdział 14

Zalety i ograniczenia zastosowanego podejścia oraz propozycje rozszerzeń

14.1. Zakres generalizacji wniosków z projektu

Struktura badanych grup pod pewnymi względami nie jest reprezentatywna dla populacji stanowiącej punkt odniesienia, tj. kobiet i mężczyzn w wieku 20-35 lat, z wykształceniem co najmniej średnim, pozostających w stałych związkach i zamieszkujących wspólnie z partnerem, nieposiadających dzieci lub posiadających dziecko w wieku do roku.

Niedoreprezentowane są w szczególności osoby młodsze (do 24 lat), z wykształceniem średnim oraz zamieszkujące na wsi. Jeśli chodzi o status formalny oraz sytuację mieszkaniową par, nie odbiega ona znacząco od przeciętnej w populacji. Widoczna jest natomiast znaczna nadreprezentacja osób z wykształceniem wyższym II stopnia, mieszkających w miastach o liczbie mieszkańców powyżej 500 tysięcy oraz prawdopodobnie również pewna nadreprezentacja osób lepiej sytuowanych ekonomicznie. Taka struktura par jest prawdopodobnie w znacznej mierze konsekwencją zastosowanych sposobów rekrutacji do badania (m. in. rekrutacja w warszawskich szkołach rodzenia).

Próba składa się ponadto z osób stosunkowo dobrze funkcjonujących zarówno na poziomie indywidualnym, jak też i w relacji z partnerem. Wyniki niektórych wskaźników są w niej nieco wyższe niż uzyskiwane w innych badaniach. Mimo braku norm, może to sugerować, iż osoby gorzej funkcjonujące czy mniej zadowolone ze związku są w niej niedoreprezentowane. Na taką niedoreprezentację mogła wpływać po części procedura rekrutacji. Pierwsza zapraszana do badania osoba z pary musiała bowiem zachęcić do udziału w nim swojego współpartnera. Dodatkowo, pary spodziewające się dziecka były rekrutowane w pewnej części w szkołach rodzenia, gdzie partnerzy chodzili razem, byli więc prawdopodobnie przynajmniej do pewnego stopnia dobrze nastawieni do swojej relacji. Z drugiej strony, sama realizacja badania odbywała się przez internet i partnerzy brali w nim udział oddzielnie i anonimowo, co mogło z kolei zachęcać również mniej szczęśliwe pary do udziału. Możliwe jest więc także, na co

wydawałyby się wskazywać wyniki uzyskiwane w niektórych innych badaniach (np. Perren i inni, 2005), że wyższe wskaźniki funkcjonowania w pewnych obszarach są po prostu właściwe okresowi oczekiwania pierwszego dziecka, tj. że pary gorzej funkcjonujące stosunkowo rzadziej na dziecko się decydują.

W świetle powyższych danych, wydaje się, że wnioski z badania można bezpiecznie uogólniać na populację par raczej lepiej wykształconych i raczej z dużych miast, z ostrożnością natomiast traktując odnoszenie wyników do par z małych miejscowości o niższym statusie społeczno-ekonomicznym. Wnioski powinno się także odnosić do grup osób przeciętnie lub lepiej niż przeciętnie funkcjonujących zarówno na poziomie indywidualnym, jak też i w relacji z partnerem, a więc takich, które są w stanie stworzyć i w dłuższym okresie utrzymywać stały bliski związek partnerski.

14.2. Inne ważne cechy i ograniczenia projektu oraz propozycje przyszłych rozszerzeń

Badanie przeprowadzono w schemacie podłużnym, na dwóch grupach par różniących się tym, czy są aktualnie w procesie stawania się rodzicami, czy nie. U partnerów, tak kobiet, jak i mężczyzn, jednokrotnie mierzono wskaźniki cech intrapsychicznych, dwukrotnie natomiast czynników związanych z funkcjonowaniem w relacji oraz poziom odczuwanego stresu i zadowolenia ze związku. W analizie wyników wykorzystywano modele równań strukturalnych uwzględniające wzajemne powiązania i łączny wpływ różnych zmiennych na zjawiska wyjaśniane. Wszystko to pozwoliło na uchwycenie nie tylko różnic w funkcjonowaniu par w wielu aspektach, zarówno dla okresu ciąży, jak i okresu po narodzinach pierwszego dziecka. Umożliwiło również przeanalizowanie różnic w charakterystyce i dynamice zmian zachodzących w czasie w poziomach mierzonych zjawisk, a także w mechanizmach kształtowania się tych poziomów, w zależności od tego, czy para jest w procesie stawania się rodzicami, czy nie. Dzięki badaniu równocześnie obu osób z pary, możliwe było włączenie do analizy postrzegania sytuacji w relacji przez obie jej strony, co w pewnym stopniu zobiektywizowało i wzbogaciło wnioskowanie. Warto zwrócić uwagę, że struktura próby par nie posiadających dzieci dobrze odzwierciedlała strukturę próby par stających się rodzicami, pod względem zarówno zmiennych społeczno-demograficznych, cech intrapsychicznych oraz charakterystyki formalnej związku. Ta wzajemna odpowiedniość grup umożliwiła wyciąganie wniosków na temat wpływu specyfiki okresu przyścia na świat pierwszego dziecka, co było głównym celem tej pracy.

Ograniczeniem projektu jest z pewnością niedoreprezentowanie w badaniu pewnej części populacji, powodujące zawężenie możliwości uogólniania wyników. Możliwości wnioskowania i interpretacji otrzymywanych rezultatów zubaża także stosunkowo mała próba ba-

dana, nie pozwalająca na przeprowadzanie bardziej kompleksowych analiz w podgrupach (np. budowanie modelu osobno dla par o wyższym i niższym statusie socjo-ekonomicznym, w zależności od statusu formalnego związku lub w zależności od wieku dziecka w drugim pomiarze) oraz na uwzględnienie w modelu poszczególnych aspektów badanych konstruktów teoretycznych. W związku z powyższym, w przyszłych badaniach warto byłoby zwiększyć intensywność rekrutacji oraz nakierować ją w większej mierze na osoby z mniejszych miejscowości oraz ze średnim wykształceniem, a także osoby gorzej funkcjonujących pod względem psychicznym. Warto byłoby również niewątpliwie przeprowadzić badania z większą liczbą momentów pomiaru, co umożliwiłoby formułowanie wniosków na temat konsekwencji posiadania pierwszego dziecka w dłuższym okresie, a także na uchwycenie trendów w czasie. Przy czym wskazane byłoby w takim przypadku rozważenie skrócenia stosowanych narzędzi badawczych, których wypełnianie w obecnym kształcie może być czasochłonne i uciążliwe dla badanych.

Literatura cytowana

- Abbey, A., Andrews, F., Halman, L. (1995). Provision and receipt of social support and disregard: what is their impact on the marital life quality of infertile and fertile couples? *Journal of Personality and Social Psychology*, 68(3), 455–469.
- Ainsworth, M. D. S. (1989). Attachments beyond infancy. *American Psychologist*, 44, 709–716.
- Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Waters, E., Wall, S. (1978). *Patterns of attachment: A psychological study of the Strange Situation*. Hillsdale, NJ, Erlbaum.
- Alexander, R., Feeney, J., Hohaus, L., Noller, P. (2001). Attachment style and coping resources as predictors of coping strategies in the transition to parenthood. *Personal Relationships*, 8(2), 137–152.
- Anders, S., Tucker, J. (2000). Adult attachment style, interpersonal communication competence, and social support. *Personal Relationships*, 7(4), 379–389.
- Aspinwall, L., Taylor, S. (1997). A stitch in time: Self-regulation and proactive coping. *Psychological Bulletin; Psychological Bulletin*, 121(3), 417–436.
- Barnes, D. (2006). Postpartum depression: its impact on couples and marital satisfaction. *Journal of Systemic Therapies*, 25(3), 25–42.
- Barrera, M., J. (2009). Inventory of Socially Supportive Behaviors (ISSB). Scale and documentation. Niepublikowany materiał uzyskany od autora.
- Barrera, M., J., Sandler, I. N., Ramsay, T. B. (1981). Preliminary development of a scale of social support: Studies on college students. *American Journal of Community Psychology*, 9, 435–447.
- Bartholomew, K., Horowitz, L. M. (1991). Attachment styles among young adults: A test of a four-category model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61, 226–244.
- Bartle-Haring, S., Sabatelli, R. M. (1997). Emotional reactivity toward parents and interpersonal competence: Differences across gender and type of relationship. *Journal of youth and adolescence*, 26(4), 399–413.
- Beck, A. T., Ward, C. H., Mendelson, M., Mock, J., Erbaugh, J. (1961). An inventory for measuring depression. *Arch. Gen. Psychiatry*, 4, 561–571.
- Bedyńska, S., Książek, M. (2012). *Statystyczny drogowskaz 3. Praktyczny przewodnik wykorzystania modeli regresji oraz równań strukturalnych*. Warszawa, Wydawnictwo Akademickie Sedno.
- Belsky, J. (1985). Exploring individual differences in marital change across the transition to parenthood: The role of violated expectations. *Journal of Marriage and the Family*, 47, 1037–1044.
- Belsky, J., Rovine, M. (1990). Patterns of marital change across the transition to parenthood: Pregnancy to three years postpartum. *Journal of Marriage and the Family*, 52, 5–20.
- Berant, E., Mikulincer, M., Shaver, P., Segal, Y. (2005). Rorschach correlates of self-reported attachment dimensions: Dynamic manifestations of hyperactivating and deactivating stra-

- tegies. *Journal of personality assessment*, 84(1), 70–81.
- Bertalanffy, v. L. (1984). *Ogólna teoria systemów*. Warszawa, PWN.
- Bielawska-Batorowicz, D., Kossakowska-Petrycka, K. (2006). Depressive mood in men after the birth of their offspring in relation to a partner's depression, social support, fathers' personality and prenatal expectations. *Journal of Reproductive and Infant Psychology*, 24(1), 21–29.
- Birditt, K., Brown, E., Orbuch, T., McIlvane, J. (2010). Marital conflict behaviors and implications for divorce over 16 years. *Journal of Marriage and Family*, 72(5), 1188–1204.
- Borkowska, J. (2008). Lęk przed bliskością i lęk przed porzuceniem partnerów a otwartość, bliskość i intruzyjność w małżeństwie. Niepublikowana praca magisterska, Wydział Psychologii UW.
- Bouchard, G., Lussier, Y., Sabourin, S. (1999). Personality and marital adjustment: Utility of the five-factor model of personality. *Journal of Marriage and the Family*, 61, 651–660.
- Bowlby, J. (1969). *Attachment and loss: Attachment*. Nowy Jork, Basic Books.
- Bowlby, J. (1973). *Attachment and loss: Separation, anxiety and anger*. Nowy Jork, Basic Books.
- Bowlby, J. (1980). *Attachment and loss: Sadness and depression*. Nowy Jork, Basic Books.
- Bradbury, T. N., Karney, B. R. (2004). Understanding and altering the longitudinal course of marriage. *Journal of Marriage and Family*, 66, 862–879.
- Bradford, S., Feeney, J., Campbell, L. (2002). Links between attachment orientations and dispositional and diary-based measures of disclosure in dating couples: A study of actor and partner effects. *Personal Relationships*, 9(4), 491–506.
- Brennan, K. A., Clark, C. L., Shaver, P. R. (1998). Self-report measurement of adult romantic attachment: An integrative overview. W: J. A. Simpson, W. S. Rholes (red.), *Attachment theory and close relationships*, s. 46–76. Nowy Jork, Guilford Press.
- Brock, R., Lawrence, E. (2009). Too much of a good thing: Underprovision versus overprovision of partner support. *Journal of Family Psychology*, 23(2), 181–192.
- Broman, C., Riba, M., Trahan, M. (1996). Traumatic events and marital well-being. *Journal of Marriage and Family*, 58, 908–916.
- Butzer, B., Campbell, L. (2008). Adult attachment, sexual satisfaction, and relationship satisfaction: A study of married couples. *Personal Relationships*, 15(1), 141–154.
- Carnelley, K., Pietromonaco, P., Jaffe, K. (1996). Attachment, caregiving, and relationship functioning in couples: Effects of self and partner. *Personal Relationships*, 3(3), 257–278.
- Carter, B. (2005). Becoming parents. the family with young children. W: B. Carter, M. McGoldrick (red.), *The expanded family life cycle. Individual, family and social perspectives*, wyd. 3, s. 249–273. Boston, Allyn and Bacon.
- Carter, B., McGoldrick, M. (2005). Overview: The expanded family life cycle: Individual, family and social perspectives. W: B. Carter, M. McGoldrick (red.), *The expanded family life cycle. Individual, family and social perspectives*, wyd. 3, s. 1–26. Boston, Allyn and Bacon.
- Cieślak, K. (1989). Polska wersja skali G. B. Spaniera służąca do pomiaru jakości związku małżeńskiego (DAS). *Przegląd Psychologiczny*, 4, 1041–1047.
- Cieślak, R., Eliasz, A. (2006). Wsparcie społeczne a osobowość. W: H. Sęk, R. Cieślak (red.), *Wsparcie społeczne, stres i zdrowie*, s. 68–90. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Cieślak, R., Wajnbergier, S. (2006). Style przywiązania a wsparcie społeczne w związku małżeńskim. *Studia Psychologiczne*, 44, 5–16.
- Cohan, C., Cole, S. (2002). Life course transitions and natural disaster: Marriage, birth, and divorce following hurricane hugo. *Journal of Family Psychology*, 16(1), 14–25.

- Cohen, O., Birnbaum, G., Meyuchas, R., Levinger, Z., Florian, V., Mikulincer, M. (2005). Attachment orientations and spouse support in adults with type 2 diabetes. *Psychology, health & medicine*, 10(2), 161–165.
- Cohen, S., Kamarck, T., Mermelstein, R. (1983). A global measure of perceived stress. *Journal of Health and Social Behavior*, 24, 385–396.
- Collins, N., Feeney, B. (2000). A safe haven: an attachment theory perspective on support seeking and caregiving in intimate relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, 78(6), 1053–1073.
- Collins, N., Feeney, B. (2004). Working models of attachment shape perceptions of social support: evidence from experimental and observational studies. *Journal of personality and social psychology*, 87(3), 363–383.
- Collins, N. L., Read, S. J. (1990). Adult attachment, working models, and relationship quality in dating couples. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58, 644–663.
- Condon, J., Boyce, P., Corkindale, C. (2004). The first-time fathers study: a prospective study of the mental health and wellbeing of men during the transition to parenthood. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*, 38(1-2), 56–64.
- Conger, R., Conger, K., Martin, M. (2010). Socioeconomic status, family processes, and individual development. *Journal of Marriage and Family*, 72(3), 685–704.
- Conger, R., Rueter, M., Elder Jr, G. (1999). Couple resilience to economic pressure. *Journal of Personality and Social Psychology*, 76(1), 54–71.
- Cowan, P. C., Cowan, C. A. (2000). *When partners become parents: the big life change for couples*, wyd. 2. Mahwah, Lawrence Erlbaum Associates.
- Cowan, P., Cowan, C. (1990). *Becoming a family: Research and intervention*. Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Cox, M. J., Paley, B., Burchinal, M. R., Payne, C. C. (1999). Marital perceptions and interactions across the transition to parenthood. *Journal of Marriage and the Family*, 61, 611–625.
- Coyne, J., DeLongis, A. (1986). Going beyond social support: The role of social relationships in adaptation. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 54(4), 454–460.
- Cutrona, C. (1990). Stress and social support-in search of optimal matching. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 9(1), 3–14.
- Cutrona, C. (1996). *Social support in couples: Marriage as a resource in times of stress*. Sage Publications, Inc.
- Cutrona, C., Cohen, B. B., Igram, S. (1990). Contextual determinants of perceived social support. *Journal of Personal and Social Relationships*, 7, 553–562.
- Cutrona, C., Shaffer, P., Wesner, K., Gardner, K. (2007). Optimally matching support and perceived spousal sensitivity. *Journal of family psychology*, 21(4), 754–758.
- Czapiński, J. (1992). *Psychologia szczęścia. Przegląd badań i zarys teorii cebulowej*. Poznań, Oficyna Wydawnicza Akademos.
- Davila, J., Bradbury, T. (2001). Attachment insecurity and the distinction between unhappy spouses who do and do not divorce. *Journal of Family Psychology*, 15(3), 371–393.
- Dehle, C., Larsen, D., Landers, J. (2001). Social support in marriage. *American Journal of Family Therapy*, 29(4), 307–324.
- Dennis, C., Letourneau, N. (2007). Global and relationship-specific perceptions of support and the development of postpartum depressive symptomatology. *Social psychiatry and psychiatric epidemiology*, 42(5), 389–395.
- Dennis, C., Ross, L. (2006). Women's perceptions of partner support and conflict in the development of postpartum depressive symptoms. *Journal of Advanced Nursing*, 56(6),

588–599.

- Dew, J., Wilcox, W. (2011). If momma ain't happy: Explaining declines in marital satisfaction among new mothers. *Journal of Marriage and Family*, 73(1), 1–12.
- DiPietro, J., Ghera, M., Costigan, K., Hawkins, M. (2004). Measuring the ups and downs of pregnancy stress. *Journal of Psychosomatic Obstetrics & Gynecology*, 25, 3(4), 189–201.
- Ditzen, B., Schmidt, S., Strauss, B., Nater, U., Ehlert, U., Heinrichs, M. (2008). Adult attachment and social support interact to reduce psychological but not cortisol responses to stress. *Journal of psychosomatic research*, 64(5), 479–486.
- Efron, B. (1979). Bootstrap methods: another look at the jackknife. *The annals of Statistics*, 7, 1–26.
- Elieson, M., Rubin, L. (2001). Differentiation of self and major depressive disorders: A test of Bowen theory among clinical, traditional, and internet groups. *Family Therapy*, 28(3), 125–142.
- Feeney, J. (1999). Adult romantic attachment and couple relationships. W: J. Cassidy, P. Shaver (red.), *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications*, s. 355–377. The Guilford Press.
- Feeney, J., Alexander, R., Noller, P., Hohaus, L. (2003). Attachment insecurity, depression, and the transition to parenthood. *Personal Relationships*, 10(4), 475–493.
- Fekete, E., Stephens, M., Mickelson, K., Druley, J. (2007). Couples' support provision during illness: The role of perceived emotional responsiveness. *Families, Systems, & Health*, 25(2), 204–217.
- Felsten, G. (1998). Gender and coping: Use of distinct strategies and associations with stress and depression. *Anxiety, Stress and Coping*, 11(4), 289–309.
- Finch, J. F., Barrera, M. J., Okun, M. A., Bryant, W. H. M., Pool, G. J., Snow-Turek, L., A. (1997). The factor structure of received social support: Dimensionality and the prediction of depression and life satisfaction. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 16, 323–342.
- Fincham, F., Beach, S. (2010). Marriage in the new millennium: A decade in review. *Journal of Marriage and Family*, 72(3), 630–649.
- Fincham, F., Bradbury, T. (1990). Social support in marriage: The role of social cognition. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 9(1), 31–42.
- Fitzpatrick, J., Sollie, D. (1999). Influence of individual and interpersonal factors on satisfaction and stability in romantic relationships. *Personal Relationships*, 6(3), 337–350.
- Florian, V., Mikulincer, M., Bucholtz, I. (1995a). Effects of adult attachment style on the perception and search for social support. *The Journal of Psychology*, 129(6), 665–676.
- Florian, V., Mikulincer, M., Taubman, O. (1995b). Does hardiness contribute to mental health during a stressful real-life situation? the roles of appraisal and coping. *Journal of Personality and Social Psychology*, 68(4), 687–695.
- Folkman, S., Lazarus, R., Gruen, R., DeLongis, A. (1986). Appraisal, coping, health status, and psychological symptoms. *Journal of Personality and Social Psychology*, 50(3), 571–579.
- Friley, R. C., Waller, N. G., Brennan, K. A. (2000). An item response theory analysis of self-report measures of adult attachment. *Journal of Personality and Social Psychology*, 78, 350–365.
- Gan, Y., Hu, Y., Zhang, Y. (2010). Proactive and preventive coping in adjustment to college. *The Psychological Record*, 60(4), 643–658.
- Garbarino, J., Gaa, J. P., Swank, P., McPherson, R., Gratch, L. V. (1995). The relation of individuation and psychosocial development. *Journal of Family Psychology*, 9(3), 311–318.
- Głaska, M. (2008). Style przywiązania małżonków a intymność realizowana w ich związku. Niepublikowana praca magisterska, Wydział Psychologii SWPS.

- Glade, A. (2005). *Differentiation, marital satisfaction and depressive symptoms: An application of Bowen theory*. Niepublikowana rozprawa doktorska, The Ohio State University.
- Glade, A., Bean, R., Vira, R. (2005). A prime time for marital/relational intervention: A review of the transition to parenthood literature with treatment recommendations. *The American Journal of Family Therapy*, 33(4), 319–336.
- Goldberg, A., Perry-Jenkins, M. (2004). Division of labor and working-class women's well-being across the transition to parenthood. *Journal of Family Psychology*, 18(1), 225–236.
- Goldenberg, H., Goldenberg, I. (2006). *Terapia rodzin*. Kraków, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Graham, J. M., Liu, Y. J., Jeziorski, J. L. (2006). The dyadic adjustment scale: A reliability generalization meta-analysis. *Journal of Marriage and Family*, 68, 701–717.
- Green, R. J., Werner, P. D. (1996). Intrusiveness and closeness-caregiving: Rethinking the concept of family enmeshment. *Family Process*, 35, 115–136.
- Greenglass, D., Fiksenbaum, L., Eaton, J. (2006). The relationship between coping, social support, functional disability and depression in the elderly. *Anxiety, stress, and coping*, 19(1), 15–31.
- Greenglass, E., Fiksenbaum, L. (2009). Proactive coping, positive affect, and well-being. *European Psychologist*, 14(1), 29–39.
- Greenglass, E., Schwarzer, R., Jakubiec, D., Fiksenbaum, L., Taubert, S. (1999). The proactive coping inventory (PCI): A theory-guided multidimensional instrument. W: *materiały konferencyjne, 20th International Conference of the Stress and Anxiety Research Society (STAR)*. Kraków.
- Griffin, D., Bartholomew, K. (1994). Models of the self and other: Fundamental dimensions underlying measures of adult attachment. *Journal of personality and social psychology*, 67(3), 430–445.
- Gubbins, C., Perosa, L., Bartle-Haring, S. (2010). Relationships between married couples' self-differentiation/individuation and Gottman's model of marital interactions. *Contemporary Family Therapy*, 32(4), 383–395.
- Guttmann, J., Lazar, A. (2004). Criteria for marital satisfaction: Does having a child make a difference? *Journal of Reproduction and Infant Psychology*, s. 147–155.
- Haber, M. G., Cohen, J. L., Lucas, T., Baltes, B. B. (2007). The relationship between self-reported received and perceived social support: A meta-analytic review. *American Journal of Community Psychology*, 39(1-2), 133–144.
- Hair, J., Black, W., Babin, B., Anderson, R., Tatham, R. (2006). *Multivariate Data Analysis*, wyd. 6. New Jersey, Pearson Education.
- Hambrick, E., McCord, D. (2010). Proactive coping and its relation to the five-factor model of personality. *Individual Differences Research*, 8(2), 67–77.
- Hansen, J., Schuldt, W. (1984). Marital self-disclosure and marital satisfaction. *Journal of Marriage and the Family*, 46(4), 923–926.
- Harwood, K. (2004). *Women's parenting expectations and their influence on adjustment to parenthood*. Niepublikowana rozprawa doktorska, University of Western Australia.
- Hazan, C., Shaver, P. R. (1987). Romantic love conceptualized as an attachment process. *Journal of personality and social psychology*, 52, 511–524.
- Hazan, C., Shaver, P. R. (1994). Attachment as an organizational framework for research on close relationships. *Psychological Inquiry*, 5(1), 1–22.
- Helgeson, V., Cohen, S. (1996). Social support and adjustment to cancer: Reconciling descriptive, correlational, and intervention research. *Health Psychology*, 15(2), 135–148.
- Hendrick, S. (1981). Self-disclosure and marital satisfaction. *Journal of Personality and*

- Social Psychology*, 40(6), 1150–1159.
- Henshaw, C., Foreman, D., Cox, J. (2004). Postnatal blues: a risk factor for postnatal depression. *Journal of Psychosomatic Obstetrics & Gynecology*, 25(3-4), 267–272.
- Hirschberger, G., Srivastava, S., Marsh, P., Cowan, C., Cowan, P. (2009). Attachment, marital satisfaction, and divorce during the first fifteen years of parenthood. *Personal Relationships*, 16(3), 401–420.
- Hobfoll, S. (2006). *Stres, kultura i społeczność: psychologia i filozofia stresu*. Gdańsk, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Honey, K., Morgan, M., Bennett, P. (2003). A stress-coping transactional model of low mood following childbirth. *Journal of reproductive and infant psychology*, 21(2), 129–143.
- Hooper, L. M., Doehler, K. (2011). The mediating and moderating effects of differentiation of self on body mass index and depressive symptomatology among an american college sample. *Counselling Psychology Quarterly*, 24(1), 71–82.
- House, J. (1981). *Work stress and social support*. Addison-Wesley Reading, MA.
- Jankowiak, B. (2007). Problematyka jakości i trwałości relacji partnerskich w teorii i badaniach. *Przegląd Terapeutyczny*, 3, 1–25.
- Jenkins, S., Buboltz, W., Schwartz, J., Johnson, P. (2005). Differentiation of self and psychosocial development. *Contemporary family therapy*, 27(2), 251–261.
- Johnson, R., Hobfoll, S., Zalcberg-Linetzy, A. (1993). Social support knowledge and behavior and relational intimacy: A dyadic study. *Journal of Family Psychology*, 6(3), 266–277.
- Jorgensen, S., Gaudy, J. (1980). Self-disclosure and satisfaction in marriage: The relation examined. *Family Relations*, 29, 281–287.
- Kamp-Dush, C., Cohan, C., Amato, P. (2003). The relationship between cohabitation and marital quality and stability: Change across cohorts? *Journal of Marriage and Family*, 65(3), 539–549.
- Kaniasty, K., Norris, F. (1997). Social support dynamics in adjustment to disasters. W: S. Duck (red.), *Handbook of personal relationships*, wyd. 2, s. 595–619. John Wiley & Sons.
- Karney, B., Bradbury, T. (1995). The longitudinal course of marital quality and stability: A review of theory, methods, and research. *Psychological bulletin*, 118(1), 3–34.
- Keelan, J., Dion, K., Dion, K. (1998). Attachment style and relationship satisfaction: Test of a self-disclosure explanation. *Canadian Journal of Behavioural Science/Revue canadienne des sciences du comportement*, 30(1), 24–35.
- Kerr, M., Bowen, M. (1988). *Family Evaluation*. Nowy Jork, Londyn, Norton and Company.
- Klohnen, E., Bera, S. (1998). Behavioral and experiential patterns of avoidantly and securely attached women across adulthood: A 31-year longitudinal perspective. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74(1), 211–223.
- Knauth, D. G. (2001). Marital change during the transition to parenthood. *Pediatric Nursing*, 27, 169–184.
- Knerr, M., Bartle-Haring, S. (2010). Differentiation, perceived stress and therapeutic alliance as key factors in the early stage of couple therapy. *Journal of Family Therapy*, 32(2), 94–118.
- Kobak, R., Hazan, C. (1991). Attachment in marriage: Effects of security and accuracy of working models. *Journal of Personality and social Psychology*, 60(6), 861–869.
- Koronacki, J., Mielniczuk, J. (2001). *Statystyka: dla studentów kierunków technicznych i przyrodniczych*. Wydawnictwa Naukowo-Techniczne.
- Kriegelwicz, O. (2008). *Transmisja pokoleniowa stopnia różnicowania Ja i samooceny oraz ich znaczenie dla satysfakcji małżeńskiej*. Niepublikowana rozprawa doktorska, Wydział Psychologii UW.

- Lal, A., Bartle-Haring, S. (2011). Relationship among differentiation of self, relationship satisfaction, partner support, and depression in patients with chronic lung disease and their partners. *Journal of marital and family therapy*, 37(2), 169–181.
- Laurenceau, J., Barrett, L., Rovine, M. (2005). The interpersonal process model of intimacy in marriage: A daily-diary and multilevel modeling approach. *Journal of Family Psychology*, 19(2), 314–323.
- Lavner, J., Bradbury, T. (2010). Patterns of change in marital satisfaction over the newlywed years. *Journal of Marriage and Family*, 72(5), 1171–1187.
- Lawrence, E., Bunde, M., Barry, R., Brock, R., Sullivan, K., Pasch, L., White, G., Dowd, C., Adams, E. (2008a). Partner support and marital satisfaction: Support amount, adequacy, provision, and solicitation. *Personal Relationships*, 15(4), 445–463.
- Lawrence, E., Nylen, K., Cobb, R. (2007). Prenatal expectations and marital satisfaction over the transition to parenthood. *Journal of Family Psychology*, 21(2), 155–164.
- Lawrence, E., Rothman, A., Cobb, R., Rothman, M., Bradbury, T. (2008b). Marital satisfaction across the transition to parenthood. *Journal of Family Psychology*, 22(1), 41–50.
- Lazarus, R. (1986). Paradygmat stresu i radzenia sobie. *Nowiny Psychologiczne*, 3-4, 2–39.
- Lazarus, R. (1991). *Emotion and adaptation*. Londyn, Oxford University Press.
- Lazarus, R. (1993). Coping theory and research: Past, present, and future. *Psychosomatic Medicine*, 55, 234–247.
- Lazarus, R., Folkman, S. (1984). *Stress, appraisal, and coping*. Nowy Jork, Springer Pub. Co.
- Ledermann, T., Bodenmann, G., Rudaz, M., Bradbury, T. (2010). Stress, communication, and marital quality in couples. *Family Relations*, 59(2), 195–206.
- Lee, C., Doherty, W. (2007). Marital satisfaction and father involvement during the transition to parenthood. *Fathering: A Journal of Theory, Research, and Practice about Men as Fathers*, 5(2), 75–96.
- Levy-Shiff, R. (1994). Individual and contextual correlates of marital change across the transition to parenthood. *Developmental Psychology*, 30(4), 591–601.
- Lo, R. (2002). A longitudinal study of perceived level of stress, coping and self-esteem of undergraduate nursing students: an australian case study. *Journal of Advanced Nursing*, 39(2), 119–126.
- Lu, L. (2006a). Postnatal adjustment of chinese parents: A two-wave panel study in taiwan. *International Journal of Psychology*, 41(5), 371–384.
- Lu, L. (2006b). The transition to parenthood: Stress, resources, and gender differences in a chinese society. *Journal of Community Psychology*, 34(4), 471–488.
- Luo, S., Chen, H., Yue, G., Zhang, G., Zhaoyang, R., Xu, D. (2008). Predicting marital satisfaction from self, partner, and couple characteristics: is it me, you, or us? *Journal of personality*, 76(5), 1231–1266.
- Maynard, S. (1997). Growing up in an alcoholic family system: The effect on anxiety and differentiation of self. *Journal of substance abuse*, 9, 161–170.
- McHale, J., Kazali, C., Rotman, T., Talbot, J., Carleton, M., Lieberman, R. (2004). The transition to coparenthood: parents' prebirth expectations and early coparental adjustment at 3 months postpartum. *Development and Psychopathology*, 16(3), 711–733.
- Meyers, S., Landsberger, S. (2002). Direct and indirect pathways between adult attachment style and marital satisfaction. *Personal Relationships*, 9(2), 159–172.
- Mikulincer, M. (1997). Adult attachment style and information processing: Individual differences in curiosity and cognitive closure. *Journal of personality and social psychology*, 72(5), 1217–1230.

- Mikulincer, M. (1998a). Adult attachment style and affect regulation: Strategic variations in self-appraisals. *Journal of Personality and Social Psychology*, 75(2), 420–435.
- Mikulincer, M. (1998b). Adult attachment style and individual differences in functional versus dysfunctional experiences of anger. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74(2), 513–524.
- Mikulincer, M., Arad, D. (1999). Attachment working models and cognitive openness in close relationships: A test of chronic and temporary accessibility effects. *Journal of Personality and Social Psychology*, 77(4), 710–725.
- Mikulincer, M., Dolev, T., Shaver, P. (2004). Attachment-related strategies during thought suppression: ironic rebounds and vulnerable self-representations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 87(6), 940–956.
- Mikulincer, M., Florian, V. (1997). Are emotional and instrumental supportive interactions beneficial in times of stress? The impact of attachment style. *Anxiety, stress, and coping*, 10(2), 109–127.
- Mikulincer, M., Florian, V., Cowan, P., Cowan, C. (2002). Attachment security in couple relationships: A systemic model and its implications for family dynamics. *Family Process*, 41(3), 405–434.
- Mikulincer, M., Horesh, N. (1999). Adult attachment style and the perception of others: the role of projective mechanisms. *Journal of Personality and Social Psychology; Journal of Personality and Social Psychology*, 76(6), 1022–1034.
- Mikulincer, M., Nachshon, O. (1991). Attachment styles and patterns of self-disclosure. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61(2), 321–331.
- Mikulincer, M., Shaver, P. (2005). Attachment theory and emotions in close relationships: Exploring the attachment-related dynamics of emotional reactions to relational events. *Personal Relationships*, 12(2), 149–168.
- Mikulincer, M., Shaver, P. R., Pereg, D. (2003). Attachment theory and affect regulation: The dynamics, development, and cognitive consequences of attachment-related strategies. *Motivation and Emotion*, 27, 77–102.
- Miller, R., Anderson, S., Keala, D. (2004). Is bowen theory valid? a review of basic research. *Journal of Marital and Family Therapy*, 30(4), 453–466.
- Mondor, J., McDuff, P., Lussier, Y., Wright, J. (2011). Couples in therapy: Actor-partner analyses of the relationships between adult romantic attachment and marital satisfaction. *The American Journal of Family Therapy*, 39(2), 112–123.
- Mueller, G. (2006). Conflict buffers and marital satisfaction: On the effects of different forms of social support. *Journal of Happiness Studies*, 7(4), 499–515.
- Mulsow, M., Caldera, Y., Pursley, M., Reifman, A., Huston, A. (2002). Multilevel factors influencing maternal stress during the first three years. *Journal of Marriage and Family*, 64(4), 944–956.
- Murdock, N., Gore, P. (2004). Stress, coping, and differentiation of self: A test of bowen theory. *Contemporary Family Therapy*, 26(3), 319–335.
- Murray Jr, T. L., Daniels, M. H., Murray, C. E. (2006). Differentiation of self, perceived stress, and symptom severity among patients with fibromyalgia syndrome. *Families, Systems, & Health*, 24(2), 147–159.
- Namysłowska, I. (1997). *Terapia rodzin*. Warszawa, Springer PWN.
- Nyström, K., Öhring, K. (2004). Parenthood experiences during the child's first year: literature review. *Journal of Advanced Nursing*, 46(3), 319–330.
- Olsson, A., Robertson, E., Björklund, A., Nissen, E. (2010). Fatherhood in focus, sexual activity can wait: new fathers' experience about sexual life after childbirth. *Scandinavian*

- journal of caring sciences*, 24(4), 716–725.
- Oniszczenko, W. (1998). *Stres to brzmi groźnie*. Warszawa, Wydawnictwo Żak.
- Orathinkal, J., Vansteenwegen, A. (2007). Do demographics affect marital satisfaction? *Journal of sex & marital therapy*, 33(1), 73–85.
- Ottu, I., Akpan, U. (2011). Predicting marital satisfaction from the attachment styles and gender of a culturally and religiously homogenous population. *Gender & Behaviour*, 9(1), 3656–3679.
- Pakalska-Korcala, A., Zdrojewski, T., Piwoński, J., Radziwiłłowicz, P., Landowski, J., Wyrzykowski, B. (2006). Stres i niskie wsparcie społeczne jako psychospołeczne czynniki ryzyka chorób sercowo-naczyniowych. *Kardiologia Polska*, 64(1), 80–86.
- Paley, B., Cox, M., Burchinal, M., Payne, C. (1999). Attachment and marital functioning: Comparison of spouses with continuous-secure, earned-secure, dismissing, and preoccupied attachment stances. *Journal of Family Psychology*, 13(4), 580–597.
- Paley, B., Cox, M., Harter, K., Margand, N. (2002). Adult attachment stance and spouses' marital perceptions during the transition to parenthood. *Attachment & human development*, 4(3), 340–360.
- Pancer, S., Pratt, M., Hunsberger, B., Gallant, M. (2000). Thinking ahead: Complexity of expectations and the transition to parenthood. *Journal of personality*, 68(2), 253–279.
- Pasikowski, T., Sęk, H., Greenglass, E. R., Taubert, S. (2002). The proactive coping inventory-polish adaptation. *Polish Psychological Bulletin*, 33, 41–46.
- Payne, R., Jones, G. (1987). Measurement and methodological issues in social support. W: *Stress and health: Issues in research methodology*, s. 167–205. Nowy Jork, John Wiley, & Sons.
- Peleg, O. (2008). The relation between differentiation of self and marital satisfaction: What can be learned from married people over the course of life? *The American Journal of Family Therapy*, 36(5), 388–401.
- Perren, S., Wyl, A., Bürgin, D., Simoni, H., Klitzing, K. (2005). Intergenerational transmission of marital quality across the transition to parenthood. *Family process*, 44(4), 441–459.
- Petch, J. (2006). *The Couple CARE for Parents Program: Enhancing Couple Relationships Across the Transition to Parenthood*. Niepublikowana rozprawa doktorska, School of Psychology, Griffith University.
- Prager, K. (1995). *The psychology of intimacy*. Nowy Jork, The Guilford Press.
- Preis, J., Bieleninik, Ł., Bidzan, M. (2010). Jakość związku małżeńskiego matek z ciążą wielopłodową i jedнопłodową. *Perinatologia, Neonatologia i Ginekologia*, 3(2), 140–144.
- Ptacek, J. T., Pierce, G. R., Eberhardt, T. L., Dodge, K. L. (1999). Parental relationships and coping with life stress. *Anxiety, Stress & Coping*, 12(4), 427–453.
- Purdum, C., Lucas, J., Miller, K. (2006). Couple type, parental status, and the mediating impact of social support. *North American Journal of Psychology*, 8(1), 1–12.
- Puterman, E., DeLongis, A., Pomaki, G. (2010). Protecting us from ourselves: social support as a buffer of trait and state rumination. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 29(7), 797–820.
- Rafnsson, F., Jonsson, F., Windle, M. (2006). Coping strategies, stressful life events, problem behaviors, and depressed affect. *Anxiety, stress, and coping*, 19(3), 241–257.
- Reizer, A., Mikulincer, M. (2007). Assessing individual differences in working models of caregiving. *Journal of Individual Differences*, 28(4), 227–239.
- Reizer, A., Possick, C., Ein-Dor, T. (2010). Environmental threat influences psychological distress and marital satisfaction among avoidantly attached individuals. *Personal Relationships*, 17(4), 585–598.

- Rholes, W., Simpson, J., Campbell, L., Grich, J. (2001). Adult attachment and the transition to parenthood. *Journal of Personality and Social Psychology*, 81(3), 421–435.
- Rini, C., Schetter, C., Hobel, C., Glynn, L., Sandman, C. (2006). Effective social support: Antecedents and consequences of partner support during pregnancy. *Personal Relationships*, 13(2), 207–229.
- Roesch, S., Aldridge, A., Huff, T., Langner, K., Villodas, F., Bradshaw, K. (2009). On the dimensionality of the proactive coping inventory: 7, 5, 3 factors? *Anxiety, Stress & Coping*, 22(3), 327–339.
- Rovers, M., Kocum, L., Briscoe-Dimock, S., Myers, P., Cotnam, S., Henry, T., Kwasniewski, E., Sheppard, D. (2007). Choosing a partner of equal differentiation: A new paradigm utilizing similarity and complementarity measures. *Journal of Couple and Relationship Therapy*, 6(3), 1–23.
- Ruiselova, Z., Propopčáková, A. (2010). Counterfactual thinking and proactive coping. *Studia Psychologica*, 52(4), 291–299.
- Sassler, S. (2010). Partnering across the life course: Sex, relationships, and mate selection. *Journal of Marriage and Family*, 72(3), 557–575.
- Schokker, M., Stuive, I., Bouma, J., Keers, J., Links, T., Wolffenbuttel, B., Sanderman, R., Hagedoorn, M. (2010). Support behavior and relationship satisfaction in couples dealing with diabetes: main and moderating effects. *Journal of Family Psychology*, 24(5), 578–586.
- Schulz, M., Cowan, C., Cowan, P. (2006). Promoting healthy beginnings: A randomized controlled trial of a preventive intervention to preserve marital quality during the transition to parenthood. *Journal of consulting and clinical psychology*, 74(1), 20–31.
- Schumm, W., Barnes, H., Bollman, S., Jurich, A., Bugaighis, M. (1986). Self-disclosure and marital satisfaction revisited. *Family Relations*, 34, 241–247.
- Schwarzer, R. (2000). Manage stress at work through preventive and proactive coping. W: E. Locke (red.), *The Blackwell Handbook of Principles of Organizational Behavior*, s. 342–355. Blackwell Publishers Oxford.
- Schwarzer, R., Mueller, J., Greenglass, E. (1999). Assessment of perceived general self-efficacy on the internet: Data collection in cyberspace. *Anxiety, Stress and Coping*, 12(2), 145–161.
- Schwarzer, R., Schulz, U. (2000). Berlin Social Support Scales. <http://userpage.fu-berlin.de/~health/bsssdokument.pdf>.
- Schwarzer, R., Taubert, S. (2002). Tenacious goal pursuits and striving toward personal growth: Proactive coping. W: E. Frydenberg (red.), *Beyond coping: Meeting goals, visions and challenges*, s. 19–35. Londyn, Oxford University Press.
- Senator, D. (2010). Teoria więzi Johna Bowlby'ego. W: B. Tryjarska (red.), *Bliskość w rodzinie: więzi w dzieciństwie a zaburzenia w dorosłości*, s. 17–42. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Shaver, P., Mikulincer, M. (2002). Attachment-related psychodynamics. *Attachment & Human Development*, 4(2), 133–161.
- Simpson, J., Rholes, W. (2002). Attachment orientations, marriage, and the transition to parenthood. *Journal of Research in Personality*, 36(6), 622–628.
- Simpson, J., Rholes, W., Campbell, L., Tran, S., Wilson, C. (2003a). Adult attachment, the transition to parenthood, and depressive symptoms. *Journal of Personality and Social Psychology*, 84(6), 1172–1187.
- Simpson, J., Rholes, W., Campbell, L., Wilson, C. (2003b). Changes in attachment orientations across the transition to parenthood. *Journal of Experimental Social Psychology*, 39, 317–331.
- Simpson, J., Winterheld, H., Rholes, W., Oriña, M. (2007). Working models of attachment

- and reactions to different forms of caregiving from romantic partners. *Journal of personality and social psychology*, 93(3), 466–477.
- Sęk, H. (1986). Wsparcie społeczne – co zrobić aby stało się pojęciem naukowym. *Przegląd Psychologiczny*, 3, 791–800.
- Sęk, H. (2006). Rola wsparcia społecznego w sytuacjach stresu życiowego. O dopasowaniu wsparcia do wydarzeń stresowych. W: H. Sęk, R. Cieślak (red.), *Wsparcie społeczne, stres i zdrowie*, s. 49–67. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Sęk, H., Cieślak, R. (2006). Wsparcie społeczne - sposoby definiowania, rodzaje i źródła wsparcia, wybrane koncepcje teoretyczne. W: H. Sęk, R. Cieślak (red.), *Wsparcie społeczne, stres i zdrowie*, s. 19–35. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Skowron, E. (2000). The role of differentiation of self in marital adjustment. *Journal of Counseling Psychology*, 47(2), 229–237.
- Skowron, E. (2004). Differentiation of self, personal adjustment, problem solving, and ethnic group belonging among persons of color. *Journal of Counseling & Development*, 82(4), 447–456.
- Skowron, E. A., Schmitt, T. A. (2003). Assessing interpersonal fusion: Reliability and validity of a new DSI fusion with other subscale. *Journal of Marital and Family Therapy*, 29, 209–222.
- Skowron, E., Dendy, A. (2004). Differentiation of self and attachment in adulthood: Relational correlates of effortful control. *Contemporary Family Therapy*, 26(3), 337–357.
- Skowron, E., Friedlander, M. (1998). The differentiation of self inventory: Development and initial validation. *Journal of counseling psychology*, 45(3), 235–246.
- Skowron, E., Holmes, S., Sabatelli, R. (2003). Deconstructing differentiation: Self regulation, interdependent relating, and well-being in adulthood. *Contemporary Family Therapy*, 25(1), 111–129.
- Skowron, E., Stanley, K., Shapiro, M. (2009). A longitudinal perspective on differentiation of self, interpersonal and psychological well-being in young adulthood. *Contemporary Family Therapy*, 31(1), 3–18.
- Skowron, E., Wester, S., Azen, R. (2004). Differentiation of self mediates college stress and adjustment. *Journal of Counseling & Development*, 82(1), 69–78.
- Sobolewski, A., Strelau, J., Zawadzki, B. (1999). Kwestionariusz Zmian Życiowych (KZZ): Polska adaptacja kwestionariusza „Recent Life Changes Questionnaire” (RLCQ) R. H. Rahe’a. *Przegląd Psychologiczny*, 42, 27–49.
- Sohl, S., Moyer, A. (2009). Refining the conceptualization of a future-oriented self-regulatory behavior: Proactive coping. *Personality and individual differences*, 47(2), 139–144.
- Sokolski, D., Hendrick, S. (1999). Fostering marital satisfaction. *Family Therapy*, 26(1), 39–49.
- Solomon, Z., Dekel, R., Zerach, G., Horesh, D. (2009). Differentiation of the self and post-traumatic symptomatology among ex-pows and their wives. *Journal of marital and family therapy*, 35(1), 60–73.
- Spanier, G. B. (1976). Measuring dyadic adjustment: New scales for assessing the quality of marriage and similar dyads. *Journal of Marriage and the Family*, 38, 15–28.
- Spanier, G. B., Lewis, R. A. (1980). Marital quality: a review of the seventies. *Journal of Marriage and the Family*, 4, 825–839.
- Story, L. B., Bradbury, T. N. (2004). Understanding marriage and stress: Essential questions and challenges. *Clinical Psychology Review*, 23, 1139–1162.
- Sullivan, K., Pasch, L., Johnson, M., Bradbury, T. (2010). Social support, problem solving, and the longitudinal course of newlywed marriage. *Journal of personality and social psy-*

- chology, 98(4), 631–644.
- Taylor, S. E. (1984). Przystosowanie do zagrażających wydarzeń. *Nowiny Psychologiczne*, 4(5), 15–38.
- Thorp, S., Krause, E., Cukrowicz, K., Lynch, T. (2004). Postpartum partner support, demand-withdraw communication, and maternal stress. *Psychology of women quarterly*, 28(4), 362–369.
- Tryjarska, B. (2006). Systemowa-komunikacyjna terapia rodzin. W: L. Grzesiuk (red.), *Psychoterapia. Praktyka. Podręcznik akademicki*, s. 107–116. Warszawa, Eneteia - Wydawnictwo Psychologii i Kultury.
- Tryjarska, B. (2010). Style przywiązania partnerów a tworzenie bliskich związków w dorosłości. W: B. Tryjarska (red.), *Bliskość w rodzinie: więzi w dzieciństwie a zaburzenia w dorosłości*, s. 185–217. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Tryjarska, B., Chrzastowski, S. (2010). Polska adaptacja Kalifornijskiego Kwestionariusza do Badania Rodziny. *Przegląd Psychologiczny*, 53(1), 101–120.
- Tuason, M. T., Friedlander, M. L. (2000). Do parents' differentiation levels predict those of their adult children? and other tests of bowen theory in a philippine sample. *Journal of Counseling Psychology*, 47(1), 27–35.
- Twenge, J. M., Campbell, W. K., Foster, C. A. (2003). Parenthood and marital satisfaction: A meta-analytic review. *Journal of Marriage and Family*, 65, 561–573.
- Vernon, L., Dillon, J., Steiner, A. (2009). Proactive coping, gratitude, and posttraumatic stress disorder in college women. *Anxiety, Stress, & Coping*, 22(1), 117–127.
- Wallace, P., Gotlib, I. (1990). Marital adjustment during the transition to parenthood: Stability and predictors of change. *Journal of Marriage and the Family*, 52, 21–29.
- Wei, M., Russell, D. W., Mallinckrodt, B., Vogel, D. L. (2007). The experiences in Close Relationship Scale (ECR) -Short Form: Reliability, validity, and factor structure. *Journal of Personality Assessment*, 88(13), 187–204.
- Wei, M., Russell, D., Zakalik, R. (2005). Adult attachment, social self-efficacy, self-disclosure, loneliness, and subsequent depression for freshman college students: A longitudinal study. *Journal of Counseling Psychology*, 52(4), 602–614.
- Werner, P., Green, R. (1999–2008). California inventory for family assessment (CIFA). Manual for the second research edition. <https://sites.google.com/site/californiainventoryforfamilyassessment/Home/cifa-manual>.
- White, L., Rogers, S. (2000). Economic circumstances and family outcomes: A review of the 1990s. *Journal of Marriage and Family*, 62(4), 1035–1051.
- Wilkinson, R., Mulcahy, R. (2010). Attachment and interpersonal relationships in postnatal depression. *Journal of Reproductive and Infant Psychology*, 28(3), 252–265.
- Wilson, C., Rholes, W., Simpson, J., Tran, S. (2007). Labor, delivery, and early parenthood. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 33(4), 505–518.
- Wright, D., Aquilino, W. (1998). Influence of emotional support exchange in marriage on caregiving wives' burden and marital satisfaction. *Family Relations*, 47, 195–204.
- Wrześniewski, K., Włodarczyk, D. (2006). Rola wsparcia społecznego w leczeniu i rehabilitacji osób po zawale serca. W: H. Sęk, R. Cieślak (red.), *Wsparcie społeczne, stres i zdrowie*, s. 170–189. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Wunderer, E., Schneewind, K. (2008). The relationship between marital standards, dyadic coping and marital satisfaction. *European Journal of Social Psychology*, 38(3), 462–476.
- Yogev, S., Brett, J. (1985). Perceptions of the division of housework and child care and marital satisfaction. *Journal of Marriage and the Family*, 48, 609–618.

Załączniki

Załącznik A

Treści materiałów wysyłanych do badanych

A.1.1.

Przykładowy list z zaproszeniem do wzięcia udziału w badaniu (wersja stosowana w pierwszej części badania, dla kobiet rekrutowanych przez wpis zamieszczony na forum internetowym)

Odbiorca listu: kandydatka do udziału w badaniu (osoba rekrutowana przez wpis na forum internetowym)

Nadawca listu: Małgorzata Półtorak <mpoltorak@uw.edu.pl>

Temat: Zaproszenie do badania do doktoratu z dziedziny psychologii

Szanowna Pani,

dziękuję za wstępne wyrażenie chęci udziału w moim badaniu. Jest ono częścią mojej pracy doktorskiej, tworzonej we współpracy z Katedrą Psychologii Klinicznej Dziecka i Rodziny Wydziału Psychologii Uniwersytetu Warszawskiego.

Przedmiotem badania są zachowania, myśli i uczucia pojawiające się w sytuacjach życia codziennego oraz relacje z innymi ludźmi.

Badanie odbywa się w całości przez internet. Ma dwa etapy - przerwa między nimi potrwa kilka miesięcy. Udział polega na wypełnieniu kilku kwestionariuszy – 7 w pierwszej i 4 w drugiej części badania – co zajmie łącznie około kilkadziesiąt minut.

Do udziału w badaniu poszukuję par:

- małżeństw,
- osób w nieformalnych związkach heteroseksualnych.

Choć do badania zapraszam pary, **proszę o niezależny udział każdej z osób**. Korespondencję związaną z badaniem przekazywać chcę na indywidualne adresy e-mail.

Jeśli jest Pani obecnie w związku, godzi się Pani na udział w badaniu oraz sądzi, że Pani mąż/partner byłby skłonny zgodzić się na udział w nim, **proszę wypełnić ankietę rekrutacyjną** dostępną pod linkiem: <http://ankieta-online.pl/m/...>.

Udzielenie odpowiedzi potrwa 5-10 minut. **Link będzie aktywny przez 30 dni** licząc od dzisiaj – niewypełnienie ankiety w tym okresie będzie oznaczało rezygnację z badania.

Osobista zgoda każdej z osób na udział i wypełnienie ankiety rekrutacyjnej będą podstawą do dalszego kontaktu. Dopiero po tych czynnościach wysłana zostanie instrukcja oraz link do właściwego badania.

Badanie jest w pełni anonimowe, co oznacza, że na żadnym etapie analizy danych nie będą rozpatrywane odpowiedzi pojedynczych osób w połączeniu z danymi osobowymi tych osób, w tym adresami e-mail. **Odpowiedzi te nie będą też udostępniane małżonkom/partnerom** uczestników badania. Po zakończeniu projektu osoby chętne będą mogły otrzymać ode mnie ogólne podsumowanie wyników po zgłoszeniu takiego zapotrzebowania na adres mpoltorak@uw.edu.pl.

Jeśli przerwie Pani wypełnianie ankiety, może Pani powrócić do miejsca, gdzie wypełnianie zostało przerwane – **wystarczy ponownie kliknąć na powyższy link**.

Udział w badaniu może skłaniać do osobistej refleksji i być interesującym doświadczeniem. Z góry dziękuję za poświęcony czas!

Pozdrawiam,
Małgorzata Półtorak

Badanie realizowane jest przy pomocy firmy Gemius SA, dlatego wszelkie informacje i materiały wysyłane są z adresu badanie_mpoltorak@gemiusAcademy.pl. Na ten adres proszę zgłaszać uwagi i problemy techniczne.

W razie innych pytań lub uwag dotyczących tego badania, proszę o kontakt na adres: mpoltorak@uw.edu.pl.

POLITYKA PRYWATNOŚCI:

Otrzymała Pani ten list, ponieważ Pani adres e-mail został podany w odpowiedzi na zaproszenie do badania. Jeśli nie podawała Pani swojego adresu e-mail w tym celu i/lub nie chce Pani uczestniczyć w badaniu, proszę po prostu zignorować ten list.

A.1.2.

Przykładowe listy informujące o kwalifikacji lub wykluczeniu z badania

List informujący o zakwalifikowaniu do badania (wersja stosowana w pierwszej części badania)

Odbiorca listu: para, która zgłosiła się do badania (obie osoby na raz) i spełniła kryteria do udziału w pierwszej części badania

Nadawca listu: gemiusAcademy@gemius.pl

Temat: Potwierdzenie zgłoszenia do badania do doktoratu Małgorzaty Półtorak

Szanowni Państwo,

dziękuję za zgłoszenie chęci udziału w badaniu, którego wyniki posłużą do powstania mojego doktoratu!

Dalsze informacje oraz link do właściwych kwestionariuszy badawczych **zostaną wysłane Państwu indywidualnie** na podane adresy e-mail.

Z góry bardzo dziękuję za czas poświęcony na badanie!

Małgorzata Półtorak
(za pośrednictwem Zespołu Gemius)

Badanie realizowane jest przy pomocy firmy Gemius SA, dlatego wszelkie informacje i materiały wysyłane są z adresu gemiusAcademy@gemius.pl. Na ten adres proszę zgłaszać uwagi i problemy techniczne.

W razie innych pytań lub uwag dotyczących tego badania, proszę o kontakt na adres: mpoltorak@uw.edu.pl.

POLITYKA PRYWATNOŚCI:

Otrzymali Państwo ten list, ponieważ wcześniej wyrazili Państwo na to zgodę. Jeśli chcą Państwo zmienić swoje dane lub je usunąć, lub mają Państwo jakiekolwiek pytania, proszę napisać e-mail na adres: gemiusAcademy@gemius.pl.

Dodatkowe informacje dotyczące prywatności znajdują się na stronie:
<http://www.gemius.pl/index.php?page=prywatnosc>.

List został wysłany przez Gemius SA z siedzibą w Warszawie.

List informujący o wykluczeniu z powodu niespełnienia kryteriów określonych w ankiecie w pierwszej części badania

Odbiorca listu: para, która zgłosiła się do badania (obie osoby na raz) i nie spełniła kryteriów do udziału

Nadawca listu: gemiusAcademy@gemius.pl

Temat: Informacja w związku ze zgłoszeniem do badania do doktoratu Małgorzaty Półtorak

Szanowni Państwo,

dziękuję za zgłoszenie chęci udziału w badaniu, którego wyniki posłużą do powstania mojego doktoratu.

Niestety, zmuszona jestem poinformować, że ze względu na ograniczony zakres tego projektu, do tego badania poszukuję par o innym profilu.

Jednocześnie zapewniam, że podane przez Państwa na użytek badania adresy e-mail nie będą więcej wykorzystywane i zostaną nieodwracalnie usunięte z bazy danych.

Bardzo dziękuję za czas poświęcony na badanie!

Małgorzata Półtorak
(za pośrednictwem Zespołu Gemius)

Badanie realizowane jest przy pomocy firmy Gemius SA, dlatego wszelkie informacje i materiały wysyłane są z adresu gemiusAcademy@gemius.pl. Na ten adres proszę zgłaszać uwagi i problemy techniczne.

W razie innych pytań lub uwag dotyczących tego badania, proszę o kontakt na adres: mpoltorak@uw.edu.pl.

POLITYKA PRYWATNOŚCI:

Otrzymali Państwo ten list, ponieważ wcześniej wyrazili Państwo na to zgodę. Jeśli chcą Państwo zmienić swoje dane lub je usunąć, lub mają Państwo jakiegokolwiek pytania, proszę napisać e-mail na adres: gemiusAcademy@gemius.pl.

Dodatkowe informacje dotyczące prywatności znajdują się na stronie:

<http://www.gemius.pl/index.php?page=prywatnosc>.

List został wysłany przez Gemius SA z siedzibą w Warszawie.

List informujący o wykluczeniu z powodu niespełnienia kryteriów określonych w ankiecie w drugiej części badania

Odbiorca listu: para, która brała się do badania (obie osoby na raz) i nie spełniła kryteriów do udziału w drugiej części badania

Nadawca listu: gemiusAcademy@gemius.pl

Temat: Informacja w związku ze zgłoszeniem do badania doktorskiego Małgorzaty Półtorak

Szanowni Państwo,

dziękuję za chęć kontynuowania udziału w badaniu, którego wyniki posłużą do powstania mojego doktoratu.

Niestety, zmuszona jestem poinformować, że ze względu na temat badania i zawartość treściową używanych w nim kwestionariuszy, w jego drugiej części mogą wziąć udział jedynie osoby, które w obu częściach badania pozostają w tym samym związku małżeńskim lub partnerskim.

Jednocześnie zapewniam, że podane przez Państwa na użytek badania adresy e-mail nie będą więcej wykorzystywane i zostaną nieodwracalnie usunięte z bazy danych.

Bardzo dziękuję za czas poświęcony na badanie!

Małgorzata Półtorak
(za pośrednictwem Zespołu Gemius)

Badanie realizowane jest przy pomocy firmy Gemius SA, dlatego wszelkie informacje i materiały wysyłane są z adresu gemiusAcademy@gemius.pl. Na ten adres proszę zgłaszać uwagi i problemy techniczne.

W razie innych pytań lub uwag dotyczących tego badania, proszę o kontakt na adres: mpoltorak@uw.edu.pl.

POLITYKA PRYWATNOŚCI:

Otrzymali Państwo ten list, ponieważ wcześniej wyrazili Państwo na to zgodę. Jeśli chcą Państwo zmienić swoje dane lub je usunąć, lub mają Państwo jakiegokolwiek pytania, proszę napisać e-mail na adres: gemiusAcademy@gemius.pl.

Dodatkowe informacje dotyczące prywatności znajdują się na stronie:

<http://www.gemius.pl/index.php?page=prywatnosc>.

List został wysłany przez Gemius SA z siedzibą w Warszawie.

A.1.3.

Przykładowy list z odnośnikiem do właściwych narzędzi badawczych (wersja z pierwszej części badania, dla kobiet)

Odbiorca listu: osoba, która zgłosiła się do badania i bierze udział w pierwszej jego części

Nadawca listu: gemiusAcademy@gemius.pl

Temat: Materiały do pierwszej części badania do doktoratu Małgorzaty Półtorak

Szanowna Pani,

W tej części badania proszę o uzupełnienie 7 kwestionariuszy. Udzielenie odpowiedzi w każdym z nich potrwa od 2 do 20 minut.

Bardzo ważne jest, aby Pani wypełniała kwestionariusze:

- sama,
- **nie konsultując z mężem** udzielanych odpowiedzi.

Aby przejść do kwestionariuszy, proszę kliknąć link: [kwestionariusze](#).

Link będzie aktywny przez 30 dni licząc od dzisiaj – niewypełnienie kwestionariuszy w tym okresie będzie oznaczało rezygnację z badania.

W przypadku przerwania wypełniania, istnieje możliwość powrotu do miejsca, gdzie wypełnianie zostało przerwane – **wystarczy ponownie kliknąć na powyższy link**.

Przypominam, że **badanie jest prowadzone wyłącznie w celach naukowych**, na potrzeby mojego doktoratu. Na żadnym etapie analizy danych nie będą rozpatrywane odpowiedzi pojedynczych osób w połączeniu z danymi osobowymi tych osób. **Odpowiedzi nie będą też udostępniane małżonkom/partnerom** uczestników badania. Po zakończeniu badania baza z danymi uczestników badania zostanie usunięta.

Serdecznie dziękuję za uczestnictwo w badaniu!

Małgorzata Półtorak
(za pośrednictwem Zespołu Gemius)

Badanie realizowane jest przy pomocy firmy Gemius SA, dlatego wszelkie informacje i materiały wysyłane są z adresu gemiusAcademy@gemius.pl. Na ten adres proszę zgłaszać uwagi i problemy techniczne.

W razie innych pytań lub uwag dotyczących tego badania, proszę o kontakt na adres: mpoltorak@uw.edu.pl.

Psychologiem klinicznym, który sprawuje opiekę merytoryczną nad badaniem, jest prof. dr hab. Barbara Tryjarska, pracownik naukowy Wydziału Psychologii Uniwersytetu Warszawskiego. Na każdym etapie trwania badania możliwy jest bezpośredni kontakt z nią pod adresem e-mail basiat@engram.psych.uw.edu.pl lub numerem telefonu (22) 554 97 48.

POLITYKA PRYWATNOŚCI:

Otrzymała Pani ten list, ponieważ wcześniej wyraziła Pani na to zgodę. Jeśli chce Pani zmienić swoje dane lub je usunąć, lub ma Pani jakiegokolwiek pytania, prosimy napisać e-mail na adres: gemiusAcademy@gemius.pl.

Dodatkowe informacje dotyczące prywatności znajdują się na stronie:

<http://www.gemius.pl/index.php?page=prywatnosc>.

List został wysłany przez Gemius SA z siedzibą w Warszawie.

A.1.4.

Przykładowy list z przypomnieniem o badaniu (wersja dla kobiet)

Odbiorca listu: osoba, która zgłosiła się do badania

Nadawca listu: gemiusAcademy@gemius.pl

Temat: Przypomnienie o badaniu do doktoratu Małgorzaty Półtorak

Szanowna Pani,

dziękuję za chęć udziału w badaniu, którego wyniki posłużą do powstania mojego doktoratu!

Przypominam, że **wypełnienie kwestionariuszy będzie możliwe jeszcze przez 10 dni** – niewypełnienie ich w tym okresie będzie niestety oznaczało rezygnację z badania.

Aby przejść do kwestionariuszy, proszę kliknąć na link: [kwestionariusze](#).

Dla Pani wygody, poniżej zamieszczam treść poprzedniego listu z informacjami na temat badania.

Serdecznie dziękuję za czas i wysiłek poświęcony badaniu!

Małgorzata Półtorak
(za pośrednictwem Zespołu Gemius)

[treść e-maila z listem z odnośnikiem do właściwych narzędzi badawczych poprzednio wysłanego do osoby, wraz z unikalnym linkiem do kwestionariuszy]

A.1.5.

Przykładowy list z podziękowaniem (wersja stosowana po pierwszej części badania)

Odbiorca listu: para, która zgłosiła się do badania (obie osoby na raz) i zakończyła wypełnianie kwestionariuszy w pierwszej części badania

Nadawca listu: gemiusAcademy@gemius.pl

Temat: Podziękowanie za udział w pierwszej części badania do doktoratu Małgorzaty Półtorak

Szanowni Państwo,

dziękuję za udział w pierwszej części badania, którego wyniki posłużą do powstania mojego doktoratu!

Druga, **ostatnia część** badania odbędzie się **za około 6 miesięcy**. O jej rozpoczęciu zostaniecie Państwo powiadomieni pocztą elektroniczną.

Serdecznie dziękuję za czas i wysiłek poświęcony badaniu!

Małgorzata Półtorak
(za pośrednictwem Zespołu Gemius)

Badanie realizowane jest przy pomocy firmy Gemius SA, dlatego wszelkie informacje i materiały wysyłane są z adresu gemiusAcademy@gemius.pl. Na ten adres proszę zgłaszać uwagi i problemy techniczne.

W razie innych pytań lub uwag dotyczących tego badania, proszę o kontakt na adres: mpoltorak@uw.edu.pl.

POLITYKA PRYWATNOŚCI:

Otrzymali Państwo ten list, ponieważ wcześniej wyrazili Państwo na to zgodę. Jeśli chcą Państwo zmienić swoje dane lub je usunąć, lub mają Państwo jakiekolwiek pytania, proszę napisać e-mail na adres: gemiusAcademy@gemius.pl.

Dodatkowe informacje dotyczące prywatności znajdują się na stronie:

<http://www.gemius.pl/index.php?page=prywatnosc>.

List został wysłany przez Gemius SA z siedzibą w Warszawie.

A.2.1.

Ankiety kwalifikacyjne

Ankieta kwalifikacyjna część I

Uwaga: Na czerwono zaznaczone są uwagi dodatkowe dla osób przygotowujących ankietę w wersji HTML. Na czarno zaznaczone są pytania i odpowiedzi widoczne dla badanych.

Oznaczenia typów pytań:

MA, ☐: możliwość udzielenia wielu odpowiedzi

SA, ☐: możliwość udzielenia jednej odpowiedzi

OA: pytanie otwarte

W zależności od parametru p2 podanego w linku do ankiety na końcu będzie pokazywało się lub nie pytanie S3 (p2>0 -> pokaż S3; p2=0 -> ukryj S3)

SA

M. Czy **zgadza się Pani/Pan na udział** w badaniu do doktoratu Małgorzaty Półtorak realizowanym dzięki uprzejmości firmy Gemius?

1 ☐ tak

2 ☐ nie

Jeśli M=2 zakończ ankietę.

----- Podział strony -----

INSTR_ANK1. Na początek proszę o podanie kilku informacji o sobie:

SA

M1. Proszę zaznaczyć swoją **płeć**.

1 ☐ kobieta

2 ☐ mężczyzna

Jeśli M1=1 od następnej strony stosuj pierwszą wersję sformułowań ([1|2]), w p.p. drugą wersję ([1|2])

OA numeric[max 2]

M2. Proszę podać swój **wiek**.

__ __ lat(a)

Jeśli M2<15, pokaż M3 i M4 i zakończ ankietę

Jeśli M2<20 lub M2>35, ukryj pytania z bloku S i pokaż na końcu podziękowanie dla osób niespełniających kryteriów

MA

Każda z odpowiedzi 1, 3 i 4 dezaktywuje pozostałe dwie z nich

M3. Jaki jest [Pani|Pana] **status zawodowy**?

Proszę zaznaczyć *wszystkie* pasujące odpowiedzi.

1 ☐ pracuję

2 ☐ uczę się/studiuję (np. w szkole pomaturalnej, wyższej itp.)

3 ☐ nie pracuję, ale obecnie szukam pracy

4 ☐ nie pracuję i obecnie nie szukam pracy

5 ☐ jestem na urlopie macierzyńskim/wychowawczym

6 ☐ jestem na emeryturze/rencie

SA

M4. Jakie jest [Pani|Pana] **wykształcenie** uzyskane do chwili obecnej?

- 1 ☐ niepełne podstawowe/podstawowe
- 2 ☐ gimnazjalne
- 3 ☐ zasadnicze zawodowe
- 4 ☐ średnie ogólne
- 5 ☐ średnie zawodowe
- 6 ☐ policealne/pomaturalne
- 7 ☐ wyższe licencjackie lub równorzędne
- 8 ☐ wyższe magisterskie lub równorzędne

Jeśli M4<4, ukryj pytania z bloku S i pokaż na końcu podziękowanie dla osób niespełniających kryteriów

----- Podział strony -----

SA

M5. Czy **obecnie** pozostaje [Pani|Pan] w **stałym związku** heteroseksualnym?

- 1 ☐ tak
- 2 ☐ nie

Jeśli M5=1, pokaż również M6 i M7

Jeśli M5=2, ukryj M9, M13, M14 i M15, ukryj pytania z bloku S i pokaż na końcu podziękowanie dla osób niespełniających kryteriów

SA

M6. Jaki jest **formalny status** tego związku?

- 1 ☐ małżeństwo
- 2 ☐ związek nieformalny

Jeśli M6=1 pokaż również M8

Jeśli M6=1 od następnej strony stosuj:

- dla kobiet: pierwszą ([1|2] lub [1.1|1.2|2.1|2.2]) wersję sformułowań
- dla mężczyzn: drugą ([1|2]) lub trzecią ([1.1|1.2|2.1|2.2]) wersję sformułowań w p.p.:
- dla kobiet: pierwszą ([1|2]) lub drugą ([1.1|1.2|2.1|2.2]) wersję sformułowań
- dla mężczyzn: drugą ([1|2]) lub czwartą ([1.1|1.2|2.1|2.2]) wersję sformułowań

OA numeric[max 2]

wymuszenie odpowiedzi w jednym (którymkolwiek) z dwóch pól

M7. **Od jak dawna** jest [Pani|Pan] w **obecnym związku**?

Proszę wpisać w odpowiednie pola czas **w latach i/lub miesiącach**.

od _ _ lat _ _ miesięcy

Jeśli mniej niż 12 miesięcy ($M7_1 \cdot 12 + M7_2 < 12$), ukryj pytania z bloku S i pokaż na końcu podziękowanie dla osób niespełniających kryteriów

OA numeric[max 2]

wymuszenie odpowiedzi w jednym (którymkolwiek) z dwóch pól

M8. **Ile czasu** minęło od **formalnego** zawarcia przez [Panią|Pana] obecnego **małżeństwa**?

Proszę wpisać w odpowiednie pola czas **w latach i/lub miesiącach**.

_ _ lat _ _ miesięcy

----- Podział strony -----

MA with OE text[60]

ostatnia odpowiedź dezaktywuje pozostałe

M9. Proszę wskazać wszystkie osoby, z którymi [Pani|Pan] **obecnie mieszka**.
Proszę zaznaczyć wszystkie pasujące odpowiedzi.

- 1 ☐ [mój mąż/mój partner|moja żona/moja partnerka]
- 2 ☐ moi rodzice
- 3 ☐ rodzice [mojego męża/mojego partnera|mojej żony/mojej partnerki]
- 4 ☐ moje rodzeństwo
- 5 ☐ rodzeństwo [mojego męża/mojego partnera|mojej żony/mojej partnerki]
- 6 ☐ dzieci z obecnego związku
- 7 ☐ dzieci z poprzednich związków moich lub [męża/partnera|żony/partnerki]
- 8 ☐ inne osoby – jakie? []

9 ☐ nikt - obecnie mieszkam [sama|sam]

Jeśli M9_1=1, pokaż również M10 i M11

Jeśli M9_1=0 lub M9_7=1 ukryj pytania z bloku S i pokaż na końcu podziękowanie dla osób niespełniających kryteriów

Jeśli M9_6=0 i M9_7=0, pokaż również M14

Jeśli M9_6=1 pokaż również M14A i M16

----- Podział strony -----

SA

M10. Jak **długo mieszka** [Pani|Pan] z [mężem/partnerem|żoną/partnerką]?

- 1 ☐ krócej niż 3 miesiące
- 2 ☐ 3 – 6 miesięcy
- 3 ☐ 7 – 11 miesięcy
- 4 ☐ 1 – 2 lata
- 5 ☐ 2 – 3 lata
- 6 ☐ dłużej niż 3 lata

Jeśli M10<2, ukryj pytania z bloku S i pokaż na końcu podziękowanie dla osób niespełniających kryteriów

SA

M11. Czy kiedykolwiek **wcześniej** [zamieszkiwała Pani|zamieszkiwał Pan] wspólnie z [jakimś **innym partnerem**|jakąś **inną partnerką**]?

- 1 ☐ tak
- 2 ☐ nie

----- Podział strony -----

SA

M12A. Jest tu narysowana drabina. Sam dół drabiny oznacza życie najgorsze, jakie mogłoby [Panią|Pana] spotkać. Wierzchołek oznacza najlepsze życie, jakiego [mogłaby Pani|mógłby Pan] oczekiwać.

Proszę zaznaczyć cyfrę wskazującą miejsce, w jakim zgodnie z [Pani|Pana] odczuciem znajduje się **[Pani|Pana] obecne życie**.

- 1 ☐ | 10 | – najlepsze życie, jakiego [mogłabym|mógłbym] się spodziewać
 2 ☐ | 9 |
 3 ☐ | 8 |
 4 ☐ | 7 |
 5 ☐ | 6 |
 6 ☐ | 5 |
 7 ☐ | 4 |
 8 ☐ | 3 |
 9 ☐ | 2 |
 10 ☐ | 1 |
 11 ☐ | 0 | – najgorsze życie, jakiego [mogłabym|mógłbym] się spodziewać

MA with OE text[255]

Ostatnia odpowiedź dezaktywuje pozostałe

M12B. Jakie **ważne wydarzenia** miały miejsce w [Pani|Pana] życiu **w ciągu ostatnich 6 miesięcy?**

W pola poniżej proszę wpisać, jakie to były wydarzenia.

- 1 []
 2 []
 3 []

- 4 ☐ w ciągu ostatnich 6 miesięcy nie wydarzyło się w moim życiu nic szczególnie ważnego

----- Podział strony -----

MA per ROW

Ostatnia odpowiedź w wierszu dezaktywuje pozostałe

M13. Spośród poniższych, proszę wskazać wszystkie osoby, które **w ciągu ostatnich 30 dni** w różnych aspektach pomagały [Pani|Panu] lub **czyniły łatwiejszym** [Pani|Pana] codzienne **życie?**

W każdym wierszu tabeli proszę zaznaczyć wszystkie pasujące odpowiedzi.

	1	2	3	4	5	6	7
Ta osoba:	[mój mąż/mój partner moja żona moja partnerka]	moi rodzice	rodzice [mojego męża/mojego partnera mojej żony/mojej partnerki]	inni członkowie rodziny	przyjaciele/znajomi	inne osoby	w ciągu ostatniego miesiąca nie było takich osób
okazywała mi pozytywne uczucia lub podtrzymywała mnie na duchu	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

2	dawała mi do zrozumienia, że jestem kimś ważnym lub wyrażała dla mnie uznanie	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
3	udzielała mi przydatnych informacji lub pomagała zrozumieć pewne rzeczy	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
4	pomagała mi w wykonywaniu pewnych czynności lub zdobywaniu potrzebnych dóbr materialnych	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

----- Podział strony -----

MA

Ostatnia i przedostatnia odpowiedź dezaktywują pozostałe

M14. Czy **ma** [Pani|Pan] **dzieci**?

Proszę zaznaczyć wszystkie pasujące odpowiedzi.

- 1 ☐ tak, z obecnego związku
- 2 ☐ tak, z poprzednich związków
- 3 ☐ nie, ale ja i [mój mąż/mój partner|moja żona/moja partnerka] obecnie spodziewamy się dziecka
- 4 ☐ nie i obecnie nie spodziewamy się dziecka

Jeśli M14=1 pokaż M14A i M16

Jeśli M14=2, ukryj pytania z bloku S i pokaż na końcu podziękowanie dla osób niespełniających kryteriów

Jeśli M14=3, pokaż M16, M17 i M18

Jeśli M14=4, pokaż M15

MA

Ostatnia i przedostatnia odpowiedź dezaktywują pozostałe

M14A. W jakim wieku są [Pani|Pana] dzieci?

Proszę zaznaczyć wszystkie pasujące odpowiedzi.

- 1 ☐ do 6 miesięcy
- 2 ☐ 7 – 11 miesięcy
- 3 ☐ 1 – 2 lata
- 4 ☐ więcej niż 2 lata

Jeśli M14A=1 pokaż M14B, M14C, M14D, M14E

Jeśli M14A=2, 3 lub 4, ukryj pytania z bloku S i pokaż na końcu podziękowanie dla osób niespełniających kryteriów

SA

M14B. Ile dzieci w wieku do 6 miesięcy [Pani|Pan] posiada?

- 1 ☐ jedno
- 2 ☐ dwoje
- 3 ☐ więcej niż dwoje

MA

ostatnia odpowiedź dezaktywuje pozostałe

M14C. Jaka jest płeć tego dziecka/tych dzieci?

W przypadku posiadania więcej niż jednego dziecka w wieku do 6 miesięcy, proszę zaznaczyć wszystkie pasujące odpowiedzi.

- 1 ☐ dziewczynka
- 2 ☐ chłopiec

OA numeric[max 2]

M14D. Proszę podać datę urodzenia tego dziecka/tych dzieci:

W poniższe pola proszę wpisać kolejno dzień, miesiąc i rok.

dzień: __ / miesiąc: __ / rok: 20__

SA

M14E. Jak kształtował się stan zdrowia tego dziecka/tych dzieci, począwszy od urodzenia?

W przypadku posiadania więcej niż jednego dziecka w wieku do 6 miesięcy: jeśli przynajmniej jedno z dzieci miało jakieś problemy zdrowotne, poniżej proszę zaznaczyć odpowiedź wskazującą stan zdrowia tego właśnie dziecka.

- 1 ☐ całkowicie zdrowe
- 2 ☐ z niewielkimi problemami zdrowotnymi
- 3 ☐ z umiarkowanymi problemami zdrowotnymi
- 4 ☐ ze znacznymi problemami zdrowotnymi
- 5 ☐ nie wiem/trudno powiedzieć

SA

M15. Czy [Pani|Pan] i [Pani mąż/Pani partner|Pana żona/Pana partnerka] planujecie posiadanie dzieci w najbliższym czasie?

- 1 ☐ tak, obecnie staramy się o dziecko
- 2 ☐ tak, planujemy starać się o dziecko w ciągu najbliższych 6 miesięcy
- 3 ☐ nie, nie planujemy starać się o dziecko przynajmniej w ciągu najbliższych 6 miesięcy
- 4 ☐ nie, w ogóle nie chcemy lub nie możemy mieć dzieci

SA

M16. Czy zaplanowaliście Państwo posiadanie dziecka, a jeśli tak, to w jakim stopniu?

- 1 ☐ to był przypadek, żadne z nas nie planowało posiadania dziecka w najbliższym czasie
- 2 ☐ mieliśmy pewne plany odnośnie posiadania dziecka, ale nie uzgadnialiśmy ich wspólnie
- 3 ☐ razem chcieliśmy mieć dziecko, ale jeszcze nie teraz
- 4 ☐ razem chcieliśmy mieć dziecko i od razu udało się
- 5 ☐ razem chcieliśmy mieć dziecko i staraliśmy się o nie 3 miesiące lub

- dłużej
- 6 ☐ razem chcieliśmy mieć dziecko i staraliśmy się o nie rok lub dłużej

----- Podział strony -----

OA numeric[max 2]

M17. Proszę podać, **ile tygodni** [Pani|Pana żona/Pana partnerka] jest już **w ciąży**:
Jeśli nie umie [Pani|Pan] podać dokładnej liczby tygodni, proszę postarać się podać wartość przybliżoną.

__ __ tygodni

Jeśli M17 < 10, ukryj pytania z bloku S i pokaż na końcu podziękowanie dla osób niespełniających kryteriów

SA

M18. Jak lekarze określają **stan** tej **ciąży**?

- 1 ☐ bez komplikacji
2 ☐ z niewielkimi komplikacjami
3 ☐ z umiarkowanymi komplikacjami
4 ☐ ze znacznymi komplikacjami

- 5 ☐ nie wiem/trudno powiedzieć

Jeśli M18=4, ukryj pytania z bloku S i pokaż na końcu podziękowanie dla osób niespełniających kryteriów

----- Podział strony -----

SA

M19. Proszę określić **miejsce** swojego **aktualnego zamieszkania**:

- 1 ☐ wieś
2 ☐ miasto poniżej 100 tysięcy mieszkańców
3 ☐ miasto 100 – 500 tysięcy mieszkańców
4 ☐ miasto powyżej 500 tysięcy mieszkańców

SA

M20. Jak [określiłaby Pani|określiłby Pan] **obecną sytuację finansową** swojego gospodarstwa domowego?

- 1 ☐ bardzo dobra
2 ☐ dobra
3 ☐ ani dobra ani zła
4 ☐ zła
5 ☐ bardzo zła

SA

M21. Jak często korzysta [Pani|Pan] z internetu?

- 1 ☐ codziennie lub prawie codziennie
2 ☐ kilka razy w tygodniu
3 ☐ mniej więcej raz na tydzień
4 ☐ kilka razy w miesiącu
5 ☐ mniej więcej raz w miesiącu lub rzadziej

MA

M22. Gdzie ma [Pani|Pan] możliwość korzystania z internetu?

Proszę zaznaczyć wszystkie pasujące odpowiedzi.

- 1 ☐ w domu
- 2 ☐ w pracy
- 3 ☐ w szkole/na uczelni
- 4 ☐ u krewnych lub znajomych
- 5 ☐ w zasięgu „hot spota”
- 6 ☐ w kawiarence internetowej

- 7 ☐ w innych miejscach

----- Podział strony -----

SA

S1. Dziękuję za odpowiedzi na pytania.

Proszę o przeczytanie poniższego tekstu i **potwierdzenie zgody lub rezygnacji** z udziału we właściwym badaniu.

Proszę zaznaczyć wybraną odpowiedź.

Wyrażam zgodę na udział w badaniu oraz potwierdzam, że udział ten jest dobrowolny. Mam świadomość, że w każdym momencie mogę zrezygnować z udziału w badaniu bez podania przyczyny.

Wyrażam także zgodę na przetwarzanie podanych przeze mnie niżej danych osobowych przez odpowiedzialną za stronę techniczną badania Gemius S.A. z siedzibą w Warszawie pod adresem Wołoska 7 oraz wszystkie podmioty Grupy Gemius do celów związanych z realizacją badania zgodnie z ustawą (Dz. U. Nr 133, poz. 883 z późn. zmianami). Zdaję sobie sprawę, że podanie danych jest dobrowolne oraz że w każdym czasie mam prawo do wglądu, zmiany lub usunięcia tych danych poprzez kontakt drogą elektroniczną na adres badanie_mpoltorak@gemiusAcademy.pl.

- 1 ☐ tak, potwierdzam zgodę na udział w badaniu oraz przetwarzanie podanych niżej danych osobowych
- 2 ☐ nie, rezygnuję z udziału w badaniu

Jeśli S1=1, pokaż również S2 i S3 (S3 dodatkowo pod warunkiem, że parametr p2 z linku do ankiety jest większy od 0)

Jeśli S1=2, nie pokazuj dalszych pytań i zakończ ankietę pokazując na końcu „zwykłe” podziękowanie

OA text [max 60]

S2. Dziękuję za potwierdzenie zgody na udział w badaniu!

Proszę **podać swój adres e-mail**, na który chce [Pani|Pan] otrzymywać korespondencję związaną z tym badaniem.

[] @ []

OA text [max 60]

Uwaga: to pytanie będzie pokazywało się tylko jeśli wartość parametru p2 zapisanego w linku do ankiety jest większa od 0

S3. Na koniec, proszę **podać** jeszcze adres **e-mail [męża/partnera|żony/partnerki]**, na który wysłane zostanie do [niego|niej] zaproszenie do udziału w badaniu.

Proszę też **poinformować o tym [męża/partnera|żonę/partnerkę]!**

[] @ []

Podziękowanie dla osób spełniających kryteria, które potwierdziły zgodę na udział w badaniu [S1=1] oraz podały adres e-mail partnera/partnerki [parametr p2 w linku do ankiety większy od 0]:

Dziękuję za wypełnienie ankiety oraz potwierdzenie zgody na udział we właściwym badaniu!

Na podany adres e-mail [Pani|Pana][męża/partnera|żony/partnerki] wysłane zostanie zaproszenie do udziału w badaniu, wraz z informacją, iż [Pani wyraziła|Pan wyraził] już zgodę na udział w nim.

Ewentualne dalsze informacje otrzymacie Państwo w kolejnych listach, na podane adresy e-mail.

Podziękowanie dla osób spełniających kryteria, które potwierdziły zgodę na udział w badaniu [S1=1] oraz których partner/partnerka wypełniła już wcześniej ankietę [parametr p2 w linku do ankiety równy 0]:

Dziękuję za wypełnienie ankiety oraz potwierdzenie zgody na udział we właściwym badaniu!

Dalsze informacje [Pani|Pan] oraz [Pani|Pana][mąż/partner|żona/partnerka] otrzymacie w kolejnych listach, na podane adresy e-mail.

Podziękowanie dla osób niespełniających kryteriów:

Jestem bardzo wdzięczna za [Pani|Pana] chęć udziału w badaniu. Niestety, ze względu na ograniczony zakres projektu, do tego badania poszukuję osób o innym profilu. Bardzo dziękuję za poświęcony czas!

Jeśli parametr p2 w linku do ankiety większy od 0 [p2>0], po zakończeniu ankiety wyślij automatycznie następujące listy:

- w przypadku spełnienia kryteriów i wyrażenia zgody na udział we właściwym badaniu [S1=1] – do partnera/partnerki osoby wypełniającej ankietę [na adres podany w pytaniu S3]: list „01d_list_z_zaproszeniem_cz1_osoba2”

Jeśli parametr p2 w linku do ankiety równy 0 [p2=0], po zakończeniu ankiety wyślij automatycznie następujące listy:

- w przypadku niespełnienia kryteriów lub niewyrażenia zgody na udział we właściwym badaniu [S1=2 lub 99] – do osoby wypełniającej ankietę oraz do jej partnera/partnerki, która wypełniła już wcześniej ankietę [na adres podany w pytaniu S2 oraz adres partnera zapisany w bazie]: do obojga łącznie list „03b_list_dyskwalifikacja_kryteria_cz1”
- w przypadku spełnienia kryteriów i wyrażenia zgody na udział we właściwym badaniu [S1=1] – do osoby wypełniającej ankietę oraz do jej partnera/partnerki, która wypełniła już wcześniej ankietę [na adres podany w pytaniu S2 oraz adres partnera zapisany w bazie]: do obojga łącznie list „03a_list_kwalifikacja_kryteria_cz1”, a następnie do każdego z osobna list „04_list_instrukcja_cz1”

A.2.2.

Ankieta kwalifikacyjna część II (po kilku miesiącach)

Uwaga: Na czerwono zaznaczone są uwagi dodatkowe dla osób przygotowujących ankietę w wersji HTML. Na czarno zaznaczone są pytania i odpowiedzi, które będą widoczne dla badanych.

Oznaczenia typów pytań:

MA, ☐: możliwość udzielenia wielu odpowiedzi

SA, ☐: możliwość udzielenia jednej odpowiedzi

OA: pytanie otwarte

W zależności od parametru podanego w linku do ankiety stosuj w ankiecie odpowiednią wersję sformułowań. W dalszej części wersje płciowe oznaczono „|”, a ewentualne wersje zw. ze stanem cywilnym dodatkowo „/”. Czyli łącznie:

- [|] ([kobieta|mężczyzna]) jeśli nie ma wersji zw. ze stanem cywilnym,
- <[/ | /]> (<[kobiet zamężna/kobieta niezamężna|mężczyzna żonaty/mężczyzna nieżonaty]>) jeśli są wersje zw. ze stanem cywilnym

INSTR_ANK2. Na początek bardzo proszę o odpowiedź na kilka pytań, które pozwolą stwierdzić, **co zmieniło się w [Pani|Pana] życiu** przez ostatnie kilka miesięcy:

MA

Każda z odpowiedzi 1, 3 i 4 dezaktywuje pozostałe dwie z nich

M3. Jaki jest [Pani|Pana] obecny **status zawodowy**?

Proszę zaznaczyć wszystkie pasujące odpowiedzi.

- 1 ☐ pracuję
- 2 ☐ uczę się/studiuję (np. w szkole pomaturalnej, wyższej itp.)
- 3 ☐ nie pracuję, ale obecnie szukam pracy
- 4 ☐ nie pracuję i obecnie nie szukam pracy
- 5 ☐ jestem na urlopie macierzyńskim/wychowawczym
- 6 ☐ jestem na emeryturze/rencie

----- Podział strony -----

SA

M6A. Jaki jest [Pani|Pana] **stan cywilny**?

- 1 ☐ [panna|kawaler]
- 2 ☐ [mężatka|żonaty]
- 3 ☐ [rozwódka|rozwodnik]
- 4 ☐ [wdowa|wdowiec]

SA

M5A. Czy **nadal** pozostaje [Pani|Pan] **w tym samym związku**, co w pierwszej części badania?

- 1 ☐ tak
- 2 ☐ nie

Jeśli M5A=1, pokaż M12A i M12B i dalsze pytania zgodnie z ewentualnymi filtrami

Jeśli M5A=2, pokaż jeszcze tylko M12A i M12B i zakończ; pokaż podziękowanie dla osób niespełniających kryteriów

----- Podział strony -----

SA

M12A. Jest tu narysowana drabina. Sam dół drabiny oznacza życie najgorsze, jakie mogłoby [Panią|Pana] spotkać. Wierzchołek oznacza najlepsze życie, jakiego [mogłaby Pani|mógłby Pan] oczekiwać.

Proszę zaznaczyć cyfrę wskazującą miejsce, w jakim zgodnie z [Pani|Pana] odczuciem znajduje się **[Pani|Pana] obecne życie**.

1	☐	10	– najlepsze życie, jakiego [mogłabym mógłbym] się spodziewać
2	☐	9	
3	☐	8	
4	☐	7	
5	☐	6	
6	☐	5	
7	☐	4	
8	☐	3	
9	☐	2	
10	☐	1	
11	☐	0	– najgorsze życie, jakiego [mogłabym mógłbym] się spodziewać

MA with OE text[255]

Ostatnia odpowiedź dezaktywuje pozostałe

M12B. Jakie **ważne wydarzenia** miały miejsce w [Pani|Pana] życiu **w ciągu ostatnich 6 miesięcy**?

W pola poniżej proszę wpisać, jakie to były wydarzenia.

1	____
2	____
3	____

- 4 ☐ w ciągu ostatnich 6 miesięcy nie wydarzyło się w moim życiu nic szczególnie ważnego

----- Podział strony -----

MA per ROW

Ostatnia odpowiedź w wierszu dezaktywuje pozostałe

M13. Spośród poniższych, proszę wskazać wszystkie osoby, które **w ciągu ostatnich 30 dni** w różnych aspektach pomagały [Pani|Panu] lub **czyniły łatwiejszym** [Pani|Pana] codzienne **życie**?

W każdym wierszu tabeli proszę zaznaczyć wszystkie pasujące odpowiedzi.

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

Ta osoba:		<[mój mąż/mój partner moja żona/moja partnerka]>	moi rodzice	rodzice <[mojego męża/mojego partnera mojej żony/mojej partnerki]>	inni członkowie rodziny	przyjaciele/znajomi	inne osoby	w ciągu ostatniego miesiąca nie było takich osób
1	okazywała mi pozytywne uczucia lub podtrzymywała mnie na duchu	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
2	dawała mi do zrozumienia, że jestem kimś ważnym lub wyrażała dla mnie uznanie	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
3	udzielała mi przydatnych informacji lub pomagała zrozumieć pewne rzeczy	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
4	pomagała mi w wykonywaniu pewnych czynności lub zdobywaniu potrzebnych dóbr materialnych	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

----- Podział strony -----

MA

Ostatnia i przedostatnia odpowiedź dezaktywują pozostałe

M14. Czy **ma** [Pani|Pan] **dzieci**?

Proszę zaznaczyć wszystkie pasujące odpowiedzi.

- 1 ☐ tak, z obecnego związku
- 2 ☐ tak, z poprzednich związków
- 3 ☐ nie, ale ja i <[mój mąż/mój partner|moja żona/moja partnerka]> obecnie spodziewamy się dziecka
- 4 ☐ nie i obecnie nie spodziewamy się dziecka

Jeśli M14=1, pokaż M14A i M16
Jeśli M14=3, pokaż M16, M17 i M18
Jeśli M14=4, pokaż M15

MA

Ostatnia i przedostatnia odpowiedź dezaktywują pozostałe

M14A. W jakim wieku są [Pani|Pana] dzieci?

Proszę zaznaczyć wszystkie pasujące odpowiedzi.

- 1 ☐ do 6 miesięcy
- 2 ☐ 7 – 11 miesięcy
- 3 ☐ 1 – 2 lata
- 4 ☐ więcej niż 2 lata

Jeśli M14A=1 pokaż M14B, M14C, M14D, M14E

SA

M14B. Ile dzieci **w wieku do 6 miesięcy** [Pani|Pan] posiada?

- 1 ☐ jedno
- 2 ☐ dwoje
- 3 ☐ więcej niż dwoje

MA

ostatnia odpowiedź dezaktywuje pozostałe

M14C. Jaka jest płeć tego **dziecka**/tych **dzieci**?

W przypadku posiadania więcej niż jednego dziecka w wieku do 6 miesięcy, proszę zaznaczyć wszystkie pasujące odpowiedzi.

- 1 ☐ dziewczynka
- 2 ☐ chłopiec

OA numeric[max 2]

M14D. Proszę podać datę urodzenia tego **dziecka**/tych **dzieci**:

*W poniższe pola proszę wpisać kolejno **dzień**, **miesiąc** i **rok**.*

dzień: __ / miesiąc: __ / rok: 20__

SA

M14E. Jak kształtował się stan zdrowia tego **dziecka**/tych **dzieci**, począwszy **od urodzenia**?

W przypadku posiadania więcej niż jednego dziecka w wieku do 6 miesięcy: jeśli przynajmniej jedno z dzieci miało jakieś problemy zdrowotne, poniżej proszę zaznaczyć odpowiedź wskazującą stan zdrowia tego właśnie dziecka.

- 1 ☐ całkowicie zdrowe
- 2 ☐ z niewielkimi problemami zdrowotnymi
- 3 ☐ z umiarkowanymi problemami zdrowotnymi
- 4 ☐ ze znacznymi problemami zdrowotnymi
- 5 ☐ nie wiem/trudno powiedzieć

SA

M15. Czy [Pani|Pan] i <[Pani mąż/Pani partner|Pana żona/Pana partnerka]> **planujecie** posiadanie **dzieci** w najbliższym czasie?

- 1 ☐ tak, obecnie staramy się o dziecko
- 2 ☐ tak, planujemy starać się o dziecko w ciągu najbliższych 6 miesięcy

- 3 ☐ nie, nie planujemy starać się o dziecko przynajmniej w ciągu najbliższych 6 miesięcy
- 4 ☐ nie, w ogóle nie chcemy lub nie możemy mieć dzieci

SA

M16. Czy zaplanowaliście Państwo posiadanie dziecka, a jeśli tak, to w jakim stopniu?

- 1 ☐ to był przypadek, żadne z nas nie planowało posiadania dziecka w najbliższym czasie
- 2 ☐ mieliśmy pewne plany odnośnie posiadania dziecka, ale nie uzgadnialiśmy ich wspólnie
- 3 ☐ razem chcieliśmy mieć dziecko, ale jeszcze nie teraz
- 4 ☐ razem chcieliśmy mieć dziecko i od razu udało się
- 5 ☐ razem chcieliśmy mieć dziecko i staraliśmy się o nie 3 miesiące lub dłużej
- 6 ☐ razem chcieliśmy mieć dziecko i staraliśmy się o nie rok lub dłużej

----- Podział strony -----

OA numeric[max 2]

M17. Proszę podać, **ile tygodni** <[Pani|Pana żona/Pana partnerka]> jest już **w ciąży**:
Jeśli nie umie [Pani|Pan] podać dokładnej liczby tygodni, proszę postarać się podać wartość przybliżoną.

__ __ tygodni

SA

M18. Jak lekarze określają **stan** tej **ciąży**?

- 1 ☐ bez komplikacji
- 2 ☐ z niewielkimi komplikacjami
- 3 ☐ z umiarkowanymi komplikacjami
- 4 ☐ ze znacznymi komplikacjami
- 5 ☐ nie wiem/trudno powiedzieć

----- Podział strony -----

MA

ostatnia odpowiedź dezaktywuje pozostałe

jeśli M14_1=0 ukryj odpowiedź nr 6

jeśli M14_2=0 ukryj odpowiedź nr 7

M9. Proszę wskazać wszystkie osoby, z którymi [Pani|Pan] **obecnie mieszka**:
Proszę zaznaczyć wszystkie pasujące odpowiedzi.

- 1 ☐ <[mój mąż/mój partner|moja żona|moja partnerka]>
- 2 ☐ moi rodzice
- 3 ☐ rodzice <[mojego męża/mojego partnera|mojej żony|mojej partnerki]>
- 4 ☐ moje rodzeństwo
- 5 ☐ rodzeństwo <[mojego męża/mojego partnera|mojej żony|mojej partnerki]>
- 6 ☐ dzieci z obecnego związku
- 7 ☐ dzieci z poprzednich związków moich lub <[męża/partnera|żony/partnerki]>
- 8 ☐ inne osoby – jakie? []

9 ☐ nikt - obecnie mieszkam [sama|sam]

SA

M20. Jak [określiłaby Pani|określiłby Pan] **obecną sytuację finansową** swojego gospodarstwa domowego?

- 1 ☐ bardzo dobra
- 2 ☐ dobra
- 3 ☐ ani dobra ani zła
- 4 ☐ zła
- 5 ☐ bardzo zła

----- Podział strony -----

Podziękowanie dla osób spełniających kryteria:

Dziękuję za odpowiedzi na dotychczasowe pytania. Może Pan[i] teraz:

- zrobić sobie przerwę i zamknąć to okienko albo
- przejść do właściwych kwestionariuszy badawczych klikając przycisk „następna strona”.

W przypadku przerwania wypełniania, wystarczy w dogodnym momencie **ponownie kliknąć na link przesłany w e-mailu**.

Wszystkie udzielone dotychczas **odpowiedzi zostały zapisane**.

Podziękowanie dla osób niespełniających kryteriów:

Dziękuję za odpowiedzi na dotychczasowe pytania. Ze względu na temat badania i zawartość treściową używanych w nim kwestionariuszy, dalsze pytania zadawane są jedynie osobom, które w obu częściach badania pozostają w tym samym związku małżeńskim lub partnerskim.

Bardzo dziękuję za czas poświęcony na badanie!

Małgorzata Półtorak

----- Podział strony -----

A.3.1.

Instrukcja i właściwe kwestionariusze badawcze (wersja stosowana w pierwszej części badania, dla kobiet zamężnych)

Uwaga: Na czerwono zaznaczone są uwagi dodatkowe dla osób przygotowujących ankietę w wersji HTML. Na czarno zaznaczone są pytania i odpowiedzi, które będą widoczne dla badanych.

Przed rozpoczęciem wypełniania kwestionariuszy, proszę przeczytać poniższą instrukcję, a następnie kliknąć przycisk „następna strona”, który pojawi się na dole strony:

INSTRUKCJA DO BADANIA (część I)

Zamieszczone dalej kwestionariusze dotyczą zachowań, myśli i uczuć pojawiających się w różnych sytuacjach życia codziennego, a także relacji łączących Panią z mężem.

W każdym przypadku, **bardzo ważne jest, aby Pani:**

- **szczerze** przedstawiała obraz tego, jak się Pani zachowuje, co myśli lub czuje oraz jak postrzega zachowania innych osób, a **nie tego, jak chciałaby Pani**, aby było lub uważa, że powinno być;
- **wypełniała kwestionariusze sama**, a w szczególności **niezależnie od męża**, nie konsultując wzajemnie udzielanych odpowiedzi.

Proszę pamiętać, że w tym badaniu **nie ma odpowiedzi „dobrych” ani „złych”** - każdy człowiek jest inny i reaguje inaczej na różne sytuacje.

Czasem można mieć wrażenie, że pozycje w kwestionariuszach się powtarzają. Mimo, iż niektóre **pytania wydają się podobne, są jednak między nimi różnice** i każde należy traktować jak oddzielne pytanie.

Niniejsze badanie jest prowadzone wyłącznie w celach naukowych. Na żadnym etapie analizy danych nie będą rozpatrywane odpowiedzi pojedynczych osób w połączeniu z danymi osobowymi tych osób. **Odpowiedzi nie będą też udostępniane małżonkom/partnerom** uczestników badania.

W przypadku przerwania wypełniania, istnieje możliwość powrotu do miejsca, gdzie wypełnianie zostało przerwane – **wystarczy ponownie kliknąć na link przesłany w e-mailu**. Odpowiedzi na pytania zapisywane są po każdej stronie.

Kwestionariusze używane są w badaniu za zgodą ich autorów. Ich kopiowanie w całości lub w części bez pisemnej zgody autorów jest zabronione*

* Kwestionariusze wykorzystane w przeprowadzeniu niniejszego badania chronione są przepisami ustawy z dnia 4 lutego 1994 roku o prawie autorskim i prawach pokrewnych (tekst jednolity Dz. U. z 2006 roku Nr 90, poz. 631 z późniejszymi zmianami). W związku z tym, korzystanie z nich jest dopuszczalne jedynie w zakresie określonym przepisami wskazanej ustawy.

W szczególności, bez wyraźnej zgody autora, zabronione jest kopiowanie i wprowadzanie kwestionariuszy do obrotu, udostępnianie kwestionariuszy osobom nieuprawnionym, wprowadzanie jakichkolwiek zmian do kwestionariuszy oraz ich publiczne udostępnianie, w tym także na stronach internetowych.

Naruszenie przepisów ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych, w szczególności bezprawne rozpowszechnianie i udostępnianie kwestionariuszy stanowi podstawę do wszczęcia w stosunku do osoby naruszającej zarówno postępowania cywilnego obejmującego żądanie zaniechania naruszenia, usunięcia skutków naruszenia, naprawienia wyrządzonej szkody i

Kwestionariusz DSI-R / k

E.A.Skowron, M.L.Friedlander i T.A. Schmidt

INSTRUKCJA

Poniżej znajdują się stwierdzenia dotyczące Pani myśli i uczuć. **Proszę przeczytać uważnie każde zdanie i zdecydować, jak bardzo jest ono prawdziwe w Pani przypadku.** Odpowiedzi należy udzielić na skali od 1 do 6, przy czym:

1 - oznacza stwierdzenie w ogóle nieprawdziwe w Pani przypadku, zaś

6 - oznacza stwierdzenie bardzo prawdziwe w Pani przypadku.

Innymi słowy, im wyższą cyfrę zaznaczy Pani przy danym stwierdzeniu, tym bardziej zgadza się Pani z tym stwierdzeniem.

Jeśli sądzi Pani, że dane stwierdzenie Pani nie dotyczy (np. nie jest Pani aktualnie w związku lub Pani rodzice już nie żyją), **proszę udzielić odpowiedzi próbując odgadnąć, jakie mogłyby być Pani myśli lub uczucia** w takiej sytuacji. Proszę upewnić się, że zaznaczyła Pani odpowiedź przy każdym stwierdzeniu i postarać się udzielać jak najbardziej szczerych odpowiedzi.

	Całkowicie nieprawdziwe					Całkowicie prawdziwe		
	1	2	3	4	5	6		
1. Inni ludzie zauważają, że jestem zbyt emocjonalna.	☐	☐	☐	☐	☐	☐		
2. Mam trudności z wyrażaniem moich uczuć wobec ludzi, którzy są dla mnie ważni.	☐	☐	☐	☐	☐	☐		
3. Często czuję się ograniczana w mojej rodzinie.	☐	☐	☐	☐	☐	☐		
4. Jestem spokojna nawet pod presją stresu.	☐	☐	☐	☐	☐	☐		
5. Zwykle potrzebuję wiele zachęty od innych, kiedy zaczynam ważną pracę lub zadanie.	☐	☐	☐	☐	☐	☐		

wydania uzyskanych korzyści, jak i postępowania karnego o czyn zagrożony karą grzywny, ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

[tekst pokazywany tylko na stronach z treścią właściwych kwestionariuszy:]

Kwestionariusze używane są w badaniu za zgodą ich autorów.

Ich kopiowanie w całości lub w części bez pisemnej zgody autorów jest zabronione.

	Całkowicie nieprawdziwe					Całkowicie prawdziwe
	1	2	3	4	5	6
6. Kiedy ktoś bliski rozczaruje mnie, na jakiś czas wycofuję się z kontaktu z nim.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
7. Niezależnie od tego, co dzieje się w moim życiu, wiem, że nigdy nie stracę poczucia tego, kim jestem.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
8. Mam skłonność do dystansowania się, gdy ludzie zbyt zbliżają się do mnie.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
9. Pragnę żyć zgodnie z oczekiwaniami moich rodziców.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
10. Chciałabym być mniej emocjonalna.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
11. Zwykle nie zmieniam mojego zachowania tylko po to, by zadowolić inną osobę.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
12. Mój małżonek/partner nie zniósłby tego, gdybym zawsze wyrażała moje prawdziwe uczucia.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
13. Kiedy mój małżonek/partner skrytykuje mnie, martwi mnie to przez długi czas.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
14. Czasami moje uczucia biorą górę i mam trudności z „trzeźwym” myśleniem.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
15. Kiedy pokłóć się z kimś, potrafię oddzielić moje zdanie dotyczące danej kwestii od moich uczuć wobec tej osoby.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

[tekst pokazywany tylko na stronach z treścią właściwych kwestionariuszy:]

Kwestionariusze używane są w badaniu za zgodą ich autorów.

Ich kopiowanie w całości lub w części bez pisemnej zgody autorów jest zabronione.

	Całkowicie nieprawdziwe					Całkowicie prawdziwe
	1	2	3	4	5	6
16. Często czuję się nieswojo, gdy ludzie zanadto zbliżają się do mnie.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
17. Bardzo potrzebuję wyrazów aprobaty od innych ludzi.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
18. Czasami odczuwam „huśtawki emocjonalne”.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
19. Uważam, że nie ma sensu martwić się sprawami, których nie można zmienić.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
20. Niepokoję się możliwością utraty mojej niezależności w bliskich związkach.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
21. Jestem nadmiernie wrażliwa na krytykę.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
22. Staram się żyć zgodnie z oczekiwaniami moich rodziców.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
23. W gruncie rzeczy akceptuję siebie.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
24. Często czuję, że mój małżonek/partner wymaga ode mnie zbyt wiele.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
25. Często zgadzam się z innymi tylko po to, by ich zadowolić.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
26. Kiedy pokłóczę się z małżonkiem/partnerem, myślę o tym przez cały dzień.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
27. Potrafię powiedzieć „nie” innym, nawet jeśli czuję, że wywierają na mnie presję.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

[tekst pokazywany tylko na stronach z treścią właściwych kwestionariuszy:]

Kwestionariusze używane są w badaniu za zgodą ich autorów.

Ich kopiowanie w całości lub w części bez pisemnej zgody autorów jest zabronione.

	Całkowicie nieprawdziwe					Całkowicie prawdziwe
	1	2	3	4	5	6
28. Kiedy jeden z moich związków staje się bardzo intensywny, odczuwam chęć ucieczki od niego.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
29. Kłótnie z moimi rodzicami lub rodzeństwem sprawiają, że czuję się okropnie.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
30. Jeśli ktoś jest smutny przeze mnie, nie potrafię pozostać wobec tego obojętna.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
31. Jestem mniej zainteresowana tym, czy inni mnie aprobuja, niż tym, czy robię to, co sama uważam za właściwe.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
32. Nigdy nie rozważałabym zwrócenia się o emocjonalne wsparcie do kogokolwiek z mojej rodziny.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
33. Często czuję się niepewna, gdy nie ma przy mnie nikogo, kto pomógłby mi podjąć decyzję.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
34. Łatwo mnie zranić.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
35. Moja samoocena zależy od tego, co inni myślą o mnie.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
36. Kiedy jestem z moim małżonkiem/partnerem, często czuję się przytłoczona.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
37. Podejmując decyzję, rzadko martwię się tym, co pomyślą inni.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
38. Często zastanawiam się, jakie wrażenie wywieram na innych.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

[tekst pokazywany tylko na stronach z treścią właściwych kwestionariuszy:]

Kwestionariusze używane są w badaniu za zgodą ich autorów.

Ich kopiowanie w całości lub w części bez pisemnej zgody autorów jest zabronione.

	Całkowicie nieprawdziwe					Całkowicie prawdziwe
	1	2	3	4	5	6
39. Kiedy pewne sprawy idą źle, mówienie o nich zwykle pogarsza sprawę.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
40. Odczuwam różne rzeczy bardziej intensywnie niż inni.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
41. Zwykle robię to, co uważam za właściwe, niezależnie od tego, co mówią inni.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
42. Nasz związek mógłby być lepszy, gdyby mój małżonek/partner dał mi swobodę, której potrzebuję.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
43. Potrafię zachować równowagę nawet w warunkach stresu.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
44. Po kłótni z moim małżonkiem/partnerem czasami czuję się wręcz „chora”.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
45. Czuję, że powinnam słuchać opinii moich rodziców przed podjęciem decyzji.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
46. Martwię się, gdy ktoś z moich bliskich źle się czuje lub smuci się.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

----- Podział strony -----

Zakończyła Pani wypełnianie pierwszego kwestionariusza. Może Pani teraz:

- zrobić sobie przerwę i zamknąć to okienko albo
- przejść do następnego kwestionariusza klikając przycisk „następna strona”.

W przypadku przerwania wypełniania, wystarczy w dogodnym momencie **ponownie kliknąć na link przesłany w e-mailu**.

Wszystkie udzielone dotychczas **odpowiedzi zostały zapisane**.

----- Podział strony -----

[tekst pokazywany tylko na stronach z treścią właściwych kwestionariuszy:]

Kwestionariusze używane są w badaniu za zgodą ich autorów.

Ich kopiowanie w całości lub w części bez pisemnej zgody autorów jest zabronione.

Kwestionariusz ECR-S

Wei M., Russell D.W., Mallinckrodt B., Vogel D.L., 2007

INSTRUKCJA

Poniższe stwierdzenia dotyczą tego, **jak Pani czuje się w bliskich związkach z mężczyznami**. Ważne jest, jak Pani ogólnie czuje się w związkach, a **nie tylko w aktualnym**. Proszę odnieść się do każdego stwierdzenia zaznaczając właściwą odpowiedź wskazującą, w jakim stopniu zgadza się Pani lub nie zgadza z danym stwierdzeniem.

1. Martwię się, że partnerom nie będzie zależeć na mnie tak bardzo, jak mnie na nich.

☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
1	2	3	4	5	6	7
Zdecydowanie się nie zgadzam						Zdecydowanie się zgadzam

2. Pragnę zbliżyć się do mojego partnera, ale ciągle się wycofuję.

☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
1	2	3	4	5	6	7
Zdecydowanie się nie zgadzam						Zdecydowanie się zgadzam

3. Denerwuję się, kiedy partner stara się być ze mną zbyt blisko.

☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
1	2	3	4	5	6	7
Zdecydowanie się nie zgadzam						Zdecydowanie się zgadzam

4. Moje pragnienie dużej bliskości czasami odstrasza innych ludzi.

☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
1	2	3	4	5	6	7
Zdecydowanie się nie zgadzam						Zdecydowanie się zgadzam

5. Staram się uniknąć nadmiernej bliskości z partnerem.

☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------

[tekst pokazywany tylko na stronach z treścią właściwych kwestionariuszy:]

Kwestionariusze używane są w badaniu za zgodą ich autorów.

Ich kopiowanie w całości lub w części bez pisemnej zgody autorów jest zabronione.

1
Zdecydowanie
się nie zgadzam

2

3

4

5

6

7
Zdecydowanie
się zgadzam

6. Potrzebuję wielu zapewnień, że mój partner mnie kocha.

☐
1
Zdecydowanie
się nie zgadzam

☐ 2

☐ 3

☐ 4

☐ 5

☐ 6

☐
7
Zdecydowanie
się zgadzam

7. Rzadko martwię się tym, że ktoś mnie porzuci.

☐
1
Zdecydowanie się
nie zgadzam

☐ 2

☐ 3

☐ 4

☐ 5

☐ 6

☐
7
Zdecydowanie się
zgadzam

8. Uważam, że mój partner nie chce się zbliżyć do mnie tak bardzo, jak ja bym tego chciała.

☐
1
Zdecydowanie się
nie zgadzam

☐ 2

☐ 3

☐ 4

☐ 5

☐ 6

☐
7
Zdecydowanie się
zgadzam

9. Zwyczajnie omawiam swoje problemy i troski z moim partnerem.

☐
1
Zdecydowanie się
nie zgadzam

☐ 2

☐ 3

☐ 4

☐ 5

☐ 6

☐
7
Zdecydowanie się
zgadzam

10. Frustruje mnie, jeśli mój partner jest niedostępny, kiedy go potrzebuję.

☐
1
Zdecydowanie się
nie zgadzam

☐ 2

☐ 3

☐ 4

☐ 5

☐ 6

☐
7
Zdecydowanie się
zgadzam

11. Pomaga mi to, że zwracam się do mojego partnera, kiedy tego potrzebuję.

☐
1
Zdecydowanie się
nie zgadzam

☐ 2

☐ 3

☐ 4

☐ 5

☐ 6

☐
7
Zdecydowanie się
zgadzam

[tekst pokazywany tylko na stronach z treścią właściwych kwestionariuszy:]

Kwestionariusze używane są w badaniu za zgodą ich autorów.

Ich kopiowanie w całości lub w części bez pisemnej zgody autorów jest zabronione.

12. Zwracam się do mojego partnera w wielu sprawach, również po pocieszenie i wsparcie.

☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
1	2	3	4	5	6	7
Zdecydowanie się nie zgadzam						Zdecydowanie się zgadzam

----- Podział strony -----

Zakończyła Pani wypełnianie drugiego kwestionariusza. Może Pani teraz:

- zrobić sobie przerwę i zamknąć to okienko
albo
- przejść do następnego kwestionariusza klikając przycisk „następna strona”.

W przypadku przerwania wypełniania, wystarczy w dogodnym momencie **ponownie kliknąć na link przesłany w e-mailu**.

Wszystkie udzielone dotychczas **odpowiedzi zostały zapisane**.

----- Podział strony -----

[tekst pokazywany tylko na stronach z treścią właściwych kwestionariuszy:]

Kwestionariusze używane są w badaniu za zgodą ich autorów.

Ich kopiowanie w całości lub w części bez pisemnej zgody autorów jest zabronione.

A.3.4.

Kwestionariusz Reakcji na Codzienne Wydarzenia

H. Sęk, T. Pasikowski, S. Taubert, E. Greenglass i R. Schwarzer, 2002

INSTRUKCJA

Poniższe punkty zawierają stwierdzenia opisujące **Pani reakcje w różnych sytuacjach**. Proszę ocenić każde z nich z własnego punktu widzenia poprzez zaznaczenie odpowiedniej odpowiedzi.

	Nigdy	Rzadko	Często	Zawsze
1. Należę do osób, które przejmują inicjatywę.	☐	☐	☐	☐
2. Zostawiam rzeczy ich własnemu biegowi.	☐	☐	☐	☐
3. Po osiągnięciu jakiegoś celu, szukam następnego, który byłby dla mnie większym wyzwaniem.	☐	☐	☐	☐
4. Lubię wyzwania i pokonywanie przeszkód.	☐	☐	☐	☐
5. Wyobrażam sobie swoje marzenia i próbuję je urzeczywistnić.	☐	☐	☐	☐
6. Pomimo wielu przeciwności, zazwyczaj udaje mi się osiągnąć to czego pragnę.	☐	☐	☐	☐
7. Próbuję jasno sprecyzować, czego potrzebuję, aby odnieść sukces.	☐	☐	☐	☐
8. Zawsze próbuję znaleźć jakiś sposób na obejście przeszkód; w gruncie rzeczy nic mnie nie powstrzyma.	☐	☐	☐	☐
9. Często widzę siebie na przegranej pozycji, więc nie mam zbyt dużych nadziei.	☐	☐	☐	☐
10. Kiedy ubiegam się o jakieś stanowisko, wyobrażam sobie, że już je zajmuję.	☐	☐	☐	☐
11. Zmieniam przeszkody w pozytywne doświadczenia.	☐	☐	☐	☐
12. Jeśli ktoś powie mi, że nie mogę czegoś zrobić, można być pewnym, że to zrobię.	☐	☐	☐	☐
13. Kiedy stoję przed problemem, przejmuję inicjatywę w rozwiązywaniu go.	☐	☐	☐	☐

[tekst pokazywany tylko na stronach z treścią właściwych kwestionariuszy:]

Kwestionariusze używane są w badaniu za zgodą ich autorów.

Ich kopiowanie w całości lub w części bez pisemnej zgody autorów jest zabronione.

Nigdy Rzadko Często Zawsze

14. Kiedy mam problem, zwykle widzę siebie w sytuacji braku wygranej. ☐ ☐ ☐ ☐

----- Podział strony -----

Zakończyła Pani wypełnianie trzeciego kwestionariusza. Może Pani teraz:

- zrobić sobie przerwę i zamknąć to okienko
- albo
- przejść do następnego kwestionariusza klikając przycisk „następna strona”.

W przypadku przerwania wypełniania, wystarczy w dogodnym momencie **ponownie kliknąć na link przesłany w e-mailu**.

Wszystkie udzielone dotychczas **odpowiedzi zostały zapisane**.

----- Podział strony -----

Kalifornijski Kwestionariusz do Badania Rodziny – wybrane skale

P. D. Werner, R. J. Green, 1989, 1992, 1996
polska adaptacja: B. Tryjarska, S. Chrzastowski

WRH – 182
wersja „jak mąż zachowuje się wobec mnie”

(...)

UWAGA: Treści skal kwestionariusza nie zamieszczono ze względu na brak zgody autorów

----- Podział strony -----

Zakończyła Pani wypełnianie czwartego kwestionariusza. Może Pani teraz:

- zrobić sobie przerwę i zamknąć to okienko
- albo
- przejść do następnego kwestionariusza klikając przycisk „następna strona”.

W przypadku przerwania wypełniania, wystarczy w dogodnym momencie **ponownie kliknąć na link przesłany w e-mailu**.

Wszystkie udzielone dotychczas **odpowiedzi zostały zapisane**.

----- Podział strony -----

[tekst pokazywany tylko na stronach z treścią właściwych kwestionariuszy:]

Kwestionariusze używane są w badaniu za zgodą ich autorów.

Ich kopiowanie w całości lub w części bez pisemnej zgody autorów jest zabronione.

A.3.5.

Kwestionariusz ISSB – wersja zmodyfikowana

Barrera, M., Jr., Sandler, I.N., Ramsay, T.B., 1981

INSTRUKCJA

Chcielibyśmy dowiedzieć się o sposobach, w jaki w Twoim poczuciu Twój mąż pomagał Ci lub próbował uczynić Twoje życie przyjemniejszym w ciągu *ostatnich czterech tygodni*, a także na ile w tym czasie potrzebowałaś takich działań ze strony męża. Poniżej znajdziesz listę czynności, jakie Twój mąż mógł dla Ciebie lub z Tobą wykonywać w ostatnich tygodniach.

Przeczytaj uważnie każde stwierdzenie i zaznacz, **jak często opisane sytuacje miały miejsce** w ciągu *ostatnich czterech tygodni*. Następnie w odniesieniu do tych samych stwierdzeń zaznacz, **jak często odczuwałaś potrzebę, aby mąż zachowywał się w taki sposób** w ciągu *ostatnich czterech tygodni*.

Do oceny użyj poniższej skali:

- A. Wcale
- B. Raz lub dwa razy
- C. Mniej więcej raz w tygodniu
- D. Kilka razy w tygodniu
- E. Codziennie lub prawie codziennie

Na przykład jeśli sytuacja, w której Twój mąż podwiózł Cię do lekarza, miałaby miejsce raz lub dwa razy w ciągu ostatnich czterech tygodni, powinnaś zaznaczyć swoją odpowiedź jak poniżej:

Jak często w ciągu ostatnich czterech tygodni **zdarzało się**, że Twój mąż...

Wcale	Raz lub dwa razy	Mniej więcej raz w tygodniu	Kilka razy w tygodniu	Codziennie lub prawie codziennie
A	B	C	D	E
0. ... podwiózł Cię do lekarza.	☐	☒	☐	☐

Na początek zaznacz, **jak często** w ciągu ostatnich czterech tygodni **zdarzało się**, że Twój mąż wykonywał dla Ciebie lub z Tobą następujące czynności.

Jak często w ciągu ostatnich czterech tygodni **zdarzało się**, że Twój mąż:

Wcale	Raz lub dwa razy	Mniej więcej raz w tygodniu	Kilka razy w tygodniu	Codziennie lub prawie codziennie
A	B	C	D	E
1. Opiekował się pod Twoją nieobecność członkiem Twojej rodziny	☐	☐	☐	☐
2. Doglądał Twojej własności pod Twoją nieobecność (zwierząt, kwiatów, mieszkania, itp.)	☐	☐	☐	☐

[tekst pokazywany tylko na stronach z treścią właściwych kwestionariuszy:]

Kwestionariusze używane są w badaniu za zgodą ich autorów.

Ich kopiowanie w całości lub w części bez pisemnej zgody autorów jest zabronione.

Jak często w ciągu ostatnich czterech tygodni zdarzało się, że Twój mąż:		Wcale	Raz lub dwa razy	Mniej więcej raz w tygodniu	Kilka razy w tygodniu	Codziennie lub prawie codziennie
		A	B	C	D	E
3.	Opowiedział Ci, co on sam zrobił w sytuacji podobnej do Twojej	☐	☐	☐	☐	☐
4.	Uczestniczył z Tobą w działaniach, które miały pomóc Ci oderwać się od problemów	☐	☐	☐	☐	☐
5.	Rozmawiał z Tobą o interesujących Cię kwestiach	☐	☐	☐	☐	☐
6.	Powiedział Ci, że coś dobrze zrobiłaś	☐	☐	☐	☐	☐
7.	Mówił Ci, że jesteś w porządku taka, jaka jesteś	☐	☐	☐	☐	☐
8.	Pomógł Ci w określeniu Twoich celów	☐	☐	☐	☐	☐
9.	Wyjaśniał, jakie były względem Ciebie oczekiwania	☐	☐	☐	☐	☐
10.	Wyrażał uznanie i szacunek dla Twoich umiejętności lub cech	☐	☐	☐	☐	☐
11.	Udzielał Ci informacji, jak coś wykonać	☐	☐	☐	☐	☐
12.	Sugerował działania, jakie powinnaś podjąć	☐	☐	☐	☐	☐
13.	Dał Ci więcej niż 50zł	☐	☐	☐	☐	☐
14.	Pocieszał Cię okazując Ci czułość	☐	☐	☐	☐	☐
15.	Udzielał Ci informacji, aby pomóc Ci zrozumieć sytuację, w jakiej się znalazłaś	☐	☐	☐	☐	☐
16.	Zapewnił Ci środek transportu	☐	☐	☐	☐	☐
17.	Sprawdzał, czy stosujesz się do udzielonych Ci rad	☐	☐	☐	☐	☐
18.	Dał Ci mniej niż 50zł	☐	☐	☐	☐	☐
19.	Pomógł Ci zrozumieć, dlaczego nie zrobiłaś czegoś dobrze	☐	☐	☐	☐	☐
20.	Pożyczył lub dał Ci coś (jakąś rzecz inną niż pieniądze), czego potrzebowałaś	☐	☐	☐	☐	☐
21.	Uznał, że to, co chciałaś zrobić, było słuszne	☐	☐	☐	☐	☐

[tekst pokazywany tylko na stronach z treścią właściwych kwestionariuszy:]

Kwestionariusze używane są w badaniu za zgodą ich autorów.

Ich kopiowanie w całości lub w części bez pisemnej zgody autorów jest zabronione.

Jak często w ciągu ostatnich czterech tygodni zdarzało się, że Twój mąż:	Wcale	Raz lub dwa razy	Mniej więcej raz w tygodniu	Kilka razy w tygodniu	Codziennie lub prawie codziennie
	A	B	C	D	E
22. Mówił rzeczy, które czyniły Twoją sytuację bardziej klarowną i łatwiejszą do zrozumienia	☐	☐	☐	☐	☐
23. Mówił Ci, jak on sam czuł się w sytuacji podobnej do Twojej	☐	☐	☐	☐	☐
24. Zapewniał Cię, że zawsze, kiedy będziesz potrzebowała pomocy, będzie w pobliżu	☐	☐	☐	☐	☐
25. Wyrażał zainteresowanie i troskę o Twoje samopoczucie	☐	☐	☐	☐	☐
26. Mówił Ci, że jesteś mu bardzo bliska	☐	☐	☐	☐	☐
27. Mówił Ci, czego oczekiwać w sytuacji, która miała się wydarzyć	☐	☐	☐	☐	☐
28. Pożyczył Ci więcej niż 50zł	☐	☐	☐	☐	☐
29. Uczył Cię, jak coś zrobić	☐	☐	☐	☐	☐
30. Dawał Ci informacje zwrotne o tym, jak sobie radzisz, nie oceniając, czy to dobrze czy źle	☐	☐	☐	☐	☐
31. Żartował i wygłupiał się próbując Cię rozweselić	☐	☐	☐	☐	☐
32. Zapewnił Ci miejsce, w którym mogłaś tymczasowo zamieszkać	☐	☐	☐	☐	☐
33. Włączył się, aby pomóc Ci zrobić coś, co powinno zostać zrobione	☐	☐	☐	☐	☐
34. Pożyczył Ci mniej niż 50zł	☐	☐	☐	☐	☐

Teraz zaznacz, **jak często** w ciągu ostatnich czterech tygodni **potrzebowałaś**, żeby Twój mąż wykonywał dla Ciebie lub z Tobą następujące czynności.

		Wcale	Raz lub dwa razy	Mniej więcej raz w tygodniu	Kilka razy w tygodniu	Codziennie lub prawie codziennie
Jak często w ciągu ostatnich czterech tygodni potrzebowałaś, żeby Twój mąż:		A	B	C	D	E
1.	Opiekował się pod Twoją nieobecność członkiem Twojej rodziny	☐	☐	☐	☐	☐

[tekst pokazywany tylko na stronach z treścią właściwych kwestionariuszy:]

Kwestionariusze używane są w badaniu za zgodą ich autorów.

Ich kopiowanie w całości lub w części bez pisemnej zgody autorów jest zabronione.

Jak często w ciągu ostatnich czterech tygodni potrzebowałaś, żeby Twój mąż:		Wcale	Raz lub dwa razy	Mniej więcej raz w tygodniu	Kilka razy w tygodniu	Codziennie lub prawie codziennie
		A	B	C	D	E
2.	Dogłądał Twojej własności pod Twoją nieobecność (zwierząt, kwiatów, mieszkania, itp.)	☐	☐	☐	☐	☐
3.	Opowiedział Ci, co on sam zrobił w sytuacji podobnej do Twojej	☐	☐	☐	☐	☐
4.	Uczestniczył z Tobą w działaniach, które miały pomóc Ci oderwać się od problemów	☐	☐	☐	☐	☐
5.	Rozmawiał z Tobą o interesujących Cię kwestiach	☐	☐	☐	☐	☐
6.	Powiedział Ci, że coś dobrze zrobiłaś	☐	☐	☐	☐	☐
7.	Mówił Ci, że jesteś w porządku taka, jaka jesteś	☐	☐	☐	☐	☐
8.	Pomógł Ci w określeniu Twoich celów	☐	☐	☐	☐	☐
9.	Wyjaśniał, jakie były względem Ciebie oczekiwania	☐	☐	☐	☐	☐
10.	Wyrażał uznanie i szacunek dla Twoich umiejętności lub cech	☐	☐	☐	☐	☐
11.	Udzielał Ci informacji, jak coś wykonać	☐	☐	☐	☐	☐
12.	Sugerował działania, jakie powinnaś podjąć	☐	☐	☐	☐	☐
13.	Dał Ci więcej niż 50zł	☐	☐	☐	☐	☐
14.	Pocieszał Cię okazując Ci czułość	☐	☐	☐	☐	☐
15.	Udzielał Ci informacji, aby pomóc Ci zrozumieć sytuację, w jakiej się znalazłaś	☐	☐	☐	☐	☐
16.	Zapewnił Ci środek transportu	☐	☐	☐	☐	☐
17.	Sprawdzał, czy stosujesz się do udzielonych Ci rad	☐	☐	☐	☐	☐
18.	Dał Ci mniej niż 50zł	☐	☐	☐	☐	☐
19.	Pomógł Ci zrozumieć, dlaczego nie zrobiłaś czegoś dobrze	☐	☐	☐	☐	☐
20.	Pożyczył lub dał Ci coś (jakąś rzecz inną niż pieniądze), czego potrzebowałaś	☐	☐	☐	☐	☐

[tekst pokazywany tylko na stronach z treścią właściwych kwestionariuszy:]

Kwestionariusze używane są w badaniu za zgodą ich autorów.

Ich kopiowanie w całości lub w części bez pisemnej zgody autorów jest zabronione.

Jak często w ciągu ostatnich czterech tygodni **potrzebowałaś**, żeby Twój mąż:

	Wcale	Raz lub dwa razy	Mniej więcej raz w tygodniu	Kilka razy w tygodniu	Codziennie lub prawie codziennie
	A	B	C	D	E
21. Uznał, że to, co chciałaś zrobić, było słuszne	☐	☐	☐	☐	☐
22. Mówił rzeczy, które czyniły Twoją sytuację bardziej klarowną i łatwiejszą do zrozumienia	☐	☐	☐	☐	☐
23. Mówił Ci, jak on sam czuł się w sytuacji podobnej do Twojej	☐	☐	☐	☐	☐
24. Zapewniał Cię, że zawsze, kiedy będziesz potrzebowała pomocy, będzie w pobliżu	☐	☐	☐	☐	☐
25. Wyrażał zainteresowanie i troskę o Twoje samopoczucie	☐	☐	☐	☐	☐
26. Mówił Ci, że jesteś mu bardzo bliska	☐	☐	☐	☐	☐
27. Mówił Ci, czego oczekiwać w sytuacji, która miała się wydarzyć	☐	☐	☐	☐	☐
28. Pożyczył Ci więcej niż 50zł	☐	☐	☐	☐	☐
29. Uczył Cię, jak coś zrobić	☐	☐	☐	☐	☐
30. Dawał Ci informacje zwrotne o tym, jak sobie radzisz, nie oceniając, czy to dobrze czy źle	☐	☐	☐	☐	☐
31. Żartował i wygłupiał się próbując Cię rozweselić	☐	☐	☐	☐	☐
32. Zapewnił Ci miejsce, w którym mogłaś tymczasowo zamieszkać	☐	☐	☐	☐	☐
33. Włączył się, aby pomóc Ci zrobić coś, co powinno zostać zrobione	☐	☐	☐	☐	☐
34. Pożyczył Ci mniej niż 50zł	☐	☐	☐	☐	☐

----- Podział strony -----

Zakończyła Pani wypełnianie piątego kwestionariusza. Może Pani teraz:

- zrobić sobie przerwę i zamknąć to okienko albo
- przejść do następnego kwestionariusza klikając przycisk „następna strona”.

W przypadku przerwania wypełniania, wystarczy w dogodnym momencie **ponownie kliknąć na link przesłany w e-mailu**.

Wszystkie udzielone dotychczas **odpowiedzi zostały zapisane**.

----- Podział strony -----

[tekst pokazywany tylko na stronach z treścią właściwych kwestionariuszy:]

Kwestionariusze używane są w badaniu za zgodą ich autorów.

Ich kopiowanie w całości lub w części bez pisemnej zgody autorów jest zabronione.

Kwestionariusz PSS

S. Cohen, T.Kamarck, R. Mermelstein, 1983

wersja K

INSTRUKCJA

Pytania tego kwestionariusza dotyczą Twoich uczuć i myśli w ciągu ostatniego miesiąca. W każdym przypadku będziesz proszona o wskazanie **jak często czułaś się lub myślałaś w określony sposób**. Mimo, iż niektóre pytania wydają się podobne, są między nimi różnice i powinnaś każde z nich traktować jak oddzielne pytanie. Najlepszym sposobem jest odpowiadanie na każde pytanie możliwie szybko. **Chodzi o to, abyś nie starała się dokładnie przypominać sobie**, ile razy czułaś się w dany sposób, lecz abyś **raczej wskazywała odpowiedź, która wydaje się rozsądnym przybliżeniem**.

Dla każdego pytania wybierz jedną spośród poniższych odpowiedzi:

0. nigdy
1. prawie nigdy
2. czasem
3. dosyć często
4. bardzo często

	Nigdy	Prawie nigdy	Czasem	Dosyć często	Bardzo często
Jak często w ciągu ostatniego miesiąca...	0	1	2	3	4
1. ... zdarzało Ci się być zdenerwowaną z powodu czegoś, co wydarzyło się nieoczekiwanie?	☐	☐	☐	☐	☐
2. ... czułaś, że nie jesteś w stanie kontrolować ważnych rzeczy w Twoim życiu?	☐	☐	☐	☐	☐
3. ... czułaś się zdenerwowana i „zestresowana”?	☐	☐	☐	☐	☐
4. ... dobrze poradziłaś sobie z irytującymi życiowymi kłopotami?	☐	☐	☐	☐	☐
5. ... miałaś poczucie, że sprawnie radzisz sobie z ważnymi zmianami, jakie zachodziły w Twoim życiu?	☐	☐	☐	☐	☐
6. ... miałaś pewność, że jesteś w stanie poradzić sobie z Twoimi osobistymi problemami?	☐	☐	☐	☐	☐
7. ... miałaś poczucie, że sprawy idą po Twojej myśli?	☐	☐	☐	☐	☐

[tekst pokazywany tylko na stronach z treścią właściwych kwestionariuszy:]

Kwestionariusze używane są w badaniu za zgodą ich autorów.

Ich kopiowanie w całości lub w części bez pisemnej zgody autorów jest zabronione.

Jak często w ciągu ostatniego miesiąca...	Nigdy	Prawie nigdy	Czasem	Dosyć często	Bardzo często
	0	1	2	3	4
8. ... okazywało się, że nie możesz poradzić sobie z rzeczami, które miałeś do zrobienia?	☐	☐	☐	☐	☐
9. ... byłeś zdolna kontrolować irytujące rzeczy w Twoim życiu?	☐	☐	☐	☐	☐
10. ... miałeś poczucie, że panujesz nad sytuacją?	☐	☐	☐	☐	☐
11. ... złościłaś się z powodu zdarzeń, które były poza Twoją kontrolą?	☐	☐	☐	☐	☐
12. ... przyłapywałaś się na myśleniu o rzeczach, które musisz zrealizować?	☐	☐	☐	☐	☐
13. ... byłeś zdolna kontrolować sposób, w jaki spędzasz czas?	☐	☐	☐	☐	☐
14. ... czułaś, że trudności piętrzą się tak bardzo, że nie będziesz mogła ich przezwyciężyć?	☐	☐	☐	☐	☐

----- Podział strony -----

Zakończyła Pani wypełnianie szóstego kwestionariusza. Może Pani teraz:

- zrobić sobie przerwę i zamknąć to okienko albo
- przejść do następnego kwestionariusza klikając przycisk „następna strona”.

W przypadku przerwania wypełniania, wystarczy w dogodnym momencie **ponownie kliknąć na link przesłany w e-mailu**.

Wszystkie udzielone dotychczas **odpowiedzi zostały zapisane**.

----- Podział strony -----

[tekst pokazywany tylko na stronach z treścią właściwych kwestionariuszy:]

Kwestionariusze używane są w badaniu za zgodą ich autorów.

Ich kopiowanie w całości lub w części bez pisemnej zgody autorów jest zabronione.

Kwestionariusz DAS

G. Spanier

W wielu związkach zdarzają się nieporozumienia. Proszę określić w przybliżeniu stopień, w jakim Pani zgadza się lub nie zgadza się ze swoim partnerem w sprawach podanych niżej. Proszę zaznaczyć odpowiednią odpowiedź (w każdym punkcie proszę o wybranie tylko jednej odpowiedzi).

	Zawsze się zgadzamy	Prawie zawsze się zgadzamy	Czasem się zgadzamy	Często się nie zgadzamy	Prawie zawsze się nie zgadzamy	Zawsze się nie zgadzamy
1. rozporządzanie budżetem rodzinnym	☐	☐	☐	☐	☐	☐
2. sposób spędzania wolnego czasu	☐	☐	☐	☐	☐	☐
3. sprawy religijne	☐	☐	☐	☐	☐	☐
4. okazywanie uczuć	☐	☐	☐	☐	☐	☐
5. przyjaciele	☐	☐	☐	☐	☐	☐
6. kontakty seksualne	☐	☐	☐	☐	☐	☐
7. konwenanse (poprawne lub odpowiednie zachowanie)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
8. filozofia życiowa	☐	☐	☐	☐	☐	☐
9. stosunki z rodzicami i teściami	☐	☐	☐	☐	☐	☐
10. ważne dla was cele, dążenia, wartości	☐	☐	☐	☐	☐	☐
11. ilość czasu spędzanego razem	☐	☐	☐	☐	☐	☐
12. podejmowanie ważnych decyzji	☐	☐	☐	☐	☐	☐
13. obowiązki domowe	☐	☐	☐	☐	☐	☐
14. sposoby spędzania wolnego czasu i zainteresowania	☐	☐	☐	☐	☐	☐
15. ważne decyzje zawodowe	☐	☐	☐	☐	☐	☐

[tekst pokazywany tylko na stronach z treścią właściwych kwestionariuszy:]

Kwestionariusze używane są w badaniu za zgodą ich autorów.

Ich kopiowanie w całości lub w części bez pisemnej zgody autorów jest zabronione.

	Zawsze	Bardzo często	Dość często	Czasem	Bardzo rzadko	Nigdy
16. Jak często rozważasz możliwość rozwodu, separacji lub zakończenia związku?	☐	☐	☐	☐	☐	☐
17. Jak często Ty lub Twój partner wychodzi z domu po ostrej kłótni?	☐	☐	☐	☐	☐	☐
18. Ogólnie, jak często myślisz, że sprawy między Tobą i partnerem układają się pomyślnie?	☐	☐	☐	☐	☐	☐
19. Czy ufasz partnerowi?	☐	☐	☐	☐	☐	☐
20. Czy kiedykolwiek żałowałaś zawarcia małżeństwa (lub wspólnego życia)?	☐	☐	☐	☐	☐	☐
21. Jak często kłóćcie się ze sobą?	☐	☐	☐	☐	☐	☐
22. Jak często „gracie sobie na nerwach”?	☐	☐	☐	☐	☐	☐

	Każdego dnia	Prawie każdego dnia	Czasem	Bardzo rzadko	Nigdy
23. Czy całujesz swojego partnera?	☐	☐	☐	☐	☐

	Wszystkie z nich	Większość z nich	Niektóre z nich	Bardzo niewiele z nich	Żadne z nich
24. Czy wspólnie realizujecie zainteresowania?	☐	☐	☐	☐	☐

Proszę określić, **jak często opisane niżej zdarzenia zachodzą między Wami?**

	Nigdy	Rzadziej niż raz w miesiącu	Raz lub dwa razy w miesiącu	Raz lub dwa razy w tygodniu	Raz na dzień	Częściej
25. inspirująca wymiana myśli	☐	☐	☐	☐	☐	☐
26. wspólny śmiech	☐	☐	☐	☐	☐	☐
27. spokojna dyskusja na jakiś temat	☐	☐	☐	☐	☐	☐
28. wspólne planowanie	☐	☐	☐	☐	☐	☐

[tekst pokazywany tylko na stronach z treścią właściwych kwestionariuszy:]

Kwestionariusze używane są w badaniu za zgodą ich autorów.

Ich kopiowanie w całości lub w części bez pisemnej zgody autorów jest zabronione.

Są pewne sprawy, co do których pary czasem się zgadzają, a czasem się nie zgadzają. Proszę określić, **czy któreś ze zdarzeń podanych niżej spowodowało różnice opinii lub było problemem** w ciągu ostatnich kilku tygodni? (Proszę zaznaczyć tak lub nie).

	Tak	Nie
29. niechęć do kontaktu seksualnego z powodu zmęczenia	☐	☐
30. nieokazywanie miłości	☐	☐
31. Punkty umieszczone poniżej mówią o stopniu zadowolenia ze związku. Punkt środkowy „szczęśliwy” oznacza przeciętne zadowolenie w większości związków. **Proszę zaznaczyć punkt, który najlepiej, Twoim zdaniem, opisuje poziom szczęścia w Twoim związku.**

☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
skrajnie nieszczęśliwy	dość nieszczęśliwy	trochę nieszczęśliwy	szczęśliwy	bardzo szczęśliwy	wyjątkowo szczęśliwy	idealny

32. Które z poniższych stwierdzeń najlepiej opisuje, **jaki jest Twój stosunek do przyszłości Waszego związku?** (Proszę zaznaczyć to zdanie.)
- ☐ Udany związek jest największym pragnieniem mojego życia i **jestem gotowa użyć wszelkich środków**, aby osiągnąć ten cel.
 - ☐ Bardzo chcę, aby mój związek był udany i **zrobię wszystko**, aby tak było.
 - ☐ Bardzo chcę, aby mój związek był udany i **postaram się zrobić, co do mnie należy**, aby tak było.
 - ☐ Byłoby dobrze, gdyby mój związek był udany, ale **nie mogę zrobić wiele więcej ponad to, co robię obecnie**, aby tak było.
 - ☐ Byłoby dobrze, gdyby mój związek był udany, ale **nie zrobię niczego więcej ponad to, co robię obecnie**, chcąc utrzymać nasz związek.
 - ☐ Mój związek nigdy nie będzie udany i **nic już nie mogę zrobić**, aby go utrzymać.

----- Podziękowanie:

To już koniec tej części badania. Serdecznie dziękuję za wypełnienie kwestionariuszy!

Kolejna, **ostatnia część badania odbędzie się za około 6 miesięcy.**

O jej rozpoczęciu Pani oraz Pani mąż **zostaniecie powiadomieni za pomocą poczty elektronicznej.**

[tekst pokazywany tylko na stronach z treścią właściwych kwestionariuszy:]

Kwestionariusze używane są w badaniu za zgodą ich autorów.

Ich kopiowanie w całości lub w części bez pisemnej zgody autorów jest zabronione.

Załącznik B

Opis i wyniki badania pilotażowego, służącego określeniu własności psychometrycznych kwestionariuszy ECR-S, zmodyfikowanej wersji ISSB oraz PSS w warunkach polskich

Badanie mające na celu określenie własności psychometrycznych ECR-S, zmodyfikowanej wersji ISSB oraz PSS w warunkach polskich, przeprowadzone przez autorkę niniejszego projektu, odbyło się w czerwcu 2009 roku. Poniżej przybliżono dokładniej cel, zastosowaną metodę badania oraz jego wyniki.

Cel

Oprócz określenia rzetelności (rozumianej jako zgodność wewnętrzną, mierzonej współczynnikiem α Cronbacha) trzech narzędzi, badanie służyło również analizie ich trafności. Poniżej przedstawiono hipotezy, jakie postawiono w celu sprawdzenia trafności każdego z kwestionariuszy.

Hipotezy postawione w celu weryfikacji trafności kwestionariusza ECR-S: Osoby charakteryzujące się wysokim lękiem przed odrzuceniem mają tendencję do silnego przeżywania i manifestowania swoich reakcji emocjonalnych oraz do poszukiwania akceptacji u innych, zaś osoby unikające więzi tendencję do ograniczania ekspresji emocjonalnej i utrzymywania dystansu w kontakcie z innymi (Mikulincer i inni, 2003). Dlatego, ze względu na różnice w socjalizacji, oczekuje się występowania różnic płciowych w wynikach ECR-S na skalach *lęku przed odrzuceniem* oraz *unikania intymności*. Konkretnie przewiduje się, że:

Kobiety, w porównaniu do mężczyzn, będą uzyskiwały wyższe wyniki na skali lęku przed odrzuceniem i niższe na skali unikania intymności.

Pierwotna wersja ECR powstała wskutek analizy treści wielu samoopisowych narzędzi mierzących style lub wymiary przywiązania (?). Podczas walidacji kwestionariusza wykazano w szczególności, iż wyniki uzyskiwane przez badanych na wymiarach lęku przed odrzuceniem i unikania intymności mogą służyć ich klasyfikacji do jednej z czterech wyróżnianych kategorii przywiązania: stylu lękowego, zaabsorbowanego, odrzucającego lub ufnego. Autorzy skróconej wersji ECR (Wei i inni, 2007) wykazali, że zakres wymiarów mierzonych przez tę wersję (ECR-S) jest taki sam, jak dla wersji oryginalnej. Dlatego przewiduje się, że:

Wzorzec przywiązania określany na podstawie kategoryzacji wyników ECR-S będzie zbliżony do wzorca przywiązania określanego za pomocą innych „kategorialnych” miar.

Zgodnie z teorią Bowlby’ego (1980), zarówno lęk przed odrzuceniem, jak i unikanie intymności sprawiają, iż charakteryzujące się nimi jednostki wyróżnia na tle innych stale obniżony nastrój. Dlatego, idąc za autorami ECR-S, można spodziewać się, iż:

Wyniki na skalach lęku przed odrzuceniem oraz unikania intymności będą pozytywnie korelowały z wynikami narzędzi mierzących depresję.

Hipotezy postawione w celu weryfikacji trafności zmodyfikowanej wersji kwestionariusza ISSB:

Wsparcie społeczne definiowane jest jako rodzaj interakcji społecznej, która zostaje podjęta w sytuacji problemowej, trudnej, stresowej lub krytycznej i której celem jest ogólne podtrzymanie, zmniejszenie stresu lub opanowanie kryzysu poprzez wymianę społeczną różnej treści (Sęk i Cieślak, 2006). Można zatem spodziewać się, że zarówno poziom *zapotrzebowania na wsparcie* jak i *ilość otrzymywanego wsparcia* mierzone przez zmodyfikowaną wersję ISSB będą większe w sytuacji faktycznie występujących stresorów niż w obliczu ich braku. Ponieważ celem zachowań wspierających jest zmniejszenie stresu i poprawa samopoczucia osoby wspieranej, oczekuje się, że:

Mierzone przez kwestionariusz otrzymywanie wsparcia będzie pozytywnie korelować z zadowoleniem z życia, a negatywnie z depresją.

Ze względu na różnice w wychowaniu, nakazujące chłopcom, ale nie dziewczynkom, nieokazywanie emocji i bycie skutecznymi, można przypuszczać, iż kobiety bardziej niż mężczyźni uświadamiają sobie swoją potrzebę wsparcia i bardziej go poszukują. Dlatego przewiduje się, że:

Kobiety będą w kwestionariuszu uzyskiwać wyższe, w porównaniu do mężczyzn, wyniki zarówno na skali zapotrzebowania na wsparcie jak i otrzymywania wsparcia.

Zmodyfikowany kwestionariusz ISSB z założenia mierzy podobne aspekty wsparcia, co inne kwestionariusze do pomiaru tego konstruktu. Dlatego oczekuje się, że

Wyniki uzyskiwane w kwestionariuszu na skalach zapotrzebowania i otrzymywania wsparcia będą pozytywnie korelować z wynikami innych narzędzi badających potrzebne i otrzymywane wsparcie.

Hipotezy postawione w celu weryfikacji trafności kwestionariusza PSS: *Poziom odczuwanego stresu*, mierzony w zamyśle autorów przez kwestionariusz PSS, oznacza stopień, w jakim bieżące wydarzenia spotykające jednostkę są postrzegane przez nią jako stresujące (Cohen i inni, 1983). Jest to zatem pomiar stresu subiektywnego, który zależy nie tylko od charakterystyki zdarzeń spotykających osobę, ale również od właściwości tej osoby. Dlatego z jednej strony można spodziewać się, że:

Poziom odczuwanego stresu będzie zróżnicowany w zależności od rodzaju faktycznie doświadczanych stresorów (więcej i poważniejszych stresorów to więcej stresu),

Poziom odczuwanego stresu będzie pozytywnie korelował z depresją.

Dodatkowo, ponieważ z samej definicji stres wiąże się z dyskomfortem psychicznym, oczekuje się, że:

Poziom odczuwanego stresu będzie negatywnie korelował z zadowoleniem z obecnego życia.

Metoda

Badanie przeprowadzono metodą kwestionariuszową, za pośrednictwem internetu, indywidualnie i anonimowo. Analizie poddano wyniki pochodzące od 601 osób.

W próbie znalazło się 331 kobiet i 270 mężczyzn w wieku 20-35 lat (średnio: 26 lat), z wykształceniem co najmniej średnim (281 osób z wykształceniem średnim lub policealnym/pomaturalnym oraz 320 osób z wykształceniem wyższym). Wszyscy badani pozostawali w stałych związkach heteroseksualnych, w tym 255 w związku małżeńskim, zaś 346 w związku nieformalnym. Staż w obecnym związku wahał się od 0 do 18 lat (średnio: 4,7 lat), przy czym 444 osoby zamieszkiwały wspólnie z partnerem, a 157 oddzielnie. Zdecydowana większość badanych, 421 osób, w momencie badania nie posiadało i nie spodziewało się dzieci, 23 osoby spodziewały się swojego pierwszego dziecka, zaś 157 osób było już rodzicami.

Badani rekrutowani byli w sposób losowy z panelu badawczego firmy Gemius S.A., która to firma odpowiadała również za stronę techniczną badania. Po otrzymaniu e-mailem listu z zaproszeniem, badani najpierw wypełniali ankietę kwalifikacyjną, następnie zaś przechodzili do wypełniania właściwych kwestionariuszy.

Narzędziami użytymi w badaniu, oprócz ECR-S, zmodyfikowanej wersji ISSB i PSS, były:

- do pomiaru stylu przywiązania: *Relationship Questionnaire* (Bartholomew i Horowitz, 1991),
- do pomiaru depresji: *Beck Depression Inventory* (Beck i inni, 1961),
- do pomiaru zadowolenia z życia: *Drabina Cantrila* (Cantril, 1965, za: Czapiński, 1992),
- do pomiaru potrzebnego i otrzymywanego wsparcia społecznego: *Berlin Social Support Scales* (Schwarzer i Schulz, 2000).

W celu określenia charakterystyki wydarzeń życiowych, badani proszeni byli o podanie do trzech ważnych wydarzeń, jakie miały miejsce w ich życiu w ciągu poprzednich sześciu miesięcy. Do oceny obiektywnej stresogenności tych wydarzeń posłużono się wynikami badań walidacyjnych Kwestionariusza Zmian Życiowych (KZŻ), polskiej adaptacji kwestionariusza *Recent Life Changes Questionnaire* Rahe'a (Sobolewski i inni, 1999). Wydarzenia wpisywane spontanicznie przez badanych były kodowane zgodnie z kategoriami występującymi w KZŻ, a następnie przypisywano im odpowiednie wagi związane ze stresogennością. Ostatecznie brano maksimum z wag dla wszystkich podanych zdarzeń i to uznawano za ostateczny wskaźnik obciążenia obiektywnym stresem.

W celu kategoryzacji wzorca przywiązania mierzonego skalami lęku przed odrzuceniem oraz unikania intymności ECR-S wykonano analizę skupień. Posłużono się metodą k -średnich.

Wyniki

W tabeli B.1 przedstawiono wartości statystyk opisowych dla skal analizowanych narzędzi. Jak widać z tabeli, średnie wartości wyników na skalach w większości zbliżone są do teoretycznych środków tych skal. Wyjątkiem jest skala ECR-S unikanie intymności, dla której wartość średnia plasuje się w okolicach dolnej jednej trzeciej wartości skali. Rozkładów dwóch z pięciu zmiennych (lęku przed odrzuceniem i unikania intymności), nie można uznać za normalny: dla poszczególnych skal wartości statystyki oraz p -wartości w teście Kołmogorowa-Smirnowa były równe odpowiednio: Z : 1,890, 3,371, 0,927, 1,249, 1,202, p : 0,002, <0,001, 0,357, 0,088, 0,111. Dlatego w dalszych analizach zdecydowano się użyć statystyk nieparametrycznych: testu U Manna-Whitneya oraz korelacji τ Kendalla.

Tabela B.1: Statystyki opisowe dla skal ECR-S, zmodyfikowanej wersji ISSB oraz PSS.

skala	średnia	odch. st.	mediana	minimum	maksimum	skośność	kurtoza
ECR-S - lęk przed odrzuceniem	21,6	6,9	21	7 (6)	42 (42)	0,398	-0,143
ECR-S - unikanie intymności	13,6	6,9	12	6 (6)	41 (42)	1,115	0,960
ISSB - zapotrzebowanie na wsparcie	56,9	25,1	57	0 (0)	135 (136)	0,228	-0,018
ISSB - otrzymywane wsparcie	57,2	24,2	56	0 (0)	129 (136)	0,307	-0,232
PSS - poziom odczuwanego stresu	26,8	7,8	27	8 (0)	52 (56)	0,282	-0,036

w kolumnach odpowiadających osiąganemu na skali minimum i maksimum w nawiasach podano teoretyczne minima i maksima skal

Rzetelność analizowanych skal, rozumianą jako zgodność wewnętrzną, mierzono przy użyciu współczynnika α Cronbacha. Uzyskane wartości α dla poszczególnych skal kształto-

wały się następująco: dla skali lęku przed odrzuceniem: 0,64, dla skali unikania intymności: 0,79, dla skali zapotrzebowania na wsparcie: 0,95, dla skali otrzymywanego wsparcia: 0,93 i dla skali poziomu odczuwanego stresu: 0,87.

Jeśli chodzi o **badania trafności kwestionariusza ECR-S**, otrzymano następujące wyniki:

- Na skali lęku przed odrzuceniem, zgodnie z oczekiwaniami, kobiety uzyskiwały średnio wyższe wyniki niż mężczyźni (odpowiednio: 22,9 i 20), różnica ta była istotna statystycznie ($U = 34187,5, p < 0,001$).
- Dla skali unikania intymności nie uzyskano wyniku potwierdzającego postawioną hipotezę. Kobiety uzyskiwały co prawda na tej skali średnio niższe wyniki niż mężczyźni (odpowiednio: 13,1 i 14,1), jednak różnica ta nie była istotna statystycznie ($U = 41185,5, p = 0,098$).
- Analizy dotyczące kategoryzacji wzorca przywiązania przeprowadzono na 556 osobach, dla których można było jednoznacznie przypisać styl przywiązania na podstawie wyników kwestionariusza RQ¹. Otrzymane dla wyników ECR-S cztery kategorie można interpretować podobnie jak kategorie uzyskiwane na podstawie wyników kwestionariusza RQ. Osoby zakwalifikowane do pierwszej kategorii ($N = 88$) charakteryzowały się stosunkowo niskimi wynikami na skali lęku przed odrzuceniem i stosunkowo wysokimi wynikami na skali unikania intymności (dla średka skupienia wartości na obu tych skalach to odpowiednio: 18 i 22). Drugą kategorię ($N = 202$) wyróżniały niskie wyniki na obu skalach (dla średka skupienia wartości na skalach odpowiednio: 16 i 9), trzecią ($N = 86$) wysokie wyniki na obu skalach (dla średka skupienia wartości na skalach odpowiednio: 31 i 22), zaś czwartą ($N = 180$) stosunkowo wysokie wyniki na skali lęku przed odrzuceniem i niskie wyniki na skali unikania intymności (dla średka skupienia wartości na skalach odpowiednio: 26 i 10). Zgodność przynależności do jednej z czterech kategorii wzorca przywiązania otrzymanych dla wyników ECR-S poprzez analizę skupień oraz przynależności do kategorii wzorca przywiązania otrzymanych z kwestionariusza RQ mierzono współczynnikiem V -Kramera. Zgodnie z oczekiwaniami zależność obu kategoryzacji była dodatnia i istotna statystycznie ($V = 0,27, p < 0,001$).
- Zgodnie z oczekiwaniami, korelacje (mierzone współczynnikiem τ Kendalla) pomiędzy skalami lęku przed odrzuceniem i unikania intymności a nasileniem depresji, mierzonej

¹z analizy wykluczono 45 osób, dla których w RQ styl przywiązania wskazany jako dominujący nie był zgodny z dominującym stylem przypisanym na podstawie oceny nasilenia każdego ze stylów na skali

kwestionariuszem BDI, okazały się dodatnie i istotne statystycznie (odpowiednio $\tau = 0,24, p < 0,001$ oraz $\tau = 0,13, p < 0,001$).

W odniesieniu do **trafności zmodyfikowanej wersji kwestionariusza ISSB**, otrzymano następujące wyniki:

- Zgodnie z oczekiwaniami, zaobserwowano większy poziom zapotrzebowania na wsparcie od partnera u osób, które w ciągu sześciu miesięcy poprzedzających badanie doświadczyły obiektywnie bardziej stresogennych wydarzeń (waga przypisana na podstawie KZŻ między 50 a 100, $N = 175$) niż u tych, które doświadczyły obiektywnie mniej stresogennych wydarzeń (waga przypisana na podstawie KZŻ między 1 a 50, $N = 426$). Dla tych pierwszych poziom zapotrzebowania na wsparcie był równy średnio 59,6, a dla tych drugich 55,8. Różnica między grupami była istotna statystycznie ($U = 33484,5, p < 0,05$).
- W odniesieniu do otrzymywanego od partnera wsparcia, nie udało się potwierdzić postawionej hipotezy. Wprawdzie zaobserwowano większy jego poziom u osób, które w ciągu sześciu miesięcy poprzedzających badanie doświadczyły obiektywnie bardziej stresogennych wydarzeń niż u tych, które doświadczyły obiektywnie mniej stresogennych wydarzeń (dla tych pierwszych poziom otrzymywanego wsparcia był równy średnio 58,7, a dla tych drugich 56,6), jednakże różnica między grupami nie była istotna statystycznie ($U = 35232, p = 0,291$).
- Zgodnie z oczekiwaniami, korelacja między poziomem otrzymywanego od partnera wsparcia i zadowoleniem z obecnego życia była dodatnia i istotna statystycznie ($\tau = 0,2, p < 0,001$).
- Zgodnie z oczekiwaniami, kobiety deklarowały wyższy poziom zapotrzebowania na wsparcie oraz otrzymywanego wsparcia (średnio odpowiednio 61,2 i 60,1) niż mężczyźni (średnio odpowiednio 51,7 i 53,7). Różnice między grupami były istotne statystycznie (dla zapotrzebowania na wsparcie: $U = 34822,5, p < 0,001$, dla otrzymywanego wsparcia: $U = 37220, p < 0,001$).
- Zgodnie z oczekiwaniami, poziomy zapotrzebowania na wsparcie oraz otrzymywania wsparcia uzyskiwane na podstawie wyników zmodyfikowanej wersji ISSB oraz BSSS były dodatnio skorelowane, a korelacje te były istotne statystycznie (dla zapotrzebowania na wsparcie i otrzymywania wsparcia odpowiednio: $\tau = 0,24, p < 0,001$ oraz $\tau = 0,52, p < 0,001$).

Jeśli chodzi o **trafność kwestionariusza PSS**, uzyskano następujące wyniki:

- Zgodnie z oczekiwaniami, zaobserwowano większy poziom odczuwanego stresu u osób, które w ciągu sześciu miesięcy poprzedzających badanie doświadczyły obiektywnie bardziej stresogennych wydarzeń (średnio 28,2) niż u tych, które doświadczyły obiektywnie mniej stresogennych wydarzeń (średnio 26,2). Różnica między grupami była istotna statystycznie ($U = 32120, p < 0,01$).
- Zgodnie z oczekiwaniami, korelacja między poziomem odczuwanego stresu i depresją była dodatnia i istotna statystycznie ($\tau = 0,476, p < 0,001$).
- Zgodnie z oczekiwaniami, korelacja między poziomem odczuwanego stresu i zadowoleniem z obecnego życia była ujemna i istotna statystycznie ($\tau = -0,24, p < 0,001$).

Wnioski

Wyniki przeprowadzonej analizy wskazują na umiarkowaną (skala lęku przed odrzuceniem ECR-S), przez wysoką (skala unikania intymności ECR-S) do bardzo wysokiej (skale zapotrzebowania na wsparcie oraz otrzymywanego wsparcia zmodyfikowanej wersji ISSB oraz PSS) zgodności wewnętrznej badanych skal. Udało się również potwierdzić większość przewidywań dotyczących ich trafności. Można zatem stwierdzić, że wszystkie trzy narzędzia charakteryzują się własnościami psychometrycznymi pozwalającymi na stosowanie ich w badaniach naukowych.